

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

SCIENTIFIC WORKS
OF INTERREGIONAL ACADEMY
OF PERSONNEL MANAGEMENT

POLITICAL SCIENCES AND PUBLIC MANAGEMENT

Випуск 1 (61), 2022

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

Редакційна колегія

Семенець-Орлова І. А., кандидат політичних наук, доктор наук з державного управління, професор, директор Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу, Міжрегіональна Академія управління персоналом (**головний редактор**)

Дакал А. В., доктор наук з державного управління, доцент кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Жовнірчик Я. Ф., доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Національний авіаційний університет

Карасевич А. О., кандидат філософських наук, професор, професор кафедри соціальних і правових дисциплін, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Ковач В. О., доктор наук з державного управління, старший дослідник, провідний науковий співробітник відділу цивільного захисту та інноваційної діяльності, Державна установа «Інститут геохімії навколишнього середовища НАН України»

Кондратенко О. Ю., доктор політичних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу теоретичних та прикладних проблем політології, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України

Копанчук В. О., доктор наук з державного управління, доцент кафедри кримінального права та процесу, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

Кульгінський Є. А., доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри стоматології, Київський міжнародний університет

Лясота Л. І., кандидат політичних наук, доцент, член Соціологічної асоціації України

Монолатій І. С., доктор політичних наук, професор кафедри політології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Пашина Н. П., доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології та міжнародних відносин, Маріупольський державний університет

Радченко О. О., кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Твердохліб О. С., доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління у сфері цивільного захисту, Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту

Толуб'як В. С., доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри менеджменту та публічного управління, Західноукраїнський національний університет

Шмаленко Ю. І., кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціології, Національний університет «Одеська юридична академія»

Katarzyna Radzik-Maruszak, dr hab, profesor, Fac Polit Sci & Journalism, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin (Lublin, Poland)

Затверджено Вченою радою
Міжрегіональної Академії управління персоналом 25.05.2022 (протокол № 4)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 24905-14845Р,
видане Міністерством юстиції України 08.07.2021 р.

Видання індексується Google Scholar

DOI: 10.32689/2523-4625-2022-1(61)

Наукові праці МАУП. Політичні науки та публічне управління. 2022. Вип. 1 (61). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2022. 122 с.

Публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку політики та публічного управління. Для науковців, викладачів, студентів та всіх, кого цікавить розвиток політичної науки та публічного управління в Україні.

ЗМІСТ

Наталія БАЗИЛЯК ФОРМУВАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМ БЕЗПЕРЕРВНОГО НАВЧАННЯ ГРОМАДЯН ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ.....	7
Ірина БОРИШКЕВИЧ, Валентина ЯКУБІВ, Христина РОМАНЮК ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЙ МОТИВАЦІЇ ЛЮДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ.....	12
Андрій КОБЕТЯК ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ НА ЦЕРКВИ ВІЗАНТІЙСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ.....	19
Інна КОНОНЕНКО СТРАТЕГІЧНА КОМУНІКАЦІЯ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ.....	25
Олена МИХАЙЛОВСЬКА, Наталія ФІЛПОВА ТЕОРЕТИЧНИЙ КОНТУР ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....	31
Марія ОРЕЛ БАЧЕННЯ РОБОТОДАВЦІВ ЩОДО АКТУАЛІЗАЦІЇ ТА ОЦІНКИ КОМПЕТЕНЦІЙ КАНДИДАТІВ В УМОВАХ COVID-19.....	37
Павло ПАРУБЧАК ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ПІДХОДІВ ІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ СУСПІЛЬНИХ КРИЗ.....	45
Наталія ПРЯМУХІНА, Юрій КРАВЧИК МОДЕРНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМНИМ РОЗВИТКОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	50
Роман РОМАНОВ ПАРТІЙНЕ ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО: ОСНОВНІ ВЕКТОРИ ТРАНСФОРМАЦІЇ У СУЧАСНОМУ СВІТІ.....	61
Інна СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛОВА, Сергій ХРАПАТИЙ ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА ДЕРЖАВ У КОНТЕКСТІ МИРОБУДІВНИЦТВА.....	66
Ігор СЛОБОДЯН ЩОДО НАПРЯМІВ ТА ШЛЯХІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ.....	72
Дмитро ТОМЕНКО МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА ТА МОБІЛЬНІСТЬ МОЛОДІ УКРАЇНИ В ЧАСИ ВІЙНИ.....	78
Христина ФЕДОРИЩАК, Лариса МОСОРА МІСЦЕ ТА РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ.....	86
Борис ФІЛАТОВ ПАТРІОТИЧНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ: ПІДХОДИ ДО ТЕОРЕТИЧНОГО ОБҐРУНТУВАННЯ.....	92
Paulina FILKOWSKA THE IMPACT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR ON CENTRAL ASIA'S ECONOMY. POLISH PERSPECTIVE.....	97

Дмитро ХАРЕЧКО

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ З РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ
СУСПІЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ У ПЕРІОД НАСЛІДКІВ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ ПАНДЕМІЇ COVID-19.....102

Артем ХМЕЛЬНИКОВ

ЛОКАЛЬНІ ПОЛІТИЧНІ СУБ'ЄКТИ:
СПОСОБИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....107

Ірина ЦУРКАНОВА

КОМПЛЕКСНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ
ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ.....113

CONTENTS

Nataliia BAZYLIAK FORMATION OF HUMANITARIAN POLICY IN THE EDUCATIONAL SPHERE IN EUROPEAN UNION REGARDING THE IMPLEMENTATION OF CONTINUOUS TRAINING PROGRAMS DURING.....	7
Iryna BORYSHKEVYCH, Valentyna YAKUBIV, Khrystyna ROMANIUK USE OF THEORIES OF MOTIVATION OF HUMAN ACTIVITY IN THE CIVIL SERVICE.....	12
Andrii KOBETIAK PECULIARITIES OF POLITICAL INFLUENCE ON THE CHURCHES OF THE BYZANTINE TRADITION.....	19
Inna KONONENKO STRATEGIC COMMUNICATION IN THE ENVIRONMENTAL SPHERE.....	25
Olena MYKHAILOVSKA, Nataliia FILIPOVA THEORETICAL CONTOUR OF PUBLIC-MANAGEMENT INTERACTION.....	31
Mariia OREL UPDATING AND ASSESSING THE COMPETENCIES OF CANDIDATES IN COVID-19: THE VISION OF EMPLOYERS.....	37
Pavlo PARUBCHAK FORMATION OF MANAGEMENT APPROACHES TO THE IMPLEMENTATION OF STATE ECONOMIC POLICY OF SOCIAL PROTECTION PROGRAMS AT CURRENT STAGE OF SOCIAL CRISIS.....	45
Natalia PRIAMUKHINA, Yurii KRAVCHYK MODERNIZATION OF PUBLIC ADMINISTRATION OF SYSTEMIC DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE.....	50
Roman ROMANOV PARTY POLITICAL LEADERSHIP: MAIN VECTORS OF TRANSFORMATION IN THE MODERN WORLD.....	61
Inna SEMENETS-ORLOVA, Sergii KHRAPATYI EDUCATIONAL POLICY OF STATE IN THE CONTEXT OF PEACEBUILDING.....	66
Igor SLOBODYAN ON DIRECTIONS AND WAYS OF IMPROVEMENT OF POLICY IN THE FIELD OF PROTECTION OF THE STATE BORDER OF UKRAINE.....	72
Dmytro TOMENKO YOUTH POLICY AND MOBILITY OF UKRAINIAN YOUTH DURING THE WAR.....	78
Khrystyna FEDORYSHCHAK, Larysa MOSORA THE PLACE AND ROLE OF THE MEDIA IN THE FIELD OF PUBLIC POLICY.....	86
Boris FILATOV PATRIOTIC POLITICAL MANAGEMENT: APPROACHES TO THEORETICAL REASONING.....	92
Paulina FILKOWSKA THE IMPACT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR ON CENTRAL ASIA'S ECONOMY. POLISH PERSPECTIVE.....	97

Dmytro KHARECHKO

FORMATION OF STATE POLICY ON THE IMPLEMENTATION OF THE STRATEGY
OF PUBLIC WELFARE DURING THE CONSEQUENCES
OF THE SOCIO-ECONOMIC CRISIS COVID-19.....102

Artem HMELNYKOV

LOCAL POLITICAL ACTORS:
WAYS OF DEMOCRATIC POLITICAL INTERACTION.....107

Iryna TSURKANOVA

COMPLEX POLITICAL ANALYSIS
OF RUSSIA'S INVASION IN UKRAINE.....113

УДК 378.014.5.016:796/799(477)

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-1](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-1)

Наталія БАЗИЛЯК

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української та іноземних мов,
Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, вул. Костюшка, 11,
Львів, Україна, 79000

ORCID: 0000-0002-9475-1213

Nataliia BAZYLIAK

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Languages, Ivan Bobersky Lviv State University of Physical Culture, Kostyushka str., 11, Lviv, Ukraine, 79000

ORCID: 0000-0002-9475-1213

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМ БЕЗПЕРЕРВНОГО НАВЧАННЯ ГРОМАДЯН ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ

FORMATION OF HUMANITARIAN POLICY IN THE EDUCATIONAL SPHERE IN EUROPEAN UNION REGARDING THE IMPLEMENTATION OF CONTINUOUS TRAINING PROGRAMS DURING

У статті виявлено, що гуманітарні програми, які підтримують розвиток систем освіти та навчання в державах-членах ЄС на всіх етапах освіти та навчання, відповідно до ідеї в Європейському Союзі пропонує безперервне навчання. Зазначена позиція впливає з розуміння необхідності безперервного навчання у мінливому світі, а Рада ЄС визнала, що освіта та навчання мають першочергове значення для економічних і соціальних змін. Створення більшої кількості кращих робочих місць залежить від того, щоб усі громадяни набули ключових компетенцій та підвищили свої навички. Навчання протягом усього життя підтримує творчість та інновації і дає можливість повноцінної участі в економічному та суспільному житті.

Доведено, що політика Європейського Союзу щодо пропаганди навчання протягом усього життя узгоджується з необхідністю збереження мультикультурності ЄС, яка є важливим елементом спільної ідентичності. Повноваження Європейського Союзу визначають цілі, рамки та напрями освітньої політики, формують свою національну політику в галузі освіти та вживають відповідних заходів. Європейський Союз сприяє розвитку якісної освіти, заохочуючи співробітництво та у разі необхідності підтримуючи та доповнюючи діяльність стосовно організації систем освіти, а також їх культурного та мовного розмаїття.

З'ясовано, що Європейський Союз сприяє створенню систем освіти та навчання протягом усього життя, які краще реагують на зміни та більш відкриті для зовнішнього світу. Необхідні адаптаційні заходи включають розробку системи кваліфікацій на основі результатів навчання, пов'язаних з Європейською системою кваліфікацій, створення більш гнучких освітніх шляхів для ефективнішого переходу до інших секторів освіти. Різні системи освіти, підготовки та навчання створюють більшу відкритість для неформального навчання та підвищують прозорість і визнання результатів навчання.

Запропоновано, що сьогодні необхідні зусилля для сприяння навчанню дорослих, необхідно покращити якість систем орієнтування та зробити навчання більш привабливим, в тому числі шляхом розробки нових форм навчання та використання нових методів викладання та навчання. Європейський Союз прагне забезпечити, щоб усі громадяни, незалежно від їхнього особистого чи соціально-економічного походження, мали можливість набутти, оновлювати та розвивати протягом усього життя професійні навички та ключові компетенції, які підвищують їхню придатність до працевлаштування.

Ключові слова: освітня політика, гуманітарна сфера, формування, країни, реалізація, співробітництво, стратегія, розвиток, Європейський Союз.

The article finds that humanitarian programs that support the development of education and training systems in EU member states at all stages of education and training, according to the idea in the European Union, promote lifelong learning. This position stems from an understanding of the need for lifelong learning in a changing world, and the EU Council has recognized that education and training are of paramount importance for economic and social change. Creating more and better jobs depends on all citizens acquiring key competencies and improving their skills. Lifelong learning supports creativity and innovation and enables full participation in economic and social life.

It has been proven that the European Union's policy on the promotion of lifelong learning is consistent with the need to preserve the EU's multiculturalism, which is an important element of a common identity. The powers of the

European Union determine the goals, framework and directions of educational policy, shape its national policy in the field of education and take appropriate measures. The European Union shall promote the development of quality education by encouraging cooperation and, where necessary, supporting and complementing the organization of education systems and their cultural and linguistic diversity.

The European Union has been found to promote lifelong learning and learning systems that are more responsive to change and more open to the outside world. Necessary adaptation measures include the development of a qualifications system based on learning outcomes related to the European Qualifications System, the creation of more flexible educational pathways for a more effective transition to other sectors of education. Different systems of education, training and education create greater openness to non-formal learning and increase transparency and recognition of learning outcomes.

It is suggested that efforts are needed today to promote adult learning, improve the quality of guidance systems and make learning more attractive, including through the development of new forms of learning and the use of new teaching and learning methods. The European Union seeks to ensure that all citizens, regardless of their personal or socio-economic background, have the opportunity to acquire, renew and develop lifelong skills and key competences that enhance their employability.

Key words: educational policy, humanitarian sphere, formation, countries, implementation, cooperation, strategy, development, European Union.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Система освіти в Європейському Союзі відображає багатство мов, культур і систем, які невіддільні від ідентичності її країн і регіонів, а освітні системи розвивалися протягом багатьох років у специфічних соціальних і культурних умовах відповідних країн. Важливою є мобільність людей у процесі навчання протягом усього життя, включаючи відвідування, стажування, працевлаштування та обмін для учасників формальної та неформальної освіти дорослих, включаючи навчання та розвиток кар'єри персоналу, багатосторонні проекти, що покращують системи освіти дорослих через розвиток та передачу інновацій і передового досвіду з освіти дорослих.

Діяльність ЄС в освітній сфері спрямована на розвиток європейського виміру освіти, заохочення мобільності студентів та викладачів шляхом академічного визнання дипломів і часу навчання та сприяння розвитку обміну молоддю і підтримку розвитку дистанційної освіти [8]. Гуманітарні програми включають стратегічне співробітництво та інновації у сфері навчання протягом усього життя, сприяння вивченню мови, розробку інноваційного контенту, послуг, методологій і практик навчання на основі ІТ для навчання протягом усього життя та розповсюдження і використання результатів заходів, що підтримуються в рамках програми та попередніх пов'язаних програм, а також обмін передовою практикою.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання проблеми та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Сучасними дослідниками у галузі публічного управління з'ясовано, що пропагування ідеї навчання протягом усього життя супроводжується допомогою, виділеною на ці цілі

з бюджету ЄС. У країнах ЄС існують різні навчальні заклади, правила прийому відрізняються, навчання починається і закінчується в різний час, а кваліфікації, звання та оцінки, що присвоюються, відображають різноманітність навчальних програм, систем освіти та підготовки. Іншим важливим аспектом освітньої політики ЄС є сприяння мобільності студентів, викладачів та інструкторів, яку слід поступово розширювати [5]. Мобільність визначається як важливий елемент навчання протягом усього життя та важливий засіб підвищення шансів громадян на ринку праці та їхньої адаптації.

На додаток до таких програм, як Програма «Навчання протягом усього життя» та Програма «Молодь у дії», які пропонують переважно підтримку мобільності та співробітництва між людьми з різних країн, Європейська Комісія також пропонує підтримку в рамках програми «Культура», яка фінансує в тому числі переклади літературних творів з однієї європейської мови на інші європейські мови [10]. Довгострокова мета гуманітарної політики Європейського Союзу в освітній сфері повинна полягати в підвищенні ефективності управління освітніми та навчальними закладами та мультикультурності у гуманітарній політиці.

Метою статті є обґрунтування гуманітарної політики в освітній сфері Європейського Союзу щодо надання можливості громадянам із країн-членів ЄС із безперервного навчання протягом життя.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Європейський Союз вважає важливим завданням підвищення якості, ефективності освіти і навчання, найважливішими завданнями є забезпечення універсального набуття ключових компетенцій на всіх рівнях освіти та підготовки, які дозволять Європі зберегти міцні позиції

у світі. При цьому необхідно забезпечити високу якість викладання, відповідну освіту вчителів та безперервний професійний розвиток викладачів, а також підвищення привабливості професії педагога [2]. Освітня політика також має підтримувати продовження навчання та розвиток активної громадянської позиції та міжкультурного діалогу.

Системи освіти і навчання повинні гарантувати, щоб особи з особливими потребами та мігранти могли повноцінно брати участь у процесі навчання. Важливо через систему освіти заохочувати міжкультурні компетенції, демократичні цінності та повагу до основних прав і навколишнього середовища, а також боротися з усіма формами дискримінації. Європейський Союз визнає, що творчість не лише сприяє самореалізації, а й є основним джерелом інновацій, які вважаються однією з головних рушійних сил соціально-економічного розвитку. Креативність та інновації є ключовими для розвитку підприємств і конкурентоспроможності Європи на світових ринках.

Першим завданням є сприяти набуттю всіма громадянами пересічних ключових компетенцій, таких як цифрові компетенції, навчання, ініціатива, підприємливість і культурна обізнаність [6]. Партнерство між діловим світом та різними секторами освіти, навчання та дослідження на різних рівнях може допомогти краще зосередитися на навичках і компетенціях, необхідних на ринку праці, а також сприяти інноваціям і підприємництву в усіх формах навчання. Слід заохочувати ширші навчальні спільноти із залученням представників громадянського суспільства та інших зацікавлених сторін, щоб створити атмосферу, сприятливу для творчості, кращого узгодження професійних і соціальних потреб та особистого задоволення.

Більшість країн Європейського Союзу досягли прогресу у визначенні єдиних стратегій, проте багатьом країнам досі не вистачає інноваційного партнерства в навчанні та стабільного фінансування високоякісної, ефективної освіти і навчання. Тому важливо прискорити реформи, сприяти передовому досвіду у вищій освіті та партнерських відносинах між університетами та бізнес-спільнотою, а також забезпечити, щоб усі сектори освіти та навчання відігравали свою повну роль у просуванні творчості та інновацій [9]. Окремі ключові компетенції вважаються однаково важливими, а їх обсяги перекриваються та певною мірою пов'язані, а основні аспекти в одній сфері підтримують компетентність в іншій.

Навчальна мобільність, або транснаціональна мобільність для набуття нових навичок є одним із основних способів підвищення рівня працевлаштування в майбутньому та сприяння особистому розвитку. Освітня мобільність підвищує цінність людського капіталу, оскільки студенти не лише отримують знання, а й вивчають мови та розвивають міжкультурні компетенції. Мобільність навчання відіграла важливу роль у поступовому відкритті систем та установ освіти та навчання, роблячи їх більш європейськими та міжнародними, а також підвищуючи їх доступність та ефективність. Вона також може підвищити конкурентоспроможність Європи, допомагаючи будувати суспільство, що ґрунтується на знаннях.

Певна уніфікація систем освіти в ЄС відбувається, без нього неможливо було б реалізувати мобільність учнів, студентів чи докторантів. Мобільність може бути реалізована лише в тому випадку, якщо одна держава ЄС вважає освіту своїх громадян в іншій країні еквівалентною освіті її громадян. Це стосується як формального, так і неформального навчання, болонський процес сприяє покращенню визнання освіти на рівні вищої освіти [4]. Головною метою створення Європейського простору вищої освіти є сприяння європейському співробітництву в підвищенні рівня якості вищої освіти а також виміру вищої освіти у сферах інтегрованих навчальних програм, підготовки та досліджень.

Необхідно зробити трудову мобільність більш привабливою, особливо в європейському вимірі, шляхом покращення визнання результатів навчання як частину мобільності, підвищення прозорості кваліфікацій, соціальних партнерів та інших зацікавлених сторін. Важливо сприяти мобільності громадян між країнами та сприяти їх навчанню протягом усього життя. Важливим аспектом освітньої політики Європейського Союзу є сприяння вивченню мов, Європейська комісія приділяє велику увагу просуванню ідеї багатомовності на території Європейського Союзу. Реалізація програми «Навчання протягом усього життя» на рівні ЄС здійснюється Виконавчим агентством з питань освіти, аудіовізуальних засобів та культури.

У реалізації освітніх програм агентство також співпрацює з Генеральним директором з питань інформаційного суспільства та медіа [1]. Національним агенціям доручено частину компетенції, пов'язаної з впровадженням Програми навчання протягом усього життя, вони відповідають за виконання заходів на національному рівні. Науково-технічна

діяльність сприяє реалізації спільної політики у сфері професійного навчання, зокрема підтримує обмін інформацією та досвідом між державами-членами та партнерами, які беруть участь у розвитку систем професійної освіти та навчання.

Основними завданнями є оцінка прогресу в реалізації реформ у сфері професійно-технічної освіти та їх зв'язку із соціально-економічним розвитком, надання суттєвої підтримки у запровадженні реформ системи професійної освіти та навчання. Важливим також є розвиток міжнародних мереж, національних та місцевих закладів для сприяння діалогу щодо модернізації систем професійної освіти і навчання. Для держав-членів ЄС, які створюють свою національну освітню політику відповідно до напрямів, визначених Європейським Союзом, порівняльні дані про країни-члени та країни-кандидати також можуть бути важливими.

Реалізація освітніх програм має сприяти розвитку суспільства, заснованого на знаннях, що характеризується сталим економічним розвитком, більшою кількістю та кращими робочими місцями та більшою соціальною згуртованістю [7]. Програма «Навчання протягом усього життя» пропонує фінансову підтримку для реалізації партнерською групою, що складається з навчальних закладів різних країн, участь викладачів у курсах підвищення кваліфікації, мобільність студентів та підготовку майбутніх викладачів до роботи. Окрім цього, програма задовольняє потреби викладання та навчання осіб, які отримують професійну підготовку та освіту на університетському рівні, незалежно від тривалості курсу чи їхньої кваліфікації, а також потреб установ та організацій, що надають освіту і навчання в цій сфері.

Зазначене сприяє мобільності всередині та за межами ЄС, неформальній освіті та міжкультурному діалогу, а також інтеграції всіх молодих людей незалежно від їхньої освіти, соціального та культурного середовища. Фінансування за програмою можна отримати, зокрема, для здійснення закордонного ста-

жування, ведення мережі співпраці молодих людей з різних країн або участі у волонтерській роботі в іншій країні.

Підтримується діяльність, спрямована на збільшення та покращення інвестицій у людський капітал та зміцнення інституційної спроможності та ефективності державного управління та державних послуг на національному, регіональному та місцевому рівнях, а також, за необхідності, соціальних партнерів та неурядових організацій [3]. Джерелом фінансування для підтримки розвитку освіти в міжнародному вимірі є програми транскордонного співробітництва, що впроваджуються в рамках Європейського територіального співробітництва, а метою транскордонного співробітництва є розвиток спільних місцевих та регіональних ініціатив.

Висновки з проведеного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Основою зовнішньої співпраці ЄС є підтримка розвитку європейської системи вищої освіти на основі співпраці з третіми країнами та розвиток вищої освіти в третіх країнах. Важливим є сприяння європейській вищій освіті шляхом підвищення привабливості Європи як місця навчання та центру передового досвіду на світовому рівні. У своїх програмах зовнішнього співробітництва Європейська комісія сприяє двосторонньому співробітництву між університетами Європейського Союзу та інших промислово розвинених країн.

Європейський Союз, хоча формально не проводить уніфіковану освітню політику та залишає велику свободу для держав-членів у цій сфері, визначає рамки та цілі, яких мають досягти, та фінансово підтримує освітню діяльність у досягненні цих цілей. Усі документи, що видаються органами Європейського Союзу, і всі програми допомоги, які він запускає, є результатом консультацій з державами-членами, в яких ці країни висловлюються щодо своїх потреб і можливості досягнення передбачуваних цілей, а більш глибоке втручання органів Європейського Союзу в політику держав-членів не є необхідним.

Література:

1. Державний сектор і функції держави у період кризи / О. Й. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, О. М. Кошик та ін. Київ : СПД Моляр С. В. 2009. 130 с.
2. Карп'як О. М. Адаптація особистості в системі політичних відносин (теоретико-методологічний аналіз) : монографія. Дніпродзержинськ : Середняк Т. К., 2012. 194 с.
3. Коваленко О. Державне управління в процесі соціалізації суспільного відтворення. *Держава та регіони. Сер.: Державне управління.* 2013. № 2. С. 71–75.
4. Коновалова І. В. Механізм державного управління регіональними соціальними програмами в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук. з держ. упр.: 25.00.02. Харків, 2011. 19 с.

5. Костюк І. Державне управління в Україні в період реалізації адміністративної реформи: основні поняття та категорії. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/dums_2013_1_9.pdf
6. Кунц Т. Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций / пер. с англ., в 2 т. ; общ. ред. акад. Д. М. Гвишиани. Москва : Прогресс, 2017. Т. 1. 497 с.
7. Мамонов І. Публічне управління, державне управління, соціальна політика і місцеве самоврядування як складові соціального управління. *Державне управління: теорія та практика*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Dutp_2012_2_4.pdf
8. Меляков А. Гуманітарна сфера як предмет досліджень в науці державного управління. *Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр.* Харків : Магістр, 2012. № 1. 205 с.
9. Парубчак І. О. Основні аспекти сучасних суспільно-політичних та управлінських відносин у системі міжнародного співробітництва. *Вісник Академії митної служби України. Серія: «Державне управління»*. 2013. Випуск 1 (8). С. 170–177.
10. Parubchak Ivan, Smolinska Olesia, Marzalek-Kawa Joanna. Social aspects of the development of the management systems of Eastern European universities in the transformations period. *The new educational revive, Poland*. Vol. 58, № 4. P. 109–122. URL: <https://tner.polsl.pl/e58/a8.pdf>

References:

1. Karpyak, O. M. (2012), *Adaptatsiya osobystosti v systemi politychnykh vidnosyn (teoretyko-metodolohichnyy analiz)* [Adaptation of personality in the system of political relations (theoretical and methodological analysis)]. Monograph, Press Serednyak T. K., Dniprodzerzhyn'sk, 194 p. [in Ukrainian]
2. Kovalenko, O. (2013), "Derzhavne upravlinnya v protsesi sotsializatsiyi suspil'noho vidtvorennya" ["Public administration in the process of socialization of social reproduction"], journal *Derzhava ta rehiony. Ser.: Derzhavne upravlinnya* [State and regions: Public Administration], vol. 2, pp. 71–75. [in Ukrainian]
3. Konovalova, I. V. (2011), *Mekhanizm derzhavnoho upravlinnya rehional'nykh sotsial'nykh prohramamy v Ukrayini* [Mechanism of state management of regional social programs in Ukraine], PhD thesis: 25.00.02 "Mechanisms of public administration", press *Khark. rehion. in-t derzh. upr.*, Kharkiv, 19 p. [in Ukrainian]
4. Kostyuk, I. (2013), "Derzhavne upravlinnya v Ukrayini v period realizatsiyi administratyvnoyi reformy: osnovni ponyattya ta katehoriy" [Public administration in Ukraine during the period of implementation of administrative reform: main concepts and categories], journal *Derzhavne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya* [Public administration and local government], available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/dums_2013_1_9.pdf [in Ukrainian]
5. Kunts, G. (2017), *Upravleniye: sistemnyy i situatsionnyy analiz upravlencheskikh funktsiy* [Management: a system and situational analysis of managerial functions], per. S angl. v 2 t., Obshch. red. akad. D. M. Gvishiani, Press *Progress*, Moskva, T. 1. 497 p. [in Russian]
6. Mamonov, I. (2012), *Publichne upravlinnya, derzhavne upravlinnya, sotsial'na polityka i mistseve samovryaduvannya yak skladovi sotsial'noho upravlinnya* [Public administration, public administration, social policy and local self-government as components of social management], available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Dutp_2012_2_4.pdf [in Ukrainian]
7. Melyakov, A. (2012), "Humanitarna sfera yak predmet doslidzhen' v nauksi derzhavnoho upravlinnya" ["The humanitarian sphere as an object of research in the science of public administration"], collection of scientific works *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya* [Theory and practice of public administration], Kharkiv, vol. 1, 205 p. [in Ukrainian]
8. Parubchak, I. O. (2013), "Osnovni aspekty suchasnykh suspil'no-politychnykh ta upravlins'kykh vidnosyn u systemi mizhnarodnoho spivrobotnytstva" ["The main aspects of modern socio-political and managerial relations in the system of international cooperation"], bulletin of the Academy of Customs Service of Ukraine *Seriya Derzhavne upravlinnya* [Series Public Administration], vol. 1 (8). Pp. 170–177. [in Ukrainian]
9. Paskhaver, O. Y., Verkhovodova, L. T., Koshyk, A. M. et al. (2009), *Derzhavnyy sektor i funktsiyi derzhavy u period kryzy* [Public sector and functions of the state during the crisis], Press *SPD Molyar S. V.*, Kyiv, 130 p. [in Ukrainian]
10. Parubchak Ivan, Smolinska Olesia, Marzalek-Kawa Joanna (2020), Social aspects of the development of the management systems of Eastern European universities in the transformations period. *The new educational revive*, Vol. 58, № 4, p. 109–122. [in Polish]

УДК 35.08:331.101.3

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-2](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-2)

Ірина БОРИШКЕВИЧ

кандидат економічних наук, викладач кафедри управління та бізнес-адміністрування,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57,
Івано-Франківськ, Україна, 76000

ORCID: 0000-0001-7508-6556

Валентина ЯКУБІВ

доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи, Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, Україна, 76000

ORCID: 0000-0002-5412-3220

Христина РОМАНЮК

аспірант кафедри управління та бізнес-адміністрування, Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, Україна, 76000

Iryna BORYSHKEVYCH

Candidate of Economic Sciences, Teacher of the Department of Management and Business Administration,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Shevchenka str., 57, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76000

ORCID: 0000-0001-7508-6556

Valentyna YAKUBIV

Doctor of Economics, Professor, Vice-rector of Science, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Shevchenka str., 57, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76000

ORCID: 0000-0002-5412-3220

Khrystyna ROMANIUK

Postgraduate Student at the Department of Management and Business Administration, Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University, Shevchenka str., 57, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76000

ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЙ МОТИВАЦІЇ ЛЮДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

USE OF THEORIES OF MOTIVATION OF HUMAN ACTIVITY IN THE CIVIL SERVICE

Формування дієвого мотиваційного механізму, що відповідає умовам сучасності та є гнучким до швидких економічних змін, є важливою умовою використання трудових ресурсів. Також варто зауважити, що правильно підібрана мотивація уможливує підвищення ефективності виконання завдань та досягнення поставлених цілей, зростання рівня корпоративної культури та покращення конкурентних позицій. Працівників державної служби потрібно не тільки зацікавлювати до якісного виконання ними визначених завдань, але й створювати належні умови. Така якість залежить, насамперед, від вмотивованих та професійних державних службовців, які готові швидко приймати рішення, а також використовувати усю гнучкість, креативність та інноваційність мислення.

У статті охарактеризовано використання теорій мотивації людської діяльності у сфері державної служби. Здійснено класифікацію основних теорій мотивації на 3 групи: первинні теорії мотивації, змістовні теорії мотивації та процесуальні теорії мотивації. Серед первинних теорій мотивації було розглянуто теорію Фредеріка Тейлора, теорію «батога і пряника» та теорію «X–Y–Z». Встановлено, що в основі первинних теорій мотивації знаходиться історичний досвід поведінки людини. У межах змістовних теорій мотивації було розглянуто теорію потреб Абрахама Маслоу, теорію Клейтона Альдерфера, теорію Девіда Мак-Клелланда та двофакторну теорію Фредеріка Герцберга. Основою існування змістовних теорій мотивації є потреба. Серед процесуальних теорій мотивації було розглянуто теорію очікувань Віктора Врума, теорію посилення мотивації Бересса Скіннера, теорію постановки цілей Едвіна Лока, теорію справедливості Стейсі Адамса та теорію Портера-Лоулера. Встановлено, що в основі процесуальних теорій мотивації знаходиться лінія поведінки людини. Досліджені теорії мотивації дадуть змогу краще розуміти потреби та мотиви державних службовців.

Ключові слова: державна служба України, мотивація, персонал, мотивація персоналу державних службовців, публічна сфера.

The formation of an effective motivational mechanism that meets modern conditions and is flexible to rapid economic change is an important condition for the use of human resources. It is also worth noting that the right motivation allows you to increase the efficiency of tasks and achieve goals, increase the level of corporate culture and improve competitive positions. Civil servants need not only to create interesting conditions for the quality of their tasks, but also to create appropriate conditions. This quality depends, first of all, on motivated and professional civil servants who are ready to make quick decisions, as well as use all the flexibility, creativity and innovation of thinking.

The article describes the use of theories of motivation of human activity in the civil service. The classification of basic theories of motivation into 3 groups: primary theories of motivation, substantive theories of motivation and procedural theories of motivation. Among the primary theories of motivation were the theory of Frederick Taylor, the theory of "whip and gingerbread" and the theory of "X-Y-Z". It is established that the basis of primary theories of motivation is the historical experience of human behavior. Abraham Maslow's theory of needs, Clayton Alderfer's theory, David McClelland's theory and Frederick Herzberg's two-factor theory were considered within the framework of meaningful theories of motivation. The basis of the existence of meaningful theories of motivation is the need. Among the procedural theories of motivation were Victor Vroom's theory of expectations, Beress Skinner's theory of increasing motivation, Edwin Locke's theory of goal setting, Stacy Adams' theory of justice and Porter-Lawler's theory. It is established that the basis of procedural theories of motivation is the line of human behavior. Researched theories of motivation will provide a better understanding of the needs and motives of civil servants.

Key words: *civil service of Ukraine, motivation, personnel, motivation of civil servants, public sphere.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах проблема мотивації праці набуває вагомого значення. Відсутність ефективних механізмів мотивації у сфері державної служби зумовлюють виникнення у працівників незадоволення своєю роботою та, як наслідок, зниження результативності та продуктивності праці. Неefективна система мотивації не дає повною мірою державному службовцю реалізувати усі свої знання, вміння та навички. Саме тому задля підвищення рівня результативності практичної реалізації функцій держави до важливих завдань розбудови сучасної публічної служби в Україні можна віднести формування дієвого мотиваційного механізму діяльності державних службовців.

Сучасні керівники всіх рівнів влади в Україні в рамках своїх обов'язків повинні розуміти, що на продуктивність праці конкретного працівника впливає не тільки матеріальна винагорода у вигляді оплати праці, застосування різних видів трудових і соціальних пільг, але й інші умови, що є складовими механізму мотивації праці. Багато досліджень підтверджують те, що людина протягом трудової активності реалізує себе не більш, ніж на 30–40 %, а вирішальним чинником результативності діяльності є мотивація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мотивація державної служби являє собою центральну конструкцію у літературі з державного управління [1, с. 68]. Як зазначають Jessica Breugh, Adrian Ritz та Kerstin Alfes, мотивація державної служби тісно взаємопов'язана з рівнем задоволеності роботи, тобто чим вищим є рівень мотивації державних службовців, тим вищою є їхня задоволеність від роботи, на відміну від невмотивованих державних службовців [2, с. 1423]. Мотивація є однією з найважливіших функцій державного управління, від якої залежить

ефективна діяльність працівників державної служби. Причиною цього є те, що основою поведінки та діяльності кожного державного службовця є наявність певних мотивів: власних інтересів, прагнень, внутрішніх цінностей тощо. Без розуміння мотивів і потреб державного службовця та використання правильно підібраних стимулів до праці неможливе ефективне публічне управління [3; 4]. Метою мотивації державних службовців є побудова таких умов праці, а також вибір таких стимулів, які дозволять працівникам самостійно проявляти бажання до виконання завдань задля досягнення поставлених цілей. Це, у свою чергу, підвищує рівень ефективності діяльності працівників [5, с. 63].

У публічному управлінні мотиваційні фактори трудової діяльності державних службовців залежать від складності виконуваних завдань, їхньої творчості, особливостей, високого рівня ціннісної орієнтації функцій державного управління та інших характерних рис, що дають змогу заохочувати високопрофесійних спеціалістів із практичними навичками праці. Результати такої праці втілюють значний обсяг соціально-економічних відносин між органами публічної влади та суспільством [6, с. 100]. Працівників можна примусити до реалізації певних функцій чи завдань, проте таке їх виконання буде значно обмеженим і не дасть потрібних результатів [7].

Л. Б. Круп'як та І. Й. Круп'як вважають, що результативність роботи державних службовців залежить від розробленої мотиваційної стратегії, що використовується в державі. Саме тому важливим завданням адміністративної реформи є успішне впровадження мотиваційної стратегії в системі публічного управління [8]. Мотиваційна стратегія повинна поєднувати як матеріальну, так і нематері-

альну винагороду. Проте відповідно до досліджень Roxana Corduneanu, Adina Dudau та Georgios Kominis продуктивність праці державних службовців лише частково залежить від грошової винагороди, а тому збільшення грошових виплат не впливає прямо пропорційно на їх результативність [9, с. 1070]. Zehavit Levitats та Eran Vigoda-Gadot у своїх працях досліджують роль емоцій у державному секторі, а також те, як впливає емоційний інтелект на мотивацію державних службовців [10, с. 759]. Результати їхніх досліджень показують, що в державних службовців, які володіють високим емоційним інтелектом, значно вищий рівень вмотивованості.

Метою статті є узагальнення та використання теорій мотивації людської діяльності у сфері державної служби.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах основою будь-якого механізму мотивації є психологічні аспекти, що закладені в теоріях мотивації. Їх використання допомагає управлінцю розробити стратегію і тактику впливу на підлеглого, враховуючи конкретні умови існування організації та особливості кожного працівника.

Сьогодні ж існує достатня кількість таких теорій мотивацій, які можна обґрунтовано розділити на 3 основні групи (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація основних теорій мотивації

Група теорій мотивації	Різновид теорії
Первинні теорії мотивації	1. Теорія Фредеріка Тейлора. 2. Теорія «багато і пряника». 3. Теорія «X–Y–Z».
Змістовні теорії мотивації	1. Теорія потреб Абрахама Маслоу. 2. Теорія Клейтона Альдерфера. 3. Теорія Девіда Мак-Клелланда. 4. Двохфакторна теорія Фредеріка Герцберга.
Процесуальні теорії мотивації	1. Теорія очікувань Віктора Врума. 2. Теорія Бересса Скіннера. 3. Теорія Едвіна Лока. 4. Теорія справедливості Стейсі Адамса. 5. Теорія Портера-Лоулера.

Джерело: узагальнено авторами

В основі первинних теорій мотивації лежить історичний досвід поведінки людини. Серед них виокремлюють такі: теорію Фредеріка Тейлора, теорію «багато і пряника», теорію «X–Y–Z».

Фредерік Тейлор одним із перших усвідомив існування проблеми мотивації праці працівників. Він критикував та не поділяв тодішній рівень оплати праці працівника на

межі голодного існування. Так, автор теорії дав визначення терміну «достатній денний виробіток» та запропонував виплачувати заробітну плату працівникам пропорційно до їхнього вкладу. Унаслідок цього результативність праці працівників значно підвищилась. Фредерік Тейлор вважав, що працівника потрібно поставити на потрібне місце для того, щоб він повністю відчував використання усіх своїх сил та можливостей. Як і в будь-якій іншій діяльності, так і зокрема у державній службі, слід пам'ятати про те, що людина є «раціональною», для якої важливим є збільшення власних доходів. Тому оплата праці державних службовців повинна знаходитись на достатньо високому рівні.

Однією з найвідоміших теорій, використання якої зустрічається і сьогодні, є теорія «багато і пряника». Під «багатом» раніше розуміли вигнання із країни чи страх смерті, а під «пряником» – багатство, волю чи наближення до правлячих кіл. Дана теорія характеризується простотою мотивів і стимулів, що спрямовані на досягнення поставлених цілей. Використання теорії «багато і пряника» в процесі реалізації складних довготривалих проєктів публічного управління, над якими працює ціла робоча група, є неефективною, тому в таких випадках слід використовувати більш прогресивні інструменти мотивації.

Ще однією теорією, яку відносять до первинних теорій мотивації, є теорія «X–Y–Z». Теорію «X» розробив Фредерік Тейлор, яку згодом доповнив Дуглас Мак-Грегор, запропонувавши теорію «Y». Пізніше Вільям Оучі, розвинувши попередні теорії, додав теорію «Z». В основі даних трьох теорій лежать різні потреби та різні стимули до трудової діяльності.

В основі змістовних теорій мотивації лежить потреба. Найбільш популярнішими серед них є такі: теорія потреб Абрахама Маслоу, теорія Клейтона Альдерфера, теорія Девіда Мак-Клелланда та двофакторна теорія Фредеріка Герцберга.

Одним із перших дослідників, хто почав розглядати різні групи потреб, що впливають на результати трудової діяльності, був американський психолог Абрахам Маслоу. Його теорія виникла у 40-і рр. ХХ ст. та отримала назву «піраміда потреб» чи «ієрархія потреб» (рис. 1).

Як бачимо з рис. 1, Маслоу розділив потреби на п'ять основних груп у строгій ієрархічній послідовності у вигляді піраміди. В основі лежать ті потреби, без яких людина не може існувати, а у вершині піраміди – досягнення людиною власної місії.

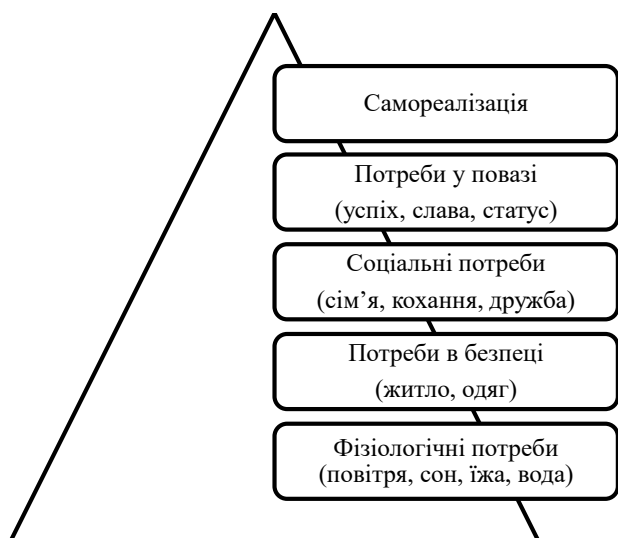

Рис. 1. Піраміда потреб Абрахама Маслоу

Джерело: сформовано авторами на основі [11, с. 85]

Теорія потреб Клейтона Альдерфера передбачає існування трьох груп потреб: потреби в існуванні (фізіологічні потреби та потреби в безпеці), зв'язку (впливають із соціальної природи людини) та росту (полягають у бажанні людини самоствердитись та досягнути власної місії). Дана теорія є схожою з теорією потреб Абрахама Маслоу, оскільки потреби також розміщені ієрархічно, проте Альдерфер стверджує, що рух від потреби до потреби може відбуватися в обидві сторони, тобто не задовольнивши потреби вищого рівня, людина може повернутись до потреб нижчого рівня (рис. 2).

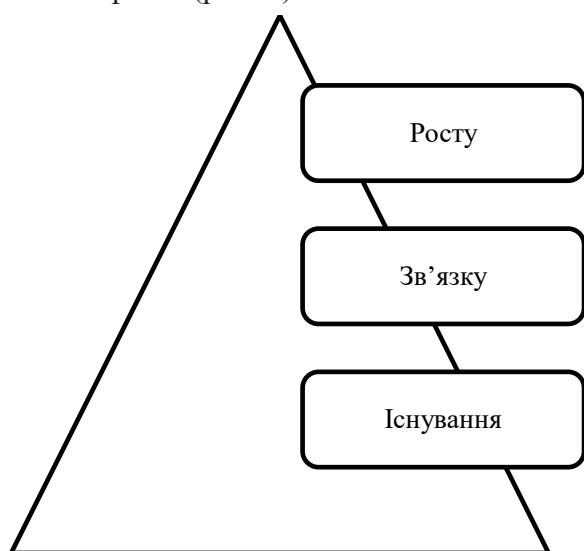

Рис. 2. Теорія потреб Клейтона Альдерфера

Джерело: сформовано авторами на основі [11, с. 86].

Теорія потреб Девіда Мак-Клелланда виникла у 1962 р. Сутність її полягає у тому, що з удосконаленням методів управління та з розвитком економічних відносин зрос-

тає роль потреб вищого рівня. Тому він виокремив такі потреби, як: потреба в успіху, потреба у владі та потреба у співучасті. Зазначені потреби не мають ієрархічного підпорядкування та не виключають одна одну. Девід Мак-Клелланд виключає потреби нижчих рівнів, оскільки вважає, що у сучасному суспільстві вони повинні бути задоволені у будь-якому випадку. Відповідно до цієї теорії слід враховувати різні потреби у різних державних службовців [12, с. 162]. Проте варто пам'ятати, що в державного службовця можуть бути присутні усі три групи потреб, але в різному співвідношенні. Теорія потреб Мак-Клелланда є досить привабливою, оскільки вона дозволяє сформулювати конкретні практичні рекомендації щодо забезпечення процесу мотивації в органах публічної влади, проте вона не враховує існування усіх можливих потреб та інших складових, від яких залежить механізм мотивації.

Теорія Фредеріка Герцберга є більш відомою як двохфакторна теорія, що виникла через необхідність з'ясувати вплив як матеріальних, так і нематеріальних факторів на мотивацію праці працівників. Дана теорія базується на тому, що приємні і неприємні переживання, які відчувають працівники на роботі, зумовлені наявністю різних факторів: гігієнічних та мотиваційних (рис. 3).

Гігієнічні фактори	Мотиваційні фактори
<ul style="list-style-type: none"> ▪ умови праці; ▪ винагорода; ▪ соціальний статус; ▪ стосунки/взаємини в колективі; ▪ сприятливий клімат; ▪ стабільність посади. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ цікава робота; ▪ самостійність; ▪ кар'єрне зростання; ▪ визнання; ▪ досягнення цілей; ▪ самореалізація.

Рис. 3. Двохфакторна теорія мотивації Фредеріка Герцберга

Джерело: узагальнено авторами

В основі процесуальних теорій мотивації лежить лінія поведінки людини, тобто вважається, що людина поводить себе по-різному в різних ситуаціях і це впливає на рівень її вмотивованості. Серед процесуальних теорій мотивації ми виокремили такі: теорію очікувань Віктора Врума, теорію посилення мотивації Бересса Скіннера, теорію постановки цілей Едвіна Лока, теорію справедливості Стейсі Адамса та теорію Портера-Лоулера.

Теорія очікувань Віктора Врума виникла у 30-ті рр. ХХ ст. та базується на припущенні

того, що на вибір певної поведінки працівника впливає очікування отримання ним відповідного результату та винагороди. Тобто державний службовець повинен сподіватись на те, що вибір певної поведінки приведе його до задоволення бажаного результату. Він повинен бути впевненим у тому, що його зусилля буде помічено керівництвом та суспільством, а значить, він зможе задовільнити свої потреби. Теорія Віктора Врума ґрунтується на існуванні трьох очікувань: очікування того, що зусилля дадуть бажані результати, очікування того, що результати дадуть бажану винагороду, та бажана цінність винагороди.

Таким чином, згідно із цією теорією працівник повинен мати такі потреби, що можуть бути значною мірою задоволені шляхом одержання передбачуваних винагород.

У 1938 році Беррес Скіннер сформував власну теорію посилення мотивації. Відповідно до цієї теорії важливим є залежність поведінки працівника від власного минулого досвіду. Тобто поведінка працівника залежить від наслідків його дій у схожій ситуації у минулому. Отримавши уроки із власного досвіду, працівник обирає таку лінію поведінки і береться за виконання тих завдань, які у минулому забезпечували отримання позитивних результатів і, навпаки, уникає тих завдань, які приводили до негативних результатів. Таким чином, відбувається проєктування минулого досвіду на теперішні ситуації і формування відповідної поведінки.

Схематично теорію мотивації Берреса Скіннера можна зобразити таким чином (рис. 4).

Багаторазове отримання однакових результатів (позитивних чи негативних) призводить до формування у державного службовця певної поведінкової установки.

Теорія постановки цілей Едвіна Лока була розроблена у 1966 році. Дана теорія ґрунтується на положеннях Фредеріка Тейлора та отримала подальші напрацювання у наукових роботах Пітера Друкера. У своїй теорії мотивації Едвін Лок спирається на те, що поведінка працівника залежить від цілепокладання, тобто від цілей, які він ставить перед собою та задля досягнення яких робить визначені дії. Відповідно до даної теорії готовність

державного службовця виконувати свою трудову діяльність на встановленому рівні, враховуючи затрачені зусилля, значною мірою визначається такими особливостями цілей, як специфічність, складність, прийнятність та схильність.

Теорія справедливості Стейсі Адамса була сформована у 60-ті рр. ХХ ст. Згідно із цією теорією рівень мотивації праці працівника залежить не від певної групи факторів чи потреб, а комплексно, враховуючи винагороди, які одержали інші працівники за виконані аналогічні завдання. Ключовим положенням теорії справедливості є те, що поки працівник не зрозуміє, що він одержує справедливу винагороду за свою роботу по відношенню до своїх колег, він буде намагатись працювати менш інтенсивно. Основним завданням в державному управлінні в даному випадку є не лише забезпечення одержання справедливої винагороди усіма державними службовцями, а й своєчасне одержання інформації про те, чи вони задоволені своєю винагородою і вважають її справедливою.

У 1968 році була сформована теорія мотивації Портера-Лоулера, яка поєднала у собі теорію очікувань Віктора Врума та теорію справедливості Стейсі Адамса. Таким чином, кожна людина очікує, що її зусилля у трудовій діяльності дадуть бажаний результат, результат призведе до отримання певної винагороди і ця винагорода буде цінною, а також справедливою по відношенню до винагороди її колег. Сутність висновків Портера та Лоулера полягають у тому, що завдяки високим результатам праці досягається задоволення державним службовцем його потреб, а не є наслідком його діяльності.

Висновки. Мотивація є важливим та невід'ємним інструментом державного управління. Вона забезпечує досягнення як особистих цілей державних службовців, так і цілей держави загалом. Урахування теорій мотивації в процесі державного управління сприяє вибору дієвих й обґрунтованих стимулів, всебічному моніторингу потреб державних службовців, покращенню умов праці, оптимальному поєднанню зацікавленості працівників та продуктивності їхньої праці, а також досягненню поставлених цілей на всіх рівнях.

Рис. 4. Теорія посилення мотивації Берреса Скіннера

Джерело: сформовано авторами на основі [13, с. 221]

Нехтування мотиваційним фактором у трудовій діяльності призводить до погіршення трудової дисципліни, зниження рівня продуктивності праці, погіршення якості виконання службових завдань та до виникнення кризи публічному управлінні загалом. Постійні зміни, які відбуваються в політичному та економічному просторі нашої країни, одночасно

формує як великі можливості, так і значні загрози для кожного державного службовця і вносять значний рівень невизначеності в життя практично кожної людини. Саме тому дієвий мотиваційний механізм, що відповідає сучасним умовам та є гнучким до швидких економічних змін, забезпечить ефективне використання трудових ресурсів.

Література:

1. Michael B. Harari, David E. L. Herst, Heather R. Parola, & Bruce P. Carmona Organizational Correlates of Public Service Motivation: A Meta-analysis of Two Decades of Empirical Research. *Journal of Public Administration Research and Theory*. 2017. Vol. 27 (1). Pp. 68–84. URL: <https://doi.org/10.1093/jopart/muw056>
2. Jessica Breugh, Adrian Ritz & Kerstin Alfes Work motivation and public service motivation: disentangling varieties of motivation and job satisfaction. *Public Management Review*. 2018. Vol. 20 (10). Pp. 1423–1443. URL: <https://doi.org/10.1080/14719037.2017.1400580>
3. Гончарук Н. Т., Артеменко Н. Ф. Мотивація персоналу у сфері державної служби України: проблеми та перспективи. *Аспекти публічного управління*. 2013. № 2. С. 48–54.
4. Артеменко Н. Ф. Особливості мотивації персоналу у сфері державної служби. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 4–5. С. 37–47.
5. Литвинчук О. В. Вплив мотиваційних факторів на результативність діяльності державних службовців. *Економіка, управління та адміністрування*. 2021. № 1 (95). С. 62–65. URL: [https://doi.org/10.26642/eta-2021-1\(95\)-62-65](https://doi.org/10.26642/eta-2021-1(95)-62-65)
6. Бондаренко Л. І. Удосконалення системи мотивації праці державних службовців. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 23. С. 98–104. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.23.98>
7. Палагнюк Ю. В., Ханін А. В. Сутність та особливості використання методів мотивування персоналу в органах місцевого самоврядування. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2019. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2019_1_42 (дата звернення: 23.05.2022).
8. Круп'як Л. Б., Круп'як І. Й. Особливості реалізації мотиваційної стратегії як чинника підвищення ефективності функціонування органів публічної влади. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 10. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.10.41>
9. Roxana Corduneanu, Adina Dudau & Georgios Kominis Crowding-in or crowding-out: the contribution of self-determination theory to public service motivation. *Public Management Review*. 2020. Vol. 22 (7). Pp. 1070–1089. URL: <https://doi.org/10.1080/14719037.2020.1740303>
10. Levitats Z. & Vigoda-Gadot E. Yours emotionally: How emotional intelligence infuses public service motivation and affects the job outcomes of public personnel. *Public Administration*. 2017. Vol. 95. Pp. 759–775. URL: <https://doi.org/10.1111/padm.12342>
11. Соколенко В. А., Клиженко А. С. Механізм впливу мотивації персоналу на підвищення рівня продуктивності праці. *Вісник НТУ «ХПИ»*. 2013. № 69 (1042). С. 83–87.
12. Шпекторенко І. Особливості використання класифікації потреб Д. Мак-Клелланда в роботі з кадрами публічної служби. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 1 (16). С. 160–169.
13. Збрицька Т. П., Савченко Г. О. Роль мотивації праці у менеджменті персоналу в сучасних умовах. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 2. Т. 3. С. 220–224.

References:

1. Michael, B. Harari, David, E. L. Herst, Heather, R. Parola, & Bruce, P. Carmona (2017). Organizational Correlates of Public Service Motivation: A Meta-analysis of Two Decades of Empirical Research. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 27 (1), 68–84. <https://doi.org/10.1093/jopart/muw056> [in English]
2. Jessica, Breugh, Adrian, Ritz & Kerstin, Alfes (2018). Work motivation and public service motivation: disentangling varieties of motivation and job satisfaction. *Public Management Review*, 20 (10), 1423–1443. <https://doi.org/10.1080/14719037.2017.1400580> [in English]
3. Goncharuk, N. T., & Artemenko, N. F. (2013). Motyvatsiya personalu u sferi derzhavnoyi sluzhby Ukrainy: problemy ta perspektyvy [Motivation of staff in the civil service of Ukraine: problems and prospects]. *Aspekty publichnoho upravlinnya – Aspects of public administration*, 2, 48–54. [in Ukrainian]
4. Artemenko, N. F. (2016). Osoblyvosti motyvatsiyi personalu u sferi derzhavnoyi sluzhby [Features of staff motivation in the field of civil service]. *Aspekty publichnoho upravlinnya – Aspects of public administration*, 4–5, 37–47. [in Ukrainian]
5. Lytvynchuk, O. V. (2021). Vplyv motyvatsiynykh faktoriv na rezul'tatyvnist' diyal'nosti derzhavnykh sluzhbovtziv [Influence of motivational factors on the performance of civil servants]. *Ekonomika, upravlinnya*

- ta administruvannya – *Economics, management and administration*, 1 (95). 62–65. [https://doi.org/10.26642/ema-2021-1\(95\)-62-65](https://doi.org/10.26642/ema-2021-1(95)-62-65) [in Ukrainian]
6. Bondarenko, L. I. (2021). Udoskonalennya systemy motyvatsiyi pratsi derzhavnykh sluzhbovtziv [Improving the system of motivation of civil servants]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 23, 98–104. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.23.98> [in Ukrainian]
7. Palaganiuk, Yu. V. & Khanin, A. V. (2019). Sutnist' ta osoblyvosti vykorystannya metodiv motyvuvannya personalu v orhanakh mistsevoho samovryaduvannya [The essence and features of the use of methods of motivating staff in local governments]. *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya i mistsevoho samovryaduvannya – Theory and practice of public administration and local self-government*, 1. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2019_1_42 [in Ukrainian]
8. Krupyak, L. B. & Krupyak, I. J. (2019). Osoblyvosti realizatsiyi motyvatsiyanoi stratehii yak chynnyka pidvyshchennya efektyvnosti funktsionuvannya orhaniv publichnoyi vlady [Features of realization of motivational strategy as a factor of increase of efficiency of functioning of public authorities]. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 10. Retrieved from: <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.10.41> [in Ukrainian]
9. Roxana Corduneanu, Adina Dudau & Georgios Kominis (2020). Crowding-in or crowding-out: the contribution of self-determination theory to public service motivation. *Public Management Review*, 22 (7), 1070–1089. <https://doi.org/10.1080/14719037.2020.1740303> [in English]
10. Levitats, Z. & Vigoda-Gadot, E. (2017). Yours emotionally: How emotional intelligence infuses public service motivation and affects the job outcomes of public personnel. *Public Administration*, 95, 759–775. <https://doi.org/10.1111/padm.12342> [in English]
11. Sokolenko, V. A. & Klizhenko, A. S. (2013). Mekhanizm vplyvu motyvatsiyi personalu na pidvyshchennya rivnya produktyvnosti pratsi [The mechanism of the influence of staff motivation on increasing the level of labor productivity] // *Visnyk NTU “KhPI” – Bulletin of NTU “KhPI”*, 69 (1042). 83–87. [in Ukrainian]
12. Shpektorenko, I. (2013). Osoblyvosti vykorystannya klasyfikatsiyi potreb D. Mak-Klellanda v roboti z kadramy publichnoyi sluzhby [Features of using the classification of needs of D. McClelland in working with public service personnel]. *Derzhavne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya – Public administration and local self-government*, 1 (16). 160–169. [in Ukrainian]
13. Zbrytska, T. P. & Savchenko, G. O. (2011). Rol' motyvatsiyi pratsi u menedzhmenti personalu v suchasnykh umovakh [The role of work motivation in personnel management in modern conditions]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu – Bulletin of Khmelnytsky National University*, 2 (3). 220–224. [in Ukrainian]

УДК 322:2

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-3](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-3)

Андрій КОБЕТЯК

кандидат філософських наук, доцент кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування, Державний університет «Житомирська політехніка», вул. Чуднівська, 103, Житомир, Україна, 10005

ORCID: 0000-0001-6899-0571

Andrii KOBETIAK

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor at the Department of National Security, Public Administration and Administration, Zhytomyr Polytechnic State University, Chudnivska str., 103, Zhytomyr, Ukraine, 10005

ORCID: 0000-0001-6899-0571

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ НА ЦЕРКВИ ВІЗАНТІЙСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ

PECULIARITIES OF POLITICAL INFLUENCE ON THE CHURCHES OF THE BYZANTINE TRADITION

Актуальність теми полягає у висвітленні причин сучасної кризи Вселенської православної церкви та значного рівня політизації світових релігійних процесів. Зазначається, що в першу чергу це пов'язано з геополітичним та фінансовим чинниками. Наявність древніх та «нових» автокефалій створює певну меншовартісність останніх, незважаючи на принцип церковної рівності та потужний фінансовий та людський фактор нових національних церков. Увага дослідження зосереджена на самому феномені Церкви в його еклезіологічному розумінні, який сьогодні піддається впливу значних геополітичних потрясінь та глобалізаційних змін. Вказано на політичний підтекст багатьох церковних рішень XX ст.

Мета статті – висвітлити проблему політичного впливу на церковно-адміністративні процеси, пов'язані з формуванням нових автокефальних церков. Завданням статті є вивчення дійсної рівності, адміністративної та політичної незалежності кожної з Помісних церков. У відношеннях між незалежними церковними адміністраціями відчувається «зверхність» давніх автокефалій над новими. *Методологічними засадами* дослідження стали історичний та порівняльний методи, компаративний підхід, традиціоналізм, герменевтика, релігійна антропологія, філософський символізм, методи аналізу та синтезу. *Результати дослідження.* Доведено, що формування двох підходів (грецького та слов'янського) до розуміння структури системоутворення Вселенського православ'я стало причиною кризи в церкві. Вставовлено, що організаційна форма, структура церкви та її управління піддалися трансформаційним процесам, що пов'язано зі зміною політичних режимів і зміщенням державних кордонів. Відзначимо важливий принцип церковної реакції на зміну державної чи політичної кон'юнктури – «структурний плюралізм». Структурний плюралізм характеризується еластичністю церковних вимог до прийняття рішення про церковну незалежність. Під впливом держави такі рішення або приймаються, або відкидаються, і тоді апелюють до інших правил та постанов. Доведено, що характерною особливістю автокефалізації стало державне та політичне регулювання цього процесу. Після падіння Візантійської імперії держава втрачає примус та контроль у церковній сфері, що призвело до численних розколів та появи паралельних юрисдикцій у багатьох країнах світу.

Ключові слова: еклезіологія, політичний процес, автокефалія, державний вплив, патріарх, догмат, церква, суспільний інститут.

The relevance of the topic is to highlight the causes of the current crisis of the Ecumenical Orthodox Church and the significant level of politicization of world religious processes. It is noted that this is primarily due to geopolitical and financial factors. The existence of ancient and “new” autocephaly creates a certain inferiority of the latter, despite the principle of church equality and the powerful financial and human factor of the new national churches. The study focuses on the phenomenon of the Church in its ecclesiological sense, which today is affected by significant geopolitical upheavals and globalization changes. The political subtext of many church decisions of the twentieth century is pointed out.

The purpose of the article is to highlight the problem of political influence on church-administrative processes related to the formation of new autocephalous churches. The aim of the article is to study the real equality, administrative and political independence of each of the Local Churches. In the relations between independent church administrations, the supremacy of the old autocephaly over the new ones is felt. *The methodological bases* of the research were historical and comparative methods, comparative approach, traditionalism, hermeneutics, religious anthropology, philosophical symbolism, methods of analysis and synthesis. *Results of the research.* It is proved that the formation of two approaches (Greek and Slavic) to the understanding of the structure of the system of universal Orthodoxy was the cause of the crisis in the church. It is established that the organizational form, structure of the church and its management have undergone transformational processes due to changes in political

regimes and the shifting of state borders. Note the important principle of the church's response to changing state or political conditions – "structural pluralism". Structural pluralism is characterized by the elasticity of church requirements for the decision on ecclesiastical independence. Under the influence of the state, such decisions are either made or rejected and then appeal to other rules and regulations. It is proved that a characteristic feature of autocephaly was the state and political regulation of this process. After the fall of the Byzantine Empire, the state lost coercion and control in the church sphere, which led to numerous divisions and the emergence of parallel jurisdictions in many countries.

Key words: *ecclesiology, political process, autocephaly, state influence, patriarch, dogma, church, social institution.*

Постановка проблеми. Православний світ представлений великою кількістю церков, які належать візантійській традиції. Перелік цих церков містить диптих Константинопольського Патріархату: Константинопольська, Олександрійська, Антіохійська, Єрусалимська, Російська, Сербська, Румунська, Болгарська, Грузинська, Кіпрська, Елладська, Польська, Албанська, Чеських земель і Словаччини, Українська. Зауважимо, що це не повний перелік церков східної традиції. Світове православ'я репрезентоване низкою церков, які не перебувають у єхаристійній єдності з помісними церквами, але належать до візантійської традиції. Вони утворилися після Третього та Четвертого Вселенських соборів у результаті глибоких богословських дискусій з христологічної тематики: «Ефеський собор спровокував христологічне протиріччя між Олександрією і Антіохією на офіційному рівні, яке спричинило відкрите протистояння богословського характеру, призвівши до поділу між Сходом і Заходом Римської імперії» (Соколовський О. Еволюція христологічної доктрини).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями політичного впливу на церкву та світові релігійні процеси привертали увагу багатьох дослідників як церковного, так і світського характеру у різні часи. Ця проблематика набувала чергового піку обговорення на моментах формування нових незалежних Помісних церков. Автокефальний статус завжди був предметом церковно-політичних дебатів, адже впливає на церковні межі та розподіляє сфери впливу у світовому православ'ї. Відтак постійно велись дискусії про те, хто має надавати цей статус, чи актуальний він у певний період історії, які церкви не/заслуговують повної незалежності, чи можлива така адміністративна незалежність без певного політичного тиску зі сторони держави та подібне. Всі ці питання так чи інакше знаходять висвітлення у працях багатьох провідних політологів, філософів, богословів, юристів та ієрархів різних часів. Зокрема, зазначеною проблематикою цікавились зі сторони церкви: Афінагор IV, Дамаскин (Папандреу), Йоанн (Зізіулас), Іларіон

(Алфеев), Йоанн Пергамський, Іван (Огієнко), Йоанн Мейєндорф, Кирило (Говорун), а також багато інших.

Про важливість та актуальність обраної теми свідчить низка сучасних дисертаційних досліджень, наприклад, В. Бутинського, М. Гергелюка, А. Дідківського, Є. Заремби, А. Матвієнко, архімандрита Кирила (Говоруна). Відтак є реальна необхідність осучаснити канонічний уклад сучасного життя, а це можна зробити лише на загальному Соборі [2, с. 412]. Важливим для статті є дослідження О. Балакірева та Ю. Середи [9].

Відзначимо, що історія Європейських країн розглядається у значній кількості робіт вітчизняних та зарубіжних учених політичного та геополітичного характеру. Прикметно, що більшість із них покликана визначити місце і роль нової незалежної Української православної церкви у становленні України в новому геополітичному просторі Європи. Зокрема, цій проблематиці присвячена інтегрована колективна монографія вітчизняних політологів за редакцією професора Фелікса Рудича [5].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в осмисленні трансформаційних процесів інституту автокефалії у період становлення Церков Візантійської традиції. Політичний вплив і навіть тиск держави на внутрішньоцерковну політику досягав апогею за всю церковну історію. Церква розчинилась в імперії та перетворилась на один із інститутів соціального регулювання. Відтак основним завданням статті є вивчення політичного впливу та характеру державно-церковної взаємодії імперського періоду життя церкви та еманация цього процесу на сучасні церковні реалії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історичні та політичні обставини ускладнювали спілкування між Церквами, що зумовило їх подальший розвиток незалежно одна від одної. Церкви, які розвивалися у межах Візантійської імперії, запозичили весь церемоніал, який використовується в обрядовому житті. Не-ортодоксальні церкви використовують у своїй обрядовості персько-сирійські традиції, які стали

невід'ємною складовою частиною їх культурної практики.

Константинополь отримав привілейований статус в ієрархічній структурі Християнської Церкви й визначальне місце в православ'ї після першого розколу християнства. Важливим наслідком Другого Вселенського собору стало формування пентархії – перелік п'яти кафедр, які займали найвищий ступінь у церковній ієрархії Римської імперії. До його складу ввійшли Римський, Константинопольський, Олександрійський, Антіохійський та Єрусалимський Патріархати. Вже починаючи з V ст. глави цих Церков почали використовувати титул «Патріарх» і на Четвертому Вселенському соборі у Халкидоні у статусах засвідчували офіційні документи. Одним із рішень Халкидонського собору стало прийняття 28-го канону, який визначав територію поширення влади константинопольської кафедри як другої після Римської [11, р. 470].

Підняттям авторитету Константинопольського Патріархату стало використання титулу «Вселенський», який започаткував патріарх Акакій. Таким кроком патріарх визначив свої претензії на управління Церквою Візантійської імперії. Так сформувався офіційний титул глави Константинопольської Церкви – «Архієпископ Константинополя, Нового Риму, Вселенський Патріарх» [8, с. 191].

Важливою подією в історії Патріархату стала схизма 1054 р., наслідком якої стало розірвання відносин Константинопольської та Римської Церков. Втративши зв'язок з Римом, Константинопольська Церква посилювала свій вплив у Візантійській імперії, використовуючи своє політичне становище. Цьому процесу сприяла роль імператора, який почав відігравати важливе значення у житті Церкви. Якщо в боротьбі за першість у релігійній сфері Католицька Церква виборола свою незалежність від світської влади, то Церкви візантійської традиції, навпаки, їй підпорядковувалися [12, р. 282].

У сучасних реаліях Константинопольський Патріархат відіграє провідну роль у житті всіх Церков візантійської традиції. Він є першим у честі серед усіх Патріархів. Константинопольський Патріархат не може втручатися у внутрішній стан справ інших Церков і не має адміністративної влади у них. Однак він має право скликати засідання Патріархів, головувати на них і представляти світове православ'я на міжнародній арені.

Тривалий імперський період засвідчив дві стійкі тенденції у церковному управлінні та адміністративному апараті. Перш за все це теорія пентархії з підвищеною роллю столич-

ного Константинопольського патріарха, який має значний вплив на церкву в усій імперії. Другою особливістю є стійкий територіальний розподіл, який лежить в основі адміністрування Вселенської церкви. Залежно від взаємодії чи протиставлення цих двох вирішальних тенденцій визначалось церковне життя впродовж багатьох століть. Ці напрямки (пентархії у її видозміні та територіального розподілу) є визначальними у структурі Вселенської церкви в сучасних умовах.

Офіційно кодекс Юстиніана I затвердив постанову про п'ять світових патріархів. На Трульському Соборі 691–692 р. 36-им канonom було затверджено: «Відновлення законоположення 150-ма святыми отцями, що зібралися в цьому богохоронному і царювальному граді і 630-ма отцями, що зібралися в Халкидоні, престолом стародавнього Риму ... будучи другим за ним. Після ж того і числиться престол великого міста Олександрії, потім престол Антіохійський, а потім престол міста Єрусалима». Згадка про п'ять вселенських патріархів з'являється на Восьмому Вселенському соборі 869–870 р., який організував патріарх Фотій. У ході його роботи уповноважений імператором, патріцій Бан зауважив, що «Бог поклав, щоб Його Церква керувалася п'ятьма патріархами» [6, с. 425].

Автокефалія значно вплинула на модель державно-церковних і міждержавних відносин. З внутрішньо-імперського явища вона трансформується у явище, яке почало регулювати відносини між Візантійською імперією та її сусідами. Автокефалія стала вагомим інструментом дипломатії на міжнародній арені. Модель співвідношення церкви Візантії з іншими автокефальними церквами за її межами відбивали логіку і політику міждержавних стосунків. У той час реальним монополістом на автокефалію та правом її надання всередині імперії стала столична Вселенська кафедра. Наслідком цього стало приєднання балканських церков до загалу православних народів. Розпочалася «гра в автокефалію» щодо новостворених церков як фактор, який небезпідставно вважався стабілізатором політичної самодостатності. Насамперед це стосується церков Болгарії та Сербії [3, с. 118].

Наприкінці XV ст. Османська імперія розширилася за рахунок держав з новоутвореними автокефальними церквами (Сербія, Болгарія, Румунське князівство). Незалежність церков у цих країнах автоматично було скасовано і лише згодом відновлено. Зокрема, великий візир Соколле наказав відновити сербський патріархат у Пею в 1557 р. Однак цей акт також було здійснено з політичних

мотивів, оскільки Візир обмежив діяльність патріарха і встановив через нього запобігання сербському сепаратизму [14, р. 166]. Ці події сприяли зміцненню ролі Константинополя у православному світі, який декларував свій авторитет як *primus inter pares*. Таким чином, церкви Сербії та Болгарії у різні історичні періоди виникають у результаті домовленостей між світськими органами державної влади [13, р. 154]. Такий процес формування автокефалій сприяє ототожненню церкви та держави як однотипних юридичних осіб.

Зауважимо, що адміністративний устрій почав формуватися за територіальним принципом під політичним тиском імперії. Усі православні віряни, наприклад в Олександрії, повинні входити до Олександрійської церкви та підпорядковуватись «першому єпископу столичної кафедри в Олександрії». Отже, в період ранньохристиянський період автокефальний принцип існування церков змінюється на привілейований стан. Значною мірою це пов'язано зі зміною національного принципу на територіальний принцип формування незалежних церков. Після Вселенських соборів такий принцип лише закріпився, і більшість церков опинилися у Візантійській імперії під впливом державного апарату.

У подальшому територіальний принцип розподілу церков діяв за вказівкою державної влади. На його основі було прийнято 38-ме правило Шостого Вселенського собору. Тому кожен єпископ-управитель окремої дієцезії за своїм статусом був автокефальним і керував підлеглими йому єпископами в провінціях. В умовах розбудови нового міста церква повинна була призначати нового автокефального першосвятителя. Тому коли з'являється нової держава, Вселенська церква зобов'язана створити всі умови для проголошення нової Помісної незалежної адміністративної одиниці.

Звертаємо увагу, що представники державної влади трактували церковні закони з позиції цивільного права. Церковні поняття прирівнювалося до закону й були обов'язковими до виконання. Зокрема, на Першому Вселенському соборі було погоджено догмат про єдиносутність Отця і Сина. У тогочасних реаліях догмат міг бути змінений за першою необхідності. За аналогією зі зміною закону чи внесенням певних поправок до нього [4, с. 29]. Звідси стає зрозумілим рішення імператора про надання та скасування автокефалії Болгарській церкві, оскільки він керувався дією державних законів і принципами їх функціонування та проголошення.

Подібний підхід характерний і при вирішенні інших церковних питань. Зокрема,

«Енотікон імператора Зенона» передбачав об'єднання православних та монофізитів у Єдину церкву заради загального миру та блага в імперії. Тобто план полягав у об'єднанні двох різних напрямків через монофелітство (дві природи, але одна Божественна воля) [4, с. 29].

Прикладом впливу держави на церковне життя є штучне об'єднання східного і західного обрядів у єдину церкву, яке розпочалося з Толедського собору. Саме з цього часу єдність церков почала ґрунтуватися не на доктринальному рівні, а на рівні державного регулювання. У Візантії влада була кардинально проти церковних конфліктів на території імперії [14, р. 89].

Після великого розділення церкви на Східну та Західну інститут пентархії зменшився до чотирьох патріархів. Константинополь зайняв перше місце в диптиху, яке стало вакантним після розриву з Римом. Відповідно, в списку посунулися й інші церкви, а тому одне місце не було зайнятим. Офіційно його так і не вдалося посісти жодній церкві. Проте на його місце було багато претендентів: Мцхетський (грузинська) католикосат, Тирновська (болгарська), Печська (сербська) та Московська (російська) патріархії, а також Кіпрська та Охридська (сучасна Македонія) архієпископії. Лише в наш час до пентархії почали залучати Кіпрську церкву, яка була заснована в період Вселенських соборів, хоч і не має статусу патріархату. Зауважимо, що в греків існує теорія про «давні» і «нові» автокефалії, статус яких є відмінним саме завдяки авторитету Вселенських соборів. Саме тому болгари виносили питання затвердження нових автокефалій на Всеправославний собор, щоб подолати цю дистанцію [1].

Церковна традиція неофіційно розділяє статус автокефальних церков на два ранги. Зокрема, такого принципу дотримуються грецькі церкви, які належать до найдревніших та найавторитетніших автокефалій. Американський богослов Дж. Еріксон під автокефальними церквами має на увазі п'ять древніх патріархатів. Їхній статус затверджений постановами Соборів, відтак вони не можуть втратити древній авторитет та апостольську спадковість. Інший статус мають так звані «нові» автокефальні церкви, зокрема Болгарії, Росії та Сербії. Ці нові незалежні церковні структурні одиниці мають характеристики, які відрізняють їх від «вищого» класу автокефальних церков. До них богослов відносить, по-перше, їх проголошення у незалежному статусі, яке пов'язане з міжнародними домовленостями

та зверненнями між урядами різних країн. У переважній більшості це відображає тенденцію до церковної автокефалії як ознаку незалежної національної держави; по-друге, поняття автокефалії значно розширилось, оскільки вона передбачає не лише церковну, але й політичну незалежність однією церковної структури від іншої [10, р. 107]. Третьою особливістю, на твердження богослова, є можливість відкликання або відтермінування автокефалії, якщо у цьому є необхідність. Прикладом цього є Болгарська та Сербська церкви, які неодноразово понижувались у ранзі (від патріарха до архієпископа) та втрачали атрибути незалежності.

Наступним фактором є соборне церковне затвердження нових автокефальних церков через втрату державності як результат нападу османів. Константинополь отримує значну прерогативу в управлінні Вселенським православ'ям та одноосібно вирішує долю нових автокефалій. З одного боку, це спрощує процедуру й унеможливує конфліктів між Предстоятелями, оскільки надання незалежності новій адміністративній церковній одиниці торкається інтересів окремих Помісних церков. З іншого – це зменшення авторитету нових автокефалій, які не мали соборного проголошення. Однак пізніше вони визнаються існуючими церквами та вносяться до загального диптиху.

Відповідно до оросу 1590 р. автокефалія визнається Синодом Вселенського патріархату, а догматичне положення 1593 р. ухвалило всі східні патріархи. Документ зазначав, що Константинопольська церква може у будь-який час відкликати свій документ, що спричинить негативну реакцію у православному світі, оскільки створить прецедент, коли материнська церква в одноосібному порядку скасовує своє розпорядження. Кожна з церков перебуватиме у загрозі пониження чи нівелювання власного автокефального статусу, який буде залежати від волі кіріархальної церкви. Таке розуміння автокефального становлення церков панувало в ході богословських суперечок тринадцятого століття [10].

На думку Еріксона, такий прецедент виник тому, що канонічна традиція підлаштовувалась під волю політичних вимог певного часу. З іншого боку, самі канони стали наслідком політичної діяльності однієї християнської імперії. Вона не змогла надати відповіді на проблеми церкви, що призвело до посилення авторитету Константинопольського патріарха.

Однак із розпадом імперії канонічні проблеми лише нагромадились, а такий інститут церковної влади, як Вселенський собор, відійшов в історію в силу політичних обставин часу. В епоху Візантійської імперії Собор організовував й очолював сам імператор, тому дія єпископів на Соборі була підвладна державному впливу. Собор відбувався у межах імперії, а головував на ньому імператор. Із початком османських завоювань імперія менше переймалась церковними питаннями, а після 1453 р. Собор як найвищий колегіальний орган втратив актуальність.

Усі наступні автокефалії були пов'язані саме з національним фактором та піднесенням ролі окремих держав. Прикладом такого процесу автокефалізації є піднесення московської держави. Російський імператор прагнув побудувати імперію на національних засадах [13, р. 15].

Висновки. Отже, розгортання процесів глобалізації зумовлюють переосмислення автокефалії, особливо в умовах сучасної політизації релігійних процесів. У церковно-догматичному вченні автокефалія – це єдина організаційна форма Церкви, яку вона ввиробила з моменту свого заснування. Усі Помісні церкви єднаються через Єдине церковне тіло. Сучасні богослови наголошують, що православна церква – це єдина спільнота, а не конфедерація Помісних церков. Автокефальні церкви не можуть бути повністю відокремленими одна від одної. Ця тенденція яскраво демонструє відносини між церквами Візантійської традиції всередині імперії. Усі міжцерковні процеси протікали всередині величезної держави, яка виступала посередником, а інколи і основним рушієм релігійних процесів. Це призвело до чіткого політичного забарвлення в питанні формування ієрархічного устрою церкви, особливо столичної Вселенської кафедри, та вплинуло на відносини церков на міжнародній арені. Характерною особливістю автокефалізації стало державне та політичне регулювання цього процесу. Держава відіграла важливу роль у створенні та функціонуванні церковних адміністрацій, особливо в період Візантії, коли державними розпорядженнями надавався чи нівелювався автокефальний статус для сусідніх країн. Проблема сучасного державного регулювання церковних проблем залишається актуальною, відтак перспектива подільного наукового розгляду означеного кола проблем залишається відкритою.

Література:

1. Гергелюк М. Канонічні та еклезіологічні засади автокефального устрою церков у структурі Вселенського православ'я: історичний контекст : дис. канд. іст. наук : 09.00.11 – Релігієзнавство. Чернівці, 2014. 199 с.
2. Говорун С. Теоретичні засади православної еклезіології у її історичному розвитку : дис. докт. філософ. наук : 09.00.14 – Богослов'я. Київ, 2019. 623 с.
3. Кирило (Говорун), архімандрит. Риштування Церкви: вбік постструктуральної еклезіології / переклад з англ. О. Паканич. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2019. 312 с.
4. Мулик-Луцик Ю. Історія Української Греко-Православної Церкви в Канаді. Т. 3. Українська Греко-Православна Церква в Канаді в юрисдикції митр. Германоса. Вінніпег : Видавнича спілка «Екклезія», 1987. 728 с.
5. Рудич Ф., Балабан Р., Дергачов О. Україна у сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти : монографія. Київ : МАУП, 2022. 487 с.
6. Саган О. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан. Київ : Світ Знань, 2004. 912 с.
7. Соколовський О. Христологія: еволюція доктрини : монографія. Житомир : Вид-во Євенок О., 2018. 471 с.
8. Шепетяк О. Історія релігій. Том третій. Жовква : Місіонер, 2020. 856 с.
9. Balakireva O. Religion and Civil Society in Ukraine and Russia / Olga Balakireva, Iuliia Sereda. Religion and Civil Society in Europe [edited by Joep de Hart, Paul Dekker and Loek Halman]. Dordrecht : Springer Science, 2013. P. 219–250.
10. Erickson John H. (1971). Autocephaly in Orthodox Canonical Literature to the Thirteenth Century." St. Vladimir's Theological Quarterly 15: 1–2 (1971): 28–41.
11. Hovorun C. Church-State Relations: Dilemmas of Human Freedom and Coercion. *The Expository Times*. 2015. № 10 (126). P. 469–474.
12. Hovorun C. Is the Byzantine 'Symphony' Possible in Our Days? *Journal of Church and State*. 2016. January. P. 280–296.
13. Meyendorff J. Imperial Unity and Christian Divisions. New York : St. Vladimir's Seminary Press, 1989. 228 p.
14. Runciman S. The Great Church in Captivity: A Study of the Patriarchate of Constantinople from the Eve of the Turkish Conquest to the Greek War of Independence. Cambridge University Press, 1985. 454 p.

References:

1. Herheliuk, M. (2014). Kanonichni ta ekleziolohichni zasady avtokefal'noho ustroyu tserkov u strukturі Vselens'koho pravoslav'ya: istorychnyy kontekst / M. Herheliuk. Dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. istor. nauk. spetsial'nist' – 09.00.11 – relihiyevnavstvo. – Chernivtsi. [in Ukrainian]
2. Hovorun, S. (2019). Teoretychni zasady pravoslavnoyi ekleziolohiyi u yiyi istorychnomu rozvytku [Theoretical foundations of Orthodox ecclesiology in its historical development]. Kiev, 623 s. [in Ukrainian]
3. Kyrylo (Hovorun), arkhimandryt. (2019). Ryshtovannya Tserkvy: vbik post-struktural'noyi ekleziolohiyi [Church scaffolding: towards poststructural ecclesiology]. Kiev. DUKH I LITERA, 312 s. [in Ukrainian]
4. Mulyk-Lutsyk, Yu. (1987). Istoriya Ukrayins'koyi Hreko-Pravoslavnoyi Tserkvy v Kanadi [History of the Ukrainian Greek Orthodox Church in Canada]. T. 3. Ukrayins'ka Hreko-Pravoslavna Tserkva v Kanadi v yurysdyktsiyi mytr. Hermanosa. Vinnipeh: Vydavnycha spilka "Ekkleziya". 728 s. [in Ukrainian]
5. Rudych, F., Balaban, R., Derhachov, O. (2002). Ukrayina u suchasnomu heopolitychnomu prostori: teoretychnyy i prykladnyy aspekty: monohrafiya [Ukraine in the modern geopolitical space: theoretical and applied aspects: monograph. Interregional Academy of Personnel Management]. Kyiv : MAUP. 487 s. [in Ukrainian]
6. Sahan, O. (2004). Vselens'ke pravoslav'ya: sut', istorya, suchasnyy stan [Universal Orthodoxy: essence, history, current state]. – K. : Svit Znan'. 912 s. [in Ukrainian]
7. Sokolovs'kyi, O. (2018). Khrystolohiya: evolyutsiya doktryny : monohrafiya [Christology: the evolution of doctrine: a monograph]. Zhytomyr : Vyd-vo Yevenok O. 471 s. [in Ukrainian]
8. Shepetyak, O. (2020). Istoriya relihiy [History of religions]. Tom tretiy. Zhovkva : Misioner, 2020. 856 s. [in Ukrainian]
9. Balakireva, O. (2013). Religion and Civil Society in Ukraine and Russia / Olga Balakireva, Iuliia Sereda. Religion and Civil Society in Europe [edited by Joep de Hart, Paul Dekker and Loek Halman]. Dordrecht : Springer Science. [in English]
10. Erickson, John H. Autocephaly in Orthodox Canonical Literature to the Thirteenth Century." St. Vladimir's Theological Quarterly. [in English]
11. Hovorun, C. (2015). Church-State Relations: Dilemmas of Human Freedom and Coercion. *The Expository Times*. № 10 (126). [in English].
12. Hovorun, C. (2016). Is the Byzantine 'Symphony' Possible in Our Days? *Journal of Church and State*. [in English]
13. Meyendorff, J. (1989). Imperial Unity and Christian Divisions. New York : St. Vladimir's Seminary Press. 228 p. [in English]
14. Runciman, S. (1985). The Great Church in Captivity: A Study of the Patriarchate of Constantinople from the Eve of the Turkish Conquest to the Greek War of Independence. Cambridge University Press. 454 p. [in English]

УДК 351:504+008

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-4](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-4)

Інна КОНОНЕНКО

кандидат педагогічних наук, докторант, Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, вул. Академіка Ромоданова 12/2, Київ, Україна, 03057

ORCID: 0000-0001-9553-5339

Inna KONONENKO

PhD in Pedagogy, Doctoral Student, Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Akademika Romodanova str., 12/2, Kyiv, Ukraine, 03057

ORCID: 0000-0001-9553-5339

СТРАТЕГІЧНА КОМУНІКАЦІЯ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ

STRATEGIC COMMUNICATION IN THE ENVIRONMENTAL SPHERE

У статті досліджено сутність дефініції «стратегічні комунікації» та зазначено, що стратегічна комунікація є важливим елементом управління складними соціальними системами. З'ясовано, що використання інструментів стратегічних комунікацій дозволяє ефективно створювати й оприлюднювати важливу інформацію, яка має вагомий вплив на цільову аудиторію. Зазначене дозволяє сприяти вирішенню екологічних проблем на національному та локальному рівнях. Наголошено, що хоча питання стратегічних комунікацій є важливим елементом вирішення екологічних проблем, однак у науковому полі воно недостатньо досліджене. Виділено основні характеристики стратегічної комунікації в екологічній сфері. Наголошено на важливості комунікаційної стратегії в підвищенні рівня екологічної культури шляхом розбудови якісної взаємодії в системі «влада – громадськість». Зауважено, що побудова комунікативної структури є важливим елементом ефективного поширення екологічної культури в суспільстві. Окреслено відмінності стратегічної комунікації від поняття «зв'язки з громадськістю». Зазначено, що ефективна стратегічна комунікація передбачає розробку детальної комунікаційної стратегії. Охарактеризовано процес розроблення комунікаційної стратегії та представлено його структурні складові. Розглянуто практичну площину розробки комунікаційних стратегій на рівні територіальних громад та виділено позитивні й негативні аспекти такої практики. Встановлено, що будь-яка комунікативна діяльність повинна мати стратегічне спрямування, бути системною, координованою, продуманою та контролюватися належним чином. Охарактеризовано сутність екологічної комунікації та описано стратегії та тактики екологічної комунікації, які доцільно використовувати на локальному рівні. Виділено основні завдання комунікаційної стратегії в екологічній сфері.

Ключові слова: комунікаційна стратегія, громада, комунікаційний дискурс, управління, місцеве самоврядування.

The article examines the essence of the definition of “strategic communications” and notes that strategic communication is an important element of managing complex social systems. It was found that the use of strategic communication tools allows you to effectively create and publish important information that has a significant impact on the target audience. This helps to solve environmental problems at the national and local levels. It is emphasized that although the issue of strategic communications is an important element in solving environmental problems, it is not sufficiently studied in the scientific field. The main characteristics of strategic communication in the environmental sphere are highlighted. The importance of the communication strategy in raising the level of ecological culture by building high-quality interaction in the system of “government-public” is emphasized. It is noted that building a communicative structure is an important element of effective dissemination of environmental culture in society. The differences between strategic communication and the concept of “public relations” are outlined. It is noted that effective strategic communication involves the development of a detailed communication strategy. The process of developing a communication strategy is characterized and its structural components are presented. The practical level of development of communication strategies at the level of territorial communities is considered and the positive and negative aspects of such practice are highlighted. It is established that any communicative activity should have a strategic direction, be systematic, coordinated, well thought out and controlled properly. The essence of ecological communication is characterized and the strategies and tactics of ecological communication, which should be used at the local level, are described. The main tasks of the communication strategy in the environmental sphere are highlighted.

Key words: communication strategy, community, communication discourse, management, local government.

Постановка проблеми. Для демократичного суспільства питання взаємодії в системі «влада – громадськість» загострюється в процесі розробки, прийняття та реалізації рішень в екологічній сфері. Стратегічна комунікація в цьому випадку виступає вагомим елементом забезпечення екологічної безпеки в державі. Важливість такої комунікації сьогодні підтверджується майже всіма науковцями та практиками різних сфер діяльності. Завдяки комунікаційним зв'язкам реалізуються державні політики, зміцнюються культурні особливості, розширюється коло інтересів, будуються нові функціональні стратегії, взаємодії тощо. Використання інструментів стратегічних комунікацій дозволяє ефективно створювати й оприлюднювати важливу інформацію (у вигляді повідомлень), яка має вагомий вплив на цільову аудиторію. Саме таке спрямування стратегічних комунікацій здатне сприяти вирішенню екологічних проблем в Україні на національному та локальному рівнях.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. У науковому дискурсі проблема стратегічних комунікацій в екологічній сфері окреслюється лише в деяких аспектах. Так, Д. Дубов розглядає проблеми концептуалізації та практичної реалізації стратегічних комунікацій; Г. Почепцов досліджує стратегічні комунікації в державному управлінні; О. Кушнір характеризує сутність стратегічних комунікацій в умовах сучасного державотворення; С. Іванова окреслює інформаційні засади комунікаційного процесу; А. Зайцева приділяє увагу у своїх дослідженнях екологічному дискурсу; І. Сухенко вивчає екологічну комунікацію в інформаційному суспільстві. Дослідженню самого феномену стратегічних комунікацій також присвятили свої роботи: Л. Берк, Б. Гамільтон, В. Ландсман, В. Ліпкан, С. Патерсон, М. Толедано та інші. Водночас питання стратегічних комунікацій як дуже важливого елементу вирішення екологічних проблем у науковому полі не є дослідженим.

Мета статті полягає в дослідженні основ стратегічної комунікації загалом та в екологічній сфері зокрема.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні ефективна внутрішня політика України у різних сферах (включно з екологічною) є важливою складовою частиною розвитку держави. Стратегічна комунікація як елемент політичного та соціального дискурсу є перспективним напрямом досліджень і важливим елементом управління складними соціальними системами. Поняття «стратегічна комунікація», яке почало своє активне поши-

рення у США на початку 2000-х років, використовувалося переважно у військових чи політичних колах. Сам термін було введено в обіг на початку 1960-х років. Одним із компонентів зовнішньої політики Європейського Союзу, відповідно до документа «Спільне бачення, спільні дії: сильніша Європа», що було ухвалено у 2016 році, є саме стратегічні комунікації. Сьогодні розширюється перелік сфер, у яких досліджуються стратегічні комунікації, серед яких і екологічна. Отже, механізм інформаційної взаємодії держави, місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства з метою створення позитивного впливу на екологічний стан є сегментом стратегічних комунікацій. Водночас ефективна стратегічна комунікація передбачає розробку детальної комунікаційної стратегії.

Зазначимо, що саме важливість комунікації для всіх сфер життєдіяльності людей (наднаціональний, національний регіональний рівні, рівень організації, колективу тощо) пов'язують зі складністю пошуку єдиного універсального пояснення щодо сутності стратегічної комунікації. Таким чином, основними характеристиками стратегічної комунікації в екологічній сфері можна визнати такі, як: досягнення екологічних інтересів (об'єктивно існуючі потреби в чистому, здоровому, продуктивному навколишньому природному середовищі, яке забезпечує біологічний режим життя) на національному, локальному та інших рівнях; ефективна взаємодія та результативна співпраця між публічними управлінцями, активістами, громадськими лідерами, неурядовими організаціями та іншими зацікавленими сторонами; інформаційна підтримка та зворотний зв'язок; вивчення реакції на прийняті рішення; налагодження співпраці між інституційними організаціями; координація комунікацій між різними суб'єктами; посилення стратегічного ефекту; формування інформаційного середовища; збільшення кількості прихильників екологічного способу життя завдяки спеціальним технологіям і засобам; поширення екологічної культури в суспільстві тощо [1]. При цьому одним із завдань комунікаційної стратегії є підвищення рівня екологічної культури шляхом розбудови якісної взаємодії в системі «влада – громадськість». Зазначимо, що обов'язковою умовою забезпечення ефективності стратегічної комунікації є оперативність засобів масової інформації.

Зауважимо, що побудова комунікативної структури є важливим елементом ефективного поширення екологічної культури в суспільстві. Однак в Україні дослідження страте-

гічних комунікацій загалом орієнтуються на закордонних досвід. У практичній площині такі комунікації використовуються переважно в офіційних документах окремих сфер (наприклад, у дорожній карті Програми партнерства між Україною та НАТО; в освітньо-науковій сфері тощо).

Окремо варто окреслити відмінності стратегічної комунікації від поняття «зв'язки з громадськістю» (PR – public relations), яке передбачає комунікацію лише із зовнішніми стейкхолдерами. Водночас стратегічна комунікація включає систему внутрішніх і зовнішніх комунікацій. Отже, зв'язки з громадськістю є складовою частиною стратегічної комунікації.

Ефективність стратегічної комунікації залежить від побудови дієвої комунікаційної стратегії, що включає місію, цілі, завдання та деталізує план. Комунікаційна стратегія дає відповіді на питання: що, кому, яким чином, за яких обставин та в яких умовах, коли, навіщо комунікується. Ієрархічну структуру комунікаційної стратегії представлено на рис. 1. За допомогою внутрішньої комунікації відбувається мотивація до впровадження змін усередині організації, підвищення ефективності роботи. Водночас зовнішня – спрямована на залучення партнерів, формування позитивного іміджу тощо. Обидва види комунікації спрямовані на досягнення певних цілей (співпраця з партнерами, залучення прихильників, волонтерів, адвокація ініціатив, публічне просування).

Отже, комунікаційна стратегія включає план реалізації, який зазвичай є рамковим,

однак містить основні формати комунікації та включає тематичні кампанії. Проте варто зауважити, що комунікаційна стратегія може не працювати, коли її базові компоненти (місія, візія, цінності) сформульовані не чітко чи якщо щоденна діяльність відбувається без їх урахування [3].

Завдяки реформі децентралізації територіальні громади сьогодні мають широкий спектр повноважень не лише щодо розвитку спроможності громади, а й щодо активізації громадської активності. Продумана комунікаційна політика, в такому випадку, допомагає забезпечити належне використання природних ресурсів. Основоположним стратегічним документом на рівні територіальних громад є Стратегія розвитку, а допоміжною стратегією для її реалізації є комунікаційна стратегія, що спирається на вже визначені Стратегією розвитку цілі та завдання та має сприяти результативній роботі органів місцевого самоврядування. До розробки такого документа, як комунікаційна стратегія, необхідно залучати всі зацікавлені сторони, використовуючи інструменти місцевої демократії. Така залученість забезпечує причетність до процесу управління громадою, формує почуття відповідальності, створення якісного продукту, що спрямований на сталий розвиток громади, а не лише на зміну статистичних даних для звітності про розробку стратегічних документів.

Якщо розглядати комунікаційні стратегії на рівні місцевого самоврядування з практичного погляду, варто виділити два моменти: 1) існують позитивні практики їх

Рис. 1. Структурні складові комунікаційної стратегії

Джерело: побудовано авторкою на основі [2]

розробки (спрямовані на побудову системи інформаційної взаємодії органів місцевого самоврядування, населення, громадських організацій, бізнес-структур). Наприклад, проект міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (був завершений 31 березня 2021 р.) сприяв розробці комунікаційних стратегій таких міст, як Коломия, Хмельник, Івано-Франківськ, Бердянськ [4]; 2) лише фрагментарне згадування про проблемні питання екологічної сфери в цих стратегіях [5].

Питання ефективності комунікації на рівні територіальних громад взагалі є важливим елементом досліджень, оскільки комунікація виступає управлінським засобом реалізації заходів, що спрямовані на досягнення поставлених у громаді цілей. Тому будь-яка комунікативна діяльність повинна мати стратегічне спрямування, бути системною, координованою, продуманою та контролюватися належним чином. Тобто на рівні територіальної громади стратегічна комунікація являє собою зв'язок необхідного послання з відповідною аудиторією.

Оскільки комунікація є двостороннім процесом, і про це вже зазначалось, спілкування має бути орієнтоване на цільову аудиторію зі зворотним зв'язком. Комунікації, відповідно до управлінського підходу, стають інструментом досягнення стратегічних цілей шляхом налагодження конструктивного діалогу на партнерських засадах у системі «влада – бізнес – громадськість». Водночас стратегічні комунікації включають також діяльність з моніторингу та вивчення громадської думки,

сприяють залученню громадськості до процесу прийняття рішень тощо.

Комунікаційна стратегія також має бути «живою та пластичною» (дозволяє вносити доповнення, зміни, адаптовувати стратегію відповідно до потреб). В основі комунікаційної стратегії громади – концепція позиціонування громади (в екологічній сфері зокрема), яка доводиться до цільової аудиторії.

Екологічна комунікація на перетині теорії комунікації та теорії про довкілля може розглядатися як система різних форм міжособистісного, групового, громадського, організаційного та опосередкованого спілкування, яке формує соціальну дискусію про екологічні проблеми, переважно «відносини людини/нелюдини», що складає «екологічний дискурс» [6].

А. Зайцева [7] виокремлює певні стратегії екологічного дискурсу, складовими частинами яких є тактики [8] (рис. 2). Зауважимо, що в одній соціальній екологічній кампанії може бути реалізовано одразу декілька тактик. Отже, активна реалізація таких стратегій та тактик на місцевому рівні здатна вплинути екологічну свідомість та актуалізацію екологічних проблем серед громадськості.

Зауважимо, що соціальні екологічні кампанії не обмежуються представленим переліком тактик, їх може бути більше: тактика закріплення норм «екологічно безпечної» і «екологічно грамотної» поведінки; тактика гіперболізації негативних оціночних характеристик; тактика апеляції до думок провідних учених тощо.

Отже, ключовими завданнями комунікаційної стратегії в екологічній сфері варто

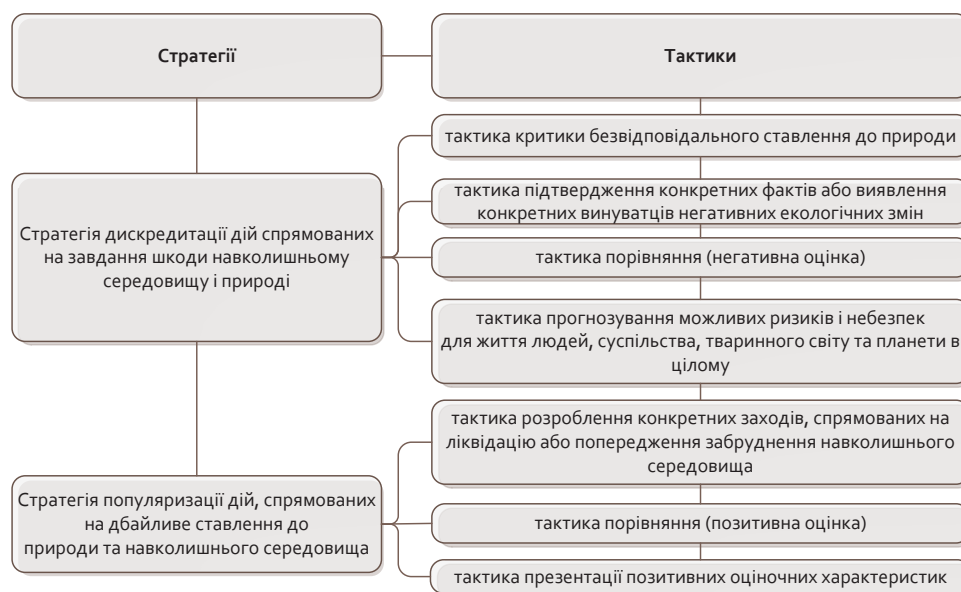

Рис. 2. Стратегії та тактики екологічної комунікації

Джерело: побудовано авторкою на основі [7; 8]

визнати: 1) формування спільного бачення (визначити потреби та проблеми екологічної комунікації; спільні цілі, інтереси в екологічній сфері; як за допомогою комунікації сприяти досягненню цілей екологічного розвитку громади); 2) проведення діагностики (систематизація наявних заходів, процесів, ресурсів тощо); 3) визначення фокусу докладання зусиль; 4) відсікання зайвого (виявити, які підходи та діяльність варто змінити/припинити); 5) організація роботи у напрямі досягнення поставлених цілей (планування ресурсів та процесів); 6) визначення критеріїв успішності (встановлення реалістичних очікуваних результатів та розробка критеріїв оцінки); 7) налагодження зворотного зв'язку як елемента взаємодії (із залученням мешканців громади до процесу прийняття рішень);

8) посилення промоції щодо вирішення проблемних питань в екологічній сфері ззовні та всередині громади.

Висновки. Стратегічні комунікації здатні утворювати перспективні відносини між різними суб'єктами (владою та громадськістю, медіа та аудиторією тощо) на тривалий термін. Актуальність використання таких комунікацій саме в екологічній сфері набуває значення в трансформаційних умовах сьогодення. Як дозволяє констатувати представлений матеріал, важливість застосування дієвих комунікаційних інструментів у практичній діяльності на рівні територіальних громад, що здатні змінити вектор розв'язання екологічних проблем, зумовлює проведення більш глибоких досліджень впливу стратегічної комунікації саме в екологічній сфері.

Література:

1. Терещеня О. В. Стратегічні комунікації у науково-теоретичному дискурсі. *Communications and Communicative Technologies*. Вип. 20. 2020. С. 116–121. URL: <https://cct.dp.ua/index.php/journal/article/view/183/181>
2. Що таке стратегічна комунікація і кому вона потрібна. Центр політичного консалтингу. URL: <https://cpc.com.ua/articles/kartki-scho-take-strategichna-komunikaciya-i-komu-vona-potribna>
3. Доктрина за стратегічних комунікацій. ВКП 10-00(49).01. Управління стратегічних комунікацій апарату головнокомандувача ЗСУ. 2020. С. 8.
4. Комунікаційні стратегії. Веб-сайт проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проект ПРОМІС). URL: <http://pleddg.org.ua/ua/komunikaciyni-strategii/>
5. Комунікаційна стратегія Миколаївської ОТГ на 2019–2022 рр. URL: <https://mykolaivka.otg.dp.gov.ua/storage/app/uploads/public/5ec/39e/35e/5ec39e35e1148812218584.pdf>
6. Sukhenko I. Екологічна комунікація: досвід переосмислення. *Communications and Communicative Technologies*. 2016. 24 (12). С. 146–148.
7. Зайцева А. В. Коммуникативные стратегии экологического дискурса ФРГ. *Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. Ежеквартальный журнал. Серия Филология*. № 4 (25). Иркутск : ИГЛУ, 2013. С. 244–250.
8. Слюсар М. І. Комунікативні стратегії і тактики у французькомовному соціальному екологічному дискурсі (на матеріалі соціальних екологічних рекламних кампаній). *Наукові доробки магістрантів інституту філології*. URL: <http://www.masters.kubg.edu.ua/index.php/if/article/view/371>

References:

1. Tereshchenia, O. V. (2020). Stratehichni komunikatsii u naukovo-teoretychnomu dyskursi [Strategic communications in scientific and theoretical discourse]. *Communications and Communicative Technologies*, 20, 116–121. Retrieved from: <https://cct.dp.ua/index.php/journal/article/view/183/181> [in Ukrainian]
2. *Shcho take stratehichna komunikatsiia i komu vona potribna. Tsentri politychnoho konsal'tynhu [What is strategic communication and who needs it. Center for political consulting]*. Retrieved from: <https://cpc.com.ua/articles/kartki-scho-take-strategichna-komunikaciya-i-komu-vona-potribna> [in Ukrainian]
3. Doktryna za stratehichnykh komunikatsii. VKP 10-00(49).01. Upravlinnia stratehichnykh komunikatsii aparatu holovnokomanduvacha ZSU [The doctrine of strategic communications. VKP 10-00(49).01. Department of Strategic Communications of the Office of the Commander-in-Chief of the Armed Forces]. (2020). S. 8. [in Ukrainian]
4. Komunikatsiini stratehii. Veb-sait proiektu mizhnarodnoi tekhnichnoi dopomohy "Partnerstvo dlia rozvytku mist" (Proiekt PROMIS). r [The doctrine of strategic communications. VKP 10-00(49).01. Department of Strategic Communications of the Office of the Commander-in-Chief of the Armed Forces]. Retrieved from: <http://pleddg.org.ua/ua/komunikaciyni-strategii/> [in Ukrainian]
5. Komunikatsiina stratehiia Mykolaivskoi OTH na 2019–2022 rr. [Communication strategy of Mykolaiv OTG for 2019–2022]. URL: <https://mykolaivka.otg.dp.gov.ua/storage/app/uploads/public/5ec/39e/35e/5ec39e35e1148812218584.pdf> [in Ukrainian]

6.Sukhenko, I. (2016). Ekolohichna komunikatsiia: dosvid pereosmyslennia [Environmental communication: the experience of rethinking]. *Communications and Communicative Technologies*, 24 (12), 146–148. [in Ukrainian]

7.Zaitseva, A. V. (2013). Kommunikatyvnye stratehyy ekolohicheskoho dyskursu FRH [Communicative strategies of the ecological discourse of the Federal Republic of Germany]. *Vestnyk Yrkutskogo gosudarstvennogo lyuhvystycheskoho unyversyteta. Ezhekvartalnyi zhurnal. Seryia Fylolohyia*, 4 (25). Yrkutsk : YHLU, 244–250. [in Russian]

8.Sliusar, M. I. Komunikatyvni stratehii i taktyky u frantsuzkomovnomu sotsialnomu ekolohichnomu dyskursi (na materiali sotsialnykh ekolohichnykh reklamnykh kampanii) [Communicative strategies and tactics in the French-language social environmental discourse (based on the material of social environmental advertising campaigns)]. *Naukovi dorobky mahistrantiv instytutu filolohii*. Retrieved from: <http://www.masters.kubg.edu.ua/index.php/if/article/view/371> [in Ukrainian]

УДК 351

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-5](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-5)

Олена МИХАЙЛОВСЬКА

доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри публічного управління та менеджменту організацій, Національний університет «Чернігівська політехніка», вул. Шевченка, 95, Чернігів, Україна, 14000

ORCID: 0000-0002-7682-2292

Наталія ФІЛІПОВА

доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління та менеджменту організацій, Національний університет «Чернігівська політехніка», вул. Шевченка, 95, Чернігів, Україна, 14000

ORCID: 0000-0002-5720-865X

Olena MYKHAILOVSKA

Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Public Administration and Organizations' Management, Chernihiv Polytechnic National University, Shevchenka str., 95, Chernihiv, Ukraine, 14000

ORCID: 0000-0002-7682-2292

Nataliia FILIPOVA

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Public Administration and Organizations' Management, Chernihiv Polytechnic National University, Shevchenka str., 95, Chernihiv, Ukraine, 14000

ORCID: 0000-0002-5720-865X

ТЕОРЕТИЧНИЙ КОНТУР ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ THEORETICAL CONTOUR OF PUBLIC-MANAGEMENT INTERACTION

Актуалізується питання зниження впливу загроз ендегенного і екзогенного характеру за рахунок удосконалення публічно-управлінської взаємодії. Зазначається про необхідність формування нової парадигми взаємодії суб'єктів публічного управління. Наголошено, що: питання публічно-управлінської взаємодії майже зовсім не висвітлюється у науковій літературі; існують дискусійні моменти у процесі побудови теоретичного контуру взаємодії в системі публічного управління. Схарактеризовано сучасні підходи до розуміння поняття «взаємодія». Зазначено, що взаємодію доцільно розглядати як новий якісний та ефективний рівень взаємовідносин. Наголошено, що для подальшого розвитку громадського суспільства обов'язковою вимогою до публічно-управлінської взаємодії є участь всіх суб'єктів публічного управління (органів державної влади, місцевого самоврядування інститути громадянського суспільства тощо). Наведено класифікацію різновидів взаємодії в контексті публічно-управлінського підходу. Виокремлено ключові ознаки взаємодії, що присутні майже в усіх визначеннях даного поняття. Виділено складнощі, які гальмують адаптацію до зовнішніх змін процесу публічного управління: в Україні існують загрози і ризики державотворення; нестабільність зовнішнього оточення чітко не визначена у часових межах; гальмування здійснення реформ; безсистемність у взаємодії елементів структури публічного управління тощо. Така проблематика посилюється і критичним становищем взаємодії між органами публічної влади та громадськістю на окремих територіях. Тож система публічного управління потребує використання потенціалу взаємодії на засадах використання спрямованого координативного впливу. Вказано, що недостатня ефективність реформаційних процесів пов'язується з неусталеністю форм комунікаційної взаємодії між органами влади та громадськістю. Підіймається питання щодо підвищення ефективності державного управління за рахунок оптимізації форм комунікаційної взаємодії. Наголошено на тому, що інститути громадянського суспільства мають посилити роботу над формуванням ефективної взаємодії не лише з органами центральної влади чи місцевого самоврядування, а й між собою. Констатовано, що державна політика виступає своєрідною реакцією на потреби громадянського суспільства, тому її необхідно формувати на основі ефективної взаємодії між владними структурами та громадянським суспільством.

***Ключові слова:** партнерство, комунікації, громадськість, інститути громадянського суспільства, суб'єкти публічного управління.*

The issue of reducing the impact of endogenous and exogenous threats by improving public management interaction is being raised. The need to form a new paradigm of interaction between public management entities is noted. It is emphasized that: the issue of public- management interaction is almost not covered in the scientific literature; there are debatable points in the process of constructing a theoretical contour of interaction in the system of public management. Modern approaches to understanding the concept of "interaction" are characterized. It is noted that the interaction should be considered as a new qualitative and effective level of relations. It is emphasized that for the further development of civil society a mandatory requirement for public management interaction is the participation of all subjects of public management (public authorities, local governments, civil society institutions, etc.). The classification of types of interaction in the context of the public management approach is given. The key features of interaction that are present in almost all definitions of this concept are highlighted. Difficulties that hinder adaptation to external changes in the process of public management are highlighted: in Ukraine there are threats and risks of state formation; the instability of the external environment is not clearly defined in time; slowing down the implementation of reforms; inconsistency in the interaction of elements of the structure of public management, etc. This issue is exacerbated by the critical situation of interaction between public authorities and the public in some areas. Therefore, the system of public management requires the use of the potential of interaction based on the use of directed coordination influence. It is pointed out that the inefficiency of the reform processes is not associated with the instability of forms of communication between the authorities and the public. The question of improving the efficiency of public management by optimizing the forms of communication interaction is raised. It was emphasized that civil society institutions should intensify their efforts to establish effective cooperation not only with central government or local self-government, but also with each other. It is stated that the state policy is a kind of reaction to the needs of civil society, so it must be formed on the basis of effective interaction between government agencies and civil society.

Key words: *partnership, communications, public, civil society institutions, public management entities.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку країни та посилення загроз ендегенного і екзогенного характеру актуалізується важливість наукового обґрунтування удосконалення публічно-управлінської взаємодії за рахунок використання наявного потенціалу. Дослідження ключових принципів та чинників такої взаємодії дозволять вирішити не лише теоретичні завдання, а й проблеми прикладного характеру публічного управління на різних його рівнях. Зазначене вказує на необхідність формування нової парадигми взаємодії суб'єктів публічного управління, яка враховує впливи зовнішнього середовища, що обмежують повноцінне функціонування публічної системи. При цьому належний рівень взаємодії в системі публічного управління є обов'язковою домінантою інтеграції України до Європейського співтовариства.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Питання взаємодії майже зовсім не висвітлюється у науковій літературі. Науковий дискурс щодо проблематики ефективності процесу публічно-управлінської взаємодії та аналіз підходів до даного питання окреслено в роботах науковців у різних аспектах. Так, Т. Кабаченко [1] розглядає управлінську взаємодію як окремий випадок комунікаційних процесів в організації, однак таке трактування є доволі спрощеним та вже не відповідає сучасним управлінським процесам; Є. Сергієнко [2], І. Тимечко [3] розробляють класифікацію різновидів взаємодії, однак, при цьому, не акцентують увагу на публічно-управлінській взаємодії; Т. Котарбинський [4] поєднує філософський та управлінський підходи до взаємодії. Після ознайомлення з основними

аспектами співвідношення понять «взаємодія» та «взаємовідносини» в системі державного управління, які досліджує Т. Яценко, варто наголосити на існуванні певних дискусійних моментів у процесі побудови теоретичного контуру взаємодії в системі публічного управління.

Мета статті полягає в розробці напрямів формування теоретичного контуру ефективної системи публічно-управлінської взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі можна зустріти різну характеристику проявів взаємодії, серед яких: взаємодопомога, взаємозв'язок, діловий контакт, співпраця, взаємовиручка, взаємозалежність. У сучасних тлумачних словниках подекуди відбувається заміна поняття «взаємодія» словом «погодженість». Однак, на думку авторів, не завжди погоджена діяльність означає «взаємодію», тобто погодженість – це складова частина взаємодії. Зазначимо, що відносини – це зв'язки, які здатні виникати між різними суб'єктами публічного управління та в основному не мають постійного характеру в часі чи в просторі. Водночас взаємодію доцільно розглядати як новий якісний та ефективний рівень взаємовідносин.

Узагальнюючи вислів В. Афанасьєва [5]: «Саме завдяки суперечностям відбуваються зчеплення, взаємодія частин цілого, взаємний обмін матерією та енергією, у процесі якого один компонент знаходить в іншому те, що йому необхідно для нормального існування», взаємодію у системі публічного управління пропонуємо визначити як такий стан взаємозв'язків між її елементами, за якого вони забезпечують взаємний вплив один на одного та на публічну сферу діяль-

ності з метою здійснення певних завдань. Тож для подальшого розвитку громадського суспільства обов'язковою вимогою до публічно-управлінської взаємодії є участь всіх суб'єктів публічного управління (органів державної влади, місцевого самоврядування інститути громадянського суспільства тощо).

Т. Котарбинський [4] виділяє «позитивну» і «негативну» взаємодію та наголошує, що два суб'єкти взаємодіють, якщо хоча б один з них «допомагає чи перешкоджає іншому». Такий підхід в основі містить принципи та методи діяльності людей [6]. Також науковцями наводяться такі визначення категорії «взаємодія»: розуміється заснована на законах та підзаконних нормативних актах, узгоджена за цілями, місцем та часом діяльність різноманітних виконавців сумісного вирішення поставлених перед ними завдань; необхідний елемент управлінської системи; є взаємозв'язком керуючої системи (суб'єкт управління) і тієї системи, якою керують (об'єкт управління). Далі представити класифікацію різновидів взаємодії (рис. 1), що побудована в контексті публічно-управлінського підходу [2; 3; 7].

У даному розрізі зазначимо про конфлікт, який визначається як протидія учасників взаємодії, яка супроводжується негативними емоціями [8]. Отже, хоча конфлікт носить як деструктивну, так і конструктивну функцію, однак він може характеризуватися ситуаціями, в яких кожна зі сторін взаємодії займає свою визначену позицію, несумісну з інтересами іншої сторони.

Проведений аналіз наукових джерел дозволяє виокремити ознаки взаємодії, що присутні майже в усіх визначеннях взаємодії та не мають особливих розбіжностей в їх розумінні: спільна; наявність декількох елементів; погодженість змісту завдань, що виконуються суб'єктами взаємодії. Водночас додатково описуються і такі ознаки: погодженість заходів за метою, місцем, часом, методами; спрямованість функціонування взаємодіючих суб'єктів; наявність нормативно-правової бази; становище, яке обіймають суб'єкти взаємодії в ієрархії системи. Існують також випадки взаємодії, що реалізується не внаслідок задалегідь скоординованої діяльності чи регламентації, а в результаті ініціативи одного із суб'єктів взаємодії [9].

Водночас в практичній діяльності виділяють такі характеристики взаємодії [10]: визначається тільки загальне завдання і погоджуються шляхи його виконання, а місце та час проведення відповідних дій обираються взаємодіючими елементами; погоджуються місце або час виконання загальних завдань,

а шляхи та методи розв'язання завдань обираються суб'єктами самостійно.

Отже, представлені поняття взаємодії відображають позитивні її аспекти, що спрямовані на досягнення кінцевої мети. Однак, зауважимо, що при цьому мета різних елементів може мати розбіжності, що визначаються складністю соціальних систем.

Для забезпечення надійності взаємодії в системі публічного управління, коли в Україні не лише не діють директивні засоби, а й постійно посилюються зовнішні та внутрішні загрози, постає завдання побудови такого механізму, який дозволить ефективно реагувати на процеси змін в системі. У даному контексті слід згадати про такі складнощі: в Україні існують загрози і ризики державотворення; нестабільність зовнішнього оточення чітко не визначена у часових межах; гальмування здійснення реформ; безсистемність у взаємодії елементів структури публічного управління тощо. Зазначені фактори загострюють проблему своєчасної адаптації до зовнішніх змін процесу публічного управління. Така проблематика посилюється і критичним становищем взаємодії між органами публічної влади та громадськістю на окремих територіях. Тож система публічного управління потребує використання потенціалу взаємодії на засадах використання спрямованого координаційного впливу.

Такий потенціал може визначатися як сукупність ресурсів, що використовуються з метою досягнення необхідного рівня публічно-партнерської взаємодії в інтересах забезпечення її результативності / ефективності [7]. Водночас принципове значення сутності взаємодії треба розуміти як один із головних напрямів системи трансформації державного управління в публічне.

Слід вказати, що недостатню ефективність реформаційних процесів науковці часто пов'язують з неусталеністю форм комунікаційної взаємодії між органами влади та громадськістю, які мали б бути об'єднуючою платформою для них. Тобто можна підіймати питання про підвищення ефективності державного управління за рахунок оптимізації форм комунікаційної взаємодії.

Важливим є використання знань і новітніх технологій у процесі формування публічно-управлінської взаємодії, що не лише надасть процесу системного характеру, а й дозволить реалізувати накопичений потенціал у разі потреби. Варто підкреслити, що діяльність інститутів громадянського суспільства має бути тісно пов'язана з трансформацією взаємовідносин у взаємодію в середині

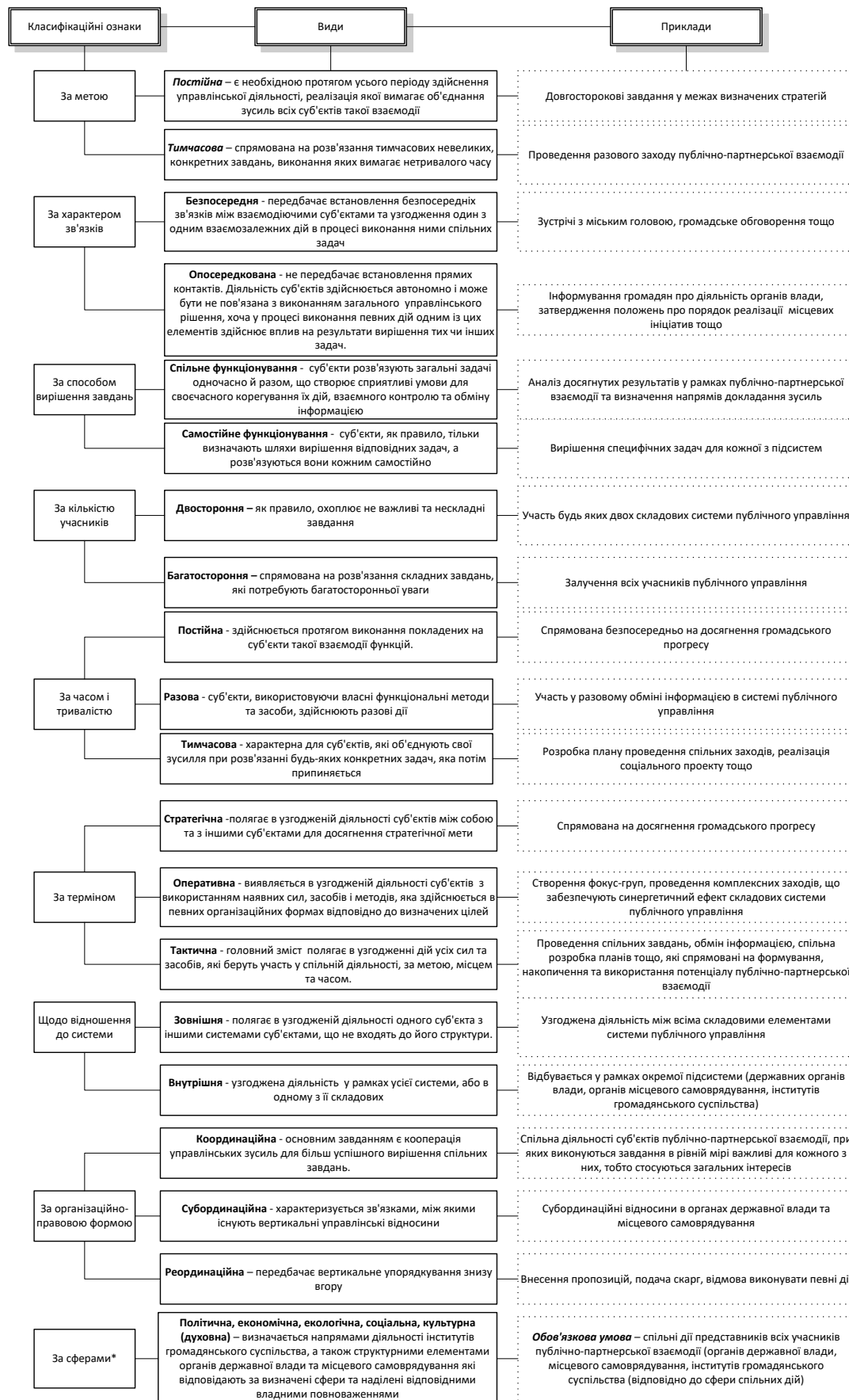

Рис. 1. Систематика видів взаємодії в контексті публічно-партнерського підходу
Джерело: [2; 3; 7]

суспільства та з органами публічної влади, а органи державної влади як суб'єкт управління мають посилити взаємодію з інститутами громадянського суспільства та органами місцевого самоврядування, що особливо набуває актуальності в умовах воєнного стану. Наголосимо й на тому, що інститути громадянського суспільства мають посилити роботу над формуванням ефективної взаємодії не лише з органами центральної влади чи місцевого самоврядування, а й між собою (рис. 2), оскільки у практичному вимірі інститути громадянського суспільства відіграють важливу роль у системі публічного управління, позаяк виступають ланкою, що трансформує потреби та інтереси громадянського суспільства у складові державної політики.

У даному контексті підкреслимо, що формування моделі взаємодії в системі публічного управління варто починати з детального вивчення загальносистемних чинників. Отже, публічно-управлінська взаємодія може формуватися за напрямками: тристороння взаємодія державної влади, місцевого самоврядування та громадськості; будь-які напрями двосторонньої взаємодії органів влади та громадськості; взаємодія центральних органів

влади з органами місцевого самоврядування. При цьому комунікативна діяльність, що спрямована на взаємодію, має власну будову.

Тож державна політика виступає своєрідною реакцією на потреби громадянського суспільства, тому найкраще її формувати на основі побудови належної взаємодії між владними структурами та громадянським суспільством.

Висновок. Отже, в умовах швидких змін у зовнішньому середовищі так само швидко змінюється і модель взаємодії в системі публічного управління. Зі зміною моделі відбувається трансформація управління різними сферами й процесами. Проблема взаємодії елементів, об'єктів і суб'єктів публічного управління починає загострюватися, що актуалізує пошуки шляхів її удосконалення. Тож публічно-управлінські впливи повинні бути гнучкими, аби задовольнити вимоги сьогодення й утримувати курс на досягнення цілей. Сприяти їх удосконаленню має саме організована належним чином взаємодія всередині системи публічного управління. На таких засадах вона здатна використовувати наявний управлінський потенціал в умовах турбулентних змін.

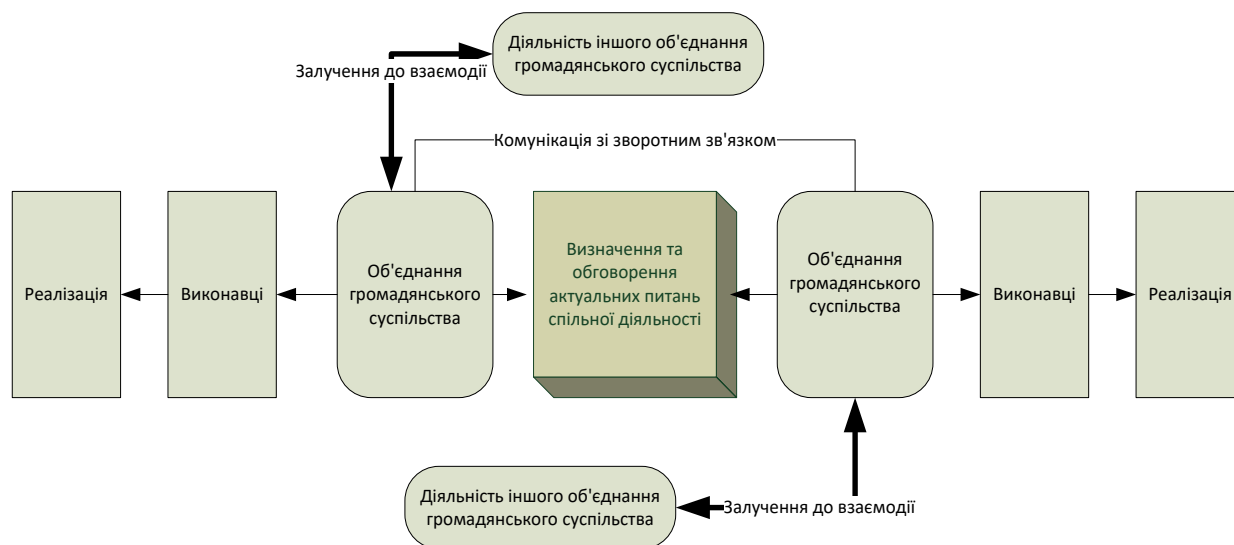

Рис. 2. Система взаємодії між інститутами громадянського суспільства

Джерело: [7]

Література:

1. Кабаченко Т. С. Психология управления : учебное пособие для вузов : в 2 ч. Москва : Российское педагогическое агентство, 1997. 322 с.
2. Сергієнко Є. В. Структура та класифікація механізмів взаємодії суб'єктів місцевого самоврядування. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління*. 2012. Вип. 2. С. 278–290.
3. Тимечко І. Р. Класифікація механізмів взаємодії суб'єктів економічних відносин у транскордонному просторі. *Регіональна економіка*. 2016. № 1. С. 144–149.
4. Котарбинский Т. Трактат о хорошей работе / пер. с польск. Москва : Экономика, 1975. 271 с.
5. Афанасьев В. Г. Общество: системность, познание и управление. Москва : Политиздат, 1981. 432 с.

6. Олійник В. М. Поняття та принципи взаємодії при виявленні та розкритті злочинів у сфері господарської діяльності. *Форум права*. 2012. № 2. С. 511–518.
7. Михайловська О. В. Концепція громадського прогресу в науці публічного управління : монографія. Мена : ТОВ «Домінант», 2020. 316 с.
8. Вдовина М. В. Межпоколенческие отношения: причины конфликтов в семье и возможные пути их разрешения. URL: <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2009/3/Vdovina/> (дата звернення: 05.05.2022).
9. Яценко Т. М. Співвідношення понять «взаємодія» та «взаємовідносини» в системі державного управління. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління*. 2017. № 2. С. 19–25.
10. Литвин М. М., Аллеров Ю. В., Кириченко І. О. Сутність, закономірності та принципи взаємодії військ (сил). *Честь і закон*. 2003. № 4. С. 9–15.

References:

1. Kabachenko, T. S. (1997) *Psykholohyia upravlenyia* [Psychology of management] : uchebnoe posobie dlia vuzov : v 2 ch. Moskva : Rossyiskoe pedahohycheskoe ahenstvo. 322 s. [in Russian]
2. Serhiienko, Ye. V. (2012) *Struktura ta klasyfikatsiia mekhanizmiv vzaiemodii subiektiv mistsevoho samovriaduvannia* [Structure and classification of mechanisms of interaction of local governments]. *Naukovyi visnyk Akademii munitsypalnoho upravlinnia. Serii: Upravlinnia. Vyp. 2*. S. 278–290. [in Ukrainian]
3. Tymchko, I. R. (2016) *Klasyfikatsiia mekhanizmiv vzaiemodii subiektiv ekonomichnykh vidnosyn u transkordonnomu prostori* [Classification of mechanisms of interaction of subjects of economic relations in the cross-border space]. *Rehionalna ekonomika*. № 1. S. 144–149. [in Ukrainian]
4. Kotarbinskyi, T. (1975) *Traktat o khoroshei rabote* [Treatise on good work]: per. s polsk. Moskva : *Экономика*. 271 s. [in Russian]
5. Afanasev, V. H. (1981) *Obshchestvo: systemnost, poznanye y upravlenye* [Society: system, knowledge and management]. Moskva : Polytyzdat. 432 s. [in Russian]
6. Oliinyk, V. M. (2012) *Poniattia ta pryntsyipy vzaiemodii pry vyjavlenni ta rozkrytti zlochyniv u sferi hospodarskoi diialnosti* [Concepts and principles of interaction in the detection and detection of crimes in the sphere of economic activity]. *Forum prava*. № 2. S. 511–518. [in Ukrainian]
7. Mykhailovska, O. V. (2020) *Kontseptsiiia hromadskoho prohresu v nautsi publicnoho upravlinnia* [The concept of social progress in the science of public management] : monohrafiia. Mena : TOV “Dominant”. 316 s. [in Ukrainian]
8. Vdovyna, M. V. (2009) *Mezhpokolencheskye otnosheniya: prychnyny konflyktov v seme y vozmozhnye puty ykh razresheniya* [Intergenerational relations: the causes of conflicts in the family and possible ways to resolve them]. URL: <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2009/3/Vdovina/> [in Russian]
9. Yashchenko, T. M. (2017) *Spivvidnoshennia poniat “vzaiemodiia” ta “vzaiemovidnosyny” v systemi derzhavnoho upravlinnia* [The ratio of the concepts of “interaction” and “relationship” in the system of public administration]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. Serii: Derzhavne upravlinnia*. № 2. S. 19–25. [in Ukrainian]
10. Lytvyn, M. M., (2003) *Allerov, Yu. V., Kyrychenko, I. O. Sutnist, zakonmirnosti ta pryntsyipy vzaiemodii viisk (syl.)* [The essence, patterns and principles of interaction of troops (forces)]. *Chest i zakon*. № 4. S. 9–15. [in Ukrainian]

УДК 351:378

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-6](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-6)

Марія ОРЕЛ

доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного адміністрування,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2,
Київ, Україна, 03039

ORCID: 0000-0002-9071-5602

Mariia OREL

Doctor of Science in Public Administration, Professor at the Department of Public Administration,
Interregional Academy of Personnel Management, Frometivska str., 2, Kyiv, Ukraine, 03039

ORCID: 0000-0002-9071-5602

БАЧЕННЯ РОБОТОДАВЦІВ ЩОДО АКТУАЛІЗАЦІЇ ТА ОЦІНКИ КОМПЕТЕНЦІЙ КАНДИДАТІВ В УМОВАХ COVID-19

UPDATING AND ASSESSING THE COMPETENCIES OF CANDIDATES IN COVID-19: THE VISION OF EMPLOYERS

Мета роботи. У статті здійснено аналіз компетенцій кандидатів в умовах COVID-19 з погляду актуалізації та оцінки роботодавцями. **Методологія.** Дослідження ґрунтувалося на комплексному аналізі ключових компетенцій. За основу було взято та проаналізовано перелік компетенцій, визначених в освітньому процесі, за допомогою компаративного методу, та здійснено їх порівняння з навичками та компетенціями, які, на думку роботодавців, мають бути присутні у кандидатів та які моніторяться асесмент-центрами. Проаналізовано низку наукових праць за вказаною тематикою з використанням контент-аналізу, системного, компаративного та абстрактно-логічного методів. **Наукова новизна.** Було визначено, що основними компетенціями, на думку роботодавців, є: інноваційність та аналітичне мислення; онлайн-співпраця, використання технологій; активне навчання та стратегії навчання; критичне мислення та аналіз; креативність, оригінальність, ініціативність. **Висновки.** Так, у процесі досягнення цілей статті було проаналізовано сучасні компетенції кандидатів з погляду актуалізації та оцінки роботодавцями та реалізація навчального процесу з позиції вказано огляду в умовах COVID-19. Було визначено, що основними компетенціями, на думку роботодавців, є: інноваційність та аналітичне мислення; онлайн-співпраця, використання технологій; активне навчання та стратегії навчання; критичне мислення та аналіз; креативність, оригінальність, ініціативність. Тому деякі роботодавці створюють так звані центри оцінки, асесмент-центри для оцінювання компетенцій кандидатів на посади. Основною метою яких є оцінка кандидатів щодо затверджених компетенцій або критеріїв, визначених місією компанії. Інтенсифікація впровадження технологій означає, що затребувані навички на різних робочих місцях зміняться протягом найближчого часу. Критичне мислення та вирішення проблем очолюють список навичок, які, на думку роботодавців, стануть популярнішими протягом наступних п'яти років. Нещодавно з'явилися такі навички самоуправління, як активне навчання, стійкість, стресостійкість та гнучкість. Можна говорити про те, що близько 40 % працівників потребуватимуть перекваліфікації протягом шести місяців або менше. Половині з нас потрібно буде перекваліфікуватися протягом наступних п'яти років, оскільки настає «подвійне порушення» економічних наслідків пандемії та збільшення кількості автоматизованих робочих місць. Було виокремлено такі найкращі компетенції: аналітичне мислення; активне навчання та стратегії навчання; комплексне вирішення проблем; критичне мислення та аналіз; креативність; оригінальність, ініціативність; лідерство та соціальний вплив; використання технологій, моніторинг та контроль; дизайн технологій та програмування; стійкість, управління стресом, гнучкість; аргументування, формування ідей. Тож можна дійти висновку, що критичне мислення та вирішення проблем очолюють список «найкращих» навичок, які, на думку роботодавців, стануть популярнішими протягом наступних п'яти років. Також нещодавно з'явилися й нові навички самоуправління, такі як активне навчання, стійкість, стресостійкість та гнучкість, тож працівникам потрібно буде постійно перекваліфіковуватися.

Ключові слова: компетенції, soft skills, hard skills, формування м'яких навичок, критичне мислення, асесмент-центр, ключові компетенції кандидатів.

The purpose of the research. The article analyzes the competencies of candidates in the conditions of COVID-19 in terms of updating and evaluation by employers. **Methodology.** The study was based on a comprehensive analysis of key competencies. The list of competencies identified in the educational process was used and analyzed using a comparative method, and compared with the skills and competencies that employers believe should be present in candidates and monitored by assessment centers. A number of scientific papers on this topic were analyzed using content analysis, system, comparative and abstract-logical methods. **Scientific novelty.** The main competencies, according to employers are: innovation and analytical thinking; online cooperation, use of technologies; active learning and learning strategies; critical thinking and analysis; creativity, originality, initiative. Therefore, some

employers create so-called assessment centers, assessment centers for assessing the competencies of candidates. **Conclusions.** In the process of achieving the objectives of the article, the current competencies of candidates in terms of updating and evaluation by employers were analyzed and the implementation of the educational process from the standpoint of review in the conditions of COVID-19. The main competencies, according to employers are: innovation and analytical thinking; online cooperation, use of technologies; active learning and learning strategies; critical thinking and analysis; creativity, originality, initiative. Therefore, some employers create so-called assessment centers, assessment centers for assessing the competencies of candidates. The main purpose of which is to assess candidates for approved competencies or criteria defined by the company's mission. Intensification of technology implementation will mean that the required skills in different workplaces will change in the near future. Critical thinking and problem solving top the list of skills that employers say will become more popular over the next five years. Recently, self-management skills such as active learning, resilience, resilience and flexibility have emerged. It can be said that about 40 % of workers will need retraining in six months or less. Half of us will need to retrain over the next five years as the economic consequences of the pandemic "double" and the number of automated jobs increases. The following best competencies were identified: analytical thinking; active learning and learning strategies; comprehensive problem solving; critical thinking and analysis; creativity; originality, initiative; leadership and social influence; use of technology, monitoring and control; technology design and programming; resilience, stress management, flexibility; argumentation, formation of ideas. Thus, it can be concluded that critical thinking and problem solving top the list of "best" skills that employers believe will become more popular over the next five years. Also, new self-management skills have emerged, such as active learning, resilience, resilience and flexibility, so employees will need to constantly retrain.

Key words: competencies, soft skills, hard skills, formation of soft skills, critical thinking, assessment center, key competencies of candidates.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Згідно з дослідженням консалтингової компанії Ernst and Young в 2025 році приблизно 75 % світової робочої сили будуть складати покоління Y (мілленіали), а на другому місці – покоління Z. Це змушує замислитися над тим, які основні компетенції мають та можуть опанувати представники цих поколінь. Згідно зі звітом Світового економічного форуму про майбутнє робочих місць до 2025 року 50 % усіх співробітників потребуватимуть перекваліфікації, оскільки впровадження технологій зростає [1].

За оцінками Форуму, до 2025 року 85 мільйонів робочих місць можуть бути витіснені через зміну розподілу праці між людьми і машинами. Але може з'явитися ще більше робочих місць – 97 мільйонів – більш пристосованих до нового розподілу праці між людьми, машинами та алгоритмами. Більш широке впровадження технологій означатиме, що затребувані навички на різних робочих місцях зміняться протягом наступних п'яти років, а невідповідність у навичках і надалі залишатиметься високою.

Варто звернути увагу на те, що в останні роки почали з'являтися нові напрямки, професії та, відповідно такі навички, які не лише з'явилися, а також стали актуальними нещодавно, це, зокрема, спричинив технологічний збій, який змінює робочі місця та може стати ключем до їх створення – і допомогти опанувати нові навички/компетенції. Тому деякі роботодавці створюють так звані центри оцінки, асесмент-центри для оцінювання сучасних на необхідних для компаній компетенцій кандидатів на посади. Основною

метою центру оцінки є оцінка кандидатів щодо затверджених компетенцій або критеріїв, визначених місією компанії.

Чому саме робиться акцент на компетенції? Це, у першу чергу, зменшує можливість упередженого ставлення, забезпечує ефективний, прозорий та надійний відбір талантів. Певною мірою надає можливість передбачити поведінку майбутнього працівника. Надає можливість створити ефективний план онбордингу та розвитку в компанії. Також цікаво буде дізнатися бачення роботодавців щодо актуалізації та оцінки компетенцій кандидатів та які навички стануть популярнішими протягом найближчого часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до вивчення питання про формування «м'яких» компетенцій серед випускників університету зріс, про що, зокрема, свідчить збільшення кількості досліджень за цією тематикою [1–9]. Формування компетенції може бути двох типів. Тверда компетенція (hard skills) – це навички та вміння, пов'язані з конкретною професією, майстерністю. М'які компетенції soft skills (навчання, гнучкість, рухливість, здатність до роботи з інформацією, вміння мотивувати себе та команду) досліджували Петров і Махароблідзе [3]. На основі аналізу вмісту, проведеного дослідниками Беркович, Кофанової, Тихонової був розглянутий термін "soft skills". Крючева Я., Тостоухова І. розробили теоретичну модель формування м'яких навичок студентів технічного університету. Ця модель включає в себе взаємозв'язок таких блоків, як: цільовий, змістовний, процесуальний, оціночний та ефективний. Давайте детальніше розглянемо ці блоки, які входять до складу модель [6]. Проте це теоретична модель, й цікавим було б

дізнатися, чи корелює вона з поглядами роботодавців щодо компетенцій працівників.

Формулювання цілей статті. Ціллю статті є аналіз сучасних компетенцій кандидатів в умовах COVID-19 з погляду актуалізації та оцінки роботодавцями та реалізація навчального процесу з позиції вказано огляду.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Незалежно від того, чи живе світ в умовах Covid-19 чи ні, роботодавці все ж очікують від майбутніх кандидатів певних компетенцій. У Гарвардському університеті на основі дослідження було виявлено, що внесок *hard skills* в професійну успішність співробітника становить лише 15 %, тоді як *soft skills* визначають решту 85 % [2]. Останнім часом у зв'язку з вимогами сучасності інтерес до вивчення питання про формування «м'яких» компетенцій серед випускників університету зріс. Формування компетенції можуть бути двох типів. Тверда компетенції (*hard skills*) – це навички та вміння, пов'язані з конкретною професією, майстерністю. М'які компетенції *soft skills* охарактеризують особистісні якості. До них належать здатність до навчання, гнучкість, рухливість, здатність до роботи з інформацією, вміння мотивувати себе та команду [3]. На основі аналізу вмісту, проведеного дослідниками Беркович, Кофановою, Тихоною [4, с. 64], був розглянутий термін “*soft skills*”. У перекладі з англійської поняття означає «м'які навички», це навички, які належать до професійної групи навичок. Вони також містять особистісні якості, що дозволяють ефективно і гармонійно взаємодіяти з людьми. В інших джерелах вони пояснюються як уніфіковані навички і особистісні якості, що підвищують працездатність роботи та взаємодії з іншими. На основі вивчення та аналізу низки публікацій на цю тему автори визначили чотири групи *soft skills*:

1) навички самоуправління: вміння брати відповідальність, працювати самостійно, визначати свою особисту та професійну позицію, життєва місія, формулювати цілі, мотивувати себе, контролювати стрес, керувати власним часом;

2) пізнавальні вміння: рефлексивне мислення, пошук, критичність аналізу і синтезу інформації, здатність до застосування системного підходу до вирішення завдань;

3) комунікативні навички: вміння активно слухати, давати відгук і відповідати на критику, переконувати і сперечатися; робити презентації, дизайн власного іміджу й вигідно представляти себе на ринку праці;

4) навички співпраці: навички роботи в команді, установка завдання для співробітників, координаційна група взаємодії для спільного результату; підтримання комфортного морально-психологічного клімату [6].

Я. Крючева, І. Тостоухова розробили теоретичну модель формування м'яких навичок студентів технічного університету. Ця модель включає в себе взаємозв'язок таких блоків, як: цільовий, змістовний, процесуальний, оціночний та ефективний. Давайте детальніше розглянемо ці блоки, які входять до складу моделі [6].

Цільовий блок визначає основні напрямки формування м'яких компетенцій через елементи навчально-виховного процесу і, зокрема, через комплексну організацію інтерактивних форм освіти. Запропонована модель формування *soft skills* на основі компетентнісного, особистісно-орієнтованого і діяльнісного підходів. Реалізація компетентнісного підходу проявляється у спрямованості системи навчання з формування універсальних компетенцій у рамках здійснення стандарту вищої освіти. Такий підхід зміщує акценти з набуття знань, умінь і навичок до формування та розвитку майбутніх умінь творчо застосовувати отримані знання у конкретній ситуації.

Орієнтований на студента підхід до навчання передбачає створення такого навчального середовища, яке сприятиме повному прояву здібностей учнів/здобувачів в актуалізації своїх сильних сторін для саморозвитку. Обов'язковою умовою утворення всіх м'яких компетенцій є включення учнів/здобувачів у практико-орієнтовану діяльність – це завдання діяльнісного підходу [6]. Використовуються активні види виховної роботи, спеціально організовані вчителем/викладачем, які спрямовані на здійснення змін й перетворень, сам суб'єкт діяльності – учень/здобувач.

Просвітницькі заходи щодо здійснення м'яких навичок учнів/здобувачів реалізуються на основі наступних принципів:

– діалогічного навчання – пріоритет на інтерактивні методи навчання, де кожен учень/здобувач займає активну позицію;

– принцип соціальної взаємодії – такий стан освітнього середовища, в якому перебувають суб'єкти навчально-виховного процесу, об'єднані в спільну діяльність щодо обміну інформацією, навичками та вибудовуваною взаємовідносинами;

– принцип відображення – забезпечує спрямованість учням/здобувачам та викладачу аналізу курсу та результатів навчально-

виховної діяльності, метою чого є виявлення труднощів та їх своєчасне нівелювання, усунення шляхом ступеню їхнього (студентів) розвитку;

– принцип сприяння реалізації (допоміжна) ролі вчителя/викладача – ініціювання, стимулювання та заохочення до саморозвитку учнів/здобувачів на всіх етапах педагогічного процесу [6].

Змістовий блок моделі, за баченням авторів, визначає зміст навчального процесу, в якому формуються м'які навички студентів технічного університету. Навчальні плани курсів мають включати такі дисципліни, як «Тімбілдинг», «Розвиток особистості», «Управління кар'єрою», «Управління часом» тощо [6].

Усі ці дисципліни мають бути спрямовані на формування і розвиток «м'яких» навичок. У процесі навчання має відбуватися інтеграція традиційних та інноваційних форм освіти, розбивка особистісних якостей кожного учня/здобувача. На заняттях з дисципліни «Тімбілдинг» студенти мають розкривати основні принципи створення та згуртування команд, знайти ефективні шляхи реалізації взаємодії, здійснювати групову та командну роботу. У класній кімнаті з дисципліни «Розвиток особистості», студенти вивчають прийоми психічної саморегуляції в процесі діяльності та спілкування; вчать планувати та складати перспективу свого майбутнього; успішно реалізовувати свої можливості та адаптуватися до професійного середовища. Дисципліна «Кар'єра управління» сприяє розвитку професійної мобільності, гнучкості, цілеспрямованості в питанні підвищення кваліфікації, формування уявлень про теорію та практику побудови кар'єри. Дисципліна «Тайм-менеджмент» розкриває сутність та види тайм-менеджменту, дозволяє студентам вивчати принципи та методи використання ресурсу управління часом для успішної реалізації їхньої професійної діяльності.

Автори Яна Крючева та Ірина Тостоухова аргументують, що усі ці дисципліни разом створюють гарну платформу для становлення та розвитку м'яких компетенцій (soft skills), до яких готується спеціаліст професійної діяльності.

Третій блок моделі – **процедурний** – представлений методичним забезпеченням, варіативними освітніми технологіями.

Комплекс різноманітних видів діяльності для формування soft skills включає також семінари, участь студентів у дослідницькій діяльності.

У рамках науково-дослідної діяльності студенти готують доповіді для конференції,

беруть участь в олімпіадах, конкурсах. Вони набувають навички, які будуть затребувані в майбутній професійній діяльності: робота з науковою літературою; критичне мислення, оформлення результатів наукових досліджень; презентація власного звіту. Створюючи нове розвиваюче навчальне середовище, вчитель/викладач використовує такі педагогічні технології, як проектний метод, рольова гра та ділові ігри, розв'язування ситуаційних задач та завдань, метод часткового пошуку, який дозволяє ефективно формувати м'які навички учнів/здобувачів під час вивчення дисциплін «Колектив Будівництво», «Особистісний розвиток», «Кар'єра менеджмент», «Тайм-менеджмент» [6; 7].

У педагогіці важко переоцінити потенціал ігрових технологій. Ігрове моделювання дозволяє об'єднати всіх членів команди, започаткувати емоційний контакт між ними. Розв'язання ситуаційних завдань як особливої форми організації пізнавальної та комунікативної діяльності передбачає виявлення проблем, уміння знаходити шляхи їх вирішення в нестандартних умовах, викладати свої ідеї.

Метод часткового пошуку знайомить учнів/здобувачів із самостійною роботою над завданням, розвиває вміння критично підходити до аналізу інформації, долати інтелектуальні труднощі та розуміти взаємозв'язок і підпорядкованість окремих частин загального цілого. Представлені педагогічні технології є цінними для відгуку кожного учня/здобувача, для включення їх у єдиний простір спілкування. У процесі оволодіння дисциплінами у студентів формуються навички:

- 1) ефективне вербальне та невербальне спілкування;
- 2) управління емоціями;
- 3) тайм-менеджмент;
- 4) вирішення нестандартних завдань в умовах дефіциту ресурсів;
- 5) прискорення прийняття рішень;
- 6) створення проекту, візуалізація проектних ідей та результатів проектної діяльності;
- 7) реалізація свого лідерського потенціалу та формування команди;
- 8) розпізнавання соціального впливу та побудова своєї поведінки в конфліктній ситуації [6].

Четвертий блок представленої моделі є **оціночним та ефективним**. Він містить опис виділених структурних компонентів soft skills студентів технічного університету: когнітивного, операційного, аксіологічного (табл. 1), а також критеріїв та рівнів сформованості soft skills.

Когнітивний компонент визначається знаннями в галузі досліджуваних дисциплін. Студенти вивчають: принципи та методи ефективного використання часу; види, форми та методи спілкування для підвищення якості стосунків з людьми; поняття, сутність, основні етапи професійної кар'єри; основи управління малими групами, психологія критичного мислення. Для об'єктивного оцінювання когнітивної складової частини розроблено інструменти оцінювання у вигляді набору тестових завдань, контрольних питань до практичного заняття та заліку. Є критерії оцінки: «незадовільно», «задовільно», «добре», «відмінно».

Операційна складова частина виражається в практичній значущості отриманих знань і характеризується наявністю умінь і навичок, необхідних для формування м'яких навичок. Студент повинен вміти: шукати, критично аналізувати та синтезувати інформацію; ефективно планувати власний час; використовувати методи самоорганізації та самоосвіти; взаємодіяти з командою для забезпечення успішної роботи; застосовувати сучасні комунікаційні технології. Для оцінки цього компонента ми також розробили набори ситуаційних завдань і творчих завдань із відповідними критеріями оцінювання.

Аксіологічний компонент виявляється у свідомому ставленні учнів/здобувачів до розвитку м'яких навичок, у готовності брати відповідальність за свої дії, у прояві активної позиції учня як суб'єкта навчально-виховного процесу, підвищеному інтересі до вивчення блоку з вищезазначених дисциплін. Діагностика аксіологічної складової частини здійснюється за допомогою анкетування, психологічних тестових методик та анкет [6].

Наведені показники служать основою для визначення рівнів розвиненості soft skills:

низький (неприйнятний), нижче середнього і середній (мінімально необхідний), вище середнього (достатній), високий (високий).

Низький (неприпустимий) рівень проявляється у відсутності системи знань основних понять викладених дисциплін. Учень/здобувач не готовий правильно ставити цілі і крок за кроком йти до них.

Нижче середнього і середнього (мінімально необхідного) – передбачає наявність інтересу тільки під контролем викладача, поверхові знання, вміння проявляються ситуативно.

Вищий середній (достатній) – визначається появою усвідомленості та цілеспрямованості дій, стійкістю пізнавального інтересу. Студент демонструє достатнє знання основних понять дисциплін, стежить за правильністю, точністю своїх дій.

Високий (високий) – характеризується високою усвідомленістю та цілеспрямованістю планування освітньої траєкторії, творчим підходом при виконанні навчальних завдань; оригінальністю і креативністю ідей. Студент демонструє вичерпні знання в області поставлених завдань, досконало застосовує навички та володіє навичками.

Таким чином, розроблена теоретична модель, спрямована на формування м'яких компетентностей у навчальному процесі під час вивчення окремих дисциплін, реалізована в інтерактивних формах навчання, відповідатиме вимогам щодо працевлаштування випускників [6].

Критичне мислення та вирішення проблем очолюють список навичок, які, на думку роботодавців, стануть популярнішими протягом наступних п'яти років. Для тих працівників, які залишаються на своїх посадах після Covid-19, частка основних навичок, які зміняться до 2025 року, становить 40 %, а 50 %

Таблиця 1

Характеристика основних компонентів soft skills

Групи soft skills	Компоненти та показники формування soft skills		
	когнітивний	Операційний	аксіологічний
навички самоуправління	знати принципи та методи ефективного використання часу	вміти ефективно планувати власний час; використовувати методи самоорганізації та самоосвіти	підвищений інтерес до вивчення циклу дисциплін;
когнітивні навички	знати психологію критичного мислення	вміти шукати, критично аналізувати та синтезувати інформацію	активна позиція учня/здобувача як суб'єкта навчально-виховного процесу;
комунікативні навички	знати форми і методи спілкування для підвищення якості стосунків з людьми	вміти застосовувати сучасні комунікаційні технології	
навички співпраці	знати концепції, принципи та методи побудови ефективної командної роботи	вміти взаємодіяти з командою для забезпечення успішної роботи; реалізувати себе в команді	готовність нести відповідальність за свої дії.

усіх працівників потребують перекваліфікації (збільшення на 4 %) [8].

Варто звернути увагу на такі навички, які з'явилися та стали актуальними нещодавно: самоуправління як активне навчання, стійкість, стресостійкість і гнучкість. Але сам технологічний збій, який змінює робочі місця, також може стати ключем до їх створення і допомогти опанувати нові навички/компетенції [8].

Тому деякі роботодавці створюють так звані центри оцінки, асесмент-центри для оцінювання компетенцій кандидатів на посади. Основною метою центру оцінки – є оцінка кандидатів щодо затверджених компетенцій або критеріїв, визначених місією компанії.

Асесмент-центр – це один із методів комплексної оцінки персоналу, орієнтований на оцінку реальних якостей співробітників, їхніх психологічних і професійних особливостей, відповідності вимогам посадових позицій, а також виявлення потенційних можливостей фахівців, заснований на використанні певних взаємодоповнюючих методик.

1. Основна мета центру оцінки – це оцінка кандидатів відносно затверджених компетенцій або критеріїв.

2. Асесмент-центр є валідним методом оцінки компетенцій співробітників (надійніше – тільки тривалі спостереження за людиною в реальній роботі).

3. Щоб зумовити надійну оцінку компетенції, найчастіше кожна компетенція оцінюється декількома вправами.

Важливими є продемонстрована поведінка (оцінюється на підставі вправ центру оцінки); вимірювана поведінка (в основі визначення є тести навичок); звіт про поведінку (особистісні опитувальники); очікувана поведінка (інтерв'ю).

Основними типами вправ центру оцінки переважно є дві групи: фокус на компетенції та перевірка функціональних знань та навичок.

Фокус на компетенції:

- 1) групова дискусія;
- 2) in basket\In tray;
- 3) рольова гра;
- 4) інтерв'ю.

Перевірка функціональних знань та навичок:

- 1) бізнес кейс;
- 2) технічне тестування.

Чому саме робиться акцент на компетенції? Це, в першу чергу, зменшує можливість упередженого ставлення, забезпечує ефективний, прозорий та надійний відбір талантів. Певною мірою надає можливість передбачити поведінку майбутнього працівника.

Надає можливість створити ефективний план онбордингу та розвитку в компанії, що є однією з першочергових за важливістю складових частин роботи HR-менеджера. Тут роботодавці підкреслюють, що онбордінг, або адаптація – це не лише процес ознайомлення нового співробітника з робочими процесами, командою й поточними проектами, що займає декілька днів після виходу на роботу. Насправді цей процес значно ширший, це й ознайомлення з корпоративною культурою, прийнятими в компанії підходами до вирішення завдань та побудови ефективної взаємодії з командою. У разі успішної адаптації новий співробітник швидко «вливається» в роботу й тривалий час приносить користь компанії. У разі невдачі в онбордінгу близько 50 % співробітників змінюють місце роботи впродовж півроку з дня найму. Тож залишати цей процес без контролю занадто ризиковано.

Також підхід до відбору талантів на основі оцінки компетенцій надає можливість визначити необхідність тренінгових та розвиваючих активностей, створити ефективний план наступництва, забезпечити необхідний результат діяльності та допомогти в адаптації. Усе це разом надає можливість розкрити потенціал кожного співробітника, а отже, сприяє розвитку та успішності усїєї компанії.

Під поняттям компетенції роботодавці найчастіше розуміють патерни поведінки, які можна спостерігати та вимірювати їх ефективність, що сформувались під впливом ставлення, особистісних характеристик, рис, звичок, навичок тощо.

Ключові компетенції – це перелік компетенцій, які організація визначила для себе ключовими на основі цінностей та бізнес стратегії. Це можуть бути такі компетенції: наділення повноваженнями (вміння скеровувати, надихати та прагнути до виключних результатів, демонструючи високий рівень відповідальності); орієнтація на клієнта (прагнення до розвитку кожного клієнта через прямі продажі або допомогу у продажах); гнучкість та адаптивність (ініціативність та інноваційність, швидкість та пошук нових шляхів досягнення мети, пошук можливостей opportunities); партнерство (створення синергії в організації через партнерство); розвиток талантів (розвиток себе та команд, розвиток компетенцій та навичок задля збереження конкурентної переваги на ринку); вплив на результат (забезпечення високих результатів бізнесу, прийняття ефективних рішень для найбільшої ефективності).

Основними принципами центру оцінки є:

1) конфіденційність та прозорість процесу;

2) професіоналізм асесорів;

3) зворотній зв'язок.

Перевагами для кандидатів є:

1) інсайти про сильні сторони та сторони для розвитку;

2) прозорість процесу відбору;

3) практика проходження центру оцінки;

4) ефективний план адаптації/розвитку;

5) практика з управління стресом;

6) можливість зрозуміти основні критерії успішності та ефективності в компанії;

7) інсайти про компанію.

Перевагами для компанії є:

1) інсайти про сильні сторони і сторони до розвитку;

2) менша плинність персоналу;

3) зменшення витрат та ефективні інвестиції;

4) ефективні плани розвитку та адаптації;

5) ефективні плани наступництва;

6) прозорість та ефективність процесу відбору;

7) вища ймовірність передбачити ефективність співробітника.

Загалом роботодавці визначають такі ключові компетенції:

1) інноваційність та аналітичне мислення;

2) онлайн-співпраця, використання технологій;

3) активне навчання та стратегії навчання;

4) критичне мислення та аналіз;

5) креативність, оригінальність, ініціативність.

Висновки з дослідження і подальші перспективи в цьому напрямку. У процесі досягнення цілей статті було проаналізовано сучасні компетенції кандидатів з погляду актуалізації та оцінки роботодавцями та реалізація навчального процесу з позиції вказано огляду в умовах COVID-19.

Визначено, що основними компетенціями, на думку роботодавців, є: інноваційність та аналітичне мислення; онлайн-співпраця, використання технологій; активне навчання

та стратегії навчання; критичне мислення та аналіз; креативність, оригінальність, ініціативність. Тому деякі роботодавці створюють так звані центри оцінки, асесмент-центри для оцінювання компетенцій кандидатів на посади. Основною метою яких є оцінка кандидатів щодо затверджених компетенцій або критеріїв, визначених місією компанії.

Інтенсифікація впровадження технологій означатиме, що затребувані навички на різних робочих місцях зміняться протягом найближчого часу.

Критичне мислення та вирішення проблем очолюють список навичок, які, на думку роботодавців, стануть популярнішими протягом наступних п'яти років. Нещодавно з'явилися такі навички самоуправління, як активне навчання, стійкість, стресостійкість та гнучкість. Можна говорити про те, що близько 40 % працівників потребуватимуть перекваліфікації протягом шести місяців або менше. Половині з нас потрібно буде перекваліфікуватися протягом наступних п'яти років, оскільки настає «подвійне порушення» економічних наслідків пандемії та збільшення кількості автоматизованих робочих місць. Було виокремлено такі найкращі компетенції: аналітичне мислення; активне навчання та стратегії навчання; комплексне вирішення проблем; критичне мислення та аналіз; креативність; оригінальність, ініціативність; лідерство та соціальний вплив; використання технологій, моніторинг та контроль; дизайн технологій та програмування; стійкість, управління стресом, гнучкість; аргументування, формування ідей.

Тож можна дійти висновку, що критичне мислення та вирішення проблем очолюють список «найкращих» навичок, які, на думку роботодавців, стануть популярнішими протягом наступних п'яти років. Також нещодавно з'явилися й нові навички самоуправління, такі як активне навчання, стійкість, стресостійкість та гнучкість, тож працівникам потрібно буде постійно перекваліфікуватися, аби бути на часі.

Література:

1. There Is No Returning to Normal After COVID-19. But There Is a Path Forward. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/covid19threehorizons-framework/> (accessed on 20 May 2021). [in English]

2. Rakesh Naga Chinta. My Overview of Harvard's, Stanford's Study For Top Skills Needed To Be In Demand In the Job Market (Future of AI Automation). URL: <https://medium.com/@rakeshnchinta/my-overview-of-harvard-s-stanford-s-study-for-top-skills-needed-to-be-in-demand-in-the-job-market-53005203a9e6> [in English]

3. Petrov, A. Yu., & Makharoblidze, A. V. (2017). *Soft skills of a modern Manager: team building and leadership skills: a textbook*. Yekaterinburg : Ural publishing house. UN TA, 188 p. [in English]

4. Berkovich, M. I., Kofanova, T. A., & Tikhonova, S. S. (2018). Soft skills (soft competencies) of the bachelor: assessment of the state and direction of formation. VSU Bulletin. [in English]

5. Yana V. Kryucheva, Irina V. Tolstoukhova (2021) The Pedagogical Model of the Formation of Soft Skills // *Revista San Gregorio*. No. 44. Special issue February (113–118). ISSN 1390 7247, e. ISSN 2528-7907. URL: [http: 10.36097/rsan.v1i44.1595](http://10.36097/rsan.v1i44.1595) [in English]

6. Kryucheva, Y. V., & Tolstoukhova, I. V. (2015). Formation of General cultural competencies by the project method. In the world of scientific discovery. *Krasnoyarsk: Research and innovation center*, 7.4 (67). P. 1413–1428. [in English]

7. Kozlova, O. P., & Stolbchenko, A. N. (2018). *Career of an engineer. Creating soft skills: training manual*. Novosibirsk : Novosibirsk state technical University, 152 p. [in English]

8. These are the top 10 job skills of tomorrow and how long it takes to learn them [https://www.weforum.org/agenda/2020/10/top 10 work skills of tomorrow how long it takes to learn them](https://www.weforum.org/agenda/2020/10/top-10-work-skills-of-tomorrow-how-long-it-takes-to-learn-them). URL: [https://www.weforum.org/events/the jobs reset summit 2020](https://www.weforum.org/events/the-jobs-reset-summit-2020). [in English]

УДК 325.455:613

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-7](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-7)

Павло ПАРУБЧАК

аспірант кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом,
вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039

ORCID: 0000-0001-6397-0563

Pavlo PARUBCHAK

Postgraduate Student at the Department of Public Administration, Interregional Academy of Personnel
Management, Frometivska str., 2, Kyiv, Ukraine, 03039

ORCID: 0000-0001-6397-0563

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ПІДХОДІВ ІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ СУСПІЛЬНИХ КРИЗ

FORMATION OF MANAGEMENT APPROACHES TO THE IMPLEMENTATION OF STATE ECONOMIC POLICY OF SOCIAL PROTECTION PROGRAMS AT CURRENT STAGE OF SOCIAL CRISIS

У статті зазначено, що суспільні події початку XXI століття змінилися процесами політичної стабілізації та економічної відбудови, і ще недавно видавалося, що цю тенденцію буде важко зупинити. Залежність від глобальної економіки, що сьогодні характерна для усіх держав, призвела до виникнення комплексних трансформацій і соціальних проблем, характерних для періоду суспільних криз. Сьогодні існує потреба розглянути, як органи державної влади відреагували на сучасну економічну кризу, особливо в її соціальному контексті.

З'ясовано, що країнах з не надто нерозвинутими демократичними цінностями влада трактується як вся економічна та соціальна діяльність та зводиться до того, щоб зберегти якомога більший вплив на підвладних суб'єктів. Рецепт подолання суспільної кризи та зменшення масштабів бідності полягатиме у використанні потенціалу дешевої робочої сили та спонуканні інвесторів до активних дій за допомогою системи пільгових податкових ставок чи інших політичних преференцій.

Усвідомлено, що відповідальність за «провал» державної політики в комплексі, що розуміється в рамках цілісної системи, спрямованої на розвиток соціально відповідальної економіки, а отже, діяльності, спрямованої на підвищення якості освіти, охорони здоров'я, сталого розвитку, розвитку соціального капіталу, несуть не лише органи державної влади, а й самі громадяни. У громадянському суспільстві влада постає як іноземний інститут, який, якщо це вигідно, використовує усі засоби для реалізації своїх конкретних цілей, але який жодним чином не викликає суспільної довіри.

Обґрунтовано, що труднощі з доступом суспільства до публічних інституцій означає, що навіть найамбітніша модель державної соціально-економічної політики приречена на провал. У цьому контексті суспільна криза може бути використана не стільки для реформування обсягів державних витрат, скільки для реформування управлінського апарату та розвитку громадянського суспільства, яке керується ідеєю соціальної солідарності. Сьогодні не слід очікувати на ефективні стратегії реагування на кризові ситуації, а також прагматичні дії, які спрямовані на створення далекосяжного розвитку.

Ключові слова: державна економічна політика, управлінські підходи, етап, суспільна криза, реалізація, соціальний захист, формування, громадяни.

The article notes that the events of the beginning of the XXI century have changed in the processes of political stabilization and economic reconstruction, and until recently it seemed that this trend would be difficult to stop. Dependence on the global economy, characteristic of all states, has led to complex transformations and social problems characteristic of the period of economic crisis. There is a need to consider how public authorities have responded to the economic crisis, especially in its social context, and to answer the question of whether long-term programs have been implemented to modernize the economy.

In countries with underdeveloped democratic values, power is interpreted as all the economic and social activities of the government are reduced to the care to maintain as much influence as possible on the subjects. Therefore, today we should not expect a clear crisis response strategy, nor should we expect too pragmatic actions aimed at creating a far-reaching development plan. The recipe for the economic crisis and increasing poverty will be to harness the potential of cheap labor and encourage investors to take action through a system of preferential tax rates or other political preferences.

Responsibility for the “failure” of public policy, understood in terms of a holistic system aimed at developing a socially responsible economy, and hence activities aimed at improving the quality of education, health, sustainable development, social capital, is not only public authorities authorities and the citizens themselves. In civil society, the government appears as a foreign institution, which, if advantageous, uses all means to achieve its specific goals, but which in no way inspires public confidence.

The prevalence of corruption, the low quality of the ruling elite, and difficulties in accessing public institutions mean that even the most ambitious model of public socio-economic policy is doomed to failure. In this context, the economic crisis can be used not so much to reform public spending as to reform the administrative apparatus and build a civil society based on the idea of social solidarity.

Key words: state economic policy, managerial approaches, stage, social crisis, realization, social protection, formation, citizens.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Нова парадигма формування та реалізації соціально-економічної політики могла бути повністю прийнята лише за умов демократичної правової держави та вільної конкуренції, оскільки в планових економіках будь-яка діяльність неполітичних суб'єктів у сфері перерозподілу доходів була навіть небажаною. Державна соціально-економічна політика не є лише процедурою публічного управління та адміністрування питань громадян, а й предмету конфлікту через ресурси, що залишаються в руках держави.

Зобов'язання держави полягають у забезпеченні своїм громадянам відчуття економічного та соціального розвитку та концепції суспільного благополуччя, реалізованої за останні кілька десятиріч років [8]. Згідно з принципом, якщо органи державної влади забезпечують добробут, громадяни не протистоять державній владі, відбувалося зміщення акценту з обов'язку держави забезпечувати соціальний добробут на публічне управління низкою соціальних питань, щоб витрачання бюджетних коштів стало настільки ж ефективним, як це можливо.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання проблеми та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Формування державної соціально-економічної політики викликає низку суперечок серед дослідників, оскільки функції соціальної політики в умовах економічної кризи – це найважливіші аргументи, які використовуються в наукових дискусіях про легітимність публічного адміністрування, коли громадяни втрачають здатність самостійно вирішувати економічні та соціальні проблеми в умовах суспільної кризи. Державна соціально-економічна політика повинна сприйматися як публічна діяльність, спрямована на забезпечення добробуту громадян.

Слід визнати, що небагато вчених ставлять під сумнів правомірність визначення державної соціально-економічної політики як сфери публічного адміністрування соціальними

благами таким чином, щоб їх використання принесло максимально можливий вимірний ефект [2]. Йдеться переважно про припущення так званої моделі активної соціально-економічної політики, яка робить отримання державної допомоги залежним від індивідуальної діяльності для покращення свого становища, а також колективний вимір, особливо коли зростаючий обсяг компетенції надається неурядовим об'єднанням громадян, які вирішили співпрацювати для досягнення певної соціально-економічної мети.

Метою статті є обґрунтування формування управлінських підходів у реалізації державної економічної політики щодо соціального захисту населення у період сучасних суспільних криз.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Соціально-економічна політика скерована на формування загальних умов праці та існування населення, розвиток соціальних структур і соціальних відносин на основі рівності та соціальної справедливості, що сприяє задоволенню суспільних потреб [10]. Залежно від економічних, політичних та соціальних умов суб'єкти, відповідальні за здійснення діяльності в рамках державної соціально-економічної політики, можуть вважати, що соціальний розвиток та реалізація принципу рівності не реалізується без політики, пов'язаної з демографічними загрозами, та соціальної реабілітаційної політики.

Сучасна суспільна проблематика може бути вирішена суб'єктами, відповідальними за соціально-економічну політику, з використанням інструментів, що відповідають різним конкретним напрямкам. Той факт, що держава має дбати про стабільний соціально-економічний розвиток і що цій функції може сприяти виконання завдань у сфері економічної політики, не викликає суперечок [4]. Якщо публічна влада будь-яким чином втручається в життя людей, діючи проти їхньої волі та реалізуючи важливіші, на її думку, цілі, не поважачи прав і свобод особи, то вона є джерелом утисків і несправедливості.

З економічної точки зору зазначене означає згоду на мінімальне оподаткування громадян держави та витрачання одержаних таким чином коштів на діяльність органів законодавчої, виконавчої та судової влади. Саме необхідність приймати рішення на якому рівні прийняття рішень робить ринок реальним простором для консолідації добробуту. Із моменту надання публічній владі права вирішувати, як перерозподіляти ресурси та хто заслуговує на отримання допомоги, а хто ні, призведе до прийняття свавільних рішень, що обмежують свободу принаймні частини громадян. Наслідком цього були спроби уряду прийняти рішення щодо законності конкуруючих претензій щодо дефіцитних ресурсів, виконання одних вимог може означати, що інші вимоги неможливо буде задовольнити.

Широкий спектр соціальних функцій держави має наслідки, які у свою чергу і у довгостроковій перспективі через обмежені ресурси можуть призвести до соціально-економічної кризи. Таким чином народжується взаємна система прав та обов'язків, що дає відчуття безпеки та гарантії турботи для всіх, хто з якихось причин не може утримувати себе [6]. Практичним виміром реалізації принципу соціальної відповідальності є надання державою соціальних послуг на основі принципу вільного доступу до них. Фінансування спектру соціальних послуг має обслуговуватись прогресивною системою оподаткування, яка ґрунтується на переконанні, що найбільші витрати на функціонування державного апарату повинні нести ті, хто найбільше заробляє.

Держава повинна виконувати функцію роботодавця, який забезпечує можливість утримання громадян в умовах зростаючого рівня безробіття. Знову ж таки, це впливає з переконання, що лише справедливий доступ до ресурсів, які залишаються на розсуд держави, сприятиме реалізації соціальної рівності. Виною у фінансовій, а тим більше економічній кризі є не вільний ринок, оскільки він у разі збурень здатний виправитися сам, а інститути держави [9]. Події на ринках прискорили багаторічний процес уповільнення економічної динаміки внаслідок поступового збільшення державних видатків при зменшенні стимулів працювати, заробляти та заощаджувати.

Суспільна криза стала наслідком безвідповідальної бюджетної політики, заснованої на державному інвестуванні коштів із зовнішніх джерел, отриманих або за субсидіями, або за зовнішніми позиками. За останні кілька

десяти років соціальні держави послідовно збільшували податкове навантаження, що дозволяло їм підтримувати ліквідність бюджету. Суспільний консенсус призвів до нівелювання ринкових інститутів, а також до поступового поглиблення соціально-економічних відмінностей між членами одних і тих самих державних спільнот. Ці відмінності, у свою чергу, спричиняють появу нових владних відносин, у яких умови життя диктують навіть не національні держави та їхні уряди, а з набагато більшим впливом транснаціональні корпорації.

Суспільство, в якому окремих громадян жодним чином не захищений публічними інституціями, також позбавляється права користуватися соціальними послугами, або ці послуги стають надзвичайно економічними, що стає причиною втрати відчуття безпеки [1]. Усвідомлюючи недосконалість управлінських підходів, які роблять владний істеблшмент підкореним групам інтересів власників капіталу, сьогодні визнається, що саме ринкові інститути несуть відповідальність за наслідки суспільної кризи. Розповсюдження споживчого настрою та переконання, що необхідно підвищувати рівень життя, навіть за межі фінансових можливостей, було в інтересах усіх тих суб'єктів ринку, які від цього виграли.

У соціальній перспективі ліквідації наслідків суспільної кризи мають бути безперечно активнішими дії держави не лише в економічній, а й у соціальній сфері. Регулювання ринків, що призведе до значно кращого захисту споживачів від використання їх невігластва, у поєднанні з активною державною політикою, що сприяє створенню нових робочих місць, має, принаймні, мінімально покращити умови життя тих громадян, які відчули на собі безпосередні наслідки кризи. У довгостроковій перспективі органи державної влади повинні взяти на себе зобов'язання щодо створення активної соціально-економічної політики, спрямованої на відмову від системи пілг і надбавок на користь професійної реінтеграції.

Варто зазначити, що викладені точки зору щодо контрзаходів, які можуть сприяти обмеженню економічних і соціальних наслідків сучасної суспільної кризи, не є чимось новим щодо причин та наслідків глобальних проблем. Необхідність фінансування нових робочих місць змусила органи державної влади зменшити розмір та доступність соціальних виплат, але перевагою такої моделі реагування на кризу було привернення уваги до потреб молоді, яка тільки виходить на ринок праці, і адаптація до потреб цього ринку [7].

При цьому було обмежено доступ до соціальних програм і прийнято рішення про пряме зменшення розміру наданих пільг. Прийняття цієї стратегії призвело до значного зниження безробіття, але ціною значного скорочення обсягів соціального захисту та зниження середньої заробітної плати.

Простих і однозначних рецептів адаптації соціально-економічної політики, яку проводить держава, до умов економічної кризи просто не існує. Загалом, залежно від наповненості бюджету, органи державної влади можуть застосовувати стратегії активізації, спрямовані на створення робочих місць, підтримку економічної діяльності та піклування про приплив іноземних інвестицій, або стратегії адаптації, спрямовані на мінімізацію соціальних наслідків кризи, у тому числі збільшення розмір пільг або надбавок, збільшення обсягу державних інвестицій або захист вже існуючих робочих місць.

Однак у переважній більшості випадків державна влада вирішує прийняти конкретні проміжні варіанти і, можливо, акцентує на необхідності активізації соціального захисту [3]. Соціально-економічна криза розкрила нерівність, що глибоко вкоренилася, і значні прогалини в охопленні, повноті та гідному рівні соціального захисту у всіх країнах, вона посилює повсюдно поширені виклики, такі як високий рівень економічної незахищеності, хронічна бідність, нерівність, широкий масштаб неформальності та крихкості суспільного договору. Суспільна криза посилила вразливість громадян, які, як здавалося, жили відносно благополучно, але виявилися незахищеними належним чином від викликаних нею соціально-економічних потрясінь.

У державній політиці соціального захисту криза викликала небачену реакцію, органи державної влади мобілізували можливості соціального захисту як першочергового заходу, покликаною захистити здоров'я, зайнятість та доходи населення, а також забезпечити стабільність у суспільстві. Там, де це необхідно, вони розширили охоплення на раніше незахищені групи, підвищили розмір наявних виплат або запровадили нові допомоги. Багатьом країнам із низьким і середнім рівнем доходу важко забезпечувати достатній соціальний захист і фінансове стимулювання, щоб стримати несприятливі наслідки сучасної суспільної кризи. Відновлення соціальної сфери та економіки залишається невизначеним, і вирішальне значення, як і раніше, надаватиметься збільшенню витрат на соціальний захист.

Держави перебувають на роздоріжжі щодо траєкторії розвитку їх систем соціаль-

ного захисту, адже майже всі країни, незалежно від рівня їх розвитку, стоять перед вибором, чи приймати амбітну стратегію з метою посилення систем соціального захисту, чи погодитися на мінімалістський підхід, який полягає у скороченні ресурсів, що виділяються на соціальний захист [5]. Органи державної влади повинні зміцнити системи соціального захисту, послідовно усуваючи прогалини з метою захистити кожну людину і від системних потрясінь, і від звичних ризиків соціально-економічної політики. Зазначена стратегія вимагає активізації зусиль щодо створення стійких систем соціального захисту, який гарантує всім хоч би базове соціальне забезпечення протягом усього життя.

Забезпечення соціального захисту із загальним охопленням та реалізація прав людини щодо соціального забезпечення для всіх є основою орієнтованого на людину підходу до досягнення соціальної справедливості. Це допомагає запобігати бідності та стримувати нерівність, розширювати людські можливості та підвищувати продуктивність, зміцнювати гідність та суспільну солідарність. Сьогодні вкрай важливо, щоб органи державної влади, соціальні партнери протистояли тиску повернутися до мінімалістського підходу і прийняли шлях до амбітної стратегії соціального захисту, забезпечення орієнтованого на суспільне благополуччя.

Висновки з проведеного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Програми соціального захисту у відповідь на суспільну кризу повинні зберігатися, доки криза не вщухне і не почнеться повноцінне відновлення. Це вимагатиме інвестицій у системи соціального захисту з метою підтримки рівня життя, забезпечення справедливого доступу до послуг охорони здоров'я, запобігання подальшому економічному спаду. Попередні суспільні кризи показали, що жорстка економія залишає глибокі «соціальні шрами» і чинить негативний вплив найуразливішим верствам громадянського суспільства у сучасному соціально-економічному розвитку.

Прагнення забезпечити належний рівень суспільного благополуччя, що дозволяє створювати робочі місця та розвивається відповідно до соціальних цілей, може сприяти стабільності доходів, створенню робочих місць та зміцненню матеріального добробуту та фінансуванню соціального захисту. Пріоритетні інвестиції у встановлення в національному масштабі мінімальних рівнів соціального захисту відіграють найважливішу роль

у вирішенні управлінських завдань. Зазначений підхід дасть можливість створити потенціал протидії суспільним кризам та соціальним викликам, які виникають у зв'язку з демографічними змінами та еволюцією державної економічної політики.

Література:

1. Буряк І. О. Адміністративно-правове регулювання у сфері забезпечення права громадян України на охорону здоров'я : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2013. 20 с.
2. Бутник О. О., Немирівська О. Я. Особливості публічного управління в умовах світової пандемії. *Право та державне управління*. 2020. № 2. С. 162.
3. Васильєв О. С. Концептуалізація поняття «державна політика»: сучасне розуміння. *Державне будівництво*. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_7 (дата звернення: 11.05.2021).
4. Великодна М. С. Моделі і методи надання психологічної допомоги під час пандемії COVID-19: зарубіжний досвід. *Психологічний часопис*. 2020. Т. 6. Вип. 4. С. 229–237. DOI: 10.31108/1.2020.6.4
5. Дегтяр О. А. Державне регулювання розвитку соціальної сфери: концептуальні засади та практика : монографія. Харків : С. А. М., 2014. 508 с.
6. Долот В. Д. Система охорони здоров'я в Україні: вибір національної моделі розвитку. *Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2013. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=658> (дата звернення: 11.04.2022).
7. Дубина М., Забаштанський М., Роговий А. Роль фінансово-кредитних установ у стратегічному розвитку сфери охорони здоров'я. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. № 4 (24). С. 64–73.
8. Кудин І. М. Проактивні методи державного управління та регулювання розвитку медичної галузі сфери охорони здоров'я України. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. 2011. Вип. 29. С. 279–289.
9. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Конфлікт та солідарність інтересів в умовах пандемії КОВІД-19. *Часопис цивілістики*. 2021. № 40. С. 5–11. DOI: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i40.384>
10. Chorny O., Barzylovych A., Bubalo V., Nesterenko V., Rogachevskyi O. Mechanisms for Managing Medical Institutions In Times of Crisis. *Systematic Reviews in Pharmacy*. 2020. Vol. 11. Issue 9, Sep-Oct 2020. P. 562–568.

References:

1. Buriak, I. O. (2013). Administrative and legal regulation in the field of ensuring the right of citizens of Ukraine to health care. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian]
2. Butnyk, O. O. & Nemyriv's'ka, O. Ya. (2020). Osoblyvosti publichnoho upravlinnia v umovakh svitovoi pandemii [Features of public administration in a global pandemic]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia – Law and public administration*, 2, 162. [in Ukrainian]
3. Vasyl'iev, O. S. (2014). Kontseptualizatsiia poniattia "derzhavna polityka": suchasne rozuminnia [Conceptualization of the concept of "public policy": modern understanding]. *Derzhavne budivnytstvo – State building*, 1. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_7 [in Ukrainian]
4. Velykodna, M. S. (2020). Modeli i metody nadannia psykholohichnoi dopomohy pid chas pandemii COVID-19: zarubizhnyj dosvid [Models and methods of providing psychological assistance during the COVID-19 pandemic: foreign experience]. *Psykholohichnyj chasopys – Psychological Journal*, 4 (6), 229–237. DOI: 10.31108/1.2020.6.4 [in Ukrainian]
5. Diehtiar, O. A. (2014). Derzhavne rehuliuвання rozvytku sotsial'noi sfery: kontseptual'ni zasady ta praktyka [State regulation of social sphere development: conceptual principles and practice]. Kharkiv : S. A. M. [in Ukrainian]
6. Dolot, V. D. (2013). Systema okhorony zdorov'ia v Ukraini: vybir natsional'noi modeli rozvytku [Health care system in Ukraine: the choice of national development model]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public Administration: Improvement and Development*, 2. Retrieved from: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=658> [in Ukrainian]
7. Dubyna, M., Zabashtans'kyj, M. & Rohovyj, A. (2020). Rol' finansovo-kredytnykh ustanov u stratehichnomu rozvytku sfery okhorony zdorov'ia [The role of financial institutions in the strategic development of health care]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, 4 (24), 64–73. [in Ukrainian]
8. Kutsyn, I. M. (2011). Proaktyvni metody derzhvanoho upravlinnia ta rehuliuвання rozvytku medychnoi haluzi sfery okhorony zdorov'ia Ukrainy [Proactive methods of public administration and regulation of the development of the medical field of health care in Ukraine]. *Efektivnist' derzhvanoho upravlinnia – Efficiency of public administration*, 29, 279–289. [in Ukrainian]
9. Kharytonov, Ye. O. & Kharytonova, O. I. (2021). Konflikt ta solidarnist' interesiv v umovakh pandemii KOVID-19 [Conflict and solidarity of interests in the context of the KOVID-19 pandemic]. *Chasopys tsyvilistyky – Journal of Civilization*, 40, 5–11. DOI: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i40.384> [in Ukrainian]
10. Chorny, O., Barzylovych, A., Bubalo, V., Nesterenko, V. & Rogachevskyi, O. (2020). Mechanisms for Managing Medical Institutions In Times of Crisis. *Systematic Reviews in Pharmacy*, 11 (9), 562–568.

УДК 338.2

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-8](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-8)

Наталія ПРЯМУХІНА

доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри політології та державного управління;
професор кафедри менеджменту та поведінкової економіки, Донецький національний університет
імені Василя Стуса, вул. 600-річчя, 21, Вінниця, Україна, 21021

ORCID: 0000-0003-0788-7399

Юрій КРАВЧИК

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки, менеджменту та адміністрування,
Хмельницький національний університет, вул. Інститутська, 11, Хмельницький, Україна, 29016

ORCID: 0000-0002-2780-5605

Natalia PRIAMUKHINA

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Political
Science and Public Administration; Professor at the Department of Management and Behavioral Economics,
Vasyl' Stus Donetsk National University, 600-richya str., 21, Vinnytsia, Ukraine, 21021

ORCID: 0000-0003-0788-7399

Yurii KRAVCHYK

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Lecturer at Department of Economics, Management
and Administration, Khmelnytskyi National University, Instytutska str., 11, Khmelnytskyi, Ukraine, 29016

ORCID: 0000-0002-2780-5605

МОДЕРНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМНИМ РОЗВИТКОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

MODERNIZATION OF PUBLIC ADMINISTRATION OF SYSTEMIC DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE

У дослідженні розкрито актуальність проблеми модернізації державного управління системним розвитком національної економіки України. Зроблено висновок, що ключовою системною вадою державного управління слугують нераціональні структурні характеристики функціонування та розвитку економічної системи. Для підтвердження цієї гіпотези проаналізовано структуру валової доданої вартості та види економічної діяльності в Україні у 2010–2019 рр. Охарактеризовано динаміку виробництва промислової продукції, а також продукції машинобудування України у 2000–2019 рр. Узагальнено динаміку рівня основних засобів, а також енергоємності вітчизняного ВВП. Проаналізовано місце України у світовому рейтингу сприйняття корупції у 2012–2019 рр. Показано рівень мінізації економіки України (обчисленої різними методами) у 2010–2019 рр. Доведено високий рівень корупційної злочинності та рейдерства в Україні у 2013–2020 рр. Проаналізовано індикатори імпортозалежності національного господарства у 2008–2019 рр. Визначено стратегічні вектори вдосконалення системи державного управління, а також стратегічні пріоритети забезпечення системного розвитку національної економіки України.

Ключові слова: національна економіка, структурні реформи, інституційні зміни, державне управління, системний розвиток.

The aim of the study is to identify systemic shortcomings (in the structural and institutional aspect) of the functioning of the national economy and substantiate the recommendations for the modernization of domestic public administration of the systemic development of the national economy of Ukraine. The study reveals the urgency of the problem of modernization of public administration of the systemic development of the national economy of Ukraine.

It is shown that the key systemic defect of public administration is irrational structural characteristics of the functioning and development of the economic system. To confirm this hypothesis, the structure of gross value added and economic activities in Ukraine in 2010–2019 is analyzed. The dynamics of industrial and machine-building products of Ukraine in 2000–2019 is characterized. The dynamics of fixed assets and energy intensity of domestic GDP is summarized. The place of Ukraine in the world ranking of corruption perception in 2012–2019 is analyzed. The level of shadowing of Ukraine's economy (calculated by different methods) in 2010–2019 is shown. The high level of corruption crime and raiding in Ukraine in 2013–2020 is proved. Indicators of import dependence of the national economy in 2008–2019 were analyzed.

The applied significance of the research results is that the strategic vectors (institutional-organizational, institutional-legal, infrastructural-mental) of improving the system of public administration, as well as strategic priorities of systemic development of the national economy of Ukraine, including technological modernization

and neo-industrialization of the national economic system; systematic de-shadowing and formation of a healthy and transparent competitive environment; development of entrepreneurship and expansion of the middle class; modernization of the social security system; improving the investment attractiveness of strategic sectors of the economy; balanced development of the internal market and regional economic systems; increasing resource efficiency and energy efficiency of production and housing.

The scientific novelty of the research results is to improve the methods of analyzing the problematic aspects of the systemic development of the national economy.

Key words: national economy, structural reforms, institutional changes, governance, systemic development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема вибору системного підходу до забезпечення соціально-економічного розвитку стала особливо актуальною для України на сучасному етапі її поступу як держави після обрання проєвропейського напрямку розвитку та отримання у відповідь з боку РФ анексії АР Крим, військової, а за нею й політичної та економічної агресії на території Донбасу. Економіка України й надалі піддається значному впливу у вигляді гібридних загроз (причому не лише з боку РФ, але й інших країн – світових та регіональних лідерів, географічних сусідів і т. ін.), які зумовлюють розгортання негативної ланцюгової реакції загострення дисбалансів у політичній та соціально-економічній системах.

Наростаючі процеси глобальної інтеграції потребують застосування нових підходів до формування якісної та ефективної державної політики забезпечення системного економічного розвитку на засадах орієнтації на відстоювання національних інтересів, ефективного розподілу і перерозподілу фінансових та загалом економічних ресурсів, формування механізмів компенсації ресурсних втрат, реалізації заходів протекціоністського характеру, захисту стратегічних для економіки підприємств, а також об'єктів критичної інфраструктури, обмеження доступу іноземного капіталу до інвестицій у стратегічно важливі сфери економіки, реалізації механізмів регулювання інформаційного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками з'явилося досить багато публікацій, присвячених визначенню теоретико-методичних засад, структури і системи, а також рамкових обмежень стосовно системного розвитку національного господарства. Якщо теоретичне підґрунтя системного розвитку закладене у публікаціях О. Білана [2, с. 75–79], О. Герасименко [5, с. 39–43], О. Карпенка [6] та інших дослідників, то його прикладна проблематика стосується здебільшого таких сфер, як детінізація економічних відносин, протидія корупції, деофшоризація податків, реалізація потенціалу реального сектору економіки тощо. Теоретико-мето-

дичні аспекти й положення формування системи державного управління розвитком національної економіки сформовані ще у працях С. Гринкевич [3, с. 24–27], С. Левицької [7, с. 255–262], О. Чижишин [10, с. 127–130]. Дуже важливою є також і роль бізнесу в забезпеченні системного розвитку місцевих, регіональних економік та економіки країни загалом. Ці питання, а також методико-прикладні положення планування, а надалі реалізації заходів у структурі органів державного управління із забезпечення системного розвитку економіки України стали предметом наукових дискурсів О. Бедзай, Т. Федченко [1, с. 70–74], Р. Лупака [8, с. 320–325], О. Рудковського [4, с. 4–8], А. Мостепанюка [9, с. 13–22] та ін. науковців.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Однак економіка України не стабільна, а система державного управління її розвитком не досконала. Одна з причин такого стану справ полягає в тому, що в Україні не забезпечено підходу (в межах системи державного управління національною економікою) до розвитку національної економіки, який має назву системного. Саме ідентифікація його сутнісно-змістових характеристик, розробка методики аналізування й формування інструментів та засобів державної політики забезпечення все ще не досить розроблені у вітчизняній та зарубіжній літературі як із проблем державного управління, так і з проблем управління розвитком національного господарства.

Формулювання цілей статті. Метою статті є виявлення системних недоліків (у структурно-інституційному аспекті) функціонування національної економіки та обґрунтування рекомендацій щодо модернізації вітчизняного державного управління системним розвитком національної економіки України.

Виклад основного матеріалу. Економіка України, незважаючи на суттєві зовнішні виклики, а також внутрішню нестабільність, особливо під час війни, починаючи з 2016–2017 рр., мала більш-менш позитивну динаміку щодо зростання. Однак навіть за таких складних умов її функціонування та розвиток далеко не відповідає оцінці «від-

мінно» чи навіть «задовільно». Логічно, що до причин цього належить і не досить ефективне державне управління такими процесами.

Незважаючи на наявність у країні та її регіонах великої чисельності стратегій і програм, що реалізуються чи вже реалізовані, велику кількість нормативно-правових актів, які регулюють усі аспекти соціального і економічного зростання, вибудовану систему органів державної влади, становлення більшості елементів громадянського суспільства, наявність у країні потужних інвесторів і таке інше, за увесь час незалежності нашої країни системно позитивних зрушень так і не відбулося. Все через те, що так і не подолано головну ваду. Йдеться про системні структурні вади, що не сприяють подальшому соціально-економічному поступу країни та її територій, призводять до деіндустріалізації та наростання процесів деградації господарського комплексу, якими головню є високий рівень корупції та системної тінізації економічних відносин, критично високий рівень ресурсо- та енергоємності виробництва, сировинної орієнтації та виробництва продукції з низь-

ким рівнем інноваційності та технологічності, доданої вартості, відірваність фінансового сектору від реальної економіки, неефективне функціонування секторів, які забезпечують соціальний розвиток, зокрема житлово-комунального господарства, медицини, системи освітніх послуг, елементів соціальної інфраструктури.

Відповідно, подолати системні вади державного управління можна лише за рахунок формування й реалізації системної державної політики, орієнтованої передусім на подолання структурних дисбалансів і досягнення необхідних інституційних зрушень.

Підтвердження значних структурних галузево-секторальних дисбалансів у національній економіці України знаходимо за даними структури валової доданої вартості за видами економічної діяльності в Україні у 2010–2019 рр. (табл. 1). Так, базові види економічної діяльності, в яких створюється найбільша додана вартість, займають далеко не провідні позиції у системі національного господарства. До прикладу, у 2019 р. на сільське господарство припадало 9,0 %, переробну

Таблиця 1
Структура валової доданої вартості за видами економічної діяльності в Україні
у 2010–2019 рр., %

Види економічної діяльності	Роки										+/-, в. п.	
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019/ 2010	2019/ 2018
Сільське, лісове та рибне господарство	7,4	8,1	7,8	8,7	10,2	12,1	11,7	10,2	10,1	9,0	1,6	-1,1
Промисловість	22,2	21,8	21,5	20,0	20,5	19,8	21,2	21,2	21,0	19,9	-2,3	-1,1
добувна промисловість і розроблення кар'єрів	5,7	6,3	5,7	5,4	5,0	4,8	5,5	5,9	6,0	5,6	-0,1	-0,4
переробна промисловість	13,0	11,8	12,2	11,2	12,2	11,9	12,2	12,1	11,6	10,8	-2,2	-0,8
машинобудування	2,1	2,2	2,2	1,7	1,5	1,3	1,4	1,5	1,5	1,5	-0,6	0
Будівництво	3,3	3,0	2,8	2,5	2,3	1,9	2,0	2,2	2,3	2,7	-0,6	0,4
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	14,5	14,9	14,4	14,6	14,7	13,8	13,3	13,7	13,2	13,2	-1,3	0
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	7,8	8,0	7,1	7,2	6,4	6,8	6,6	6,4	6,4	6,6	-1,2	0,2
Тимчасове розміщення й організація харчування	0,9	0,9	0,8	0,8	0,6	0,6	0,7	0,6	0,7	0,9	0	0,2
Інформація та телекомунікації	3,0	2,9	3,0	3,2	3,3	3,6	3,7	3,7	3,9	4,6	1,6	0,7
Операції з нерухомим майном	5,3	5,3	6,0	6,5	6,2	6,2	6,1	5,7	5,8	6,1	0,8	0,3
Державне управління і оборона; обов'язкове соціальне страхування	4,8	4,3	4,4	4,8	5,0	4,8	5,2	5,5	6,0	6,7	1,9	0,7
Освіта	5,0	4,6	5,1	5,4	4,8	4,2	3,7	4,5	4,5	4,3	-0,7	-0,2
Інші	5	5,9	7	8	7,3	8,2	6,7	6,8	7	8,1	3,1	1,1

Джерело: складено автором за [6]

промисловість – 10,8 %, машинобудування – 1,5 %, будівництво – 2,7 %, транспорт – 6,6 %. Причому частка більшості провідних галузей економіки у валовій доданій вартості за останні 10 років (2010–2019 рр.) навіть знизилася. Це промисловість (на 2,3 в. п.), переробна промисловість (2,2 в. п.), машинобудування (0,6 в. п.), будівництво (0,6), транспорт (1,2 в. п.). Економіка, яка конкурентоспроможна й має ефективне державне управління, мусить мати значно більший внесок стратегічних галузей національного господарства у валову додану вартість.

На сучасному етапі розвитку провідні економіки світу вступили у фазу неоіндустріалізації – глобального процесу суттєвого підвищення рівня та зміни характеру індустріалізації розвинутих країн та країн наздоганяючого типу розвитку, що полягає у подальшому розвитку промисловості на засадах повної комп'ютеризації та автоматизації виробництва. Натомість, як свідчить інформація з рис. 1, Україна скоріше перебуває на стадії деіндустріалізації, що негативно з позиції державного управління розвитком національного господарства.

Так, частка продукції машинобудування ще у 2007–2008 та у 2011–2012 рр. перевищувала 10 %, тоді як до 2019 р. опустилася

до рівня 7,2 %; індекси продукції машинобудування та загалом промислової продукції національної економіки у 2000–2019 рр. мали нестабільний, хаотичний характер і з 2018 р. намітилася тенденція до спаду обсягів виробництва і реалізації.

Потрібно вести мову й про те, що недостатньою мірою відбувається технологічна модернізація виробничої бази, високим залишається навіть фізичний знос основних засобів. Так, попри низку позитивних тенденцій, а саме зниження рівня зносу основних засобів у національній економіці з 75–85 % (що було характерно для 2010–2014 рр.) до 50–60 % у 2018–2019 рр., станом на 2019 р. рівень зносу основних засобів в економіці загалом становив 56,9 %, у переробній промисловості – 51,4 %, а у галузі «Інформація та телекомунікації» (найбільш високотехнологічному виді економічної діяльності) – 53,4 % (рис. 2).

Для національної економіки України все ще характерний і високий рівень енергоємності виробництва, що робить галузі реального сектору економіки низькоефективними й навіть збитковими. Звернімо увагу, що якщо енергоємність світового ВВП ще у 1990 р. становила близько 0,18 кг нафтового еквівалента на 1 тис. дол. США, то в економіці

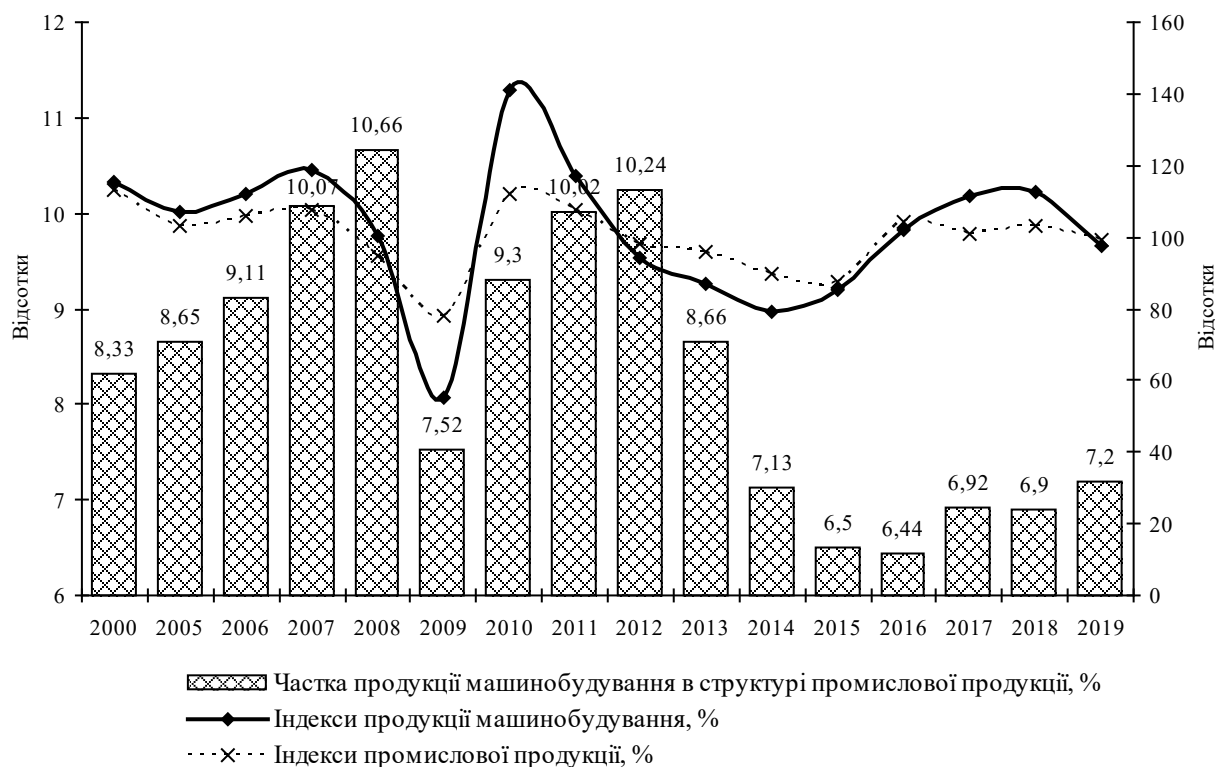

Рис. 1. Показники виробництва продукції машинобудування в Україні у 2000, 2005–2019 рр., %

Джерело: складено автором за [6]

Україні навіть станом на 2018 р. – 0,24 кг нафтового еквівалента на 1 тис. дол. США (рис. 3). Тобто рівень енергоощадності вітчизняного виробництва ще навіть натеper не досяг середньосвітової позначки рівня понад тридцятирічної давнини.

Хоча й позитивно, що енергоємність вітчизняного виробництва у 2000–2020 рр. і мала тенденцію до зниження, однак усе ще не досягла рівня економічно розвинених держав, що також слугує суттєвим недоліком системи державного управління економічним розвитком країни.

Як відомо, більшість вітчизняних і зарубіжних експертів сходяться на тому, що більшість цих та інших системних проблем і перешкод

функціонування та розвитку національної економіки зумовлені такою системною вадою, як високий рівень і системність корупції в Україні. І справді, станом на 2019 р. Україна посідала 126-е місце з-поміж 180 країн у світовому рейтингу сприйняття (несприйняття), а точніше, толерування корупції.

У 2012 р. позиція України була 135 (що було на 9 сходинок вище). Однак і кількість країн у рейтингу була іншою – 176 країн (табл. 2). Але до даних 2018 р. Україна, навпаки, погіршила свої позиції, піднявшись на 6 рейтингових позицій.

Ці результати є свідченням того, що ситуація із системною корупцією залишається невирішеною, неподоланою і практично не змі-

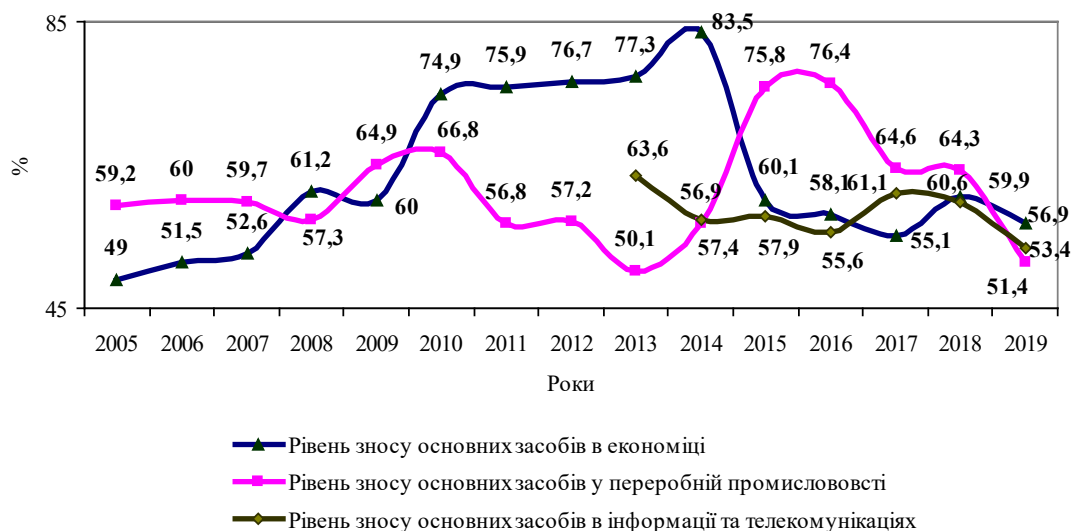

Рис. 2. Рівень зносу основних засобів в економіці, переробній промисловості, інформації та телекомунікаціях України у 2005–2019 рр., %

Джерело: складено автором за [6]

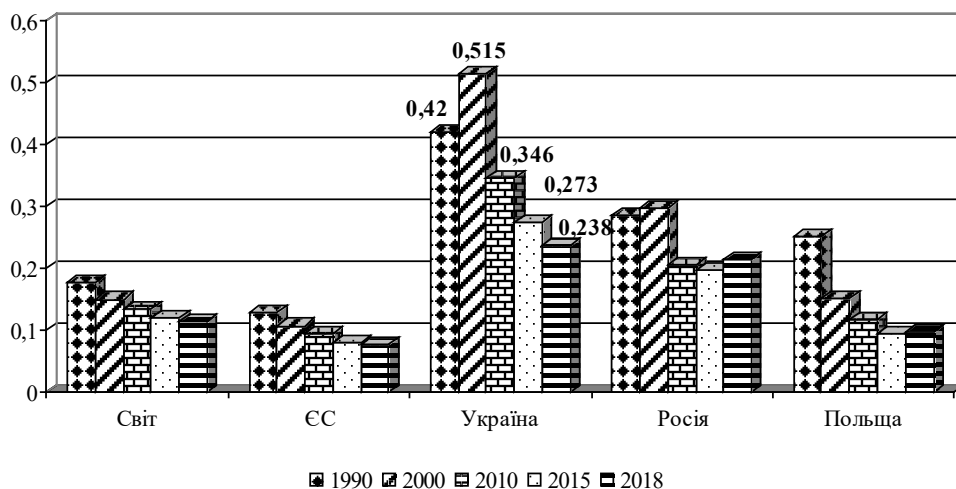

Рис. 3. Енергоємність ВВП, кг нафтового еквівалента на 1 тис. дол. США за паритетом купівельної спроможності у 1990, 2000, 2010, 2015, 2018 рр., %

Джерело: складено автором за [6]

нюється в останні 8–10 років, що об’єктивно перешкоджає реалізації інституційних змін та структурних реформ у системі національного господарства. Звернімо увагу, що рівень корупції в рази нижчий у країнах ЄС, які є сусідами України, та зі значно нижчим ресурсним і економічним потенціалом мають значно кращі показники соціально-економічного розвитку країни – Польща (41-е місце в рейтингу у 2019 р.), Словаччина (59-е місце), Румунія (70-е місце), Угорщина (70-е місце) та навіть Білорусь – 66-е місце.

Високий рівень та системність корупції в Україні потрібно вважати ключовим недоліком системи державного управління соціально-економічним розвитком національного господарства. Однак ця проблема доповнюється й іншою системною вадою – критично високим рівнем тінізації економічних від-

носин, що пронизує всі сфери на всіх рівнях суспільної ієрархії. Так, за різними оцінками, рівень тінізації економіки України у 2019 р. становив від 26 % до 30 % (табл. 3). Однак, за даними експертів, цей показник ніколи в роки незалежності України не опускався нижче рівня 50 % та й нині сягає не менше 40–50 % офіційного ВВП.

Попри те, що офіційні дані показують тенденцію до зниження рівня тінізації національного господарства України за останні 10 років (2010–2019 рр.), рівень тіншової економіки все ще високий, ба більше – тінізація є системою, що особливо негативно.

І корупція, і тінізація призводять до поширення ще одного деструктивного явища, яке у світовій праці отримало назву рейдерства. Попри визнання цієї проблеми, її обсяги не тільки не знизилися, а навпаки, продовжують

Таблиця 2
Місця України та окремих країн у світовому рейтингу сприйняття корупції у 2012–2019 рр.

Країни	Роки								Абсолютні відхилення, ±	
	2012 (176 країн)	2013 (177 країн)	2014 (174 країн)	2015 (168 країн)	2016 (176 країн)	2017 (180 країн)	2018 (180 країн)	2019 (180 країн)	2019 / 2012	2019 / 2018
Україна	135	134	135	134	132	130	120	126	↓9	↑6
Польща	33	33	34	35	36	36	36	41	↑8	↑5
Словаччина	36	37	33	32	34	35	57	59	↑23	↑2
Румунія	57	55	54	54	57	59	61	70	↑17	↑9
Угорщина	65	64	64	61	58	66	64	70	↑15	↑6
Білорусь	69	68	70	71	79	68	70	66	↓3	↓4
Російська Федерація	133	127	136	119	135	135	138	137	↑4	↓1

Джерело: складено автором за [6]

Таблиця 3
Рівень тіншової економіки України у 2010–2019 рр., % від обсягу офіційного ВВП

Методи	Роки										Абсолютне відхилення, ±	
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019 / 2010	2019 / 2018
За старою методологією Мінекономіки	38	34	34	35	43	40	35	32	31	28	-10	-3
За вдосконаленою методологією Мінекономіки	36	32	31	31	38	36	35	34	30	29	-7	-1
Метод збитковості підприємств	34	29	31	31	35	30	25	25	23	20	-14	-3
Метод «витрати населення – роздрібний товарооборот і послуги»	30	43	40	40	44	44	38	38	33	30	-	-3
Електричний метод	36	28	28	30	38	35	31	29	27	26	-10	-1
Монетарний метод	38	34	30	29	33	33	33	31	32	30	-8	-2

Джерело: складено автором за [6]

зростати і це підтверджує як зацікавленість, так і участь у такого роду процесах представників різних гілок влади, адже, до прикладу, як можна незаконно відчужити власність без тиску на суд чи різного роду правомірні дії у системах державної реєстрації тих чи інших об'єктів права приватної власності.

Так, кількість рейдерських захоплень в Україні у 2019 та 2020 рр. становила 766 та 751 відповідно, що є значними обсягами (рис. 4). Однак відповідні показники у 2013–2015 рр. були на 60 % нижчими, а у 2016–2018 рр. – на 35 % нижчими.

У структурі такого типу злочинів (за 2013–2020 рр.) майже 70 % припадало на протидію законній господарській діяльності, 19 % – на протиправне заволодіння майном та 12,4 % – на інші корпоративні злочини. Хіба за таких показників країна може бути охарактеризована як економіка з належною реалізацією функцій державного нагляду і контролю, належного захисту права приватної власності, що є доміантними ознаками розвинутого демократичного суспільства з повноцінною ринковою економікою.

Ще одна структурна вада, яка одночасно характеризує низький рівень конкурентоспроможності внутрішнього виробни-

цтва, – високий рівень імпортозалежності національного господарства (табл. 4). Так, частка імпорту у внутрішньому споживанні у 2019 р. зросла до 63,5 %, тоді як у 2008 р. була на 5,6 в. п. нижчою. При цьому темпи зростання обсягів імпорту у більшості років періоду 2008–2019 рр. перевищували темпи зростання ВВП України.

Активно продовжує скорочуватися частка товарів, виготовлених на території України у структурі товарообороту торгової мережі. Так, відповідний показник за роздрібним товарооборотом за 2008–2019 рр. знизився з 63,1 % до 53,1 % (на 10,0 в. п.), а за потовим товарооборотом – з 65,6 % до 41,4 % (на 24,2 в. п.). Все це призвело й до погіршення індикаторів зовнішньоекономічної безпеки України та є свідченням прорахунків у системі державного управління процесами внутрішнього виробництва та споживання, експорту, конкурентоспроможності вітчизняного виробництва і т. ін.

Загалом, у підсумку формування цих та інших висновків, а також узагальнення інших тенденцій розвитку національної економіки України є підстави вести мову про такі системні недоліки і вади (головні перепони на шляху формування й ефективного викорис-

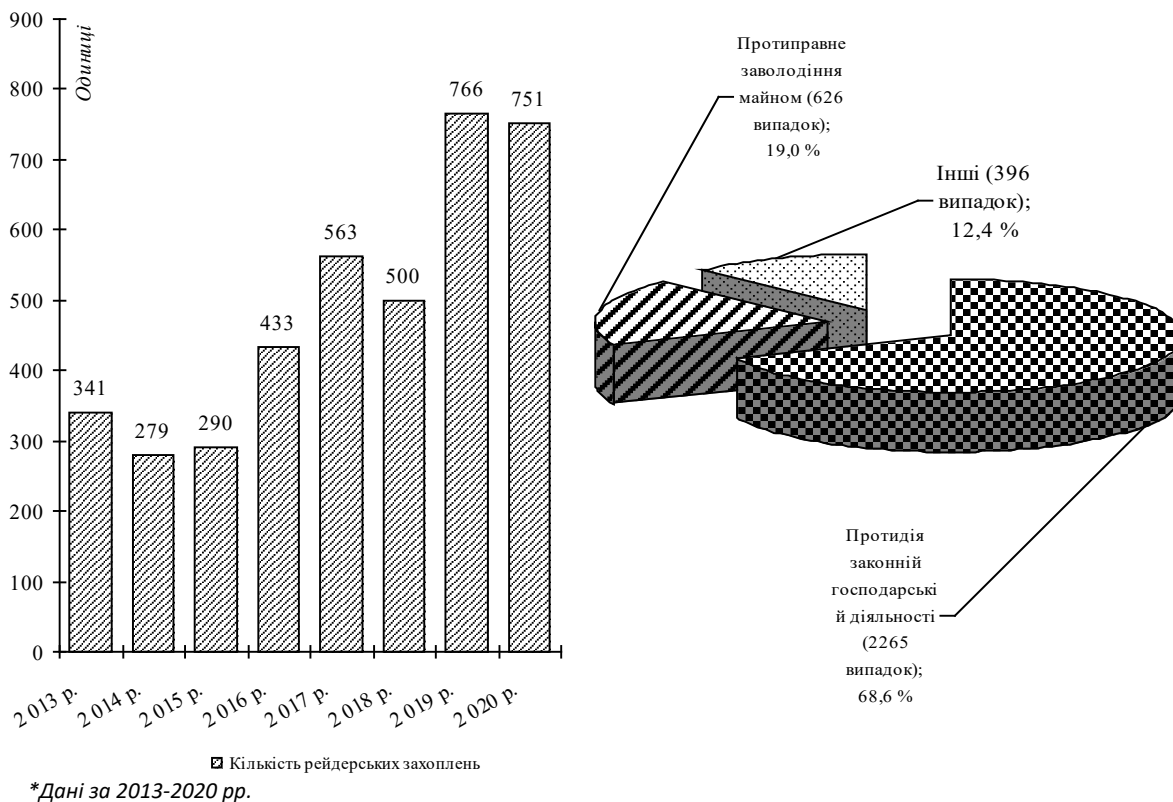

Рис. 4. Кількість та частки кримінальних проваджень за випадками рейдерських захоплень в Україні у 2013–2020 рр.

Джерело: складено автором за [6]

тання наявного потенціалу економічного зростання) розвитку економіки України, як: послаблення економіко-ресурсного потенціалу; високий рівень енерго- та ресурсозалежності; нерациональна структура й тінзація інвестиційного чинника; дестабілізація внутрішнього виробництва і проникнення в національну економічну систему іноземного капіталу; активізація міграційних процесів (особливо зовнішніх); втрата значної частини промислово-виробничого потенціалу

і тінзації низки важливих зовнішньо- і внутрішньоторговельних потоків.

Виправлення цієї ситуації та забезпечення якісної модернізації вітчизняного державного управління системним розвитком національної економіки України потребує одночасного покращення таких базових підсистем державного управління, як інституційно-організаційний (покращення організаційної системи управління національною економікою та соціально-економічним розвитком держави та її

Таблиця 4

Показники рівня імпортозалежності України у 2008-2019 рр.

Показники	Роки												Абсолютні відхилення, ±	
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2019 / 2008	2019 / 2018
Частка імпорту у внутрішньому споживанні країни, %	57,9	54,1	58,9	65,7	60,6	55,2	57,5	62,8	61,4	62,3	62,9	63,5	5,6	0,6
Імпортна квота, %	54,9	48,1	53,7	60,6	57,2	52,9	52,1	54,5	56,2	57,1	57,7	57,8	2,9	0,1
Коефіцієнт випередження ВВП над імпортом	0,92	1,14	0,90	0,89	1,06	1,08	1,02	0,96	0,97	0,95	0,96	0,96	0,04	0
Частка товарів, виготовлених на території України, у структурі роздрібного товарообороту торгової мережі підприємств, %	63,1	67,4	64,3	61,9	58,9	57,2	57,8	58,1	55,8	52,3	53,2	53,1	-10	-0,1
Частка продажу товарів українського виробництва у структурі оптового товарообороту підприємств оптової торгівлі, %	65,6	66,8	66,5	63,9	58,9	54,3	48,5	46,9	44,6	43,7	42,0	41,4	-24,2	-0,6
Коефіцієнт покриття експортом імпорту товарів і послуг	0,86	0,97	0,95	0,93	0,90	0,90	1,06	1,09	1,01	0,87	0,83	0,85	-0,01	0,02
Темпи зростання імпорту товарів і послуг у національній валюті (за ланцюговим підходом), %	142,9	84,3	132,4	135,8	105,7	96,6	102,6	131,1	123,7	115,1	122,1	120,9	-22	-1,2

Джерело: складено автором за [6]

регіонів), інституційно-правовий (вдосконалення системи законодавства, особливо в частині стратегічно-нормативного планування системного розвитку національної економіки) та інфраструктурно-ментальний (системний розвиток усіх базисних складників інфраструктури, а також формування раціональної суспільної думки і поведінки) (рис. 5).

Фактично важливо, аби за цими напрямками і здійснювався розвиток (а точніше, державне управління розвитком) національної економіки України та її соціальної сфери. Державна політика забезпечення системного роз-

витку національного господарства охоплює доволі широкий спектр засобів та інструментів, які умовно можна розділити на три основні групи: фундаментальні, попереджувальні та операційні. Перші з них (фундаментальні) пов'язані з формуванням такого економічного середовища всередині держави, яке б забезпечувало неприйнятність для її господарюючих суб'єктів та учасників ринкових взаємодій (а фактично для всіх членів суспільства) тих стереотипів і моделей соціально-економічної поведінки, які вважаються адміністративно-монополями.

Рис. 5. Стратегічні вектори удосконалення системи державного управління системним розвитком національної економіки України

Джерело: авторська розробка

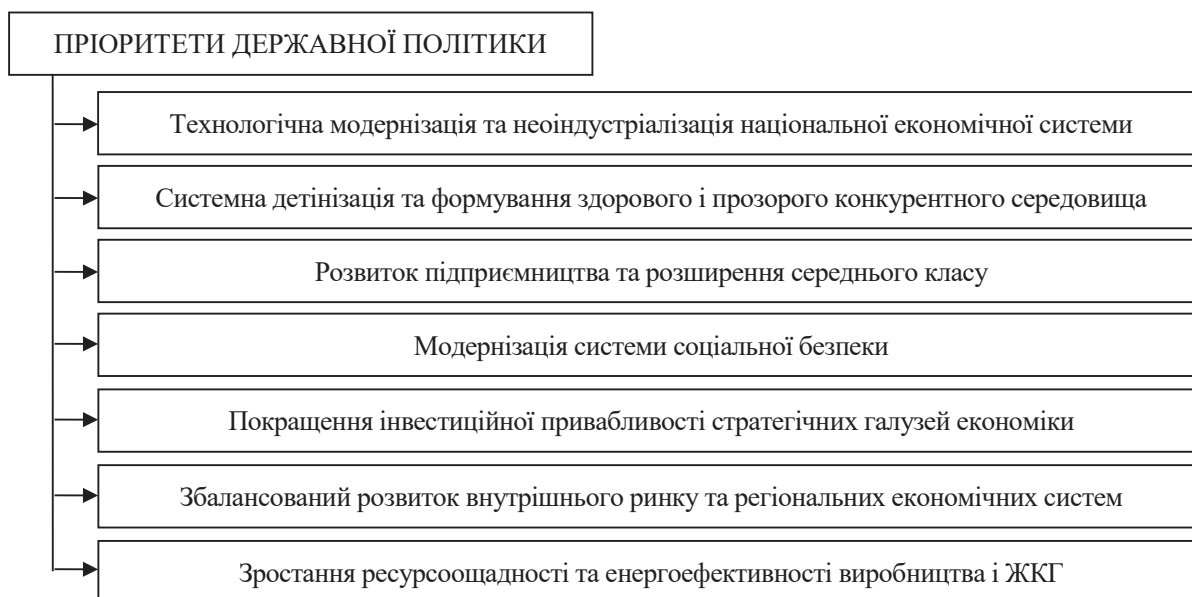

Рис. 6. Стратегічні пріоритети удосконалення державного управління системним розвитком національної економіки України

Джерело: авторська розробка

Друга група (попереджувальні) включає комплекс заходів, спрямованих на запобігання можливим впливам зовнішніх викликів. Йдеться про забезпечення фінансової системи, захист важливих економічних інтересів країни, штучну дестабілізацію ринків, запобігання соціальним збуренням, недопущення відтоку кадрів та погіршення якості людського і соціального капіталу тощо.

Третя група (операційні засоби) має чітко виражений імпульсний характер (реакції на зовнішні подразники). З-поміж засобів державної політики тут пріоритетного значення набуває створення фундаментального інституційного ґрунту, який би забезпечував високу якість життя населення на основі максимально ефективного використання наявних економічних ресурсів країни і робив її населення максимально нетолерантним до будь-яких змін економічного устрою держави.

Відповідно, на подолання виявлених системних вад слід спрямувати більш проактивну державну політику, пріоритети якої наведені на рис. 6.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у такому напрямі. Ключовим недоліком та перешкодою сталого соціально-економічного розвитку України є нераціональні структурні співвідношення у системі національного господарства. Власне, через їх формування, а надалі посилення вітчизняну систему державного управління не можна вважати ефективною. Ключовими системними недоліками розвитку економіки України залишаються: послаблення економіко-ресурсного потен-

ціалу; високий рівень енерго- та ресурсозалежності; нераціональна структура й тінізація інвестиційного чинника; дестабілізація внутрішнього виробництва і проникнення в національну економічну систему іноземного капіталу; активізація міграційних процесів (особливо зовнішніх); втрата значної частини промислово-виробничого потенціалу і тінізації низки важливих зовнішньо- і внутрішньоторговельних потоків.

Виправлення цієї ситуації та забезпечення якісної модернізації вітчизняного державного управління системним розвитком національної економіки України потребує одночасного покращення таких базових підсистем державного управління, як інституційно-організаційний, інституційно-правовий та інфраструктурно-ментальний.

Базовими інструментами державного управління у межах цих напрямів слугують: технологічна модернізація та неоіндустріалізація національної економічної системи; системна детінізація та формування здорового і прозорого конкурентного середовища; розвиток підприємництва та розширення середнього класу; модернізація системи соціальної безпеки; покращення інвестиційної привабливості стратегічних галузей економіки; збалансований розвиток внутрішнього ринку та регіональних економічних систем; зростання ресурсоощадності та енергоефективності виробництва і ЖКГ.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі стосуються економіко-математичного прогнозування тенденцій розвитку ключових макроекономічних характеристик національної економіки.

Література:

1. Бедзай О. В., Федченко Т. В. Соціальна відповідальність бізнесу: проблеми розвитку та бухгалтерського обліку. *Культура народів Причорномор'я*. 2013. № 256. С. 70–74.
2. Білан О. С. Корпоративна соціальна відповідальність як чинник підвищення вартості компанії. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 54. С. 75–79.
3. Васильців Т. Г., Гринкевич С. С. Формування середовища економічної безпеки підприємництва в Україні. *Економічний часопис – XXI*. 2015. № 3–4 (1). С. 24–27.
4. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Рудковський О. В. Напрями та засоби стимулювання соціальної відповідальності підприємництва в Україні. *Економіка та держава*. № 5. 2019. С. 4–8.
5. Герасименко О. Соціальний облік та нефінансова звітність як інструмент реалізації соціальної відповідальності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 137. С. 39–43.
6. Інтернет-ресурс Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Карпенко О. О., Мандзюк Н. К. Соціальна відповідальність як чинник економічного розвитку вітчизняних підприємств. *Ефективна економіка*. 2018. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6219> (дата звернення: 15.11.2020).
8. Левицька С. О. Соціальний облік: методичний підхід та організаційне забезпечення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2014. № 797. С. 255–262.
9. Лупак Р. Л. Економічне обґрунтування стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємства. *Бізнес-Інформ*. 2013. № 4. С. 320–325.
10. Мостепанюк А. В. Сутність, принципи та методи реалізації корпоративної соціальної відповідальності у сучасній ринковій економіці. *Бізнес-Інформ*. 2019. № 11. С. 13–22.

11. Чижишин О. І. Значення і сутність соціальної відповідальності в умовах функціонування ринкової економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 6 (3). С. 127–130.

References:

1. Bedzaj, O. V. and Fedchenko, T. V. (2013). Corporate Social Responsibility: problems of development and accounting. *Culture of the peoples of the Black Sea coast*. Vol. 256. Retrieved from: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/92349> (Last accessed: 07 Nov. 2020).
2. Bilan, O. S. (2020). Corporate social responsibility as a factor in increasing the value of the company. *Black Sea Economic Studies*. No. 54. Pp. 75–79.
3. Vasylytsiv, T. G., Grinkevich, S. S. (2015). Formation of the environment of economic security of entrepreneurship in Ukraine. *Economic Journal – XXI*. No. 3–4 (1), pp. 24–27.
4. Vasylytsiv, T. G., Lupak, R. L., Rudkovskiy, O. V. (2019). Directions and means of stimulating social responsibility of entrepreneurship in Ukraine. *Economy and state*. No. 5, pp. 4–8.
5. Herasymenko, O. (2012). Social accounting and non-financial reporting as a tool for implementing social responsibility. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv*. Vol. 137. Retrieved from: http://www.lvivacademy.com/vidavnytstvo_1/edu_46/fail/ch2/7.pdf (Last accessed: 07 Nov. 2020).
6. Internet resource of the State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Karpenko, O. O. and Mandzyuk, N. K. (2018). Social responsibility as a factor of domestic enterprises economic development. *Effective Economy*. Vol. 4. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6219> (Last accessed: 15 Nov. 2020).
8. Levytska, S. O. (2014). Social accounting: methodological approach and organizational support. *Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic"*. Vol. 797. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2014_797_36 (Last accessed: 09 Nov. 2020).
9. Lupak, R. L. (2013). Economic justification of strategic management of enterprise competitiveness. *Business Inform*. No. 4, pp. 320–325.
10. Mostepaniuk, A. V. (2019). The essence, principles and methods of corporate social responsibility in a modern market economy. *Business Inform*. No. 11, pp. 13–22.
11. Chyzyshyn, O. I. (2016). The value and essence of social responsibility in a functioning market economy. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*. No. 6 (3), pp. 127–130.

УДК 323:321

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-9](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-9)

Роман РОМАНОВ

аспірант кафедри політології, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
пр. Гагаріна, 72, Дніпро, Україна, 49010

ORCID: 0000-0002-6684-6645

Roman ROMANOV

Postgraduate Student at the Department of Political Science, Oles Honchar Dnipro National University,
Gagarina Avenue, 72, Dnipro, Ukraine, 49010

ORCID: 0000-0002-6684-6645

ПАРТІЙНЕ ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО: ОСНОВНІ ВЕКТОРИ ТРАНСФОРМАЦІЇ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

PARTY POLITICAL LEADERSHIP: MAIN VECTORS OF TRANSFORMATION IN THE MODERN WORLD

Розглядається лідерство в партіях як важливому механізмі трансляції вимог та ухвалення колегіальних демократичних рішень за наявності політичної конкуренції. Вивчено особливості «позитивної селекції» партійних лідерів, що побудована на демократичних засадах для осіб, які пройшли та отримали провідні позиції на основі особистих досягнень. Встановлено значення ознак якостей професіоналізму та креативності, які поступаються у впливі критерію лояльності та атрибутам належності до правлячої групи або клану. З'ясовано специфіку встановлення значення партійного лідерства як одного з аспектів традиційного партійного менеджменту. У статті застосовується фахова політологічна методологія. Зокрема, компаративний аналіз описує інституційні основи партійного політичного лідерства в умовах сталої демократії. Дескриптивний аналіз визначає значення та вплив ключових організаційних вимірів партійного політичного лідерства. Фахові методи включають ретроспективний підхід і метод системного аналізу. Вони спрямовані на визначення важливих напрямів модернізації партійного політичного лідерства в демократіях та трансформаційних державах. Також виявлені системні закономірності партійного політичного лідерства в умовах цифрової медіакратії. Увага приділяється критеріям ефективності партійного політичного лідерства, якими виступають не лише отримання владних посад, але й роль політичної сили у суспільстві та на міжнародній арені. Встановлено, що жорстка адміністративно-бюрократична структура організації партій доцифрової доби вже втратила свою дієвість. Доведено, що в умовах сталих демократій сучасні політичні партії конкурують з громадськими рухами та «непрофільними», «додатковими» політичними організаціями. Встановлено, що у сучасній Україні партійне лідерство не виходить за межі призначуваних кандидатур у рамках політичних проєктів. Розкрито негублічний характер походження партійного лідерства в Україні, який відображає процеси взаємодії політичних та бізнес-еліт. З'ясовано, що партійні лідери, які внаслідок виборів стають посадовцями публічного врядування, повинні мати високий рівень управлінської компетентності. Доведено, що мистецтво політичної комунікації для партійного лідера полягає у вдалому залученні до топового медійного контенту та подій.

Ключові слова: партії, партійне лідерство, структура політичного представництва, компетенції політичного лідера.

Leadership in parties is considered as an important mechanism for translating demands and making collegial democratic decisions in the presence of political competition. The peculiarities of “positive selection” of party leaders, which is built on democratic principles for people who have passed and received leading positions on the basis of personal achievements, have been studied. The importance of the qualities of professionalism and creativity, which are inferior in the influence of the criterion of loyalty and attributes of belonging to the ruling group or clan. The specifics of establishing the importance of party leadership as one aspect of traditional party management are clarified. The article uses professional political science methodology. In particular, comparative analysis describes the institutional foundations of party-political leadership in a sustainable democracy. Descriptive analysis determines the importance and impact of key organizational dimensions of party-political leadership. Professional methods include a retrospective approach and the method of systems analysis. They are aimed at identifying important areas of modernization of party-political leadership in democracies and transformational states. The systemic regularities of party-political leadership in the conditions of digital mediocracy are also revealed. Attention is paid to the criteria of effectiveness of the party's political leadership, which are not only the acquisition of power, but also the role of political force in society and internationally. It has been established that the rigid administrative-bureaucratic structure of the organization of pre-digital parties has already lost its effectiveness. It is proved that in the conditions of sustainable democracies modern political parties compete with social movements and “non-core”, “additional” political organizations. It has been established that in modern Ukraine the party leadership does not go beyond the nominated candidates in the framework of political projects. The non-public nature of the origin of party leadership in Ukraine, which reflects the processes of interaction

between political and business elites, is revealed. It has been found that party leaders who become public officials as a result of elections must have a high level of managerial competence. It has been proven that the art of political communication for a party leader is to successfully engage in top media content and events.

Key words: parties, party leadership, structure of political representation, competencies of a political leader.

Постановка проблеми. Попри розвиток цифрових засобів політичної комунікації та тенденції до індивідуалізації політичної участі, партії залишаються важливим механізмом трансляції вимог та ухвалення колегіальних демократичних рішень за наявності політичної конкуренції. В умовах парламентської форми правління партії відіграють роль інституту представництва, якому делеговані уподобання та потреби виборців. Разом з цим класичним значенням дедалі більше актуалізується роль партій як акторів медіапростору та учасників розподілу ресурсів у політичній системі. Успіх та рейтинг партій залежить від ініціативності, адаптивності та професійності політичного керівництва. Якщо партія побудована на демократичних засадах, її лідером є особа або група осіб, які пройшли «позитивну селекцію» та отримали провідні позиції на основі особистих досягнень. У квазіавторитарних державах сучасності просування партійних лідерів є більшою мірою результатом «негативної селекції», коли якості професіоналізму та креативності за своїм значенням поступаються лояльності та атрибутам належності до правлячої групи або клану. Феномен партійно-політичного лідерства розглядається політологами з давніх часів. Він знаходив своє відображення у традиційних класичних політологічних концепціях М. Вебера, Г. Моски, Р. Міхельса. На сучасному етапі є потреба встановлення значення партійного лідерства як одного з аспектів традиційного партійного менеджменту. Управління партіями на сучасному етапі включає не лише бюрократичне функціонування, але й координацію політико-технологічного, організаційного, ресурсного та соціально-психологічного потенціалу партійної діяльності. Критеріями ефективності партійного політичного лідерства нині виступають не лише отримання владних посад, але й роль політичної сили у суспільстві та на міжнародній арені. Це вимагає оцінки якостей партійних політичних лідерів, а також механізмів просування, делегування й презентації партійного середовища.

Аналіз публікацій. Вектори модернізації сучасних політичних партій вивчала низка українських учених-політологів. Зокрема, М. Обушний звернувся до питання сутності поняття «партійна комунікація» [3], Ю. Остапчук проаналізував вплив парламентських

виборів 1994, 1998, 2012 рр. на становлення партійної системи України [4], А. Пахарев визначив специфіку політичних лідерів лівої опозиції [5], Н. Скоблик звертає увагу на відповідальність політичних лідерів і контроль над ними у працях Роберта Даля [6], О. Хімченко диференціює політичні партії і виборчий процес [8], С. Череватий розглядає політичну ідеологію як складник суспільної свідомості [9], О. Шиманова вивчає виборчі списки як індикатор внутрішньопартійної комунікації [10]. При цьому є необхідність окремого розгляду партійного політичного лідерства на тлі процесів модернізації партійної структури та методів адаптації сучасних політичних сил до цифрового медіасередовища.

Метою статті є визначення демаркації між поняттями політичного та партійного лідерства. Завданням статті є уточнення критеріїв ефективності сучасного партійного політичного лідерства.

Партійне політичне лідерство у сучасних умовах розгортається як організаційна форма керівництва децентралізованими партійними осередками. Жорстка вертикальна структура доцифрової доби вже втратила свою актуальність. Від політичних партій вимагається адаптивність до змін соціально-політичної ситуації та гнучкість у прийнятті рішень. З цього приводу М. Морарь справедливо відзначає, що «партійне лідерство є однією з найбільш поширених форм лідерства, що безпосередньо пов'язана з характером і якістю політичної влади, конкретним способом її структурування та легітимації. Цей феномен також є активним системоутворюючим елементом державно-політичного життя, оскільки значно впливає на перебіг та наслідок людей. Таке бачення ґрунтується на тій ролі, яку відіграє партія у сучасному політичному житті» [2, с. 9].

В умовах сталих демократій сучасні політичні партії конкурують з громадськими рухами та «непрофільними», «додатковими» політичними організаціями. Це вимагає від партійних лідерів бути більш актуальними та публічно привабливими. Зростає необхідність застосування спеціальних заходів іміджевого характеру, особливо в умовах еволюції представницької демократії. Згідно з М. Морарь, «відомо, що у своєму розвитку політичні партії пройшли низку етапів відповідного ігнорування до визнання як необхідних інструмен-

тів для функціонування будь-якої демократії. Політична думка стосовно партійних лідерів також пройшла тривалий еволюційний шлях. Вона розвивалась у межах розвитку ідеї про представницьку владу та становлення партій як політичного інструменту. Оцінки партійного лідерства були зумовлені конкретною історичною ситуацією країни» [2, с. 10].

Внутрішньопартійна демократія як основа конкурентного партійного лідерства є надбанням країн сталої демократії. Приклади країн ЄС та США, а також сучасної Великобританії і країн британської співдружності засвідчують, що партійний лідер долає велику кількість проміжних етапів перед досягненням керівної посади. Натомість в Україні партійне лідерство не виходить за межі призначуваних кандидатур у рамках політичних проєктів, хоча повинно будуватися з нижчих ланок (осередків) партійної структури. М. Морарь зазначає, що «кокус як первинний ідеологічно-організаційний осередок масової партії повинен забезпечити зв'язок політичного керівництва партії з масою, насамперед партійною. Цей осередок, з одного боку, набуває якості консолідатора, мобілізатора політичних та ідеологічних кадрів, а з іншого – це засіб централізації і бюрократизації партійної діяльності. Створюється політичний механізм влади, «партійна машина». В цій політичній машині кокус перетворюється на один з головних елементів» [2, с. 15].

Партійне лідерство в умовах суспільних трансформацій характеризується різноманітними рисами. Воно має проміжний характер між публічною роллю провідників та бюрократичними посадовцями. Непублічний характер походження партійного лідерства в Україні відображає процеси взаємодії політичних та бізнес-еліт доби пострадянських перетворень. Як слушно зауважує С. Белашко, «в ході першого етапу пострадянської трансформації до влади в Україні прийшла деідеологізована частина державно-управлінської еліти. Вона уникала політичних конфліктів і загалом намагалась дистанціюватись від публічних політичних процесів. Відбулася своєрідна департизація структур державної влади. В цих умовах однією з основних функцій політичних партій стало формування організованої опозиції, її ідеологічне й кадрове забезпечення» [1].

Специфіка партійної системи також впливає на партійне лідерство. За умови двополярної партійної системи, коли парламентська коаліція по чергово формується то лівоцентристськими, то правочцентристськими силами, партійні лідери стають «політичними підпри-

ємцями», які перебувають у постійних переговорах з партнерами. Вірність абстрактним ідеологічним настановам поступово зникає. Згідно з С. Белашком, «партії, виявившись неспроможними відіграти провідну роль у формуванні влади, спрямували основні зусилля на формування опозиційної еліти. Отже, за умов високого ступеня позапартійності політичної еліти важливою функцією багатопартійності стає формування потужної контреліти, здатної взяти на себе роль системної опозиції» [1].

Інституційне середовище, в якому працюють сучасні політичні партії, вимагає від партійних лідерів орієнтації щодо багатьох важливих питань. Зокрема, йдеться про прийняття політичних рішень. Партійні лідери, які внаслідок виборів стають посадовцями публічного врядування, повинні мати високий рівень управлінської компетентності. Їм належить спрямувати роботу бюрократичного апарату, який працює на постійній основі, а також вибудовувати конструктивні відносини з елітами. С. Белашко правильно стверджує, що «пострадянські еліти багато в чому відрізняються від еліт розвинутих демократій, де політики розділяють єдині цінності, дотримуються загальних норм та стійких моделей поведінки. Спільність інтересів і наявність визнаними всіма правил зумовлені історично сформованим механізмом соціалізації еліт, у якому серйозну роль відіграє освіта, у тому числі політична й ідеологічна, яку здобувають у спеціальних партійних школах» [1].

Політична конкуренція між партіями, суспільними рухами та громадськими організаціями пересувається до медіасфери. Тому партійний лідер повинен прогнозувати іміджеву ситуацію та вмело працювати з громадською думкою. Це означає утримання від дій, які можуть спричинити репутаційні ризики. С. Белашко доречно відзначає, що «в пострадянських еліт налагоджених механізмів політичної соціалізації немає. На відміну від монолітної радянської партійно-бюрократичної еліти, вони ідеологічно аморфні й атомізовані» [1].

Публічність партійних лідерів вимагає від них грамотного налаштування роботи партійних інформаційно-аналітичних інституцій. Також партійні лідери мають виходити за межі «зони комфорту» та систематично оновлювати свій імідж. Цим зумовлене поширення впливу партій на нові соціальні групи та функція консолідації перехідного суспільства навколо креативних еліт. С. Белашко вказує, що «консолідація певних груп еліти (зна-

чною мірою добровільно-примусова) в рамках «мегаблоків» йде тільки на шкоду партійному лідерству, оскільки відбувається на формальних засадах і, як правило, диктується тактичними, а не стратегічними чинниками. Практично всі партійні лідери, які залучені до тієї чи іншої коаліції, розглядають таке об'єднання як ситуативне і кон'юнктурне, часто сприймаючи перебування в ньому головним чином як додатковий козир у подальших політичних торгах» [1].

Сучасні партійні лідери мають можливості підвищення рейтингу на основі участі в антикризових діях. Мистецтво політичної комунікації для партійного лідера полягає у вдалому залученні до топового медійного контенту та подій, які набирають велику кількість переглядів і взаємодії. Це вимагає модернізації інтернет-обслуговування та маркетингових зусиль. Альтернативою є занепад та послаблення інституту партійного лідерства. Згідно з позицією І. Юрченко, «можна навести тезу, яка часто лунала у середовищі консервативно налаштованих теоретиків: ескалація можливостей впливу з боку соціальних груп і прошарків на функціонування політичної системи спричинятиме появу «слабких лідерів», що виступатимуть звичайними маріонетками в руках груп підтримки і будуть неспроможними приймати самостійні й відповідальні рішення» [11].

Сучасне партійне лідерство динамічно трансформується в організаційному плані. Партійні лідери активно змінюють персонал та ведуть змістовні кадрові зміни. Також партійні посадовці намагаються сформувати дієвий функціональний апарат, який здійснює формально-організаційні функції, передбачені законодавством. На слухну думку І. Юрченко, «безпідставним видається й намагання перетворити постать політичного лідера на певну похідну функцію від державної посади чи політичної партії. Стосовно першого, то в цьому плані відбувається банальне змішування таких двох понять, як «посада» і «лідерство». Справді, будь-який посадовець (особливо коли йдеться про вищий державний рівень) має можливість використовувати державну владу і тим самим впливати якщо не на все суспільство, то на окремі його сегменти» [11].

Законодавство про політичні партії багатьох європейських країн містить положення про політичну відповідальність. Звідси партійні лідери повинні чітко усвідомлювати ціну непублічних або сумнівних політичних дій. Також йдеться про наслідки рішень та позиції політичних сил для суспільної політики та національних інтересів. Українська вчена обгрун-

товано стверджує, що «концепція відмирання політичного лідерства за умов демократії та демократичних політичних режимів виявилась нежиттєздатною. Більше того, звернення до фактів дозволяє твердити, що сучасні демократії, причому такі, в яких партійне життя має багату та глибоку традицію, виявляють дедалі більшу залежність від фактора суб'єктивного впливу політичних лідерів» [11].

Перетворення сучасних політичних партій на дієвий інструмент модернізації демократії та переходу її до консолідованої фази вимагає від партійних лідерів чіткого усвідомлення пріоритетів та наслідків діяльності. Партійне лідерство виходить за межі нормальної функціональності, характерної для XIX та XX століття. Ця ланка забезпечує ініціативність та енергійність політичних партій, безпосередньо відповідає за успіх політичних сил у складному конкурентному середовищі.

Висновки. Таким чином, сучасні політичні партії трансформувалися на «високотехнологічні» комплекси суспільно-політичного представництва та публічного врядування. Вони тісно інтегровані як до державної структури, так і до політичного медіапростору. Звідси формується переоцінка важливих критеріїв ефективності партійного політичного лідерства. Якщо в XIX–XX століттях масові політичні партії вимагали відповідності топових представників основним засадам ідеології та соціальної бази, то в третьому десятилітті XXI століття актуальними є компетентності політичної публічності, мобілізації аналітичного та синтетичного потенціалу тощо. Мережева структура сучасних політичних сил наближає їх до неформальних груп та громадських рухів. У сучасному світі досить багато прикладів, коли члени громадських організацій одночасно виступають членами партії. При цьому партійна належність дедалі частіше стає основою для політичного самовиразу громадян цифрової доби. Радикалізація суспільних настроїв, продемонстрована в період пандемії COVID-19, засвідчила, що партійність продовжує відігравати ключову роль у виразі цінностей та картини світу значної частини населення. На цій основі важливими якостями нового постідеологічного партійного лідерства є висока комунікаційна спроможність, публічна привабливість тощо. Значну роль відіграє адаптивність політичного лідера партії до кон'юнктури державно-владних та політико-інституційних взаємодій. Партійні лідери можуть радикально змінювати оточення союзників та вступати в нові неочікувані альянси. Це вимагає гнучкості у сприйнятті політичних опонентів та

загальних цілей партії. Результативний партійний лідер спроможний одночасно подбати як про добробут всієї партійної структури, так і про тривалість власної політичної кар'єри. Інститут партійного лідерства підвищує своє значення в умовах європейської інтеграції. Інтернаціоналізація політики вимагає від

партійних лідерів компетентності в питаннях глобального порядку денного та представництва національних інтересів. Перспективою подальшого розгляду проблеми, порушеної в цій статті, є встановлення розбіжностей між сучасними політичними партіями та громадськими рухами.

Література:

- 1.Белашко С. О. Партійне лідерство як форма політичної участі: пострадянська специфіка. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2011.4\(12\).123468](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2011.4(12).123468)
- 2.Морарь М. В. Партійне лідерство як політичне явище. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/shn/wp-content/uploads/sites/59/partijne-liderstvo-jak-politychne-javyshche.pdf>
- 3.Обушний М. І. До питання сутності поняття «партійна комунікація». *Дні науки філософського факультету 2010* : міжнародна наукова конференція (21–22 квітня 2010 року). Матеріали доповідей та виступів. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. Ч. IX. С. 81–83.
- 4.Остапець Ю. О. Вплив парламентських виборів 1994, 1998, 2012 рр. на становлення партійної системи України. *Політологічний вісник* : збірник наукових праць. Київ : XXI століття: Діалог культур, 2004. Вип. 16. С. 54–59.
- 5.Пахарев А. Д. Політичні лідери лівої опозиції: проблеми консолідації. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2015. Вип. 2. С. 25–40.
- 6.Скоблик Н. Відповідальність політичних лідерів і контроль над ними у працях Роберта Даля початку 1950-х років. *Нова політика*. 2000. № 3. С. 10–18.
- 7.Скрипнюк В. М. Концептуальні проблеми політико-правового аналізу типів демократичної влади. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса, 2001. Вип. 12. С. 318.
- 8.Хімченко О. Політичні партії і виборчий процес в умовах розбудови демократичного суспільства : навчальний посібник. Київ : ВД Професіонал, 2006. 208 с.
- 9.Череватий С. Політична ідеологія як складник суспільної свідомості. *Політичний менеджмент*. 2010. № 3 (42). С. 51–57.
10. Шиманова О. В. Виборчі списки як індикатор внутрішньопартійної комунікації (на прикладі виборчої кампанії 2006 року). *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2009. Вип. 21. С. 180–184.
11. Юрченко І. Феномен політичного лідерства. 2018. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/urchenko_fenomen.pdf

References:

- 1.Bielashko, S. O. Partiine liderstvo yak forma politychnoi uchasti: postradianska spetsyfyka. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2011.4\(12\).123468](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2011.4(12).123468) [in Ukrainian]
- 2.Morar, M. V. Partiine liderstvo yak politychne yavyshe Retrieved from: <http://www.tsatu.edu.ua/shn/wp-content/uploads/sites/59/partijne-liderstvo-jak-politychne-javyshche.pdf> [in Ukrainian]
- 3.Obushnyi, M. I. (2010). Do pytannia sutnosti poniattia “partiina komunikatsiia”. Dni nauky filosofskoho fakultetu 2010: Mizhnarodna naukova konferentsiia (21–22 kvitnia 2010 roku). Materialy dopovidei ta vystupiv. Kyiv : Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr “Kyivskiy universytet”. Ch. IX. S. 81–83. [in Ukrainian]
- 4.Ostapets, Yu. O. (2004). Vplyv parlamentskykh vyboriv 1994, 1998, 2012 rr. na stanovlennia partiinoi systemy Ukrainy. Politolohichnyi visnyk: zbirnyk naukovyih prats. Kyiv : XXI stolittia: Dialoh kultur. Vyp. 16. S. 54–59. [in Ukrainian]
- 5.Pakhariev, A. D. (2015). Politychni lidery livoi opozytsii: problemy konsolidatsii. Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. Vyp. 2. S. 25–40. [in Ukrainian]
- 6.Skoblyk, N. (2000). Vidpovidalnist politychnykh lideriv i kontrol nad nymy u pratsiakh Roberta Dalia pochatku 1950-kh rokiv. Nova polityka. № 3. S. 10–18. [in Ukrainian]
- 7.Skrypniuk, V. M. (2001). Kontseptualni problemy polityko-pravovoho analizu typiv demokratychnoi vlady. Aktualni problemy derzhavy i prava. Odesa, Vyp. 12. S. 318. [in Ukrainian]
- 8.Khimchenko, O. (2006). Politychni partii i vyborchyi protses v umovakh rozbudovy demokratychnoho suspilstva: navchalnyi posibnyk. Kyiv : VD Profesional. 208 s. [in Ukrainian]
- 9.Cherevatyi, S. (2010). Politychna ideolohiia yak skladnyk suspilnoi svidomosti. Politychnyi menedzhment. № 3 (42). S. 51–57. [in Ukrainian]
10. Shymanova, O. V. (2009). Vyborchi spysky yak indykator vnutrishnopartiinoi komunikatsii (na prykladi vyborchoi kampanii 2006 roku). Ukrainaska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku. Vyp. 21. S. 180–184. [in Ukrainian]
11. Iurchenko, I. (2018). Fenomen politychnoho liderstva. Retrieved from: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/urchenko_fenomen.pdf [in Ukrainian]

УДК 351:851

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-10](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-10)

Інна СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛОВА

доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0001-9227-7426

Сергій ХРАПАТИЙ

доктор фізико-математичних наук, професор, проректор, Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0002-6028-9171

Inna SEMENETS-ORLOVA

Doctor of Science in Public Administration, Professor, Professor at the Department of Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management, 2 Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0001-9227-7426

Sergii KHRAPATYI

Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Vice Rector, Interregional Academy of Personnel Management, 2 Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0002-6028-9171

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА ДЕРЖАВ У КОНТЕКСТІ МИРОБУДІВНИЦТВА EDUCATIONAL POLICY OF STATE IN THE CONTEXT OF PEACEBUILDING

У статті відзначається, що конфлікт між Росією та Україною триває вже понад 8 років і, судячи із заяв керівництва Російської Федерації, Росія не планує припинити агресію проти України. З урахуванням цього є необхідність трансформувати освітню політику України з огляду на цей аспект. Доведено, що освітня політика держави має враховувати реінтеграцію окупованих територій у майбутньому.

Метою статті є аналіз права на мир у документах Генеральної Асамблеї ООН та освітньої політики Ізраїлю. Пропонуються вектори розвитку освітньої політики України з огляду на побудову миру в Україні.

У запропонованій статті визначено, що Україні ще протягом тривалого часу доведеться жити в умовах гібридної війни Росії проти України. Констатовано, що Україні треба докласти чимало зусиль, аби протидіяти тактиці північного сусіда. Доведено, що насамперед така протидія має бути і в освітній сфері. Адже через освітні установи проходять майже всі громадяни України. З'ясовано, що для України міг би бути корисний досвід держави Ізраїль, який наочно продемонстрував, що подібні конфлікти не вирішуються силою зброї та фізичним примусом. Ізраїльська муніципальна еліта, особливо в Іудеї та Самарії (Західно-му березі річки Йордан), усвідомлює необхідність спільного проживання, праці та навчання арабського та єврейського населення, спільного навчання в закладах вищої освіти.

Констатовано, що нині на зовнішньополітичній арені активно обговорюється питання проведення миротворчої операції на території України, то в разі успішного вирішення цього вкрай важливого для України питання неодмінно постане завдання реінтеграції до українського соціуму населення з окупованих територій, і до цього потрібно готуватися.

Наголошено на тому, що Україна мала б взяти під контроль освітню систему Сходу України після запровадження миротворчої операції ООН. Інакше марно буде сподіватися на швидке та ефективне вирішення проблеми у найближчому майбутньому.

Ключові слова: декларація, Ізраїль, миробудівництво, ООН, освітня політика.

The article notes that the conflict between Russia and Ukraine has been going on for more than 8 years and, according to statements by the Russian leadership, Russia has no plans to stop its aggression against Ukraine. Given this, there is a need to transform Ukraine's educational policy in this regard. It is proved that the educational policy of the state should take into account the reintegration of the occupied territories in the future.

The aim of the article is to analyze the right to peace in the documents of the UN General Assembly and Israeli education policy. Vectors for the development of Ukraine's educational policy with a view to building peace in Ukraine are proposed.

The proposed article stipulates that Ukraine will have to live in the conditions of Russia's hybrid war against Ukraine for a long time. It was stated that Ukraine needs to make a lot of efforts to counteract the tactics of the

northern neighbor. It is proved that first of all, such opposition should be in the educational sphere as well. After all, almost all citizens of Ukraine pass through educational institutions. It was found that the experience of the State of Israel could be useful for Ukraine, which has clearly shown that such conflicts are not resolved by force of arms and physical coercion. The Israeli municipal elite, especially in Judea and Samaria (West Bank), is aware of the need for the Arab and Jewish populations to live, work and study together; and to study together in higher education.

It is stated that the issue of conducting a peacekeeping operation on the territory of Ukraine is currently being actively discussed in the foreign policy arena.

It was stressed that Ukraine should take control of the educational system of Eastern Ukraine after the UN peacekeeping operation. Otherwise, it will be useless to hope for a quick and effective solution to the problem in the near future.

Key words: declaration, Israel, peacebuilding, UN, educational policy.

Постановка проблеми. Питання війни та миру є нині надзвичайно актуальним для України. Адже вже минуло 8 років, як розпочалася збройна агресія Російської Федерації проти України (у Постанові Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків» [9] зазначається, що збройна агресія Російської Федерації проти України розпочалася 20 лютого 2014 р., а 27 лютого 2014 р. збройні підрозділи спеціального призначення Головного розвідувального управління Генерального штабу Збройних сил Російської Федерації захопили будівлі Ради Міністрів та Верховної Ради Автономної Республіки Крим). Таким чином, ця війна триває вже довше, ніж війна між СРСР та Німеччиною. І, очевидно, на її швидке завершення годі сподіватися. Адже Президент РФ Володимир Путін ще в 2007 р., виступаючи на Мюнхенській конференції з питань політики безпеки, чітко сформулював свої ідеологічні переконання, заявивши, що розпад СРСР – найбільша геополітична катастрофа століття [10]. І це були не просто слова, адже майже відразу після цього відбулася збройна агресія Російської Федерації проти Грузії, що засвідчила чітке прагнення керівництва Російської Федерації до реваншу. Заяви представників РФ про необхідність і їх зацікавленість у врегулюванні конфлікту на Сході України навряд чи можна визнати щирими. Адже нав'язавши силою «Мінські домовленості» (що ставить під сумнів їх легітимність) і на словах виступаючи за їх імплементацію, насправді Російська Федерація зовсім не збирається змінювати свій агресивний вектор розвитку. Що нас у цьому переконує? Насамперед імпульси, які йдуть від керівництва північного сусіда.

У цьому аспекті визначальною є стаття «куратора України» від адміністрації Президента РФ Владислава Суркова «Довга держава Путіна». В ній помічник російського Президента, не соромлячись, пише: «Обвалюючись з рівня СРСР до рівня РФ, Росія припинила обвалюватись, почала відроджуватись і повернулася до свого природного (!) і єдино

можливого стану великої, тієї, яка постійно збільшується і збирає землі спільноти народів» [12]. Більше того, без зайвої скромності він заявив: «Нескромна роль, відведена нашій країні у світовій історії, не дозволяє піти зі сцени або відмовчатися в масовці, не обіцяє спокою та зумовлює непростий характер тутешньої державності» [12]. І справді, не встигло висохнути чорнило на рукописі вищезазначеного опусу, як почалися активні заходи Російської Федерації щодо інтеграції Білорусії. Таким чином, починає втілюватися прогноз директора Центру досліджень постіндустріального суспільства Владислава Іноземцева, який ще в жовтні 2013 р. говорив про таку небезпеку. Пояснюючи такі дії Москви необхідністю легітимізації продовження правління Путіна в Росії [7].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сучасному етапі питання формування та реалізації державної освітньої політики досліджують В. Андрущенко, Л. Гриневич, Л. Гаєвська, Д. Дзвінчук, В. Кремень, В. Клепко, В. Луговий, В. Огнев'юк, Н. Протасова, Л. Паращенко, Л. Прокопенко, Ж. Таланова, Н. Шульга та інші. Однак можна сказати, що зазначене питання залишається не досить розкритим.

Мета роботи. Метою статті є аналіз права на мир у документах Генеральної Асамблеї ООН та освітньої політики Ізраїлю. Пропонуються вектори розвитку освітньої політики України з огляду на побудову миру в Україні.

Виклад основного матеріалу. Про те, що Росія планує продовжувати вести агресивну політику щодо своїх сусідів, свідчать активні темпи втілення проекту «Північний потік 2», який дозволить Російській Федерації постачати блакитне паливо до Європи в обхід України, а це означає, що руки Росії щодо України будуть розв'язані. Викликають занепокоєння і плани створення в Росії незалежного сегменту Інтернету. В. Путін таку необхідність пояснив загрозою того, що Росію можуть «відімкнути» від Інтернету [14]. Зрозуміло, що на такий крок західне суспільство може піти лише в разі чергового етапу збройної агресії Російської Федерації.

Тому можна сказати, що Україні ще протягом тривалого часу доведеться жити в умовах гібридної війни Росії проти України, що передбачає не лише збройну боротьбу, але й боротьбу за мізки населення, прагнення підвищити суспільну напругу та розколоти суспільство, посіяти ворожнечу між різними групами населення, створити враження про утиски російськомовної меншини, прихильників УПЦ МП тощо.

З огляду на це Україні треба докласти чимало зусиль, аби протидіяти цій тактиці північного сусіда. І насамперед така протидія має бути і в освітній сфері. Адже через освітні установи проходять майже всі громадяни України. І якщо до настання повноліття можна формувати лише певні уявлення, то про свідомий вибір громадянської позиції можна говорити після настання повноліття, час, коли більшість української молоді здобуває вищу освіту. Тому саме університети мають стати осередком генерації та імплементації у студентське середовище ідей миробудівництва. Незважаючи на нагальність та гостру актуальність цієї проблематики, питання миробудівництва у вищій освіті України не стало топ-предметом зацікавленості.

Незважаючи на те, що це питання протягом тривалого часу розглядалося в ООН. І Генеральна Асамблея приділяла активну увагу цьому питанню. Невдовзі після завершення Другої світової війни і невдовзі після створення ООН у 1948 р. була прийнята Загальна декларація прав людини, у ст. 1 якої говорилося, що всі люди повинні ставитися один до одного в дусі братерства [6]. Однак не всіма країнами цей заклик був почутий. Розуміючи, що як ідеї війни, так і ідеї миру народжуються у головах людей, представники держав в ООН вирішили, що необхідно поширювати ідеї миру насамперед серед молоді.

Тому в 1965 р. була прийнята Декларація про поширення серед молоді ідеалів миру взаємоповаги і взаєморозуміння між народами [3], в принципі 1 якої було сказано, що молодь повинна виховуватися в дусі миру. В принципі 2 йдеться про те, що освіта має сприяти поширенню серед молоді ідеалів миру. В принципі 5 зазначається, що всі молодіжні організації мають дотримуватись принципів, які викладені в цій декларації. На наступному етапі було прийняте рішення про поширення ідей миру між всіма народами. Тому в 1978 р. була прийнята Декларація про виховання народів у дусі миру [2], в п. 1 якої сказано, що Генеральна Асамблея урочисто закликає всі держави керуватися у своїй діяльності ідеєю визнання виняткової важли-

вості і необхідності встановлення, визнання і укріплення справедливого і міцного миру в інтересах нинішнього і майбутнього покоління. Визначальним є перший пункт зазначеного документа. В ньому відзначається, що всі народи і всі люди, незалежно від раси, переконань, мови і статі, мають невід'ємне право на життя в мирі.

Повага цього принципу, а також інших прав людини відповідає загальним інтересам усього людства і є невід'ємною умовою розвитку всіх народів, великих і малих, у всіх сферах. В п. 2 нагадувалося, що агресивна війна, її планування, підготовка чи розв'язання є злочинами проти миру і заборонені міжнародним правом. В п. 3 відзначалося, що відповідно до завдань і принципів ООН держави повинні утримуватися від пропаганди агресивних війн. Більше того, в Декларації (п. 4) було сказано, що кожна держава, діючи в дусі дружби і добросусідських відносин, зобов'язана розвивати різнопланове, взаємовигідне і рівноправне політичне, економічне, соціальне і культурне співробітництво з іншими державами, незалежно від їхніх соціально-економічних систем, з метою забезпечення взаємного співіснування і співробітництва в умовах миру і в атмосфері взаєморозуміння і поваги цілісності і самобутності всіх народів, і зобов'язана вживати заходів, які сприяють утвердженню ідеалів миру, гуманізму і свободи. В п. 5 вказувалося на неприпустимість втручання у внутрішні справи народів. В п. 6 зазначалося, що основним засобом підтримання миру є роззброєння. Вказувалося на обов'язок держав припинити практику колоніалізму і расизму.

Однак, з нашої точки зору, вагоме значення має п. 8, в якому сказано, що кожна держава зобов'язана припинити пропаганду ненависті й упередженого ставлення до інших народів як такі, що суперечать принципам мирного співіснування і дружнього співробітництва. Генеральна Асамблея також закликала держави забезпечувати, щоб їхня політика, яка спрямована на реалізацію цієї Декларації, в тому числі процеси навчання і методи виховання, а також діяльність засобів масової інформації відповідали завданню підготовки до життя у світі суспільств. ГА ООН закликала розвивати різні форми двостороннього і багатостороннього співробітництва, в тому числі в міжнародних, урядових і неурядових організаціях, для сприяння підготовки народів до життя в мирі, зокрема, обміну досвідом з реалізованими з цією метою проектами. Врешті, представницький орган ООН рекомендував зацікавленим урядовим і неурядо-

вим організаціям вживати відповідних заходів для реалізації цієї Декларації.

Наступним кроком у розвитку права на мир стало прийняття в 1984 р. Декларації про право народів на мир [4]. У Преамбулі до Декларації Генеральна Асамблея запевняла в переконаності, що життя без війни слугує основною міжнародною передумовою для матеріального благополуччя, розвитку і прогресу країн, повної реалізації прав і основних свобод людини, які проголошені ООН. Генеральна Асамблея віддавала собі звіт у тому, що в ядерний період встановлення міцного миру на Землі є найголовнішою умовою збереження цивілізації людства і його існування.

Також ГА ООН визнавала, що забезпечення мирного життя для народів є священним обов'язком кожної держави. Сам же текст Декларації складався з 4 пунктів. У першому ГА ООН урочисто проголошувала, що народи нашої планети мають священне право на мир. У п. 2 ГА ООН заявляла, що збереження права народів на мир і сприяння його реалізації є одним з основних обов'язків кожної держави. Асамблея підкреслювала, що забезпечення права народів на мир вимагає, щоб політика держав була орієнтована на усунення загрози війни, насамперед ядерної, на відмову від застосування сили в міждержавних відносинах і вирішення міжнародних спорів мирними засобами відповідно до Статуту ООН. І, нарешті, в п. 4 Асамблея закликала всі держави і міжнародні організації всіляко сприяти забезпеченню права народів на мир шляхом вжиття необхідних заходів як на національному, так і на міжнародному рівні.

У 1999 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла Декларацію про культуру миру. В преамбулі до документа вона дещо відійшла від характерного для неї декларативного стилю. Зокрема, в ній зазначалося, що мир – це не просто відсутність конфліктів, а позитивний, динамічний і заснований на широкій участі процес, в якому заохочується діалог і врегульовуються конфлікти в дусі взаєморозуміння і співробітництва. Також відзначалося, що закінчення «холодної війни» розширило можливості для укріплення культури миру. Водночас Асамблея висловлювала глибоку стурбованість у зв'язку зі збереженням і поширенням насилля і конфліктів у різних частинах світу. Як пояснювалося в преамбулі Декларації, вона була прийнята з тим, щоб уряди, міжнародні організації і громадянське суспільство могли керуватися у своїй діяльності її положеннями з метою поширення і укріплення культури миру в новому тисячолітті. У ст. 4 Декларації написано, що

освіта на всіх рівнях є однією з основних засад створення культури миру. В цьому контексті, як сказано у зазначеному вище пункті, особливе значення має освіта у сфері прав людини. У ст. 7 зазначалося, що поширенню культури миру сприяє просвітницька і інформаційна роль засобів масової інформації. Характерною особливістю зазначеної Декларації є те, що в ній міститься широкий перелік суб'єктів поширення миру. Ми подаємо цей перелік у тій черговості, в якій він зазначений в Декларації: батьки, педагоги, політичні діячі, журналісти, релігійні органи і групи, представники інтелігенції, вчені, філософи, представники творчих професій, працівники охорони здоров'я, гуманітарної сфери, соціальні працівники, керівники різного рівня та неурядові організації [1].

І нарешті, наприкінці 2016 р. була прийнята Декларація про право на мир [5]. Варто відзначити, що текст пунктів Декларації (який налічує їх 5) становить близько 10 %. Більшість – це преамбула. На наш погляд, наріжною є перша стаття, в якій сказано, що кожен має право жити в мирі в умовах заохочення і захисту всіх прав людини і повної реалізації розвитку. Суттєвим кроком уперед порівняно з попередніми Деклараціями є ст. 2. В ній сказано, що державам необхідно поважати, забезпечувати і заохочувати рівність і недискримінацію, справедливість і верховенство закону і гарантувати свободу від страху і бідності як засобу зміцнення миру всередині суспільств і між ними. Для нас велике значення має ст. 4 документа. В ній сказано, що необхідно заохочувати міжнародні і національні установи, які займаються питаннями виховання в дусі миру, з метою зміцнення між усіма людьми духу терпимості, діалогу, співробітництва і солідарності.

Таким чином, право на мир еволюціонувало від права народів на мир до права людини на мир. Людство нарешті не лише усвідомило, але й артикулювало, що не може йтися про реалізацію інших прав людини без забезпечення миру. Також слід наголосити на тому, що насамперед за виховання в дусі миру відповідальні батьки, а потім педагоги. Світова спільнота усвідомила і важливість знань прав людини в контексті збереження миру. Отже, освітня політика держав (особливо на території яких відбуваються збройні конфлікти) має вибудовуватись виходячи із зазначених аспектів.

Оскільки не бракує міжнародно-правових документів, які можна було б використовувати у розробці освітніх програм з миробудівництва чи імплементувати їх положення

до навчальних програм, можна припустити, що відсутність миробудівничої проблематики в українському науковому дискурсі пояснюється відсутністю залучення іноземного досвіду та методологічного інструментарію. Якщо врахувати те, що нині на зовнішньополітичній арені активно обговорюється питання проведення миротворчої операції на території України, то в разі успішного вирішення цього вкрай важливого для України питання неодмінно постане завдання реінтеграції до українського соціуму населення з окупованих територій. І до цього потрібно готуватися.

Якщо питання правових засад проведення миротворчої операції в Донбасі вже було досить ґрунтовно проаналізоване вітчизняними вченими [8], то питання гуманітарного складника, на превеликий жаль, все ще залишається на маргенесі наукових пошуків. Можливо, справа і у відсутності достатньої кількості емпіричного матеріалу, оскільки останні збройні конфлікти між Україною та Росією відбувалися близько 100 років у дещо інших умовах, і в тому числі з огляду на розвиток інформаційного суспільства і поступ людства загалом, прямі аналогії не є доречними. Останній же масштабний конфлікт на території України з елементами гібридності відбувся понад 70 років тому, його уроки не можуть бути безпосередньо рецепційовані.

Натомість для України міг би бути корисний досвід держави Ізраїль. Адже фактично проблема арабо-єврейських стосунків почала загострюватися більше ніж 100 років тому, коли після масових єврейських погромів у Російській імперії розпочалася масова алія єврейського населення до Ерец Ізраїль. Ще більшої гостроти арабо-єврейське протистояння набуло після проголошення Декларації Бальфура. І воно постійно посилювалося (про що, приміром, свідчать єврейський погром 1929 р. та арабське повстання 1936–1939 рр.). Проголошення ж держави Ізраїль у 1948 р. стало каталізатором протистояння. З огляду на складність проблематики арабо-ізраїльського (а не лише палестино-ізраїльського) протистояння ми не будемо детально розглядати хронологію подій, а відзначимо лише, що протягом досить невеликого проміжку часу (від 1948 до 1982 р.) відбулося 6 арабо-ізраїльських воєн. Згодом же протистояння набуло дещо іншої форми і наступні конфлікти вже не були такими інтенсивними. Хоча це зовсім не свідчить про затухання конфлікту, а радше про його модифікацію. Зрозуміло, що прямі аналогії між палестино-єврейським протистоянням та українсько-російським проводити не можна, але деякий досвід миробудівництва

все ж можна було б спробувати використати. І хоча все-таки більшість євреїв, які мешкають в Ізраїлі, підтримують силове вирішення конфлікту з палестинцями, проте відсоток населення, яке виступає за мирне врегулювання ситуації, невпинно зростає.

Причому, що характерно, найбільше прихильників мирного вирішення ситуації, що склалася, перебувають у таборі інтелектуалів, яких «права» частина суспільства зневажливо називає «ліваками». Це свідчить на користь того, що рівень освіти населення суттєво впливає на його практики вирішення конфліктів, а отже, це вказує на потенціал вищої освіти як важливого чинника стратегій миробудівництва. Крім того, досвід Ізраїлю наочно продемонстрував, що подібні конфлікти не вирішуються силою зброї та фізичним примусом. Ізраїльська муніципальна еліта, особливо в Іудеї та Самарії (Західному березі річки Йордан), усвідомлює необхідність спільного проживання, праці та навчання арабського та єврейського населення, спільного навчання в закладах вищої освіти. Однак перманентно виникають питання з освітянами, які працюють на палестинських територіях, насамперед на території Сектору Газа (хоча і не лише там). Прикметно, що Ізраїль впливає навіть на освітню політику, яку проводить UNRWA (Близькосхідне агентство ООН для допомоги палестинським біженцям та організації робіт, далі – БАПОР).

Наостанок варто також додати, що зовсім нещодавно ізраїльська влада заявила, що має намір відкликати дозволи для палестинських шкіл у Східному Єрусалимі, якими керує БАПОР (і це при тому, що на фінансові спроможності БАПОР в освітянській сфері вплинуло рішення США про повне припинення його фінансування. Це при тому, що внесок США становив близько 30 % фінансування організації, що становить майже 300 млн дол. [13]), натомість у цих же приміщеннях з'являться навчальні заклади під егідою міністерства освіти Ізраїлю [11].

Висновки. Наприкінці варто констатувати, що Україна теж мала б взяти під контроль освітянську систему Сходу України після запровадження миротворчої операції ООН. Інакше марно буде сподіватися на швидке та ефективне вирішення проблеми у найближчому майбутньому. Зрозуміло, що в цій публікації ми неспроможні висвітлити детально ізраїльську освітню політику, оскільки з огляду на специфіку ситуації, що склалася, певні нюанси (які, незважаючи на дефініцію, аж ніяк не можна назвати другорядними) можуть стати зрозумілими лише після ретельного вивчення

безпосередньо в закладах освіти. Тим паче, що для проведення українськими вченими наукових досліджень на території Ізраїлю є достатнє міжнародно-правове підґрунтя.

Література:

1. Декларация о культуре мира. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/53/243>
2. Декларация о подготовке обществ к жизни в мире. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/33/73>
3. Декларация о пропаганде среди молодежи идеалов мира, взаимного уважения и взаимопонимания между народами. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/2037%28XX%29>
4. Декларация о праве народов на мир. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/39/11>
5. Декларация о праве на мир. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/71/189>
6. Всеобщая декларация прав человека. URL: <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html>
7. Іноземцев В. Названо причини, чому Росія скоро захопить Білорусь. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/world/ex-ussr/2018-10-13/nazvaniy-prichinyi-pochemu-rossiya-skoro-zahvatit-belarus/143278>
8. Кресін О. В. Політико-правові засади миротворчої операції в Донбасі: світовий досвід для України : наукова записка. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2018. 243 с.
9. Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків». *Відомості Верховної Ради*, 2015, № 22, ст. 153.
10. Путин В. «Распад СССР – крупнейшая геополитическая катастрофа века». URL: <https://regnum.ru/news/444083.html>
11. Путь к образованию закрыт! Израиль начинает элиминацию школ БАПОР в оккупированном Иерусалиме. 2019. URL: <https://russian.palinfo.com/news/2019/1/21/>
12. Сурков В. Долгое государство Путина. 2019. URL: http://www.ng.ru/ideas/2019-02-11/5_7503_surkov.html
13. США прекратили финансирование помощи палестинским беженцам. URL: <https://www.interfax.ru/world/627485>
14. Что Путин говорил об Интернете и его судьбе в России. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-47317481>

References:

1. Deklaratsiya o kulture myra. Retrieved from: <https://undocs.org/ru/A/RES/53/243> [in Russian]
2. Deklaratsiya o podgotovke obshchestv k zhyzny v myre. Retrieved from: <https://undocs.org/ru/A/RES/33/73> [in Russian]
3. Deklaratsiya o propahande sredy molodezhy ydealov myra, vzaymnoho uvazheniya y vzaymoponymaniya mezhdru narodamy. Retrieved from: <https://undocs.org/ru/A/RES/2037%28XX%29> [in Russian]
4. Deklaratsiya o prave narodov na myr. Retrieved from: <https://undocs.org/ru/A/RES/39/11> [in Russian]
5. Deklaratsiya o prave na myr. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/71/189> [in Russian]
6. Vseobshchaia deklaratsiya prav cheloveka. Retrieved from: <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html> [in Russian]
7. Іноземцев, В. (2018). Названо причyny, чому Росiia скоро захопит Білорус. Retrieved from: <https://apostrophe.ua/ua/news/world/ex-ussr/2018-10-13/nazvaniy-prichinyi-pochemu-rossiya-skoro-zahvatit-belarus/143278> [in Ukrainian]
8. Kresin, O. V. (2018). Polityko-pravovi zasady myrotvorchoi operatsii v Donbasi: svitovi dosvid dlia Ukrainy : *Naukova zapyska*. Kyiv : Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 243 s. [in Ukrainian]
9. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy “Pro Zaiavu Verkhovnoi Rady Ukrainy “Pro vidsich zbroinii ahresii Rosiiskoi Federatsii ta podolannia yii naslidkiv”. *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, 2015, № 22, st. 153. [in Ukrainian]
10. Putyn, V. “Raspad SSSR – krupneishaia heopolytycheskaia katastrofa veka”. Retrieved from: <https://regnum.ru/news/444083.html> [in Russian]
11. Put k obrazovaniyu zakryt! Yzrayl nachynaet elymynatsiyu shkol BAPOR v okkupyrovannom Yerusalyme. (2019). Retrieved from: <https://russian.palinfo.com/news/2019/1/21/> [in Russian]
12. Surkov, V. (2019). Dolhoe hosudarstvo Putyna. Retrieved from: http://www.ng.ru/ideas/2019-02-11/5_7503_surkov.html [in Russian]
13. SShA prekratyly fynansyrovanye pomoshchy palestynskym bezhentsam. Retrieved from: <https://www.interfax.ru/world/627485> [in Russian]
14. Chto Putyn hovoryl ob Internetе y eho sudbe v Rossyy. Retrieved from: <https://www.bbc.com/russian/news-47317481> [in Russian]

УДК 351.86

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-11](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-11)

Ігор СЛОБОДЯН

аспірант, Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, вул. Нововокзальна, 17, Київ, Україна, 03038

ORCID: 0000-0001-9151-7969

Igor SLOBODYAN

Postgraduate Student, Institute for Personnel Training of the State Employment Service of Ukraine, Novovokzalna str., 17, Kyiv, Ukraine, 03038

ORCID: 0000-0001-9151-7969

ЩОДО НАПРЯМІВ ТА ШЛЯХІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

ON DIRECTIONS AND WAYS OF IMPROVEMENT OF POLICY IN THE FIELD OF PROTECTION OF THE STATE BORDER OF UKRAINE

Механізми формування та реалізації державної політики у сфері безпеки державного кордону мають відповідати масштабам та особливостям безпосередніх викликів і загроз національній безпеці України, бути дієвими та повною мірою інтегрованими до системи міжнародної та регіональної прикордонної безпеки.

У статті зазначено, що реалізація державної політики у сфері захисту державного кордону є досить складним, суперечливим процесом, який може бути результативним у разі дотримання певних вимог щодо послідовної реалізації низки науково-методичних, організаційно-управлінських, нормативно-правових, політико-дипломатичних та військових заходів (механізмів). Зазначено, що з моменту проголошення незалежності Української держави питання безпеки державного кордону набуло актуальності. У перші роки незалежності пріоритетами зовнішньої політики було забезпечення міжнародного визнання України як суверенної та незалежної держави, встановлення єдиного правового статусу державного кордону України на всій його протяжності, а також встановлення рівноправних відносин з іншими державами світу, створення зовнішніх умов безпеки держави. Наголошено, що конституційні норми щодо забезпечення безпеки державного кордону України стали базовими для законодавчого та нормативно-правового регулювання основ формування та реалізації державної політики у сфері захисту державного кордону за допомогою відповідних органів державної влади шляхом визначення законами України правового режиму державного кордону та двосторонніх міждержавно-правових актів, які регулюють питання спільних ділянок державного кордону з усіма суміжними країнами. Слід зазначити, що охорона державного кордону України є одним зі стратегічних пріоритетів політики національної безпеки та оборони, спрямованим на удосконалення реалізації державної політики у сфері охорони державного кордону, забезпечення належного рівня прикордонної безпеки зі збереженням відкритості державного кордону для законного транскордонного співробітництва. Визначено основні пріоритетні напрями та шляхи удосконалення політики у сфері захисту державного кордону з урахуванням вимог законодавства та стратегічних документів у сфері національної безпеки і оборони держави.

Ключові слова: державна політика, захист державного кордону України, національна безпека, безпека державного кордону, загрози національній безпеці, загальнодержавна система захисту державного кордону України, європейська інтеграція.

Mechanisms for formulating and implementing state policy in the field of state border security should correspond to the scale and features of immediate challenges and threats to Ukraine's national security, be effective and fully integrated into the system of international and regional border security.

The article notes that the implementation of state policy in the field of state border protection is a rather complex, controversial process, which can be effective if certain requirements for consistent implementation of a number of scientific and methodological, organizational and managerial, regulatory, political, diplomatic and military measures (mechanisms). It is noted that since the proclamation of independence of the Ukrainian state, the issue of state border security has become relevant. In the first years of independence, the priorities of foreign policy were to ensure the international recognition of Ukraine as a sovereign and independent state, the establishment of a single legal status of the state border of Ukraine throughout its length. Also the establishment of equal relations with other countries of the world, the creation of external security conditions of the state, ensuring a presence on the world stage by deploying a network of diplomatic missions. It was emphasized that the constitutional norms on ensuring the security of the state border of Ukraine became the basis for legislative and regulatory regulation of the basics of formation and implementation of state policy in the field of state border protection with the help of relevant state authorities, acts governing the common areas of the state border with all neighboring countries. It should be

noted that the protection of the state border of Ukraine is one of the strategic priorities of national security and defense policy, aimed at improving the implementation of state policy in the field of state border protection, ensuring proper border security while maintaining open state border for legal cross-border cooperation. The main priority areas and ways to improve the policy in the field of state border protection are identified, taking into account the requirements of legislation and strategic documents in the field of national security and defense.

Key words: public policy, protection of the state border of Ukraine, National security, state border security, threats to national security, national system of protection of the state border of Ukraine, European integration.

Постановка проблеми. Аналіз сучасної військово-політичної і безпекової ситуації на українсько-російській та українсько-білоруській ділянці державного кордону дає підстави стверджувати, що нині перед Україною постали безпосередні виклики і загрози національній безпеці, які пов'язані з військовою агресією з боку російської федерації проти України. Ці виклики і загрози зумовлюють необхідність забезпечення розвитку та удосконалення загальнодержавної системи захисту державного кордону і формування нових механізмів реалізації державної політики у сфері прикордонної безпеки загалом та забезпечення подальшого розвитку інтегрованого управління кордонами зокрема.

Державна політика у сфері захисту державного кордону у структурно-змістовому плані є системою офіційно визначених цілей, завдань, пріоритетів і принципів діяльності держави з організації та правового регулювання реалізації політики у сфері забезпечення прикордонної безпеки. Вона являє собою складову частину загальнодержавної стратегії національної безпеки України.

Базовими для законодавчого та нормативно-правового регулювання основ формування та реалізації державної політики у сфері захисту державного кордону стали конституційні норми щодо забезпечення безпеки державного кордону України за допомогою відповідних органів державної влади шляхом визначення законами України правового режиму державного кордону та двосторонніх міждержавно-правових актів, які регулюють питання спільних ділянок державного кордону з усіма суміжними країнами [1].

Виходячи з цього, механізми формування та реалізації державної політики у сфері безпеки державного кордону мають відповідати масштабам та особливостям безпосередніх викликів і загроз національній безпеці України, бути дієвими та повною мірою інтегрованими до системи міжнародної та регіональної прикордонної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова обґрунтованість запровадження змін в архітектуру загальнодержавної системи захисту державного кордону залежить насамперед від об'єктивності аналізу сутності та будови механізмів реалізації державної полі-

тики у сфері захисту державного кордону, а також від наявності інструментальних засобів (методів, моделей, механізмів, принципів).

Значний науковий внесок у дослідження проблем захисту державного кордону зробили відомі вчені: О. А. Бінковський, С. В. Дейнека, О. В. Деркач, С. О. Дмитров, В. В. Залож, В. П. Золотов, І. С. Катеринчук, В. А. Кириленко, В. С. Нікіфоренко, В. О. Косевцов, М. М. Литвин, А. В. Махнюк, А. Б. Мисик, О. О. Михайлишин, Б. М. Олексієнко, А. С. Сіцінський, В. М. Серватюк, Д. В. Хруст та ін. Оприлюднені науковцями результати досліджень здебільшого розглядають питання прикордонної безпеки з позиції стану системи забезпечення національної безпеки.

Водночас дослідження основ теорії політики забезпечення національної безпеки загалом і теорія державної політики у сфері захисту державного кордону зокрема перебувають на стадії розробки. Вітчизняні науковці поки що лише обґрунтовують теоретико-правові основи механізмів державної політики в окремих її сферах: економічній, фінансовій, соціальній тощо, а досліджень, у яких проблема механізмів реалізації державної політики у сфері захисту державного кордону з урахуванням вимог стратегічних документів у сфері національної безпеки розглядалася б із позицій системного підходу, майже немає.

Мета статті полягає в проведенні аналізу сучасного стану загальнодержавної системи захисту державного кордону України та визначення основних пріоритетних напрямів та шляхів удосконалення політики у сфері захисту державного кордону з урахуванням вимог законодавства та стратегічних документів у сфері національної безпеки і оборони держави.

Методи дослідження. В основу дослідження було покладено комплекс наукових методів (емпіричних і теоретичних), які в підсумку дали можливість досягти зазначеної мети та загалом дозволили підтвердити вихідні припущення. Метод загальнонаукового аналізу застосовувався з метою аналізу наукових джерел, стратегічних документів у сфері національної безпеки і оборони держави у сфері захисту державного кордону. Емпіричні методи (прогностичний, пракси-

метричний) використано для розроблення напрямів та визначення шляхів удосконалення політики у сфері захисту державного кордону України.

Виклад основного матеріалу. Необхідність захисту державних кордонів є законним наслідком виникнення феномену держави і потребою територіального розмежування між країнами шляхом встановлення державних кордонів, а також забезпечення державного суверенітету в межах території держави [1].

Останні десятиріччя характеризуються посиленням пошуком шляхів та механізмів забезпечення безпеки державних кордонів через глобальні соціально-політичні, соціально-економічні та військові потрясіння.

Все частіше прослідковується тенденція до досягнення стратегічних і політичних цілей світових держав-лідерів та їх сателітів шляхом розв'язування локальних війн і конфліктів, внутрішніх підричних дій, політичного, інформаційного, економічного тиску проти ймовірного противника (як приклад: збройна агресія російської федерації проти України; створення міграційної кризи проти країн Європейського Союзу; кібератаки на органи державної влади та підприємства критичної інфраструктури проти США та ін.).

З огляду на сучасні реалії мінливого світу цілком очевидно постає питання пошуку нових ідей та оптимальних рішень для розвитку системи управління у сфері охорони та захисту державних кордонів з метою формування та вдосконалення механізмів реалізації державної політики у сфері безпеки державних кордонів.

Питання безпеки державного кордону України набуло актуальності із самого початку проголошення незалежності Української держави. Протягом перших років самостійності пріоритетними завданнями у зовнішньополітичній діяльності було забезпечення міжнародного визнання України як суверенної і незалежної держави, встановлення єдиного правового статусу державного кордону України на всій його протяжності, що мав забезпечити юридичний титул держави на суверенну територію, утвердження її міжнародної правосуб'єктності, встановлення рівноправних відносин з іншими державами світу, створення зовнішніх умов безпеки держави, забезпечення присутності на світовій арені шляхом розгортання мережі дипломатичних представництв. Важливе місце відводилося створенню внутрішньодержавних правових основ зовнішньої політики та відповідної міжнародно-правової бази.

Основна увага у цей період приділялася стосункам з країнами пострадянського простору як на двосторонній основі, так і в рамках новоутвореної Співдружності Незалежних Держав (далі – СНД), країнами-сусідами та найбільш впливовими державами світу. Такі пріоритетні напрями впливали насамперед з необхідності забезпечення національної безпеки, цілісності території та недоторканості державного кордону, створення сприятливого безпосереднього оточення для України, а також забезпечення національних інтересів у сфері безпеки державного кордону та зміцнення прикордонної безпеки.

Так, на формування та реалізацію державної політики у сфері безпеки державного кордону України мали вплив:

- виникнення нових держав на півночі, сході та південному заході України (російська федерація, республіка білорусь, Республіка Молдова);
- розташування України в межах євразійських транспортних коридорів;
- невизначеність питань візової політики;
- проблеми митного законодавства;
- наявність «замороженого» придністровського конфлікту у східному регіоні Республіки Молдова, що межує з Україною;
- стрімке збільшення потоку незаконної міграції та активізації контрабандної діяльності, загроза тероризму, незаконний обіг наркотиків та інші злочини, що набували транскордонного характеру;
- відсутність будь-якої прикордонної інфраструктури на двох третинах кордону (понад 4,5 тис. км), які не були визначені в договірноправовому відношенні й не охоронялися;
- слабкий розвиток наявної на той час прикордонної інфраструктури та потреба у залученні значних коштів для її належної розбудови тощо [1].

Державна прикордонна служба України (далі – Держприкордонслужба) у взаємодії з іншими суб'єктами, повноваження яких пов'язані із загальнодержавною системою захисту державного кордону, продовжує здійснювати комплекс заходів щодо протидії безпосереднім викликам і загрозам національній безпеці у сфері захисту державного кордону.

Одним з головних аспектів реалізації державної політики у сфері охорони державного кордону є впровадження інтегрованого управління кордонами.

Так, на виконання національних зобов'язань з імплементації Угоди про асоціацію у липні 2019 р. Урядом схвалено Національну стратегію інтегрованого управління

кордонами на 2020–2025 рр., а в грудні – План її реалізації на перші три роки. Ця Стратегія та План реалізації інтегрованого управління кордонами розроблені за підтримки міжнародної групи європейських радників високого рівня, експертів місії EUAM, FRONTEX.

Головним напрямом нової Стратегії є інтеграція до єдиного європейського та світового безпекового простору.

Стратегія спрямована на оптимізацію контрольних процедур на кордоні із забезпеченням належного рівня безпеки; оперативне реагування на правопорушення на державному кордоні поза пунктами пропуску; контроль за морською обстановкою, що забезпечує оперативне реагування на її зміни; здійснення вибіркового контролю на основі аналізу й оцінювання ризиків, що забезпечує мінімізацію загроз на кордоні; запровадження механізму координації діяльності суб'єктів інтегрованого управління кордонами, що забезпечує їх ефективну співпрацю; запровадження ефективного механізму міжнародного співробітництва для розвитку інтегрованого управління кордонами в Україні; забезпечення ефективної протидії транскордонній злочинності правоохоронними органами; виявлення незаконних мігрантів та повернення їх до держав походження; запровадження системи оцінювання, яка визначає реальний стан виконання завдань інтегрованого управління кордонами, що має забезпечити ефективну реалізацію політики безпеки у сфері захисту та охорони державного кордону України, а також охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні [2].

Отже, Стратегія є основою для підготовки державних програм та нормативно-правових актів, що стосуються забезпечення інтегрованого управління кордонами. Вона визначає сучасний стан, коло суб'єктів, основні напрями та завдання щодо міжвідомчого та міжнародного співробітництва з реалізації державної політики у сфері інтегрованого управління кордонами з урахуванням актуальних та потенційних загроз у сфері безпеки державного кордону, а також показники з оцінки їх ефективності.

Нині Держприкордонслужба продовжує реформування у рамках загальної реформи сектору безпеки і оборони України. Завдання Служби визначені законодавством та стратегічними документами у сфері національної безпеки, зокрема у Стратегії національної безпеки України, Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 року, Національній стратегії інтегрованого управління кордонами на 2020–2025 рр., Стратегії розвитку Дер-

жприкордонслужби, Стратегії воєнної безпеки України, Національної економічної стратегії та іншими стратегічними документами, виходячи з цілей та завдань, які пов'язані із загальнодержавною системою захисту державного кордону [3].

У зазначеному контексті ми не можемо залишити без уваги рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 р. «Про окремі питання реалізації державної політики у сфері захисту державного кордону», затверджене Указом Президента України від 18 серпня 2021 року № 367/2021, у якому відображено комплекс питань, пов'язаних із викликами та загрозами національній безпеці у сфері захисту державного кордону України, що пов'язані із неналежним облаштуванням прикордонної інфраструктури та утриманням державного кордону; процесі стратегічного (оборонного) планування, які пов'язані із заходами щодо забезпечення розвитку та удосконалення загальнодержавної системи захисту державного кордону, зокрема, імплементації європейських стандартів прикордонної безпеки, скоординованої діяльності державних органів України та військових формувань для системного розвитку інтегрованого управління кордонами, створення сприятливих умов для розвитку транскордонного співробітництва [4].

Успішне впровадження нових стратегій розвитку, державних програм і цільових планів у сфері захисту державного кордону України залежить передусім від уміння персоналу їх впровадити в оперативно-службову діяльність, а також посадових осіб, готових нести персональну відповідальність за їх реалізацію [3].

З урахуванням вимог законодавства та стратегічних документів у сфері національної безпеки і оборони держави, що спрямовані на підвищення ефективності реалізації державної політики у сфері захисту державного кордону, розкриємо зміст основних пріоритетних напрямів та шляхів удосконалення політики у цій сфері.

1. Координація діяльності суб'єктів інтегрованого управління кордонами та міжвідомча взаємодія шляхом: розроблення національної методики контролю якості виконання завдань інтегрованого управління кордонами та національного каталогу оцінки якості; нормативного врегулювання порядку обміну між суб'єктами інтегрованого управління кордонами інформаційно-аналітичними матеріалами; впровадження цифрових / ІТ-рішень для здійснення моніторингу та оцінки виконання завдань плану реалізації

Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року; удосконалення механізму координації діяльності та забезпечення високого рівня співпраці суб'єктів інтегрованого управління кордонами тощо.

2. Підвищення ефективності загальнодержавної системи охорони державного кордону шляхом: оптимізації організаційної структури органів управління Державної прикордонної служби України; удосконалення нормативно-правової бази з питань оперативно-службової діяльності органів та підрозділів охорони державного кордону; нарощування технічного складника охорони державного кордону на українсько-російській (у межах Харківської та Луганської областей) та українсько-румунській (у межах Чернівецької та Закарпатської областей) ділянках, продовження модернізації відомчої системи висвітлення надводної обстановки в акваторії Чорного моря, впровадження в практику служби та ефективне використання комплексів відеоспостереження, безпілотних літальних апаратів і техніки; розвиток міжнародного співробітництва у напрямках проведення спільних прикордонних операцій та спільного патрулювання державного кордону із представниками прикордонних відомств європейських держав; уточнення планів взаємодії із суб'єктами інтегрованого управління кордонами щодо забезпечення захисту державного кордону; узгодження зусиль зі Збройними силами України щодо охорони державного кордону в повітряному просторі з протидії безпілотним літальним апаратам тощо.

3. Оптимізація контрольних процедур на державному кордоні шляхом: запровадження найкращих європейських та світових практик під час проведення контрольних процедур; проведення переоснащення технічними засобами контролю; удосконалення пілотного проєкту «системи електронного бронювання черги (Е-черга)»; забезпечення використання баз даних правоохоронних органів ЄС з метою адаптації національних систем контролю до європейських; запобігання занесенню і розповсюдженню території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 тощо.

4. Розвиток системи аналізу ризиків, інформаційної взаємодії та інформаційно-аналітичного забезпечення шляхом: модернізації інформаційно-телекомунікаційної системи «Гарт-5М», у тому числі у рамках проєкту міжнародної технічної допомоги «IMMIS»; запровадження системи обробки попередньої інформації про пасажирів: упро-

вадження європейського досвіду оцінки уразливості на морській ділянці кордону у рамках практичної реалізації положень Спільної інтегрованої моделі аналізу ризиків CIRAM 2.0. тощо.

5. Підвищення ефективності боротьби зі злочинністю і тероризмом та удосконалення оперативно-розшукової діяльності шляхом: удосконалення системи виявлення терористичних загроз національній безпеці на державному кордоні України (отримання випередженої інформації щодо окремих осіб, груп і організацій, дії яких спрямовані на підготовку та вчинення терористичних актів, а також спроб використання міжнародними терористичними організаціями каналів нелегальної міграції) тощо.

6. Реалізація повноважень щодо запобігання, виявлення та припинення адміністративних порушень із дотриманням прав і свобод людини шляхом: нарощування технологічних інновацій в адміністративно-юрисдикційній діяльності щодо запровадження системи автоматизованого заповнення та друкування протоколів і постанов у справах про адміністративні правопорушення та електронної сплати штрафів, накладених органами Державної прикордонної служби України; налагодження ефективної співпраці органів охорони державного кордону з територіальними органами та підрозділами Державної міграційної служби України у сфері протидії правопорушенням у міграційній сфері, роботи з шукачами захисту й організації примусового видворення та реадмісії іноземців-правопорушників; додержання законів у разі застосування заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян; співпраці з правозахисними та іншими установами й організаціями у сфері забезпечення прав і свобод людини та громадянина під час застосування до правопорушників заходів адміністративного примусу; реконструкції та дооблаштування діючих пунктів тимчасового тримання затриманих осіб органів охорони державного кордону, у тому числі із залученням міжнародної технічної допомоги тощо.

7. Розширення прикордонного та міжнародного співробітництва шляхом: співпраці з правоохоронними відомствами суміжних країн, країн-членів ЄС та НАТО, країн Чорноморського регіону, Центральної та Східної Азії, а також з міжнародними організаціями та інституціями, у тому числі FRONTEX, MOM, EUAM, EUBAM, НАТО, ОБСЄ, СММ ОБСЄ, МЦРМП, ГУАМ та МКЧХ; залучення міжнародної допомоги, спрямованої на розвиток інтегрованого управління кордонами;

поглиблення співробітництва з Європейською Агенцією з прикордонної та берегової охорони (FRONTEX) тощо.

8. *Розвиток науково-дослідної та інноваційної діяльності під гаслом «Наука для кордону» шляхом:* створення сприятливих умов для розвитку прикордонної науки та забезпечення розбудови науково-дослідницької інфраструктури; формування раціональних і ефективних підходів до організації науково-дослідної діяльності; розширення тематики та підвищення якості наукових досліджень; удосконалення підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації; перетворення прикордонної науки та інновацій у визначальні чинники якісного розвитку освітнього процесу, розвитку наукових шкіл відповідно до специфіки та напрямів діяльності; наукового супроводу сучасних реформ у секторі безпеки і оборони та впровадження наукових результатів (наукової продукції) у діяльність органів охорони державного кордону тощо.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що захист державного кордону України є одним зі стратегічних пріоритетів політики національної безпеки і оборони держави, що спрямована на підвищення ефективності реалізації державної політики у сфері захисту державного кордону, забезпечення належного рівня прикордонної безпеки зі збереженням відкритості державного кордону для законного транскордонного співробітництва, а також для осіб, які подорожують, та впровадження ефективних інструментів співпраці та координації на внутрішньовідомчому, міжвідомчому, міжнародному рівнях, а також з приватним сектором.

Визначено зміст основних пріоритетних напрямів та шляхів удосконалення політики у сфері захисту державного кордону з урахуванням вимог законодавства та стратегічних документів у сфері національної безпеки і оборони держави.

Література:

1. Деркач О. В. Пріоритетні напрями реалізації державної політики у сфері безпеки українсько-російського державного кордону. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 18. С. 141–144.
2. Стратегія інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 687-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-p#Text>
3. Основні напрями діяльності та подальшого розвитку Державної прикордонної служби України у 2021 році. URL: https://dpsu.gov.ua/upload/file/nap_02.pdf
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про окремі питання реалізації державної політики у сфері захисту державного кордону» : Указ Президента України від 18 серпня 2021 р. № 367/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367/2021#n5>

References:

1. Derkach, O. V. (2014). "Priority areas for the implementation of state policy in the field of security of the Ukrainian-Russian state border", *Investitsii: praktyka ta dosvid*, Vol. 18, pp. 141–144. [in Ukrainian]
2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2019). Resolution "Integrated cordon management strategy". Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-p#Text> (Last accessed: 17 February 2022). [in Ukrainian]
3. The main activities and further development of the State Border Guard Service of Ukraine in 2021 (2021). Retrieved from: https://dpsu.gov.ua/upload/file/nap_02.pdf (Last accessed: 17 February 2022). [in Ukrainian]
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2021), Decree of the President of Ukraine "On some issues of implementation of state policy in the field of state border protection". Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367/2021#n5> (Last accessed: 17 February 2022). [in Ukrainian]

УДК 061.2:325.54(477)

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-12](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-12)

Дмитро ТОМЕНКО

аспірант кафедри публічного управління та адміністрування,
Полтавський державний аграрний університет, вул. Сковороди, 1/3, Полтава, Україна, 36000
ORCID: 0000-0002-4649-4275

Dmytro TOMENKO

Ph.D. Student at the Department of Public Administration, Poltava State Agrarian University,
Skovorody str., 1/3, Poltava, Ukraine, 36000
ORCID: 0000-0002-4649-4275

МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА ТА МОБІЛЬНІСТЬ МОЛОДІ УКРАЇНИ В ЧАСИ ВІЙНИ

YOUTH POLICY AND MOBILITY OF UKRAINIAN YOUTH DURING THE WAR

У статті йдеться про особливості функціонування молодіжних організацій України. Підкреслено напрями діяльності молодих людей у військовий час. Зазначено специфіку продовження та часткового відновлення грантових проєктів. У статті пояснено причини, через які волонтерським організаціям вдалося швидше налагодити співпрацю із зовнішніми стейкхолдерами з метою надання допомоги військовим. Показані причини росту рівня довіри між молодіжними організаціями. Розглянуті аспекти відновлення молодіжної роботи. Проаналізовані показники міграції української молоді з 24.02.2022 (а саме скільки виїхало та покинуло домівки), повернення в Україну (у гендерному та віковому співвідношенні), настроїв щодо повернення (включаючи прогнозовані періоди повернення), зайнятості. Визначені причини й наслідки вимушеної та добровільної міграції. Багато уваги приділяється обговоренню питань освіти молоді, а саме завершенню навчання в поточному 2022 році та вступній кампанії. Звідси наголошено на важливості додаткового професійного навчання та можливої перекваліфікації через використання функціоналу відкритих онлайн-платформ з метою працевлаштування в Україні та за кордоном. Відомо, що певна частина українських молодіжних організацій на підконтрольних територіях поступово відновлюють свою діяльність, більш фокусуючись на питаннях безпеки, водночас поновлюються програми з розвитку молоді та грантові проєкти. Зазначені аспекти діяльності профільних органів державної влади у військовий час. Наголошується наявність підтримки та розуміння з боку міжнародних партнерів. Окремо увагу сфокусовано на зміні ціннісних орієнтирів молоді. Періодичність та випадки спілкування державною мовою теж зросли. Наприкінці статті наведено перелік порад щодо діяльності молодіжних організацій та молоді у військовий час.

Ключові слова: молодіжна політика, мобільність, війна, молодь України.

The article deals with the peculiarities of the functioning of youth organizations in Ukraine. The directions of activity of young people in wartime are emphasized. The specifics of continuation and partial resumption of grant projects are indicated. The article explains the reasons why volunteer organizations were able to work more quickly with external stakeholders to help the military. The reasons for the increase in the level of trust between youth organizations are shown. Aspects of resumption of youth work are considered. The indicators of migration of Ukrainian youth from February 24, 2022 (namely how many left and left their homes), return to Ukraine (in terms of gender and age), attitudes towards returning (including projected periods of return), and employment were analyzed. The causes and consequences of forced and voluntary migration are identified. Much attention is paid to the discussion of youth education, namely the completion of training in the current 2022 and the introductory campaign. Hence, the importance of additional professional training and possible retraining, through the use of the functionality of open online platforms, for employment in Ukraine and abroad. It is known that some Ukrainian youth organizations in the controlled territories are gradually resuming their activities, focusing more on security issues, while youth development programs and grant projects are being renewed. These aspects of the activities of relevant public authorities in wartime. It emphasizes the support and understanding of international partners. Special attention is focused on changing the values of young people. Periodicity and cases of communication in the state language have also increased. At the end of the article is a list of tips on the activities of youth organizations and youth in wartime.

Key words: youth policy, mobility, war, youth of Ukraine.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна між Україною та Росією, що почалася 24 лютого 2022 року, спричинила посилення соціальної мобільності української молоді як

вимушено, так і добровільно. Разом із тим для повоєнної розбудови зруйнованого господарства державі, як ніколи, потрібні молоді фахівці, що візьмуть на себе відповідальність

за відновлення економічних процесів в Україні та управління соціальним і політичним життям. Присутність молодих людей на батьківщині та активне їх залучення до прийняття рішень (особливо в молодіжній політиці) підвищує ефективність публічного управління, зміцнює спроможність громад, що унеможливується у разі зростання міграції. Виїзд за кордон найбільш активної, амбітної, підприємливої частини населення загрожує країні зниженням інноваційного потенціалу, створює соціальну напругу, позбавляє майбутнього. Необхідність проведення релевантного аналізу сучасного стану та перспектив розвитку молодіжної політики України в умовах зростання мобільності молоді зумовила актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відзначити, що донедавна питання молодіжної мобільності (в т. ч. соціальної) розглядалися здебільшого у контексті її заохочення та підтримки з боку держави. Так, Я. М. Біляев аналізує функціонування механізмів реалізації державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді та зазначає, що мобільність молоді позитивно впливає на розвиток економіки [1]. Питаннями ефективності молодіжної політики займалися такі науковці, як О. Болотська [2], К. Брензович та Є. Немеш [3]. Деякі автори розглядають освітні міграції (І. Хомишин), вбачаючи в них позитивний вплив на сферу освіти [4]. Але молодіжна міграція має позитивні прояви за наявності двох обставин: 1) коли міграція тимчасова і вона завершується поверненням на батьківщину молодої людини з великим практичним досвідом чи рівнем освіти; 2) коли виїзд молоді не набирає критичної маси. Зовсім інша ситуація складається у періоди воєнних конфліктів, коли молодь виїздить, рятуючи життя або переміщуючи бізнес у безпечні місця.

Формулювання мети статті. Метою статті є аналіз поточної ситуації розвитку молодіжної політики України за 3 місяці російсько-української війни, оцінка впливу зростання вимушених і добровільних, внутрішніх та зовнішніх міграційних потоків молоді та висвітлення можливих перспектив поступового відновлення діяльності молодіжними організаціями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Повномасштабне вторгнення військ РФ в Україну 24 лютого зупинило та змінило хід чималої кількості процесів як усередині, так і зовні нашої держави. Розвиток молодіжної політики не став винятком. Відповідно, зусилля, час та ресурси, що було заплановано

витратити на реалізацію програм, стратегій, ініціатив, проєктів та конкурсів, націлених на розвиток українських молодих людей, були перенаправлені на надання підтримки українським Збройним силам.

Чимало молодих хлопців та дівчат у перші ж дні у статусі добровольців доєдналися до чинних військ, аби власноруч зі зброєю в руках протистояти ворогу, пішли до лав тероборони, проходять навчальні курси з надання медичної допомоги, волонтерять 24/7 (причому з власної ініціативи, без вказівок чи доручень).

З власних спостережень автора грантові та інші зібрані кошти, видані молодіжним організаціям на особисті проєкти, були заморожені або (за попередньої згоди донора/-ів) перенаправлені на закупівлю гуманітарної підтримки, позаяк з перших днів війни звичні молодіжні хаби, центри, ради переформатували свою діяльність у волонтерські штаби допомоги військовим, координаційні центри для надання підтримки вимушеним переселенцям, пункти збору та складування гуманітарної допомоги.

Відомі місцеві волонтерські організації, а також відокремлені підрозділи Всеукраїнських волонтерських структур організували власну діяльність з допомоги військовим як усередині свого міста, так і комунікуючи з іншими регіонами (приклад – Українська Волонтерська Служба), або долучились до попередньо організованих штабів. Щодня в таких угрупованнях молодь координує напрями роботи попередньо сформованих кластерів (плетіння сіток, пошиття військового спорядження, поліграфії), обробляє, верифікує та виконує сотні запитів від військових на амуніцію, тактичне спорядження, оптику й приймає десятки дзвінків від цивільних осіб з проханням про допомогу. У частини молодих людей робота, навчання, особисті прагнення відійшли на другий план, тоді як більшість вільного часу присвячується саме діяльності у штабах (з можливими шляхами комбінування кількох сфер). Такі організації змогли швидше адаптуватися до ситуації, налагодити шляхи фандрейзингу (використовуючи набуті в мирний час навички), віднайти контакти щодо співпраці з бізнесом, відповідно швидше знаходити необхідний товар, купувати його та організовувати логістику до місця призначення. Натомість, на прикладі міста Полтава з міського бюджету, попри затверджену програму та виділені кошти, не було витрачено жодної гривні [5]. Що негативно відобразилось на комунікації з владними структурами, але своєю чергою спри-

яло позитивній співпраці з волонтерськими угрупованнями. Відповідно, час, використаний військовими для оснащення своєї частини, значно скоротився, піднявши при цьому рівень поваги до людини у статусі волонтера.

Кількість джерел, що приймають донати, з кожним днем збільшується. Так само, як і відомі українські фонди (приклад: Повернись Живим), молодь у штабах, або використовуючи особисті картки, збирає ресурси на допомогу військовим, серед яких у т. ч. друзі, знайомі та колеги, що долучилися до лав ЗСУ. Зрозумілим залишається факт, що рівень відповідальності через потребу свідомого поводження з донатами та пошуку якнайякіснішого спорядження збільшився. Адже з кожним днем усе яскравіше постає питання потреби звітності та прозорості щодо руху віднайдених ресурсів перед людьми, що довірилися та пожертвували певну суму.

Загальний рівень єднання, співпраці та довіри серед молоді в державі теж значно зріс. Сьогодні допомога абсолютно незнайомим людям не є чимось дивним, молодь відкрито висловлює власні думки, підписує петиції,

записує публічні звернення. Навички самоорганізованості та самодисципліни молоді людини-волонтера щодня вдосконалюються, попри відсутність можливості довгострокового планування та наявність значних ризиків життю і здоров'ю. Допомогою нині займається чимала кількість людей (серед яких – молодь, що вже працювала в громадському секторі, працевлаштовані в комерційних структурах, надаючи свою продукцію чи послуги безкоштовно, вимушені переселенці, що доєдналися до організованих рухів усередині України чи за її межами), натомість не завжди називаючи ці дії «волонтерством». Високий рівень активності та загального патріотизму у молоді може позитивно вплинути на явку на майбутніх виборах через бажання бути залученим до процесу прийняття рішень.

Станом на 2021 рік 48,6 % молоді України не мали бажання емігрувати [6]. Та сьогодні кількість осіб, які вимушено були змушені покинути власні домівки, збільшується.

Станом на 20 травня з України виїхало 6,3 млн українців (близько половини з яких – люди до 30 років), більшість мігрантів виї-

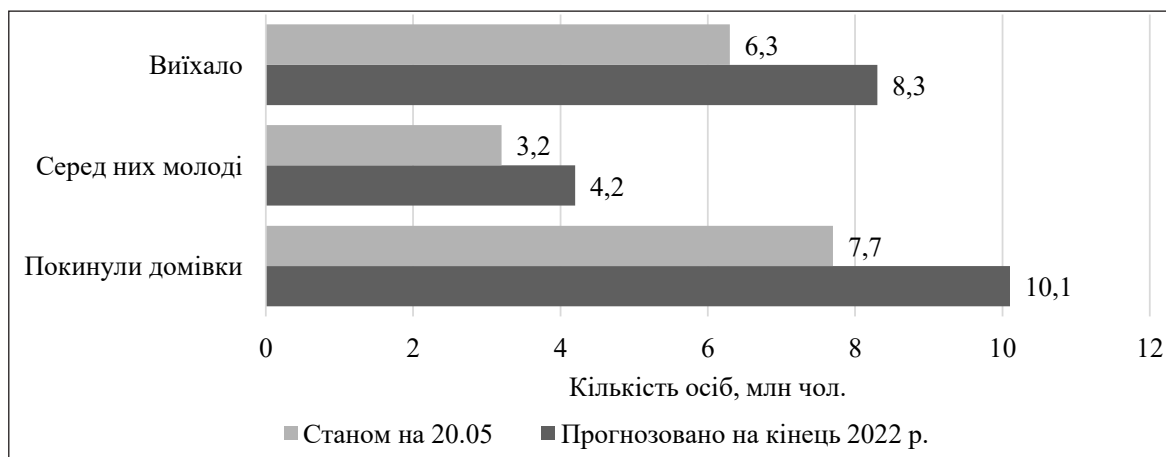

Рис. 2. Динаміка показників повернення української молоді в Україну

Джерело: сформовано автором на основі даних сайту www.data2.unhcr.org

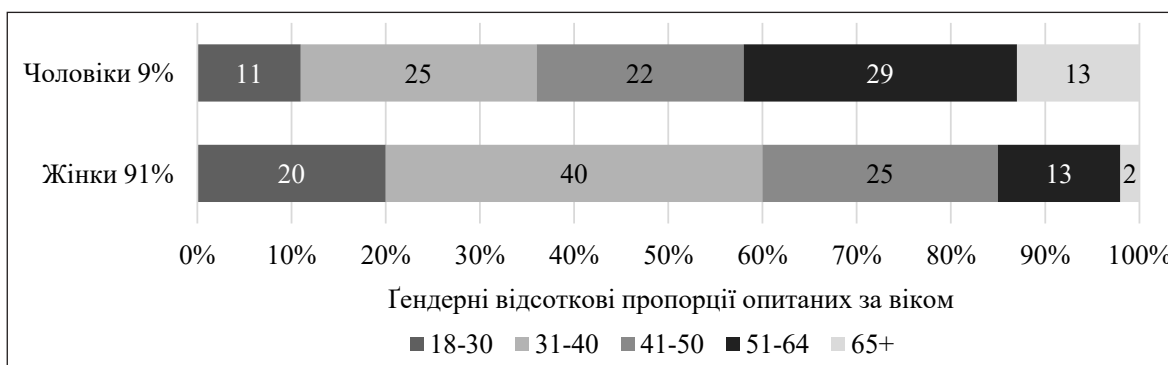

Рис. 1. Динаміка показників міграції українців за 2022 рік

Джерело: сформовано автором на основі даних сайту www.data2.unhcr.org

хала до Польщі. Аналітичні агенції по всьому світі, серед яких – Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, пророкують ріст показника еміграції до 8,3 млн до кінця 2022 року [7]. Водночас понад 7,7 млн чоловік вимушено покинули свої домівки, натомість територіально zostалися на Батьківщині. 13 млн нині застрягли у постраждалих від війни районах і не мають змоги виїхати через ризики для життя.

Станом на 19 травня з-за кордону назад в Україну повернулось 1025500 чоловік, серед яких – 91 % жінок та 9 % чоловіків [8]. З усієї кількості осіб, що повернулись жіночої статі, молоді віком 18–30 років – 20 %, чоловічої – 11 %. З основних зазначених причин повернення: бажання об'єднатися із сім'єю та зростання рівня безпеки в регіоні повернення [9].

За даними аналізу Звіту про внутрішнє переміщення в Україні, переміщена молодь віком 18–29 років становить 13 % від усієї кількості учасників опитування. Натомість серед непереміщеного населення молодь того самого віку становить 12 %.

З-поміж осіб, які покинули свої домівки, є ті, що були змушені піти на цей крок через наявні бойові дії в громаді, і нині конче потребують допомоги з поселенням та іншими питаннями. Натомість, є й ті, що виїхали без вагомої на те причини з умовно «безпечних» територій, при цьому залишивши роботу й родини, а деякі, скориставшись нагодою, пройшовши спрощену процедуру перетину кордону і навіть, попри надії на якнайшвидше завершення війни, не планують повернутися назад, мотивуючи слова тезою, що в Україні немає перспектив.

Станом на 26.04. серед молодих людей віком від 18 до 35 років 33 % опитаних зазначили, що змінили місце постійного проживання (на Сході України цей показник найбільший – 58 %). Загальний показник по Україні становить 20 % серед усіх вікових груп та регіонів. Серед яких тільки 4 % зазначили, що не планують повертатись додому або не визначились з фінальним рішенням. Натомість 22 % планують повернутись у найближчій перспективі, 31 % дещо переcheкавши, а 43 % налаштовані повернутись у домівки одразу після завершення війни [10].

Як і будь-які ресурси, волонтерська допомога, донати від небайдужих партнерських організацій та цивільного населення, гуманітарна підтримка є обмеженою. Відповідно, у разі забезпечення осіб, що виїхали без вагомої на те причини, для осіб, що справді її потребують, як показує досвід штабської діяльності, ресурсу часто не вистачає. Особи, що здатні цю допомогу придбати, насамперед прагнуть безкоштовно отримати належне, натомість ті, хто цього справді потребує, почасти звертаються виключно в надкритичних ситуаціях.

Говорячи про освіту молоді, зрозумілим залишається той факт, що процес завершення навчання здобувачами у поточному другому семестрі не є до кінця врегульованим на державному рівні. Незрозумілими залишаються питання функціонування деяких зруйнованих університетів, продовження навчання до сесії, складання іспитів (у т. ч. державних), випуску бакалаврів.

Вступна кампанія 2022 р. не буде такою ж, як і в попередні роки: в українських ЗВО

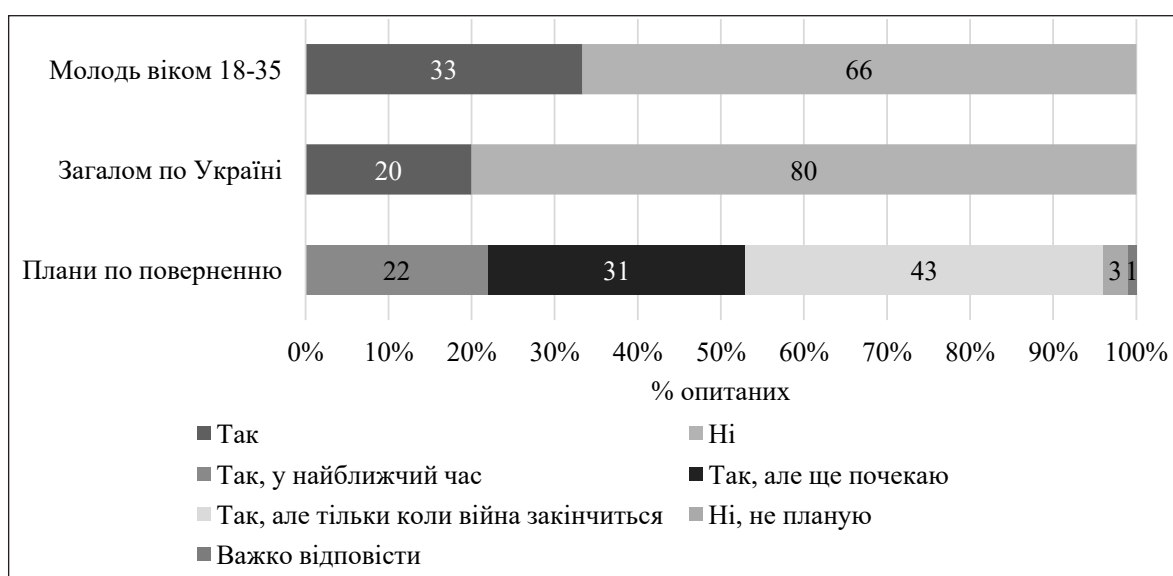

Рис. 3. Динаміка настроїв української молоді, що мігрувала, щодо повернення назад
Джерело: сформовано автором на основі даних сайту www.ratinggroup.ua

серед абітурієнтів з'являються внутрішньо переміщені особи з інших регіонів, тоді як у зарубіжних ЗВО ряди здобувачів поповнюються українською молоддю через наявність пільг для біженців (стипендійні місця, знижки), спрощені процедури подачі документів, можливості академічного обміну на 1 семестр, офіційну можливість виїзду за кордон з метою навчання на денній формі для чоловіків та інші зменшені ризики.

Попри наявну підтримку від іноземних ЗВО, чимало всесвітньо відомих сервісів, застосунків та платформ надали безкоштовно або зі значною знижкою в користування доступ до платного функціоналу своїх ресурсів (додаткових можливостей, освітніх курсів, стрімінгу тощо). Серед відомих – Zoom, Megogo, Yakaboo, Duolingo [11].

Потреба додаткового професійного доступного навчання для молоді нині зросла, позаяк станом на 23.03. серед українців, які мали роботу до війни, працюють 46 % [12]. Натомість з кожним днем ситуація покращується, і вже станом на 26.04. 59 % опитаних українців мають роботу. Відповідно, можливість навчитися нового чи перекваліфікуватися, аби мати віддалену чи часткову зайнятість, є цінною [13].

Станом на 05.05. частина з наявних в Україні молодіжних центрів поступово відновлює свою роботу (частково, продовжуючи штабську активність), адаптуючи свою діяльність до змін у роботі, що диктує нова реальність (стосується як роботи з молодими людьми, так і організації простору), при цьому здебільшого сфокусувавшись на дітях, підлітках та молоді, що внаслідок війни постраждали найбільше (вимушені переселенці, особи, чий батьки нині захищають Україну). Поновлюються програми з професійного розвитку молоді (у відносно безпечному онлайн-форматі), донори оголошують конкурси грантів на проекти підтримки громадянського суспільства за спрощеними умовами, куди

включаються статті витрат, недопустимі для заявників у мирний час: на підтримку інституційної діяльності організації (оплата оренди, комунальних послуг, заробітної плати штатним працівникам), заробітна плата менеджера проекту, купівля необхідної техніки тощо.

Втім діяльність багатьох молодіжних організацій нині неможлива через брак комунікації з усіма її членами, розташування приміщення в зонах бойових дій (його пошкодження та розкрадання ворогом) та загалом емоційного виснаження причетних до діяльності установи осіб.

Міністерство молоді та спорту України у співпраці з іншими програмами організовує зустрічі молодіжних працівників та працівниць (серед яких – працівники молодіжних центрів, члени молодіжних рад) для обговорення поточних викликів та пріоритетів молодіжної роботи у період війни. З метою налагодження роботи молодіжних центрів під час війни Всеукраїнський молодіжний центр випустив відповідні рекомендації [14].

Чимала кількість міжнародних партнерів ввійшли у становище, в якому нині перебуває Україна, та відтермінували проведення запланованих міжнародних молодіжних обмінів та тренінгів. У перші ж тижні країни Європейського Союзу дали можливість подачі заявок для українців на сотні довгострокових волонтерських проектів за програмою European Solidarity Corps. На ті проекти, що все ж втілюються, та де українські громадські організації виступають у ролі партнерів, Європейською Комісією, як виняток з правил, дозволено українській молоді виїжджати з інших країн, де вони нині перебувають, відповідно туди ж повертатись.

Загалом змінились ціннісні орієнтири молоді. Тоді як станом на 2021 рік цінність, що звучить, як «відчуття захищеності та впевненості у майбутньому», стояла на 5-му місці (зазначали 39,7 % опитаних), а питання побудови миру не входило в топ-7 проблем, що

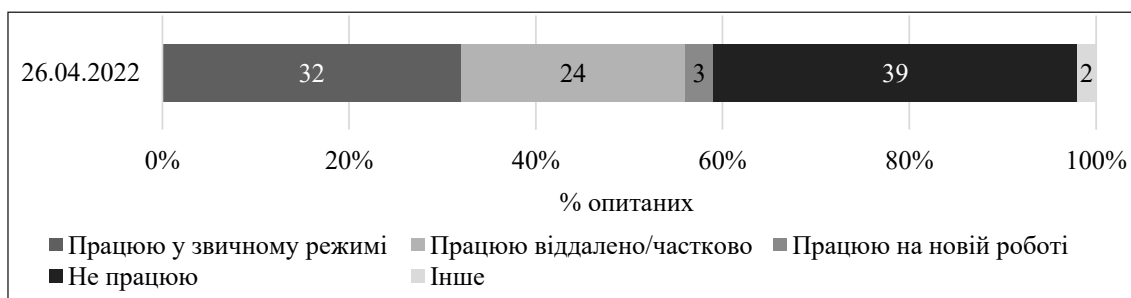

Рис. 4. Динаміка показників зайнятості української молоді за березень-квітень 2022 рік

Джерело: сформовано автором на основі даних сайту www.ratinggroup.ua

турбують найбільше, з настанням подій від 24.02.2022 обидва показники впевнено входять до топ-3 [6].

Станом на 2021 рік 49,2 % використовували українську мову для спілкування в родині, 51,4 % для спілкування на роботі (включаючи школи, ЗВО) та 42,8 % для комунікації з друзями. Сьогодні ж молодь значно частіше використовує українську мову в побуті, у спробах відмовитись від усього російського (ведучи соціальні мережі, змінюючи мову в налаштуваннях встановлених додатків, ведучи особисті нотатки).

Молодь України нині об'єднана, як ніколи. Молодіжні працівники/-ці разом з молоддю – частина тилу української армії. Молодіжні організації та центри навіть у часи війни приносять користь громаді, цивільним, біженцям, військовим і посідають своє місце у цій війні, аби спільними діями прискорити спільну перемогу.

Зрозумілим залишається той факт, що повноцінний розвиток молодіжної політики порівняно з довоєнним періодом наразі не на часі. Відповідно, роботи в цьому напрямі від профільних державних установ та молодіжних рад тимчасово призупинені повністю або виконуються в мінімальному обсязі, поступово нарощуючи обсяги на підконтрольних територіях та територіях, вільних від обстрілів.

Висновки. Виходячи з вищезазначеного, підкреслимо, що для розвитку молодіжної політики України у військовий час молодіжним установам, що перебувають на відносно безпечних територіях, варто поступово відновлювати свою фізичну діяльність, адаптувавши її до зовнішніх умов, використовуючи поради, наведені в табл. 1.

Молоді, як стороні, на яку спрямована вся діяльність, варто своєю чергою бути активно залученою до процесу відновлення активностей з розвитку молодіжної політики.

Таблиця 1

Поради для молодіжних організацій у військовий час

№	Порада	Уточнення
1	подбати про особисту безпеку залучених до роботи осіб	команди, інших стейкхолдерів. В разі наявності у них можливості продовжувати працювати (офлайн чи онлайн) доєднувати до спільної молодіжної роботи, розвивати команду в нових сферах (медіаграмотність, домедична допомога)
2	організувати робочий простір	заклеїти вікна, відсунути столи подалі від вікон, подбати про пожежну безпеку, віднайти прохід до найближчого укриття, переконались про наявність зв'язку, в т. ч. екстреного
3	продумати стратегії захисту відвідувачів	освіжити складники аптечки, зробити базовий запас води та продуктів харчування тривалого зберігання
4	перебудувати вектори молодіжної роботи	додати іншу сферу діяльності, наприклад, видачу гуманітарної допомоги, сфокусуватись на потребах іншої цільової аудиторії (молоді люди-переселенці), продовжувати втілювати молодіжні проекти
5	поновити співпрацю з профільними органами державної влади та іншими донорами	цікавитись можливими програмами підтримки молодіжних організацій, аналізувати наявні державні пріоритети розвитку молоді у військовий час (спільно їх напрацьовувати), аналізувати молодіжний інфопростір на питання наявності грантів для забезпечення інституційної діяльності

Таблиця 2

Поради для молоді у військовий час

№	Порада	Уточнення
1	волонтерити	за можливості долучатись до організованих молоддю штабів та допомагати сторонам, які цього потребують, у доступному форматі та будь-якому місці свого знаходження
2	цікавитись діяльністю молодіжних організацій у своїй громаді	аби бути в курсі активностей, що навіть попри військовий час проводяться з метою професійного розвитку та базового дозвілля молоді (місцевих та переселенців), підтримувати належний рівень особистої освіченості
3	повідомляти про наявні потреби та зміни в них	брати участь в опитуваннях щодо розвитку молодіжної політики, говорити про проблеми, що виникають, давати орієнтири організаціям щодо вектору подальшої роботи
4	свідомо підходити до питання переїзду	за можливості без критично нужденної причини не виїжджати зі своєї громади та намагатися закривати особисті потреби власними зусиллями

Література:

1. Біляєв Я. М. Організаційні засади механізмів державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 4.
2. Болотська О. А. Розвиток академічної мобільності студентів як реалізація принципів Болонського процесу у вищій освіті України. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 1.
3. Брензович К. С., Немеш Є. П. Міжнародна студентська міграція та її вплив на соціально-економічний розвиток країн. *Економіка та суспільство*. 2017. № 10. С. 32–36.
4. Хомишин І. Причини та наслідки освітніх міграцій. *Вісник НУ «Львівська політехніка»*. 2018. № 906 (20). С. 109–116.
5. Депутати вимагають від мера Полтави звіту про виконання програми «Полтавський спротив». *Інтернет-видання Полтавщина* : вебсайт. URL: <https://bit.ly/3lyGP0u> (дата звернення: 28.04.2022).
6. Репрезентативне соціологічне дослідження становища молоді в Україні 2021. Міністерство молоді та спорту України : вебсайт. URL: <https://bit.ly/38IYKif> (дата звернення: 11.05.2022).
7. В ООН прогнозують до 8,3 млн біженців з України. *Слово і діло* : вебсайт. URL: <https://bit.ly/3MSlnzL> (дата звернення: 02.05.2022).
8. Situation Overview: Movement of Ukrainians back into Ukraine. *Operations data portal UNHCR* : вебсайт. URL: <https://bit.ly/3NqA8cP> (дата звернення: 20.05.2022).
9. Ukraine refugee situation. *Operations data portal UNHCR* : вебсайт. URL: <https://bit.ly/3wBSQsv> (дата звернення: 20.05.2022).
10. Дев'яте загальнонаціональне опитування. *Соціологічна група Рейтинг* : вебсайт. URL: <https://bit.ly/3sO6mqk> (дата звернення: 02.05.2022).
11. Безкоштовний доступ до послуг та сервісів: 100+ компаній, які допомагають українцям під час війни. *AIN.UA* : вебсайт. URL: <https://bit.ly/3MBbEgJ> (дата звернення: 28.04.2022).
12. Цифра дня. Скільки українців втратили роботу через війну. *Великий Київ* : вебсайт. URL: <https://bit.ly/3ltRXf8> (дата звернення: 02.05.2022).
13. Українці повертаються до роботи: опитування. *Happy Monday* : вебсайт. URL: <https://bit.ly/3yPQRc6> (дата звернення: 02.05.2022).
14. «Молодіжний центр під час війни». *Всеукраїнський молодіжний центр* : вебсайт. URL: <https://bit.ly/3LFg3xY> (дата звернення: 15.05.2022).

References:

1. Biliayev, Ya. M. (2019). Orhanizatsiini zasady mekhanizmiv derzhavnoi polityky shchodo zabezpechennia sotsialnoi mobilnosti molodi [Organizational principles of state policy mechanisms to ensure social mobility of youth]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 4. [in Ukrainian]
2. Bolotska, O. A. (2013). Rozvytok akademichnoi mobilnosti studentiv yak realizatsiia pryntsyviv Bolonskoho protsesu u vyshchii osviti Ukrainy [Development of academic mobility of students as a realization of the principles of the Bologna process in higher education in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Donbasu – Scientific Bulletin of Donbass*, 1. [in Ukrainian]
3. Brenzovych, K. S., Nemesh, Ye. P. (2017) Mizhnarodna studentska mihratsiia ta yii vplyv na sotsialno-ekonomichnyi rozvytok krainy [International student migration and its impact on the socio-economic development of the country]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, 10, 32–36. [in Ukrainian]
4. Khomyshyn, I. (2018). Prychyny ta naslidky osvitnikh mihratsii [Causes and consequences of educational migrations]. *Visnyk NU “Lvivska politekhnika” – Bulletin of Lviv Polytechnic National University*, 906 (20), 109–116. [in Ukrainian]
5. Deputaty vymahaiut vid mera Poltavy zvituu pro vykonannia prohramy “Poltavskiy sprotyv” [Deputies demand from the mayor of Poltava the report on implementation of the Poltava Resistance program]. *Internet-vydannia Poltavshchyna – Online edition Poltava region*. Retrieved from: <https://bit.ly/3LQ2ADI> [in Ukrainian]
6. Rerezentatyvne sotsiolohichne doslidzhennia stanovishcha molodi v Ukraini 2021 [Representative sociological study of the situation of youth in Ukraine 2021]. *Ministerstvo molodi ta sportu Ukrainy – Ministry of Youth and Sports of Ukraine*. Retrieved from: <https://bit.ly/38IYKif> [in Ukrainian]
7. V OON prohozuiut do 8,3 mln bizhentsiv z Ukrainy [The UN predicts up to 8.3 million refugees from Ukraine]. *Slovo i dilo – Word and deed*. Retrieved from: <https://bit.ly/3MSlnzL> [in Ukrainian]
8. Situation Overview: Movement of Ukrainians back into Ukraine. *Operations data portal UNHCR*. Retrieved from: <https://bit.ly/3NqA8cP>
9. Ukraine refugee situation. *Operations data portal UNHCR*. Retrieved from: <https://bit.ly/3wBSQsv>
10. Deviate zahalnonatsionalne opytuvannia [Ninth nationwide survey]. *Sotsiolohichna hrupa Reitynh – Sociological group Rating*. Retrieved from: <https://bit.ly/3sO6mqk> [in Ukrainian]
11. Bezkoshtovnyi dostup do posluh ta servisiv: 100+ kompanii, yaki dopomahaiut ukraintsiam pid chas viiny [Free access to services: 100+ companies that help Ukrainians during the war]. *AIN.UA*. Retrieved from: <https://bit.ly/3MBbEgJ> [in Ukrainian]

12. Tsyfra dnia. Skilky ukraintsiv vtratyly robotu cherez viinu [Figure of the day. How many Ukrainians lost their jobs due to the war?]. *Velykyi Kyiv – Greater Kyiv*. Retrieved from: <https://bit.ly/3ltRXf8> [in Ukrainian]
13. Ukraintsi povertaiutsia do roboty: opytuvannia [Ukrainians return to work: polls]. *Happy Monday*. Retrieved from: <https://bit.ly/3yPQRC6> [in Ukrainian]
14. “Molodizhnyi tsentr pid chas viiny”. Rekomendatsii dlia molodizhnykh tsentriv [“Youth Center during the war”. Recommendations for youth centers]. *Vseukrainskyi molodizhnyi tsentr – All-Ukrainian Youth Center*. Retrieved from: <https://bit.ly/3LFg3xY> [in Ukrainian]

УДК 323.070

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-13](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-13)

Христина ФЕДОРИЩАК

кандидат політичних наук, доцент кафедри публічного управління та адміністрування,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, вул. Карпатська, 15,
Івано-Франківськ, Україна, 76000
ORCID: 0000-0002-7842-3818

Лариса МОСОРА

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління та адміністрування,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, вул. Карпатська, 15,
Івано-Франківськ, Україна, 76000

Khrystyna FEDORYSHCHAK

Candidate of Political Science, Associate Professor at the Department of Public Administration,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Karpatska str., 15, Ivano-Frankivsk,
Ukraine, 76000
ORCID: 0000-0003-4341-1937

Larysa MOSORA

Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor at the Department
of Public Administration, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Karpatska str., 15,
Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76000

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

THE PLACE AND ROLE OF THE MEDIA IN THE FIELD OF PUBLIC POLICY

Здійснено аналіз місця та ролі засобів масової інформації у сфері публічної політики. Зазначено, що мас-медіа є такими ж суб'єктами публічної політики, як і органи державної влади та місцевого самоврядування, інститут громадянського суспільства, представники наукового співтовариства та бізнес-структур. Важливе місце у взаєминах цих суб'єктів посідає комунікація, зокрема політична, яка виступає важливим елементом публічної політики.

Визначено, що ЗМІ стали інструментом конструювання політичних порядків та відносин між владою й громадськістю. Проаналізовано основні функції засобів масової інформації, а саме: комунікативну, організаційно-ідеологічну, культурно-освітню, рекреаційну.

Визначено роль масмедіа в демократичних та перехідних системах. Завдяки ЗМІ влада отримала надзвичайно ефективний інструмент впливу на суспільство, що відкриває нові можливості для маніпулювання громадською думкою. У перехідних демократіях медіа найчастіше виконують не інформаційну, а ідеологічну функцію.

Ключові слова: публічна політика, засоби масової інформації, політична комунікація, інформаційний простір.

An analysis of the place and role of the media in the field of public policy was made. It is noted that the mass media is the same subjects of public policy as public authorities and local governments, the institution of civil society, representatives of the scientific community and business structures. An important place in the relationship between these actors is communication, in particular political, which is an important element of public policy. It is determined that the media has become a tool for constructing political order and relations between the government and the public. The main functions of mass media are analyzed, namely: communicative, organizational, ideological, cultural-educational, recreational. The role of mass media in democratic and transitional systems is defined. Thanks to the media, the government has gained an extremely effective tool for influencing society, which opens up new opportunities for manipulating public opinion. In transitional democracies, the media often perform an ideological rather than an informational function.

Key words: public policy, mass media, political communication, information space.

Постановка проблеми. Друга половина ХХ століття стала часом глибоких перетворень у розвитку демократії. Якісні зміни відбулись не лише в економічній, фінансовій, політичній, духовній, культурній системах, але й інформаційній сфері суспільства. У громадян виникає потреба в інформації та контролі процесів публічного управління й діяльності органів влади різних рівнів. Держава з монополіста влади перейшла на новий корпоративний, сервісний рівень відносин з громадянами. Представники наукового товариства, інститути громадянського суспільства, бізнес-структури, ЗМІ стали ж такими великими гравцями на політичній арені, як і органи державної влади та місцевого самоврядування. Всі вони виступають рівноправними суб'єктами формування порядку денного.

Нині політичні процеси, що відбувається в публічному просторі, представлені комплексом вертикальних та горизонтальних взаємодій і підтримкою інформаційно-комунікаційних ресурсів. Уявлення людей про світ та процеси в ньому значною мірою формуються під впливом засобів масової комунікації, зокрема масмедіа. В ХХІ столітті інформація стала стратегічним ресурсом, за вплив на який ведуться інформаційні війни, масштаби та загрози яких не поступаються класичним військовим протистоянням.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема значення, місця та ролі засобів масової комунікації та інформації у сфері публічної політики завжди є актуальною та має міждисциплінарний характер, оскільки привертає увагу експертів різних галузей, політологів, журналістів, психологів, соціологів, серед яких – А. Данько-Сліпцова, Н. Єршова, І. Костиря, О. Панченко, В. Парсонс, М. Пахнін, С. Рейтерович, М. Стадник, С. Телешун, О. Чальцева, С. Ясиневич.

Мета та завдання статті полягають у визначенні ролі та місця засобів масової інформації у системі публічної політики.

Основний матеріал. Публічна політика як науковий концепт увійшла в науку порівняно нещодавно, в другій половині ХХ ст., але стала одним із тих напрямів, що швидко розвивається та популяризується. Академічний інтерес викликаний пошуком нових методологічних підходів до пояснення змін у сучасному світі.

Найчастіше публічна політика визначається крізь призму політико-управлінського процесу будь-якої держави і являє собою складний і взаємозалежний механізм вироблення та здійснення політичного рішення,

що задовольняє як очікування суспільства, так і еліти. На думку вчених, управлінський вимір публічної політики дозволяє визначити інституціональні та технологічні можливості акторів політичного процесу у виробництві публічних рішень. У системі публічного управління існують політична й адміністративна підсистеми, що задають інституціональний коридор для участі громадянського суспільства в процесі формування порядку денного, прийняття рішень і контролю за їх виконанням. Політична підсистема публічного управління результує дискурсивність публічної сфери за допомогою системи політичного представництва й практик взаємодії, формуючи стратегію розвитку системи [11, с. 51–52].

Англійський дослідник Вейн Парсонс у своїй книзі «Публічна політика. Вступ до теорії й практики аналізу політики» постарався розкрити еволюцію пояснень політичного процесу розробки і здійснення публічної політики. Саме він уперше вводить у політичний процес неінституційованих акторів – бізнес, групи тиску, масмедіа, громадян – не просто як гіпотетичні сили, а як реальних учасників, що свідомо чи автоматично долучаються до вироблення і здійснення політики [6].

Українські фахівці у галузі держуправління С. Телешун, С. Ситник та І. Рейтерович також поділяють думку В. Парсонса й розглядають публічну політику (public policy) як політику органів державного управління, засновану на механізмах публічного узгодження інтересів зацікавлених сторін і спрямовану на досягнення суспільно значимих цілей та вирішення суспільно важливих завдань. Іншими словами, публічна політика – це спрямована діяльність партій, зацікавлених осіб, засобів масової інформації, синдикатів, соціальних рухів на вирішення проблем, що хвилюють суспільство [4].

Український дослідник М. Стадник продовжує думку своїх колег і наголошує, що запити на формування публічної політики були зумовлені тим, що численні групи інтересів отримали реальну можливість брати участь у формуванні політичного порядку денного, впливати на процес розроблення й втілення політичних рішень та спільно з усіма учасниками політичного процесу вибудовувати складну мережу взаємозв'язків. Він виділяє п'ять груп суб'єктів публічної політики, що впливають на формування порядку денного: органи державної влади та місцевого самоврядування, суб'єкти громадянського суспільства, засоби масової інформації, пред-

ставники бізнес-структур, представники наукового співтовариства. Й відзначає, що, належачи до різних організацій та представляючи іноді протилежні інтереси, численні дійові суб'єкти комунікують між собою заради гармонізації соціальних інтересів [10, с. 28–29]. Комунікація в цьому випадку забезпечує взаємодію між суспільством і владою і виступає важливим елементом публічної політики.

У дисертації А. Данько-Сліпцова дає визначення публічної політики крізь призму комунікативного підходу, наголошуючи, що публічна політика – це специфічна форма комунікації суб'єктів політики, це діалогові стосунки, які передбачають аргументацію певної точки зору з метою переконати іншого учасника у правильності вибраного рішення або ж змінити власну позицію.

Щоб краще зрозуміти суть комунікації, варто розглянути її структуру, в основі якої лежить п'ять компонентів:

– суб'єкт (саме він провадить активну політичну діяльність);

– адресат комунікації (інший суб'єкт). Тут варто наголосити, що дослідники не виокремлюють у структурі політичної комунікації об'єкт, адже адресат, тобто той, для кого призначалося повідомлення, є також активним учасником у системі. Він не безмовний отримувач, а учасник, який отримує повідомлення, обробляє його і робить відповідний посил повідомлення відправнику, реагує чи не реагує на отримане повідомлення. І саме цією реакцією він здійснює процедуру зворотного зв'язку;

– канали комунікації (засоби масової комунікації, засоби масової інформації, нові медіа, міжособистісні канали комунікації, групові та інше);

– контент повідомлення;

– простір (індивідуальне повідомлення, колективне, мережеве і т. ін.) [1, с. 73–74].

Формування раціональної публічної комунікації має визначальну роль для всіх політичних процесів і цілей, оскільки без неї неможливо ні налагодити інформаційні зв'язки між державними та недержавними акторами у політичному просторі, ні легітимізувати владні рішення, а без цього неможливе порозуміння у демократичному суспільстві [2].

Нові види комунікації породжують нові можливості для акторів публічного поля формувати порядок денний, контролювати його виконання, брати участь у процесі його реалізації за допомогою мережевих ресурсів. Інтерактивні механізми (електронний уряд, електронні послуги, електронні ЗМІ тощо) у сучасних умовах конструюють публічну

політику «знизу – вгору», визначаючи нову практику публічно-приватного партнерства. Таким чином, інформаційні технології стають одним із головних інструментів реалізації публічної політики у сучасних політичних умовах, які в перспективі можна розглядати як основу трансформації політичних систем усіх типів [11, с. 98].

Основною причиною завоювання ЗМІ настільки високого місця в політичному житті сучасних суспільств є те, що за їх допомогою держава та інші політичні суб'єкти можуть не тільки інформувати населення про цілі та цінності своєї політики, а й моделювати відносини з громадськістю, що стосуються формування представницьких органів влади і правлячих еліт, підтримання авторитету відповідних цілей, традицій і стереотипів. Інакше кажучи, ЗМІ стали найпотужнішим інструментом цілеспрямованого конструювання політичних порядків, засобом вибудовування необхідного владі зв'язку і відносин з громадськістю [5].

Так, у ст. 22 Закону України «Про інформацію» відзначено, що ЗМІ – це засоби, що призначені для публічного поширення друкованої або аудіовізуальної інформації з метою доведення її до необмеженого кола осіб [8].

Таким чином, основна роль ЗМІ натепер не так інформаційна, скільки ідеологічна, тобто ЗМІ не стільки транслують інформацію, що відображає об'єктивний стан суспільних настроїв, скільки виступають інструментом, який ці настрої формує, направляє за допомогою певної інформації [5].

У такому разі цікавим є погляд теоретика масової комунікації Д. Маккуейла, який відзначає, що медіа можуть розглядатися як:

– вікно (відчинене для подій та досвіду) – коли в процес ніхто не втручається;

– дзеркало подій у суспільстві та у світі – це правдиве відображення, хоча кут зору і напрямки вибирають інші;

– фільтр, охоронець – відбір частин інформації для представлення глядачу та затемнення інших (свідомо чи ні);

– гід або перекладач – коли пояснюється те, що, на думку комунікатора, глядач не розуміє;

– екран або перешкода – медіа можуть відрізати аудиторію від дійсності, представляючи неправильний погляд на світ.

Доречно також зауважити, що ЗМІ використовують два основних способи поширення інформації – послідовний та фрагментарний. Стосовно першого способу можна спостерігати використання преси з метою різнобічного й послідовного висвітлення в публікаціях тієї чи іншої проблеми державного значення. За

другим способом, що особливо поширений на телебаченні, відправники інформації (комуніканти) створюють для реципієнтів (слухачів, глядачів) низку труднощів, оскільки перешкоджають непрофесіоналам (більшості громадян) сформуванню та відтворенню цілісної картини суспільних явищ та подій [7, с. 41].

Д. Стромберг та Дж. Снайдер, досліджуючи вплив масмедіа на публічну політику, виділяють такі фактори, що впливають на неї, як: різниця у доступі до медіа по соціальних групах; активне висвітлення політичного контенту; публікація індивідуальних новин-розповідей. Медіаконтент може діяти на політику, тому що він надає населенню деякі важливі аспекти перед виборами. Медіа можуть впливати на колективну поведінку через надання інформацію, наприклад, на прийняття рішень у разі голосування, тому що творці політики отримують сильний імпульс виправдати очікувані обіцянки. У цьому випадку є небезпека, що громадяни отримують непропорційні бонуси від урядових програм. Якщо медіа не висвітлюють певні питання, то вони не надають виборцям необхідну інформацію для подальших дій. Інформація, яку передають медіа, може впливати на сучасний політичний процес та на обіцянки політиків у передвиборчій кампанії [13, с. 48–49].

З одного боку, ЗМІ створили можливість загального охоплення і включення населення в політичний процес демократичним шляхом, зробивши їх учасниками політичного процесу, надавши їм право вибирати кандидата, ідеологію, програму. З іншого боку, розширення політичної комунікації, величезні можливості ЗМІ призвели до того, що політичне життя багато в чому стало переміщатися у символічний простір засобів масової інформації, зробивши свідомість населення заручником розповсюджуваних ЗМІ повідомлень і битв, що розгортаються в них.

Як зазначають дослідники, сучасні інформаційні технології позитивно впливають на розвиток і зміцнення демократії. Зокрема, вони:

- створюють нові форми комунікації у сфері публічної влади;
- послаблюють інформаційну залежність суспільства від традиційних медіа, які редагують інформацію відповідно до своєї мети, а отже, до розширення діапазону доступних для громадян думок;
- призводять до зростання відкритості і транспарентності політичних інститутів і політики загалом;
- створюють нові механізми політичної мобілізації мас, що сприяє організації і коорди-

нації дій політичних однодумців, підвищують шанси невеликих партій і представників політичних меншин, які отримують можливість звернення до широких масових аудиторій;

– дають широким верствам населення технологічну можливість брати участь в обговоренні суспільно-політичних проблем;

– нарешті, інформаційні технології «розширюють можливості взаємодії громадян і урядових органів, що, революціонізуючи систему зв'язків між суспільством і владою, і роблячи більш чутним голос звичайних людей, змінює саму тканину демократичного процесу» [3, с. 113–114].

Нині засоби масової інформації є не просто фактором виробництва, поширення та обміну інформацією, але і формою організації масових інформаційно-комунікативних процесів. У цьому контексті варто розглянути функції, які виконують масмедіа, й виділити такі:

- комунікативні, що виявляються в налагодженні контакту;
- організаторські, що виявляються у виокремленні ролі журналістики як «четвертої влади» у суспільстві;
- ідеологічні, що виявляються у прагненні здійснення глибокого впливу на свідомість людей, на ціннісні орієнтації та світоглядні основи аудиторії, на ідеали і прагнення суспільства, враховуючи мотивацію поведінкових актів;
- культурно-освітні, що виявляються у вихованні населення за зразками загальносвітової культури, що своєю чергою сприяє всебічному розвитку кожної людини;
- рекреативні функції, що виявляються в наданні суспільству духовних та психологічних благ, таких як зняття напруги, розваги та отримання задоволення [7, с. 45].

Завдяки реалізації зазначених функцій ЗМІ справляють вплив на всі сфери життєдіяльності суспільства.

У демократичних системах інституціоналізовані незалежні засоби масової інформації представлені в публічному просторі друкованими, телевізійними, інтернет-структурами, які не належать державі й групам інтересів. Розвиненість цього актора публічної політики залежить від можливості його бути самостійним у формуванні інформаційного контенту й здатності впливати на політичні рішення в державі. ЗМІ виступають індикаторами проблем у суспільстві; формулюють проблеми, тим самим сприяючи формуванню порядку денного й виконуючи роль громадських контролерів, проводячи журналістські розслідування з проблем, що вимагають рішень у політичному полі.

У перехідних системах, які, трансформуючись, все-таки не демократизуються, ЗМІ обмежені у своїх публічних функціях державними і/або кланово-олігархічними структурами, які контролюють інформаційний контент і позбавляють їх можливості впливати на владу. Обмеженість або відсутність незалежних ЗМІ у державі не дає можливості здійснювати дискурсивну практику взаємодії між суспільством і державою, що неминуче веде до формування позагромадянської публічності [11, с. 119–120].

Що стосується України, то багато дослідників поділяють думку, що вітчизняна медіасистема перебуває на перехідному етапі, оскільки медіапростір усе ще формується зацікавленими групами (олігархами), які мають свої латентні інтереси у сфері політики. Останні президентські та парламентські вибори ще раз підтвердили тезу, що «хто керує телебаченням, той керує суспільством». Цікавим та показовим у цьому розрізі є дослідження щодо пошуку інформації та питання довіри до ЗМІ. Центральні телеканали залишаються найбільш популярним джерелом інформації, їх дивляться 75 % респондентів, друге місце посідають соцмережі (44 %), третє – українські інтернет-видання – 27,5 % [12]. Загалом українським ЗМІ довіряють 26,1 % українців, не довіряють – 43,3 %. У регіональному розподілі довіра до українських ЗМІ виглядає так: найбільша на Заході країни – 39,3 %, Центр – 24,9 %, Південь – 21,9 %, найменша

довіра на Сході – 10 %, при цьому на Сході не довіряють 68,2 % [9].

Цікавим у цьому розрізі є також кейс і про журналістські розслідування, які останнім часом набирають популярності і тією чи іншою мірою забезпечують контроль громадянського суспільства у діях влади різних рівнів. Проводячи власну інформаційно-аналітичну діяльність, журналісти через різні засоби масової комунікації здійснюють публічне інформування про найважливіші проблеми в політичній, економічній, соціальній сферах. І як результат, з них випливає, що в українському політикумі присутній ефект Данінга-Крюгера, коли люди, які мають низький рівень кваліфікації, роблять помилкові висновки та приймають невдалі рішення, але не здатні усвідомити свої помилки через низький рівень кваліфікації.

Висновки. Можна з упевненістю сказати, що засоби масової інформації відіграють важливу роль у функціонуванні політичної системи. Нині масмедіа – це не просто сукупність технічних засобів для поширення змісту інформації, це система нав'язування моделей поведінки. З їх допомогою як влада, так і суспільство надає перевагу чи не бере до уваги ті чи інші проблеми, що потрапляють/не потрапляють у порядок денний. Саме за допомогою ЗМІ інформація стає публічною та відкритою. І тільки від ефективності влади, а також від медіаграмотності громадян залежить, в якій системі ми будемо жити: чи в демократичній, чи у системі перехідного періоду.

Література:

1. Данько-Сліпцова А. Політико-комунікаційні процеси формування сучасного інформаційного суспільства : дис. канд. політ. наук : 23.00.02. Київ. 2021. С. 73–74.
2. Єршова Н. Г. Публічні комунікації у публічній політиці: визначення основних понять. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 4. 2019. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2019/104.pdf (дата звернення: січень 2022).
3. Костирич І. Медіатизація політики та політизація ЗМІ як тенденції політичного процесу в Україні. *Політичний менеджмент*. № 1-2. 2013. С. 113–114.
4. Механізми узгодження інтересів у виробленні публічної політики в Україні : навчальний посібник / С. О. Телешун, В. В. Карлова, О. Г. Пухкал, І. В. Рейтерович, С. В. Ситник ; за заг. ред. С. О. Телешуна. Київ : НАДУ, 2019. 192 с.
5. Панченко О. А. Засоби масової комунікації як платформа державної інформаційної політики. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 4. 2020. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/4.pdf (дата звернення: січень 2022).
6. Парсонс В. Публічна політика: вступ до теорії й практики аналізу політики / пер. з англ. О. Дем'янчука. Київ : Видавничий Дім «Києво-Могилянська академія». 2006. 550 с.
7. Пахнін М. Взаємодія засобів масової комунікації з органами публічного управління як чинник державотворення в Україні : дис. канд. наук з держ. управ. Харків. 2018. С. 45.
8. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ. Дата оновлення 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12&p=1217856518710949#Text> (дата звернення: січень 2022).
9. Соціологи розповіли про ставлення українців до ЗМІ. *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2017/09/22/povyna/suspilstvo/socziolohy-rozpozvily-pro-stavlennya-ukrayincziv-zmi>
10. Стадник М. М. Становлення публічної політики в Україні. *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 40. С. 28–29.

11. Чальцева О. М. Публічна політика: теоретичний вимір і сучасна практика : монографія. Вінниця. 2017. С. 119–120.
12. Як змінилися уподобання та інтереси українців до засобів масової інформації після виборів 2019 р. та початку пандемії COVID-19 (серпень 2020 р.). *Разумков Центр*. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/yak-zminylys-upodobannia-ta-interesy-ukraintziv-do-zasobiv-masovoi-informatsii-pislia-vyboriv-2019r-ta-pochatku-pandemii-covid19-serpen-2020r>
13. Ясиневич С. Механізм державного регулювання діяльності суспільного мовлення в контексті розвитку громадянського суспільства : дис. канд. наук з держ. управ.: 25.00.02. Одеса. 2019. С. 48–49.

References:

1. Danko-Sliptsova, A. (2021). Polityko-komunikatsiini protsesy formuvannia suchasnoho informatsiinoho suspilstva : dys. kand. polit. nauk: 23.00.02. Kyiv. S. 73–74. [in Ukrainian]
2. Iershova, N. H. (2019). Publichni komunikatsii u publichnii politytsi: vyznachennia osnovnykh poniat. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. № 4. Retrieved from: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2019/104.pdf [in Ukrainian]
3. Kostyria, I. (2013). Mediatyzatsiia polityky ta polityzatsiia ZMI yak tendentsii politychnoho protsesu v Ukraini. Politychnyi menedzhment. № 1-2. S. 113–114. [in Ukrainian]
4. Mekhanizmy uzghodzhennia interesiv u vyroblenni publichnoi polityky v Ukraini : navchalnyi posibnyk / S. O. Teleshun, V. V. Karlova, O. H. Pukhkal, I. V. Reiterovych, S. V. Sytnyk; za zah. red. S. O. Teleshuna 2019. Kyiv : NADU. 192 s. [in Ukrainian]
5. Panchenko, O. A. (2020). Zasoby masovoi komunikatsii yak platforma derzhavnoi informatsiinoi polityky. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. № 4. Retrieved from: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/4.pdf [in Ukrainian]
6. Parsons, V. (2006). Publichna polityka: vstup do teorii y praktyky analizu polityky / per. z anhl. O. Demianchuka. Kyiv : Vydavnychi Dim “Kyievo-Mohylianska akademiia”. 550 s. [in Ukrainian]
7. Pakhnin, M. (2018). Vzaiemodiia zasobiv masovoi komunikatsii z orhanamy publichnoho upravlinnia yak chynnyk derzhavotvorennia v Ukraini : dys. kand. nauk z derzh. uprav. Kharkiv. S. 45. [in Ukrainian]
8. Pro informatsiiu : Zakon Ukrainy vid 02.10.1992 № 2657-XII. Data onovlennia; 01.01.2022. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12&p=1217856518710949#Text> [in Ukrainian]
9. Sotsiolyhy rozpovily pro stavlennia ukraintziv do ZMI. Slovo i dilo. Retrieved from: <https://www.slovoidilo.ua/2017/09/22/novyna/suspilstvo/socziolyhy-rozpovily-pro-stavlennia-ukrayincziv-zmi> [in Ukrainian]
10. Stadnyk, M. M. (2014). Stanovlennia publichnoi polityky v Ukraini. Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia. Vyp. 40. S. 28–29. [in Ukrainian]
11. Chaltseva, O. M. (2017). Publichna polityka: teoretychnyi vymir i suchasna praktyka : monohrafiia. Vinnytsia. S. 119–120. [in Ukrainian]
12. Iak zminylys upodobannia ta interesy ukraintziv do zasobiv masovoi informatsii pislia vyboriv 2019 r. ta pochatku pandemii COVID-19 (serpen 2020 r.). Razumkov Tsentr. Retrieved from: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/yak-zminylys-upodobannia-ta-interesy-ukraintziv-do-zasobiv-masovoi-informatsii-pislia-vyboriv-2019r-ta-pochatku-pandemii-covid19-serpen-2020r> [in Ukrainian]
13. Iasynevych, S. (2019). Mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання diialnosti suspilnoho movlennia v konteksti rozvytku hromadianskoho suspilstva : dys. kand. nauk z derzh. uprav.: 25.00.02. Odesa. S. 48–49. [in Ukrainian]

УДК 321.022

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-14](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-14)

Борис ФІЛАТОВ

доктор політичних наук, міський голова м. Дніпро, просп. Д. Яворницького, 75,
Дніпро, Україна, 49000

ORCID: 0000-0001-5845-8733

Boris FILATOV

Doctor of Political Sciences, Mayor of city Dnipro, D. Yavornytskoho Avenue, 75, Dnipro, Ukraine, 49000

ORCID: 0000-0001-5845-8733

ПАТРІОТИЧНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ: ПІДХОДИ ДО ТЕОРЕТИЧНОГО ОБҐРУНТУВАННЯ

PATRIOTIC POLITICAL MANAGEMENT: APPROACHES TO THEORETICAL REASONING

Розглядається встановлення оптимальних траєкторій політичного врядування в умовах конкуренції та багатоманітності альтернатив. Вивчаються напрямки поєднання розбудови державності та політичних трансформацій та оцінки значення ідейної орієнтації політичних діячів. Розкривається сутність патріотичних налаштувань політичного менеджменту на основі політичних реалій сьогодення та інтерпретації управлінської ретроспективи. Встановлюються особливості політичного менеджменту як однієї з основ побудови відносин між громадянським суспільством та інститутами політичного представництва і врядування. Обговорюється потенціал патріотичного політичного менеджменту в контексті підвищення якості політичних рішень. Метою статті є з'ясування теоретичних засад дослідження патріотичного політичного менеджменту в умовах сучасної демократії. У статті застосовуються загальнологічні (аналіз, синтез) та фахові методи політичної науки (порівняльний та структурно-функціональний) методи. Досліджуються мотивації політичного менеджменту, пов'язані з інституційною структурою демократичної політики. З'ясовується значення патріотичної мотивації управлінської політичної дії, яке полягає у створенні ситуації високої імовірності прийняття патріотичних політичних рішень. Розкрито необхідність ретельної політичної аналітики та прогнозування ситуації. Встановлено, що структурно-функціональний вираз патріотичного політичного менеджменту пов'язаний з елементами підготовки та впровадження менеджерських стратегій. Досліджується патріотична політична альтернатива як сукупність положень, які детермінують варіанти дій центрів публічного врядування та громадсько-політичної активності в умовах загрози безпеці та стабільності. З'ясовується зміст патріотичної матриці політичного управління та виступає системою орієнтирів та опціональних реакцій на зміни ситуації.

Ключові слова: патріотизм, політичний менеджмент, політична альтернатива, прийняття рішень, політичне представництво громадського середовища.

The establishment of optimal trajectories of political governance in conditions of competition and diversity of alternatives is considered. Areas of combination of statehood development and political transformations and assessment of the importance of ideological orientation of politicians are studied. The essence of patriotic attitudes of political management on the basis of political realities of the present and interpretation of managerial retrospective is revealed. The peculiarities of political management as one of the bases for building relations between civil society and institutions of political representation and governance are established. The potential of patriotic political management in the context of improving the quality of political decisions is discussed. The aim of the article is to clarify the theoretical foundations of the study of patriotic political management in modern democracy. The article uses general (analysis, synthesis) and professional methods of political science (comparative and structural-functional) methods. The motivation of political management is connected with the institutional structure of democratic politics. The importance of patriotic motivation of managerial political action, which consists in creating a situation of high probability of patriotic political decisions, is clarified. The need for careful political analysis and forecasting of the situation is revealed. It is established that the structural and functional expression of patriotic political management is associated with elements of preparation and implementation of management strategies. The patriotic political alternative is studied as a set of provisions that determine the options for action of centers of public governance and socio-political activity in the face of threats to security and stability. The content of the patriotic matrix of political governance is clarified and serves as a system of guidelines and optional reactions to changes in the situation.

Key words: patriotism, political management, political alternative, decision making, political representation of the public environment.

Постановка проблеми. Мотивації ухвалення політичних рішень на сучасному етапі пов'язані з низкою ідеологічних та прагматичних умов. Встановлення оптимальних траєкторій політичного врядування в умовах конкуренції та багатоманітності альтернатив вимагає постійного моніторингу політичних процесів і безстороннього аналізу фактів. Водночас в умовах політичного напруження та в кризових ситуаціях важливим елементом орієнтації в політичних подіях та впорядкування ресурсів є ціннісні та інституційні засади політичного врядування. В умовах розбудови державності та політичних трансформацій великого значення набуває ідейна орієнтація політичних діячів. Патріотичні цінності та ідеї настанови в сучасному глобалізованому світі виступають не лише основою для формування переконань, але й основою для прагматичного ситуативного антикризового управління та ризик-менеджменту. Необхідними умовами досягнення успіху в політичному управлінні є стійкість цілей та реалістичність завдань. Патріотичні налаштування політичного менеджменту в сучасному світі формуються на основі політичних реалій сьогодення та інтерпретації ретроспективи. У зв'язку із цим необхідно з'ясувати основні теоретичні основи інтерпретації патріотичних основ політичного менеджменту. Також актуальним є виявлення перспектив та методів ситуативного балансування ситуації, стабілізації подій, управління ним. У сучасній Україні політичний менеджмент нерідко розглядається з позиції бюрократії або технократії. Це не вичерпує завдання та специфіки демократичного політичного врядування. Політичний менеджмент є однією з основ побудови відносин між громадянським суспільством та інститутами політичного представництва і врядування на національному, регіональному та локальному рівнях.

Також необхідним є з'ясування потенціалу патріотичного політичного менеджменту в контексті підвищення якості політичних рішень. Важливим елементом значення політичного менеджменту є співвідношення з іншими програмами та ідейними уподобаннями в Україні й світі.

Аналіз публікацій. Теоретичне обґрунтування політичного менеджменту цікавить багатьох вітчизняних вчених. Зокрема, В. Бебик та О. Агарков проаналізували специфіку політичного менеджменту суб'єктів соціально-політичного маркетингу [1], В. Воронкова долучилася до вивчення глобального виміру антропологічної парадигми політичного менеджменту [2], Л. Жужа роз-

глядає особливості політичного менеджменту волонтерства [5], О. Лотиш встановлює основні етапи розроблення екологічної політики як складової частини системи муніципального екологічного менеджменту [6], Н. Чайка розкриває зміст політологічної складової частини підготовки магістрів [8], В. Щербак здійснює диференціацію наукового поняття політичного менеджменту та політичної практики [10]. Попри це, існує потреба в уточненні теоретичних засад аналізу патріотичного політичного менеджменту як однієї з перспективних тем сучасних політологічних досліджень.

Метою статті є з'ясування теоретичних засад дослідження патріотичного політичного менеджменту в умовах сучасної демократії. Завданням статті є диференціація теоретичних підходів для інтерпретації впливу патріотичної політичної позиції на результативність управлінських політичних рішень.

Основний зміст. Порядком денний теоретичного осмислення мотивації політичного менеджменту пов'язаний з інституційною структурою демократичної політики. Політичне врядування в умовах сталої демократії на всіх рівнях має дорадчий, консультативний та колегіальний характер. Отже, патріотичне політичне управління не зводиться до бюрократичного керівництва. Як справедливо зауважує політолог В. Щербак, «парадигми політичного менеджменту активно входять до теоретико-методологічної розробки та емпіричної практики політологів сучасної України. Однак необхідно враховувати, що становлення нової метаідеології політичної діяльності передбачає впровадження нової системи політичних цінностей і пріоритетів. На практиці термін «управління» не є еквівалентом терміну «менеджмент», оскільки мова йде лише про одну з форм управління, а саме – про управління політичними процесами за допомогою і в рамках владних структур» [11].

Сучасна парадигма неінституціоналізму політичного менеджменту виступає умовою пошуку можливостей узгодження політичних позицій за умови залучення до політичної діяльності різного роду інноваційних політичних структур. Патріотична мотивація управлінської політичної дії полягає у створенні ситуації високої імовірності прийняття патріотичних політичних рішень. На думку сучасного вченого, «тривалий вітчизняний і зарубіжний досвід свідчать про існування закритої і відкритої моделей формування державно-політичної еліти. Закрита еліта створюється з представників вузької привілейованої

верстви і відтворюється на власній обмеженій базі. При цьому чим більш закритою є еліта, тим більш обмеженою є її соціальна база, тим менше у неї шансів продовжити своє панування і перемогти у змаганні з іншими соціально-політичними силами» [11].

Удосконалення інституційної структури сучасної демократії підвищує ініціативність та кількість учасників політичних обговорень. Унаслідок цього зростає необхідність ретельної політичної аналітики та прогнозування ситуації. У цьому контексті «патріотичні політичні налаштування» полягають у послідовності та дотриманні патріотичного вектору руху всієї системи, а не лише окремих політичних сил. Згідно з В. Щербак, «перетворення політичної науки на засіб оцінки розвитку та якості державно-політичної еліти відповідає потребам державотворення сучасної України. Переосмислення політичного досвіду часів незалежності призводить до думки про його відповідність основним засадам розмежування між обраними і призначеними політичними кадрами, притаманного європейським практикам політичного управління. Однак, критерій професіоналізації ще не набув сталого поширення у межах вітчизняної політичної еліти» [11].

Встановлення структурно-функціонального виразу патріотичного політичного менеджменту пов'язане з елементами підготовки та впровадження менеджерських стратегій. Процедура політичного управління передбачають аналіз та вивчення ситуації. Також важливою є апробація управлінських підходів та порівняння подібних кейсів. Також необхідною є корекція раніше ухвалених концепцій. Особливо це характерно для кризових процесів деградації управлінської структури. Згідно з В. Воропаєвим, «аналіз деградаційних процесів доводить існування Деградаційної управлінської спіралі. Її основою є низький рівень управлінської освіти та високий рівень корупції в Україні як невід'ємної складової, що унеможливає прийняття ефективних управлінських рішень. Це пояснюється тим, що відбувається лобювання лише інтересів великого та середнього бізнесу, а не інтересів держави й суспільства, що сприяють розвитку державотворення» [3].

Функціональність політичного менеджменту на сучасному етапі полягає у вирішенні завдань розвитку політичної системи. Поряд із цим великого значення набуває ангажування політичних інститутів проблематикою соціального середовища. Саме зовнішні вимоги стають основою патріотичної моти-

вації до застосування антикризового підходу в рамках аналізу демократичного політичного менеджменту. На думку В. Воропаєва, «виходом з кризової ситуації є зосередження уваги держави на рівні фахової підготовки сучасних політичних менеджерів та постійному підвищенні кваліфікації державних управлінців всіх рівнів. Для цього необхідно на рівні держави проаналізувати необхідність розширення мережі навчальних закладів, що здійснюють підготовку та підвищення кваліфікації держслужбовців, вводити для вивчення нові спецкурси, які б відповідали реаліям сьогодення. Зокрема, враховуючи глибоку демографічну кризу в Україні, яка відбивається на кількісних та якісних (здоров'я, освіта, духовність) показниках населення» [3].

Структурно орієнтований політичний менеджмент визначає розподіл управлінських завдань між ланками політичних інститутів. На сучасному етапі кібернетична парадигма правління нерідко спрощує управлінський процес, зводячи його до передавання управлінських імпульсів та кодів. Патріотична й державницька програма політичного управління полягає в утриманні від виконання тих завдань, які шкодять національним інтересам. Український вчений слушно вважає «виправданим впровадження в програму навчання державних управлінців спецкурсу по вивченню демографічних процесів та особливостей управління ними. Оскільки, якщо ми зараз недооцінимо проблеми демографії з точки зору державного управління, в подальшому, управляти доведеться не українською етнічною державою, а емігрантами, які замінять українців, які внаслідок вимирання звільнять їм територію для проживання» [3].

Системний вектор патріотичного політичного менеджменту розкривається на основі досягнення масштабних та стратегічних цілей. Демократична політична система, яка має функції входу і виходу, дає простір для «патріотичного налаштування» вимог і розпоряджень. Адекватність патріотичних вимог та розпоряджень формує вектор руху політичної системи на тривалий період. Знаний український фахівець Ю. Шайгородський справедливо вважає, що «індивід чи організація у своєму прагненні досягти певної мети завжди намагалися переконати, залякати, маніпулювати іншими. Динаміка соціально-політичної організації людської спільноти, механізми їх взаємодії змінювалися протягом віків поступово і при відповідній адаптації. Однак поширення Інтернету, інформаційних технологій дозволили інтенсифікувати цей процес» [9, с. 163].

У рамках політико-системного аналізу патріотичний політичний менеджмент проявляється у принципах врядування. Вони визначають потужність системи не лише в рамках виконання доктринальних завдань, але також як засіб задоволення прагматичних вимог окремих громадян і соціальних груп (в тому числі й в безпеці). Згідно з Ю. Шайгородським, «суспільний розвиток та забезпечення безпеки особистості, суспільства та держави неможливі без вирішення проблеми інформаційно-психологічної безпеки. Життєдіяльність суспільства, на нашу думку, цілком визначається рівнем розвитку, якістю функціонування та безпекою інформаційного середовища. Вплив на інформаційний ресурс держави є одним із джерел загроз для національної безпеки» [9, с. 164].

Системність як принцип патріотичного політичного менеджменту на сучасному етапі вимагає довгострокового планування та прогнозування розвитку системи. Можливість модернізації системи політичного управління залежить від досягнення управлінськими суб'єктами потенціалу «прагматичного патріотизму». Як вважає В. Дудар, «у сучасній політології зустрічається визначення політичного менеджменту як особливого виду управління в політиці, коли суб'єкт управління, який прагне до досягнення певної мети, позбавлений можливості створювати загальнообов'язкові норми і спиратися на право «легітимного насильства», тобто або на право державного примусу, або на статусне право в політичній організації» [4, с. 519].

Синергетичні засади політичного менеджменту виступають значно більш перспективними напрямками для макropolitичного управління, вдосконалення в умовах кризи та політичної нестабільності. Проективність патріотичного політичного менеджменту має врахувати чинники протидії та несподівані виклики. В. Дудар цілком правомірно розрізняє «види політичного менеджменту по цілях, які може ставити перед собою суб'єкт політичного управління. Досягнення кожної такої мети зажадає від суб'єкта розробки різних стратегій, які, зазвичай, здійснюються професіоналами-іміджмейкерами, PR-менеджерами, спічрайтерами, ньюсмейкерами (творцями подій, новин чи інформаційних приводів), спін-докторами (організаторами пропагандистської кампанії, спрямованої на зниження ролі негативної для політичного діяча інформації)» [4, с. 521].

Синергетика пропонує базові стани системи, в межах яких слід очікувати корекцію менеджерських імпульсів та настанов. Ідеться

про широко відомі біфуркацію, флуктуацію та дисипативні структури. Відносно до цих явищ у кожній конкретній політичній системі, а також на національному, регіональному й локальному рівні необхідно розбудовувати «особливу патріотичну відповідь» у вигляді нестандартних акцій та комунікаційних кампаній. Ю. Шайгородський окремо відзначає застосування методу організації масових дій – «флеш моб», який дозволяє протягом незначного часу мобілізувати значну кількість осіб для виконання певних спланованих заходів через залучення Інтернет-ресурсів» [9, с. 162].

Отже, сучасні теоретичні засади політичного менеджменту формують низку передумов для його патріотичної актуалізації в рамках науки та політичної практики. Патріотичні налаштування виступають чинниками модернізації управлінського процесу, його наближення до інноваційної природи сучасних політичних інтеракцій. «Патріотичний код» політичного менеджменту налаштовує всі ланки політичної системи на розв'язання масштабних стратегічних завдань національного політичного розвитку.

Висновки. Таким чином, прийняття патріотичних політичних рішень з точки зору міждисциплінарної дослідної перспективи вимагає уваги до психологічних нормативно-правових, процедурних та бюрократичних засад та міркувань, які зумовлюють управлінський процес. Патріотична політична альтернатива виступає сукупністю положень, які детермінують варіанти дій центрів публічного врядування та громадсько-політичної активності в умовах загрози безпеці та стабільності. Патріотичні політичні міркування виступають стрижневим елементом антикризової політики. Патріотична позиція політичних лідерів полягає не в трансляції ідеологічних меседжів, а в координації політичних дій, концентрації зусиль для забезпечення успішного розвитку держави регіону або територіальної громади. Патріотична матриця політичного управління виступає системою орієнтирів та опціональних реакцій на зміни ситуації. Це стосується співпраці з політичними силами, формування порядку денного законодавчої та адміністративно-розпорядчої роботи, забезпечення пріоритетного представництва інтересів громадськості та захисту прав людини. Патріотичний політичний менеджмент в сучасній Україні актуалізуються зв'язку із загрозами національній Незалежності і територіальній цілісності. Він вимагає зважених управлінських дій як у ситуативно-кон'юнктурному, так і в стратегічному вимірах. Патріотичний політичний

менеджмент – це запорука стабільності та прогнозованості політичного розвитку, збереження національної політичної суб'єктності та відстоювання національних інтересів. Пер-

спективи подальшого розвитку проблематики статті є виявлення типових кейсів патріотичного політичного регулювання в сучасній Україні й світі.

Література:

1. Бебик В., Агарков О. Політичний менеджмент суб'єктів соціально-політичного маркетингу. *Політичний менеджмент*. 2011. № 6. С. 3–11.
2. Воронкова В. Г. Формування антропологічної парадигми політичного менеджменту в умовах глобалізації. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2008. Вип. 34. С. 24–42.
3. Воропаєв В. Г. Демографічні процеси в Україні як предмет політичного менеджменту. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_3_11
4. Дудар В. Місце і роль політичного менеджменту в сучасному суспільстві. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Педагогіка. Психологія. Філософія. 2013. Вип. 28 (2). С. 519–523.
5. Жужа Л. О. Політичний менеджмент волонтерства АТО. *Грані*. 2015. № 6. С. 127–133.
6. Лотиш О. Л. Основні етапи розроблення екологічної політики як складової системи муніципального екологічного менеджменту. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 3 (1). С. 210–217.
7. Мосякіна О. А. Роль кадрового менеджменту в реалізації митної політики. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія: Державне управління. 2016. Вип. 2. С. 222–226.
8. Чайка Н. Г. Політологічна складова змісту підготовки магістрів за спеціальністю «Адміністративний менеджмент». *Наукові праці МАУП*. Серія: Політичні науки. Юридичні науки. 2013. Вип. 2. С. 47–53.
9. Шайгородський Ю. Ж. Регулятивна функція міфа в політичному менеджменті. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]*. Сер.: Політологія. 2009. Т. 110. Вип. 97. С. 150–154.
10. Щербак В. М. Політичний менеджмент: наукове поняття та політична практика. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. 2015. № 2. С. 18–24.
11. Щербак В. Політичний кадровий менеджмент: політологічні підходи до вивчення та засади мотивації державних службовців. *Гілея: науковий вісник*. 2013. № 78. С. 363–367.

References:

1. Bebyk, V., Aharkov, O. Politychnyi menedzhment subiektiv sotsialno-politychnoho marketynhu. *Politychnyi menedzhment*. 2011. № 6. S. 3–11.
2. Voronkova, V. H. Formuvannia antropologichnoi paradyhmy politychnoho menedzhmentu v umovakh hlobalizatsii. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*. 2008. Vyp. 34. S. 24–42.
3. Voropaiev, V. H. Demohrafichni protsesy v Ukraini yak predmet politychnoho menedzhmentu. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. 2013. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_3_11
4. Dudar, V. Mistse i rol politychnoho menedzhmentu v suchasnomu suspilstvi. *Humanitarnyi visnyk Derzhavnoho vyshchoho navchalnoho zakladu "Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichni universytet imeni Hryhoriia Skovorody"*. Pedahohika. Psykholohiia. Filosofii. 2013. Vyp. 28 (2). S. 519–523.
5. Zhuzh, L. O. Politychnyi menedzhment volonterstva ATO. *Hrani*. – 2015. № 6. S. 127–133.
6. Lotysh, O. L. Osnovni etapy rozroblennia ekolohichnoi polityky yak skladovoi systemy munitsypalnoho ekolohichnoho menedzhmentu. *Marketynh i menedzhment innovatsii*. 2011. № 3 (1). S. 210–217.
7. Mosiakina, O. A. Rol kadrovoho menedzhmentu v realizatsii mytnoi polityky. *Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy*. Serii: Derzhavne upravlinnia. 2016. Vyp. 2. S. 222–226.
8. Chaika, N. H. Politologichna skladova zmistu pidhotovky mahistriv za spetsialnistiu "Administratyvnyi menedzhment". *Naukovi pratsi MAUP*. Serii: Politychni nauky. Yurydychni nauky. 2013. Vyp. 2. S. 47–53.
9. Shaihorodskiy, Yu. Zh. Rehuliatyvna funktsiia mifa v politychnomu menedzhmenti. *Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly]*. Ser.: Politolohiia. 2009. T. 110. Vyp. 97. S. 150–154.
10. Shcherbak, V. M. Politychnyi menedzhment: naukove poniattia ta politychna praktyka. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu*. Serii: Filosofii. Sotsiolohiia. Politolohiia. 2015. № 2. S. 18–24.
11. Shcherbak, V. Politychnyi kadrovyi menedzhment: politologichni pidkhody do vyvchennia ta zasady motyvatsii derzhavnykh sluzhbovtziv. *Hileia: naukovyi visnyk*. 2013. № 78. S. 363–367.

UDC 32

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-15](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-15)

Paulina FILKOWSKA

Bachelor's Degree, Faculty of Political Science and Security Studies, Nicolaus Copernicus University
in Toruń, S. Batorego 39L, Torun, Poland, 87100

ORCID: 0000-0002-0040-967X

Пауліна ФІЛЬКОВСЬКА

бакалавр, факультет політичних наук та наук про безпеку, Університет Миколая Коперника в Торуні,
S. Batorego 39L, Торунь, Польща, 87100

ORCID: 0000-0002-0040-967X

THE IMPACT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR ON CENTRAL ASIA'S ECONOMY. POLISH PERSPECTIVE

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ЕКОНОМІКУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ АЗІЇ. ПОЛЬСЬКА ПЕРСПЕКТИВА

The invasion of Ukraine by the Russian Federation on February 24, 2022 and Russia's desire to conquer the entire territory put the whole world in a difficult situation. The war itself has serious consequences – especially for Ukraine, which is facing the risk of losing its independence. Many people lost their lives fighting for their homeland. The war also affects the condition of the economy in both countries. It can lead to economic losses in the region of Central Europe, Asia, and around the world. Central Asia is one of the regions that has been strongly affected by the consequences of the war and the sanctions imposed on Russia by the West. A region with a strategic location between the two powers, Russia and China, on the border of conflict areas, like Afghanistan or Iran. After the collapse of the USSR, five independent Central Asian republics found themselves in a deep economic crisis. What is more, they were mired in internal conflicts. Therefore, relations between the republics and Russia, mainly in the economy, remain strong. Modern Central Asia is seen as a territory rich in natural resources, which means that its position is constantly growing.

The effects of the Russian-Ukrainian war are felt in the economies of Central Asia. Governments are implementing many solutions to mitigate the effects of sanctions imposed on Russia. There are many discussions on this topic at the international level, including in Poland. The article presents selected conclusions of Polish experts on the impact of the Russian-Ukrainian war on the economy of Central Asia. Among them, the collapse of local currencies and distribution routes to Ukraine, which have now become limited due to the war, seem to be extremely important. The depreciation of the currency has led to economic crises in countries, particularly noticeable in Kyrgyzstan and Kazakhstan. It is worth mentioning that the war is perceived not only as a threat but also as an opportunity for the region. The negative consequences can be mitigated if the countries of Central Asia take the right steps now.

Key words: Russian-Ukrainian war, economy, Central Asia economy, Polish press.

Вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року та прагнення Росії захопити всю територію поставили світ у скрутне становище. Сама війна має серйозні наслідки – особливо для України, яка ризикує втратити незалежність. Війна також впливає на стан економіки обох країн. Це може призвести до економічних втрат у регіоні Центральної Європи, Азії та в усьому світі. Середня Азія є одним із регіонів, які сильно постраждали від наслідків війни та санкцій, накладених на Росію Заходом. Після розпаду СРСР п'ять незалежних середньоазійських республік опинилися в глибокій економічній кризі. Більше того, вони загрузли у внутрішніх конфліктах. Тому відносини між республіками та Росією, переважно в економічній сфері, залишаються міцними. Сучасна Середня Азія розглядається як територія? багата природними ресурсами, а це означає, що її позиції постійно зростають.

Наслідки російсько-української війни відчуються в економіці Середньої Азії. На міжнародному рівні, в тому числі і в Польщі, на цю тему ведеться багато дискусій. У пропонованій статті представлені вибрані висновки з польської преси і публіцистики щодо впливу російсько-української війни на економіку Центральної Азії. Варто зазначити, що війна сприймається не лише як загроза, а й як можливість для регіону. Негативні наслідки можна пом'якшити, якщо зараз країни Центральної Азії зроблять правильні кроки.

Ключові слова: російсько-українська війна, економіка, економіка Середньої Азії, польська преса.

Formulation of the problem. The Russian invasion of Ukraine on February 24, 2022, has many consequences. Above all, it threatens the security and values of Ukraine. The state is struggling with the humanitarian, economic, political and social consequences. This war

is also felt in other regions of the world, for example Central Asia. This region is strongly associated with the parties to the conflict, especially with Russia.

Relations with the Russian Federation are mainly related to the economy. It came

as no surprise that the Russia's invasion and the sanctions imposed on it had an impact on the state of the economy in Central Asia. Although in many cases this effect is negative, it does constitute a kind of opportunity for the development of the region.

Analysis of recent research and publications.

The Russian-Ukrainian war and its impact on the countries of Central Asia is an extremely current problem, considering the dynamic development of the situation in Ukraine. Central Asia's natural resources and Russia's influence were studied in the works of Ł. Gacek (Gacek, 2013) and E. Kochanek (Kochanek, 2017). The economic impacts of war for Central Asia were considered in the works of J. Olędzki (Olędzki, 2022) and M. Sobańska-Cwalina (Sobańska-Cwalina, 2022). K. Ochman (Ochman, 2022) i L. Włodek (Włodek, 2022) analyzed the impacts of war in Central Asia not only in the economy, but also in the sphere of security and politics.

The aim of the article is to present the impact of the Russian-Ukrainian war on Central Asia's economy from the Polish perspective. In order to achieve the purpose of work, a detailed content analysis of selected articles written by Polish scientists, experts and journalists was made.

Presenting main material. Central Asia consists of five republics, once belonging to the USSR: Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Tajikistan and Kyrgyzstan. The region is characterized by specific international and transnational ties. What is more, the countries are connected by similar language, religion, history and development level [11]. In 1991, after the USSR's collapse, the states were not ready to receive sovereignty. A non-adaptation to the new geopolitical conditions, the Soviet mentality or the lack of institutional structures put the Central Asia republic to a hard test of maintaining independence. The Russian Federation still plays an important role in the region. As R. Kłaczyński and E. Sadowska stated "Its position, role and function can be described as hegemonic" [4]. The main element which is stimulating Russian policy is maintaining its influence in the economic sphere, especially in the raw materials industry. Central Asia is rich in natural resources, which is why it's very important to Russia, especially considering China and its growing activity in the region. An unstable situation after the USSR collapse and Russia's strong position makes the Central Asia's republics to be dependent on Russia. This has led to conflicts that directly affect Russia, and also affect Central Asia. This thesis is confirmed by Russia's invasion of Ukraine on February 24, 2022, of which the effects are felt throughout the region. As it was mentioned,

Russia's role is focused mainly on the economic sphere, so the consequences of the war were felt by Central Asia primarily in the economy. Nevertheless, these effects are also reflected in the political situation and security of the region.

The war in Ukraine hits many branches of the economy of Central Asia. The first visible effect of the invasion was the depreciation of local currencies and hence the financial crisis, especially noticeable for Kazakhstan and Kyrgyzstan. As J. Olędzki states "The strong connection with ruble make Kazakhstan's tenge lose its value in relation to USD dolar (since the out-break of war there was a sudden jump from 430 to 467 tenge for the dolar, and on March 15 the rate was already 511 tenge), which is probably an indirect effect of the republic's membership of the EUG" [10]. On the day when invasion started the Central Bank of Kazakhstan raised the interest rate from 10.25 percent, up to 13.5 percent. In the case of Kyrgyzstan, the demand for American currency was so huge that there was a lack of banknotes in the local exchange offices. The local bank was forced to intervene by selling huge amounts of American currency. The Russian ruble regained its balance after the Russian Central Bank used a series of measures to back it up, it should be mentioned that Central Asian currencies are heavily dependent on the ruble, so it came as no surprise that most of their value initially fell. It should be remembered that after the annexation of the Ukrainian Crimean peninsula by Russia in 2014, the sanction imposed by the West contributed to the loss of around 30 percent of the ruble value [8].

In the case of Kazakhstan, the exchange rate of the national currency has another very important aspect – it affects the rapidly growing costs of securing agriculture with fodder, machinery, fertilizers and grain. This is important because the scenario of another drought is realistic, and on a larger scale than the one that devastated the Almaty region last year and led to the loss of tens of thousands of cattle and horses. In this situation, imports from Europe and even South America are becoming more and more important, especially in the light of Russia's decision to ban the export of grain and sugar [10]. For Kazakhstan, a country that shares a thousand-kilometer border with Russia, the Russian-Ukrainian war is of great importance. The state rejected the request to join its troops to the invasion, which was a step that met the expectations of Western countries and internal moods. It should be mentioned, that on January in Kazakhstan there were mass riots in the cities as a result of the increase in LPG prices. It only fueled the growing discontent among the society

to the corruption of the authorities and the low standard of living. According to data, 227 people were killed in the riots [2]. In the face of these events, Kazakh experts said it is hard to imagine Kazakhstan sending troops to Ukraine. There is also a forecast of a deterioration in relations with foreign investors. Although the January protests only slightly disrupted production, they forced investors to assess the safety of their investments. Russia's invasion of Ukraine caused the concerns among investors to appear again. Downtime without unloading or loading goods generated losses for Kazakh companies. The transport of food from distant lands turned out to be really severe [10]. On the other hand, the Russian-Ukrainian war is seen as a possibility of attracting new investors to Kazakhstan. As Magdalena Sobańska-Cwalina states "In this concept, the deteriorating investment climate in Russia may make Kazakhstan more attractive to international business" [12].

Discussing the impact of the Russian-Ukrainian war on Central Asia's economy, it is impossible not to mention the reduced remittances from Central Asia's migrants (especially from Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan) working in Russia. 8 percent of the GDP of the Russian Federation is the work of migrants [14]. The greatest demand is observed in the agro-industrial complex of Russia. In 2022, the demand for migrants increased to 43.6 thousand people, compared to about 41 thousand people a year ago. In the case of Kyrgyzstan about 1,118 million Kyrgyz people work abroad, most of them in Russia. The money sent back to Kyrgyzstan (approximately two millions dollars) represents about 30 percent of the country's GDP. Remittances are expected to fall by around 33 percent in 2022, compared to the 3 percent increase expected before the Russian invasion [7]. This sharp decline in remittances, as well as the decline in investment due to the war, made the World Bank forecast that the Kyrgyz economy will shrink by 5 percent this year.

The severe effect of the war in Ukraine is the collapse of the current distribution system to Europe, especially for the two most developed republics of the region – Kazakhstan and Uzbekistan. Routes running through Russia, further through Belarus and Ukraine are currently partially or completely inaccessible, which it comes down to reducing trade ties with Europe. This issue is extremely important, especially after the pandemic, which had a significant impact on the economies [13]. Changes in the distribution network influenced the increase in the prices of goods imported from Europe. As a result, some imported groceries rose by 40 percent [10]. Moreover,

Kazakhstan has suspended air connections with Russia, and Russia – with Central Asia. Apart from passenger flights, the suspension of the transport of goods turned out to be severe, especially for goods that required a short transport time. In addition, the costs of using the airway have increased significantly, not only due to high fuel prices, but also due to the rapidly growing insurance costs [10].

The war in Ukraine may also affect the expansion of Chinese influence. It is worth noting that, next to Russia, China strongly interferes and expands its influence in Central Asia. For over three decades, China has maintained a high pace of economic development, which is why there is a noticeable increase in demand for energy resources, the key for rapid development. According to Łukasz Gacek "Central Asia perfectly fits into the Chinese plan for long-term security of energy supplies" [1]. Which is why, many researchers believe that the Russian invasion will contribute to Chinese expansion [15]. Before the break-out of conflict some of the Asian experts anticipated that poor countries, like Tajikistan, of the region will "fall into the China arms". According to them, this will happen when the economic situation in Russia deteriorates significantly as a result of the war [13]. They also noticed the prospect of bankruptcy of the sovereign state in Kyrgyzstan and Tajikistan. These countries have accumulated considerable state debts (mainly to China) and are already struggling to pay it off. The loss of income from remittances that provided much-needed currency inflows increases the chances of a default. One way to avoid insolvency, as Kyrgyz President Sadyr Żaparov stated, would be to hand over control of many infrastructure facilities to China [7].

Many scientists state that the aspiration of strategic diversification would be facilitated by the expected decline in Russia's importance as an economic or trade partner of these countries, as a direct result of Western sanctions. As the devaluation of the Russian ruble continues and unemployment increases, Russia will lose two key aspects of its economic impact on the countries of the region: a reliable labor market and source of remittances [6]. It is also said that there is no doubt that migrant workers from Central Asia will be among the first to be fired in the devastated Russian economy, while those who will manage to keep their jobs will experience a sharp and painful diminution in the value of their remittances – the prospect of worsening situation as budget shortages and inflationary pressures have already increased the cost of living in Central Asia.

Russian sanctions offer the region several opportunities to mitigate their negative effects and promote domestic economic development. The first is the use of certain Russian companies when they are relocating abroad. Kazakhstan, due to its common border, developed economy and widespread use of the Russian language, is likely to benefit the most. The second benefit for Central Asia is the influx of highly qualified specialists, especially from the IT sector and those who have worked for foreign companies in Russia. The third positive prospect of sanctions for the economies of Central Asia is greater access to the Russian market. For example, to compensate for the loss of European exports, Russia has allowed the resumption of vegetable imports from nine countries, including Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkmenistan and Uzbekistan. Another benefit of the sanctions is the realization that Central Asia needs logistical alternatives to trade, especially with the EU. The war in Ukraine and the Russian-Belarusian sanctions effectively closed the existing air and land routes. A real alternative for exporters from this area is the connection with Azerbaijan through the Caspian Sea, and then with the Baku-Tbilisi-Kars railway line and Europe. However, the possibilities for increasing it are slim; replacing routes from Russia and Belarus would require doubling this capacity [6].

Conclusions and prospects for further research. The Russia-Ukraine conflict has a huge impact on Central Asia's economy – the conflict itself, but also the sanctions imposed on Russia. It is believed that the return to the economic situation that existed in Central Asia before the war seems almost impossible as conflict has already caused shortages in disruptions in

important commodities and exports such as grain, oil, gas and metals. And these problems are likely to get worse. On the other hand, it is said it is too early to predict the severity of the impact of Russian sanctions on Central Asia. The region managed and survived the sanctions imposed in 2014. In the event of a collapse in the Russian economy, given the unprecedented scale of current measures, the region could hit a domino effect. Additionally, it should be considered that the Russian-Ukrainian conflict is very dynamic. Russia's actions create uncertainty. Central Asia's countries, despite being strongly dependent on Russia, did not support Russia's imperialist aspirations. In March, at the debate organized by the United Nations about resolution condemning Russia's actions, representatives of Kazakhstan, Kyrgyzstan and Tajikistan abstained. Uzbekistan and Turkmenistan representatives did not appear at the session at all. Countries did not recognize the separatist republic of Donetsk and Lugansk, moreover, Kazakhstan refused to send Russia its troops to help in the invasion. It is worth mentioning that even the states did not help Russia, they still did not condemn the attack. This position can directly affect Russia's attitude towards Central Asia republics. Central Asia has been put in a difficult situation in which it has to make a choice between Russia and the West. However, importantly, the solution to this situation may be the choice of the South, which consists of countries like Turkey, Iran, India, and above all China. As Wojciech Jagielski stated, "In this way, the Ukrainian crisis would liberate Central Asia from Russian domination, but at the same time it would push into a new dependence – on China" [3].

References:

1. Gacek, Ł. Azja Centralna w polityce energetycznej Chin. Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013. 208 c.
2. Górecki, W. Kazachstan: początek demontażu systemu Nazarbajewa. Ośrodek Studiów Wschodnich, 2022. URL: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-01-21/kazachstan-poczatek-demontazu-systemu-nazarbajewa> (access date: 14.06.2022).
3. Jagielski, W. Azja Środkowa w dyplomatycznej pułapce. Jak trafić na dobrą stronę żelaznej kurtyny? Tygodnik Powszechny, 2022. URL: <https://www.tygodnikpowszechny.pl/azja-srodkowa-w-dyplomatycznej-pulapce-jak-trafic-na-dobra-strone-zelaznej-kurtyny-172698> (access date: 14.06.2022).
4. Kłaczyński, R. Sadowska, E. Postradzieckie państwa Azji Centralnej. Historia, polityka, gospodarka, społeczeństwo. Kraków : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2013, 12 c.
5. Kochanek, E. Azja Centralna – rosnący w siłę dostawca surowców energetycznych. *Zeszyty Naukowe Akademii Sztuki Wojennej*. 2017. 4 (109). 100 c.
6. Ochman, K. Azja Centralna: Sankcje i Rosja – szanse i zagrożenia. *Kierunek Kaukaz*. 2022. URL: <https://kierunekkaukaz.pl/2022/05/08/azja-centralna-sankcje-i-rosja-szanse-i-zagrozenia/> (access date: 24.05.2022).
7. Ochman, K. Sankcje gospodarcze wobec Rosji dotyczą Kirgistan. *Kierunek Kaukaz*. 2022. URL: <https://kierunekkaukaz.pl/2022/05/11/sankcje-gospodarcze-wobec-rosji-dotykaja-kirgistan/> (access date: 24.05.2022).

8. Ochman, K. (2022). Rosyjska inwazja na Ukrainie zaburzy równowagę w Azji Centralnej. Kierunek Kaukaz. 2022. URL: <https://kierunekkaukaz.pl/2022/03/20/rosyjska-inwazja-na-ukraine-zaburzy-rownowage-w-azji-centralnej/> (access date: 24.05.2022).
9. Ochman, K. Więcej migrantów zarobkowych z Azji Centralnej zostanie przyciągniętych do rosyjskiego rolnictwa. Kierunek Kaukaz. 2022. URL: <https://kierunekkaukaz.pl/2022/02/08/wiecej-migrantow-z-azji-centralnej-zostanie-przyciagnietych-do-rosyjskiego-rolnictwa/> (access date: 14.06.2022).
10. Ołędzki, J. Wojna w Ukrainie uderza w kazachską dystrybucję. Firma. 2022. URL: <https://firma.rp.pl/azja-centralna/art35950141-wojna-w-ukrainie-uderza-w-kazachska-dystrybucje-Kazachstan-transport-Azja-Centralna-Ukraina-Rosja> (access date: 23.05.2022).
11. Pietras, M. Międzynarodowe stosunki polityczne. Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2008. 238 s.
12. Sobańska-Cwalina, M. Kazachstan po rewolcie. Co dalej z liderem Azji Środkowej? Instytut Nowej Europy. 2022. URL: <https://ine.org.pl/kazachstan-po-rewolcie-co-dalej-z-liderem-azji-srodkowej/> (access date: 12.06.2022).
13. Sobańska-Cwalina, M. Konflikt na Ukrainie komplikuje sytuację gospodarczą w Azji Centralnej. Firma. 2022. URL: <https://firma.rp.pl/azja-centralna/art35812751-konflikt-na-ukrainie-komplikuje-sytuacje-gospodarcza-w-azji-centralnej-kazachstan-rosja-sankcje-gospodarcze> (access date: 23.05.2022).
14. Włodarczyk, M. Problemy migracji zarobkowej w Azji Centralnej w ujęciu gospodarczym i społecznym. *Wschodnioznawstwo*. 2018. (12). 222 s.
15. Włodek, L. Rosja ciągnie swoich sojuszników na dno. Azja Środkowa nie poparła wojny z Ukrainą. Nowa Europa Wschodnia, 2022. URL: https://new.org.pl/2184,wlodek_azja_srodkowa_rosja_ukraina_wojna.html (access date: 13.06.2022).

УДК 325.455:613/614:616-036.21:330.111.66

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-16](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-16)

Дмитро ХАРЕЧКО

кандидат наук з державного управління, старший викладач кафедри публічного управління та адміністрування, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, вул. Пекарська, 50, Львів, Україна, 79000

ORCID: 0000-0001-5601-2527

Dmytro KHARECHKO

Candidate of Sciences in Public Administration, Senior Lecturer at the Department of Public Administration and Administration, Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Pekarska str., 50, Lviv, Ukraine, 79000

ORCID: 0000-0001-5601-2527

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ З РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ СУСПІЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ У ПЕРІОД НАСЛІДКІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ ПАНДЕМІЇ COVID-19

FORMATION OF STATE POLICY ON THE IMPLEMENTATION OF THE STRATEGY OF PUBLIC WELFARE DURING THE CONSEQUENCES OF THE SOCIO-ECONOMIC CRISIS COVID-19

Сьогодні пандемія COVID-19 посилює соціальну нерівність, таким чином суттєво впливаючи на засади сталого розвитку, які спрямовані на суспільне благополуччя. Необхідно усвідомити, як пандемія COVID-19 та наслідки щодо неї впливають на здоров'я та добробут громадян, а також на соціальну нерівність. Пандемія COVID-19 загрожує прогресу, досягнутому у скороченні бідності та соціально-економічному розвитку за останні два десятиліття, а безробіття швидко зростає у всьому світі, але однозначно, після закінчення надання соціальної допомоги, де вона призначаються, кількість безробітних продовжуватиме збільшуватися. Внаслідок кризи COVID-19 глобальний суспільний розвиток вперше знизиться, а це означає, що мільйони людей зазнають крайньої бідності головним чином через втрату роботи, що спричинить глобальне зростання соціальної нерівності у світі.

Хоча вірус COVID-19 впливає на спосіб життя всіх народів, у всіх суспільствах, у державній соціально-економічній політиці також посилюється існуюча нерівність у можливостях, доходах, здоров'ї та соціальному забезпеченні. Бідні верстви суспільства мають нерівний доступ до високоякісної медичної допомоги та інших основних послуг, ризикують захворіти, мають погане житло та переповненість, неадекватні умови праці, а також високий рівень забруднення повітря, недостатні санітарні умови та водопостачання, а також відсутність доступу до високоякісної освіти.

Поширенню інфекції сприяє все більш поширений «глобальний транспорт», що пов'язано з економічною системою, яка ґрунтується на розвитку та спрямована на скорочення соціального захисту і охорони здоров'я. Гендерна нерівність робочої сили ставить мільйони жінок під загрозу інфікування, оскільки вони працюють продавцями, прибиральницями, нянями та лікарняним персоналом, часто за неадекватну мінімальну заробітну плату, у свою чергу, жінки одними з перших втрачають роботу внаслідок COVID-19. Органам державної влади сьогодні потрібно трансформувати соціально-економічну систему, щоб вона зосередилася на суспільному добробуті громадян, а також налагодити глобальне партнерство для сталого розвитку.

Пріоритетність державної соціально-економічної політики та програм, які зміцнюють довіру громадян, означає впровадження універсальної системи гарантування права на основні послуги, такі як доступ до медичної допомоги та соціального захисту, життя у благополучному суспільстві, щоб кожен міг користуватися цим правом протягом усього життя. Необхідно забезпечити трансформацію коротко-строкових заходів в багатьох країнах на стабільності та забезпечити, щоб вони усували слабкі сторони, спровоковані пандемією COVID-19, особливо ті, що стосуються статі, віку, інвалідності, соціально-економічного статусу.

Ключові слова: соціально-економічна політика, суспільне благополуччя, карантин, пандемія COVID-19, громадське здоров'я, епідеміологічні впливи.

Today, the COVID-19 pandemic is exacerbating social inequality, thus significantly affecting the principles of sustainable development aimed at social well-being. It is important to understand how the COVID-19 pandemic and its response affect the health and well-being of citizens, as well as social inequality. The COVID-19 pandemic

threatens the progress made in poverty reduction and socio-economic development over the past two decades, unemployment is rising rapidly worldwide and the number of unemployed will continue to rise once social assistance is provided. As a result of the COVID-19 crisis, global human development will decline for the first time, which means that millions of people are experiencing extreme poverty, mainly due to job losses, which will lead to global poverty growth.

Although COVID-19 affects the way of life of all peoples, existing inequalities in opportunities, income, health and social security are exacerbated in all societies and economies. The poor have unequal access to high-quality health care and other basic services, are at risk of illness, poor housing and overcrowding, inadequate working conditions, high levels of air pollution, poor sanitation and water supply, and lack of access to high-quality education. The spread of the infection is due to the growing global transport, which is due to the development-based economic system aimed at reducing social protection and health care.

Gender inequality in the workforce puts millions of women at risk of infection because they work as saleswomen, cleaners, nannies and hospital staff, often for inadequate minimum wages, and women are among the first to lose their jobs as a result of COVID-19. Today, the socio-economic system needs to be transformed so that it focuses on the well-being of citizens, as well as a global partnership for sustainable development.

The priority of public policies and programs that strengthen citizens' trust will be the introduction of universal systems to guarantee the right to basic services, such as access to health care and social protection, living in a prosperous society, so that everyone can enjoy this right throughout life. It is necessary to ensure the transformation of short-term measures in many countries for stability and to ensure that they address the weaknesses highlighted by the COVID-19 pandemic, especially those related to gender, age, disability, socio-economic status.

Key words: socio-economic policy, public welfare, quarantine, COVID-19 pandemic, public health, epidemiological impacts.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Пандемія COVID-19 є не лише надзвичайною ситуацією у системі охорони здоров'я, а й економічною, соціальною кризою та кризою прав людини, яка загрожує прогресу в напрямку інклюзивного та сталого розвитку. Нестабільна зайнятість, недостатня кількість медичних закладів, супутні захворювання є ключовими елементами соціальної нерівності. Збільшення кількості інфекцій показує, що високий ризик зараження залишається серйозною загрозою, пандемія COVID-19 також загрожує особам з «нерегульованим» робочим місцем [10]. Органи державної влади повинні допомагати структурам бізнесу та підтримувати безробітних, деталі програм соціальної підтримки відрізняються, натомість добре зарекомендували себе компанії та працівники, які мають офіційні контракти.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання проблеми та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Сучасними дослідниками у галузі публічного управління з'ясовано, що сьогодні потрібно акцентувати на нагальній необхідності подолання соціальної нерівності, щоб державна політика була зосереджена на забезпеченні соціального захисту, потужної системи охорони здоров'я та стабільної економіки [5]. Доктор Девід Набарро, спеціальний представник Генерального секретаря ООН з питань глобальної кризи, висловився: «Подобається це чи ні, але COVID – це хвороба бідності, безсилля, нерівності та несправедливості. Так само, як рентгенологічне дослідження визначає хворобу, пандемія виявила наслідки існу-

ючої соціально-економічної, громадянської нерівності в усіх регіонах світу». Вплив пандемії COVID-19 має вплив самої хвороби на кількість людей, інфікованих вірусом, соціально-економічні та громадянські права через заходи, довгострокові соціальні та економічні наслідки COVID-19.

Метою статті є обґрунтування державної соціально-економічної політики із реалізації стратегії суспільного благополуччя у період наслідків впливу пандемії COVID-19 на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Боротьба із соціальною нерівністю розглядається як пріоритет із перерозподілом багатства, базового доходу та вищими податками, зменшенням корпоративної влади, зміцненням прав працівників, націоналізацією стратегічних підприємств. Сьогодні органи державної влади починають розглядати більш агресивну регуляторну політику, таку як базовий дохід, призупинення боргу та орендної плати, умови виплати допомоги, податки на багатство [2]. Наслідки та поширення вірусу COVID-19 спонукали людей критично поглянути на свою роботу та звички в подорожах, відкрили можливості для цифрового включення.

Дана ситуація змусила замислитися про нашу залежність від товарів, що постачаються через складні ланцюги поставок, дедалі більше доказів того, що пандемія COVID-19 та її наслідки серйозно впливають на пріоритети людей щодо майбутнього і державна політика набуває все більшої суспільної підтримки. Багато інституцій акцентують на тому, що біженці та переміщені особи піддаються впливу COVID-19, що ставить під

загрозу досягнення цілі стосовно сприяння впорядкованій, безпечній та відповідальній міграції та мобільності людей. Натомість трансфери на стаціонарні робочі місця збільшують ризик, трохи більше половини громадян змушені виїжджати до місця роботи, це співвідношення вдвічі перевищує загальний середній показник для класичного мегаполісу.

Із початку пандемії COVID-19 стало зрозуміло, що громадяни, які найімовірніше були госпіталізовані та померли від COVID-19 у лікарнях, в першу чергу – це люди похилого віку, особи із супутніми захворюваннями та громадяни з інвалідністю. Після інфікування, за віком, від COVID-19 частіше помирають чоловіки, згідно з дослідженням Інституту Роберта Коха в Німеччині, смертність чоловіків значно зросла з початку пандемії і була на 50 % вище, ніж серед жінок, інші країни мають подібні результати [8]. Карантин був значною мірою ефективним для уповільнення поширення вірусу, він попередив мільйони смертей, які б відбулися без будь-якого втручання.

Тим часом заходи для стримування поширення вірусу включають дотримання соціальної дистанції, постійні обмеження на поїздки та зібрання в приміщеннях, а також моніторинг інфікування. Їх важко реалізувати в країнах з низьким рівнем доходу, де багато людей мають справу з вибором між голодуванням і продовженням роботи, незважаючи на ризики для себе та інших. Ці фактори також стосуються країн із середнім і високим рівнем доходу, де зазначені заходи створюють проблеми для працівників з нестабільними умовами праці, саме з цих причин підвищений рівень смертності є більш точним показником впливу, ніж цифри смертей, пов'язаних з COVID-19 [4].

Надмірна смертність відображає різницю між рівнем летальних випадків від COVID-19 та середнім показником смертності за ті ж місяці минулих років. Це включає смертність, яка могла бути спричинена недолікованими захворюваннями через те, що послуги лікарень спрямовані безпосередньо на COVID-19. Небажання йти в лікарні та страх перед інфекціями також не дають людям лягати в лікарні, на COVID-19 припадає приблизно 80 % смертей, а молоді люди, хоча і менше постраждали від самої хвороби, імовірно, зазнають тяжких наслідків економічного спаду, спричиненого COVID-19.

Окрім того, що COVID-19 непропорційно впливає на працевлаштування, зриває освіту всіх молодих людей, молодь також з більшою ймовірністю буде зайнята в неформальному

секторі і, отже, буде більше вражена економічними кризами та рецесією. Люди похилого віку з обмеженими можливостями, які зазвичай покладаються на послуги догляду на дому для задоволення своїх особистих або домашніх потреб, можуть відмовитися від допомоги через страх інфікування або можуть не мати доступу до неї, тому що їхні опікуни хворі або знаходяться в групі ризику, в результаті чого літні люди можуть залишитися без належної підтримки або лікування через занепокоєння опікуна інфекцією.

Люди похилого віку також відчувають проблеми з доступом до класичних медичних послуг, придбанням ліків або страждають на вже існуючі медичні стани, що особливо важко для літніх людей, які живуть самотньо [6]. Особи з обмеженими можливостями найбільше піддаються ризику смерті від вірусної інфекції через високий ризик інфікування та серйозні перешкоди для отримання медичної допомоги і заходів громадського здоров'я. Якщо люди з обмеженими можливостями вимушено перебувають у спеціальних установах, вони піддаються такому ж ризику, як і ті, хто живе в геріатричних установах.

Соціальні ризики, з якими зустрічаються люди в таких центрах, часто включають відсутність засобів індивідуального захисту для людей з обмеженими можливостями та персоналу закладу і відсутність догляду та залишення мешканців без нагляду через брак персоналу, оскільки персонал не може працювати, тому що він інфікований, перебуває на карантині чи не працює через страх інфікуватися [9]. Якщо особи з обмеженими можливостями потребують лікування від COVID-19, вони також можуть, на жаль, відчути упередженнями в медичній спільноті на основі поглядів щодо якості їхнього життя та соціальної цінності.

Зазначені громадяни можуть бути відображені у класифікаційних рекомендаціях щодо розподілу обмежених ресурсів, а критерії виключення засновані на деяких типах травм або медичного стану. Особи з інвалідністю та їхні сім'ї зазнали опосередкованого тиску з боку системи охорони здоров'я, щоб вони відмовилися від штучної підтримки життя. Відсутність доступу до інформації про громадське здоров'я через відсутність субтитрів, перекладу мовою жестів і простого для розуміння формату ставить під загрозу життя багатьох людей з обмеженими можливостями.

Відстань між особами без статків, неформальними працівниками з секторів, які не мають фінансової підтримки, і працівниками середнього класу, які можуть працювати вдома,

ніколи не була такою значною. Самозайняті особи, власники та працівники малого бізнесу, неформальні працівники або люди з різним доходом працюють менш добре, і їх часто ігнорують у програмах підтримки [1]. Значна кількість працівників у неформальному секторі досі не охоплені більшістю програм соціальної підтримки, багато людей зіткнулася з вибором чи продовжувати працювати під час карантину, піддаючи себе та інших ризику голодної смерті або небезпеки.

Організація Об'єднаних Націй опублікувала комплексний глобальний план реагування на COVID-19, у якому перераховано групи населення, які найбільше піддаються ризику. У цьому плані наголошується на необхідності надання базових медичних послуг, соціального захисту та базових пільг, захисту зайнятості в офіційному та неформальному секторах, фінансових ресурсів, орієнтованих на вразливість та багатосторонність, а також інвестицій в діяльність громади, що підтримується соціально-економічним ростом та імперативною гендерною справедливістю.

Зазначена стратегія зосереджена на обмеженні поширення вірусу, забезпеченні медичним обладнанням, сприянні дослідженням методів лікування та вакцин, а також підтримці зайнятості, бізнесу та економіки. План соціально-економічного відновлення після пандемії COVID-19 має на меті використовувати всі ресурси в руслі єдності та солідарності, передбачає відповідні кошти на підтримку економік, які перебувають у скрутному становищі [7]. Очікується, що це допоможе країнам подолати наслідки кризи COVID-19, закласти основи для більш стабільного соціуму та соціально справедливого майбутнього.

Сьогодні громадянське суспільство вважає, що зазначена стратегія не має амбіцій для подолання соціально-економічних наслідків пандемії та продовольчої кризи, котра насувається. Країни, що економічно розвиваються, борються з кризою COVID-19 та вважають, що всі відновлювальні заходи мають ґрунтуватися на принципах сталого розвитку, зокрема сприяти реалізації прав людини, надавати громадянам повноваження брати участь у прийнятті рішень. З кожним днем соціальні та економічні наслідки пандемії COVID-19 ставали все більш серйозними, і цей вплив буде відчуватися на наше життя протягом наступних десятиліть.

Пандемія COVID-19 може стати можливістю радикально прискорити зміни на краще в реалізації глобальних цілей сталого розвитку визначених Організацією Об'єднаних Націй. Після зняття обмежень повернення до «нормального стану» здається очевидним, але наскільки відновиться особиста та економічна діяльність [3]. Якщо економічні стимули та законодавчі вимоги щодо споживання та виробництва залишаться незмінними, підприємства і громадяни повернуться до надмірного споживання, що вже призвело нас, перш за все, до виснаження ресурсів. Більше того, поточна нагальна потреба у вирішенні проблем зі здоров'ям та пов'язаних з ними соціально-економічних проблем створює загрозу прийняття короткострокових рішень, які ризикують сприяти розвитку традиційних галузей і технологій.

Висновки з проведеного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Оскільки органи державної влади переглядають пріоритети у світлі соціально-економічної кризи, надзвичайно важливо, щоб цілі сталого розвитку залишалися на стратегічному порядку денному. Сьогодні вдалося структурно скоротити шкідливі викиди завдяки спільній політиці, технологічним досягненням та змінам уподобань громадян. Однак довгостроковий пріоритет стабільного життя залишається першорядним, існує соціально-економічна можливість використати турбулентність COVID-19 для стимулювання інновацій та стійких практик.

Заходи державної підтримки важливі для більш стійкої економіки, вони можуть включати впровадження далекосяжних економічних умов як частини пакетів порятунку для секторів, які сильно постраждали від соціально-економічної кризи, мобілізацію кредитних ліній для фінансування проектів відновлюваної енергії та рішень щодо сталої мобільності, а також капітал для стійкої мобільності підприємства на ранній стадії розвитку інноваційних технологій. Органи державної влади в усьому світі готують плани соціально-економічного зростання, якщо пріоритети будуть повністю реалізовані, ці плани можуть прискорити, а не затримати досягнення мети, оскільки настав час перетворити це на довгострокову стратегію шляхом реалізації масштабних соціальних програм та ефективних управлінських заходів.

Література:

1. Бутник О. О., Немирівська О. Я. Особливості публічного управління в умовах світової пандемії. *Право та державне управління*. 2020. № 2. С. 148.
2. Васечко Л. О. Місце сучасного медичного права у системі права України. *Публічне право*. 2016. № 3. С. 60–65.
3. Васильєв О. С. Концептуалізація поняття «державна політика»: сучасне розуміння. *Державне будівництво*. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_7 (дата звернення: 11.04.2022).
4. Великодна М. С. Моделі і методи надання психологічної допомоги під час пандемії COVID-19: зарубіжний досвід. *Психологічний часопис*. 2020. Т. 6. Вип. 4. С. 229–237. DOI: 10.31108/1.2020.6.4
5. Дегтяр О. А. Державне регулювання розвитку соціальної сфери: концептуальні засади та практика : монографія. Харків : С. А. М., 2014. 508 с.
6. Долот В. Д. Система охорони здоров'я в Україні: вибір національної моделі розвитку. *Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2013. № 2. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=658> (дата звернення: 11.04.2021).
7. Дубина М., Забаштанський М., Роговий А. Роль фінансово-кредитних установ у стратегічному розвитку сфери охорони здоров'я. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. № 4 (24). С. 64–73.
8. Куцин І. М. Проактивні методи державного управління та регулювання розвитку медичної галузі сфери охорони здоров'я України. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. 2011. Вип. 29. С. 279–289.
9. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Конфлікт та солідарність інтересів в умовах пандемії КОВІД-19. *Часопис цивілістики*. 2021. № 40. С. 5–11. DOI: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i40.384>
10. Chorny O., Barzylovych A., Bubalo V., Nesterenko V., Rogachevskiy O. Mechanisms for Managing Medical Institutions In Times of Crisis. *Systematic Reviews in Pharmacy*. 2020. Vol. 11. Issue 9, Sep-Oct 2020. P. 562–568.

References:

1. Butnyk, O. O. & Nemyrivs'ka, O. Ya. (2020). Osoblyvosti publichnoho upravlinnia v umovakh svitovoi pandemii [Features of public administration in a global pandemic]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia – Law and public administration*, 2, 142–148. [in Ukrainian]
2. Vasechko, L. O. (2016). Mistse suchasnoho medychnoho prava u systemi prava Ukrainy [The place of modern medical law in the legal system of Ukraine]. *Publichne pravo – Public law*, 3, 60–65. [in Ukrainian]
3. Vasylyev, O. S. (2014). Kontseptualizatsiia poniattia “derzhavna polityka”: suchasne rozuminnia [Conceptualization of the concept of “public policy”: modern understanding]. *Derzhavne budivnytstvo – State building*, 1. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_7 [in Ukrainian]
4. Velykodna, M. S. (2020). Modeli i metody nadannia psykholohichnoi dopomohy pid chas pandemii COVID-19: zarubizhnyj dosvid [Models and methods of providing psychological assistance during the COVID-19 pandemic: foreign experience]. *Psykhologichnyj chasopys – Psychological Journal*, 4 (6), 229–237. DOI: 10.31108/1.2020.6.4 [in Ukrainian]
5. Diehtiar, O. A. (2014). Derzhavne rehuliuвання rozvytku sotsial'noi sfery: kontseptual'ni zasady ta praktyka [State regulation of social sphere development: conceptual principles and practice]. Kharkiv : S. A. M. [in Ukrainian]
6. Dolot, V. D. (2013). Systema okhorony zdorov'ia v Ukraini: vybir natsional'noi modeli rozvytku [Health care system in Ukraine: the choice of national development model]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public Administration: Improvement and Development*, 2. Retrieved from: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=658> [in Ukrainian]
7. Dubyna, M., Zabashtans'kyj, M. & Rohovyj, A. (2020). Rol' finansovo-kredytnykh ustanov u stratehichnomu rozvytku sfery okhorony zdorov'ia [The role of financial institutions in the strategic development of health care]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, 4 (24), 64–73. [in Ukrainian]
8. Kutsyn, I. M. (2011). Proaktyvni metody derzhvanoho upravlinnia ta rehuliuвання rozvytku medychnoi haluzi sfery okhorony zdorov'ia Ukrainy [Proactive methods of public administration and regulation of the development of the medical field of health care in Ukraine]. *Efektivnist' derzhvanoho upravlinnia – Efficiency of public administration*, 29, 279–289. [in Ukrainian]
9. Kharytonov, Ye. O. & Kharytonova, O. I. (2021). Konflikt ta solidarnist' interesiv v umovakh pandemii KOVID-19 [Conflict and solidarity of interests in the context of the KOVID-19 pandemic]. *Chasopys tsyvilistyky – Journal of Civilization*, 40, 5–11. DOI: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i40.384> [in Ukrainian]
10. Chorny, O., Barzylovych, A., Bubalo, V., Nesterenko, V. & Rogachevskiy, O. (2020). Mechanisms for Managing Medical Institutions In Times of Crisis. *Systematic Reviews in Pharmacy*, 11 (9), 562–568.

УДК 321:323

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-17](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-17)

Артем ХМЕЛЬНИКОВ

кандидат політичних наук, депутат Дніпровської міської ради, просп. Д. Яворницького, 75,
Дніпро, Україна, 03039

ORCID: 0000-0002-9343-8161

Artem HMELNYKOV

Candidate of Political Science, Deputy of the Dnieper City Council, D. Yavornytskoho Avenue, 75,
Dnipro, Ukraine, 03039

ORCID: 0000-0002-9343-8161

ЛОКАЛЬНІ ПОЛІТИЧНІ СУБ'ЄКТИ: СПОСОБИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

LOCAL POLITICAL ACTORS: WAYS OF DEMOCRATIC POLITICAL INTERACTION

Розглядається подальший розвиток реформ щодо демократизації на локальному рівні в сучасній Україні. Вивчаються суб'єкти локального політичного врядування в сучасній Україні та зарубіжних країнах. Розкриваються локальні політичні інтереси, які тісно пов'язуються з різними рівнями політичного розвитку. Встановлюються особливості формування консолідованої демократії в Україні, які пов'язані з проблемами локального політичного представництва. Обговорюється рівень інституційної спроможності місцевих груп інтересів на основі міжнародних критеріїв. Метою статті є встановлення політичних суб'єктів локального рівня та їх значення для системи локального політичного менеджменту. У статті застосовуються загальнонаукові (аналіз, синтез) та спеціальні політологічні методи (системний та структурно-функціональний). Досліджується спроможність координувати діяльність щодо досягнення прибутку, а також створювати вигідні умови для бізнесу як базова риса акторів політики місцевого рівня. З'ясовується найбільш ефективні способи виконання економічних управлінських стратегій, які сприяють їх поширенню на сферу публічного врядування. Розкрито послідовність змін соціального порядку на певних територіях, що спонукала до активності основних соціально-економічних груп. Встановлено специфіку та мотивації контролю над інститутами публічної влади з боку корпоративного менеджменту. Досліджується ухвалення рішень на локальному рівні фінансово-промисловими групами щодо участі в місцевих політичних процесах. З'ясовуються можливості постійно формувати новий політичний порядок денний на місцевому рівні. Вивчається рівень локального політичного змагання та його залежність від конфліктності економічних інтересів і можливостей здобуття переваг на локальному політичному ринку.

Ключові слова: локальна політика, локальні партії, групи інтересів, інноваційний розвиток, політичне представництво.

The further development of democratization reforms at the local level in modern Ukraine is considered. Subjects of local political governance in modern Ukraine and foreign countries are studied. Local political interests are revealed, which are closely connected with different levels of political development. The peculiarities of the formation of consolidated democracy in Ukraine, which are related to the problems of local political representation, are established. The level of institutional capacity of local interest groups based on international criteria is discussed. The aim of the article is to establish political entities at the local level and their significance for the system of local political management. The article uses general scientific (analysis, synthesis) and special political science methods (systemic and structural-functional). The ability to coordinate profit-making activities, as well as to create favorable conditions for business as a basic feature of local policy actors, is studied. The most effective ways to implement economic management strategies that help to extend them to public administration are identified. The sequence of changes in the social order in certain territories is revealed, which prompted the activity of the main socio-economic groups. The specifics and motivations of corporate management control over public institutions have been established. Decision-making at the local level by financial-industrial groups on participation in local political processes is studied. The possibilities of constantly forming a new political agenda at the local level are being clarified. The level of local political competition and its dependence on the conflict of economic interests and opportunities to gain advantages in the local political market is studied.

Key words: local politics, local parties, interest groups, innovative development, political representation.

Постановка проблеми. Локальна та урбаністична політика на сучасному етапі стають середовищем формування нової політичної ідентичності, зміни політичної поведінки,

диференціації цілей політичного розвитку. Подальшим розвитком реформ щодо демократизації в сучасній Україні слід вважати формування самодостатніх територіальних

громад, які мають власні внутрішні резерви для розбудови та розвитку місцевих політичних систем.

Суб'єкти локального політичного врядування в сучасній Україні та зарубіжних країнах – це партії та неурядові організації, група інтересів тощо. Однак на локальному рівні їхня інституційна спроможність змінюється. Політичні інтереси тісно пов'язуються з різними рівнями політичного розвитку. Крім того, в умовах тривалої неpubлічності багатьох локальних політичних процесів в Україні ми маємо розглядати інституційні зв'язки та еволюцію локального політичного порядку денного, який раніше був прихований. Відповідь на питання щодо формування консолідованої демократії в Україні не в останню чергу пов'язана з проблемами локального політичного представництва. У зв'язку із цим необхідно з'ясувати рівень інституційної спроможності місцевих груп інтересів на основі міжнародних критеріїв.

Аналіз публікацій. Серед сучасних досліджень, які присвячені локальній політиці та її інституційно-суб'єктній структурі, чільне місце належить зарубіжними науковцям. Зокрема, А. Абелло-Колак та В. Гварнерос-Меца з'ясували роль кримінальних акторів у місцевому врядуванні [4], А. Агравал і Дж. Рібот аналізують децентралізацію на основі екологічних кейсів Південної Азії та Східної Африки [5], С. Буссу та М. Т. Галанті встановлювали роль лідерства в ініціативах спільного виробництва у Великобританії в контексті сприяння спільному виробництву [6], Б. Делво, та Ф. Шоннерс розкрили значення місцевих акторів та громадських дій [7], П. Калліо Кірсі, Й. Хеклі, П. Беклунд звернулися до проблеми життєвого громадянства як локусу політичної агенції в політиці участі [8], О. Лах зфокусував увагу на інституціях, що сприяють довгостроковому переходу до низьковуглецевої мобільності [9], С. Сассен надала увагу місцевим акторам у глобальній політиці [10], Дж. Слотін, В. Вайет, Р. Пауер визначали співвідношення політики та змін на основі того, як міжнародні актори оцінюють місцевий контекст [11]. Попри міждисциплінарність проблеми та комплексний підхід, існує необхідність розгляду специфіки сучасних локальних політичних акторів в контексті практик політичного врядування.

Метою статті є встановлення політичних суб'єктів локального рівня та їх значення для системи локального політичного менеджменту. Завданням є з'ясування основних моделей взаємодії політичних інститутів та

політичних акторів в рамках місцевої та урбаністичної політики.

Основний зміст статті. Суб'єкти політичної діяльності на локальному рівні в сучасному світі дедалі частіше долучаються до відстоювання економічних вимог. Спроможність координувати діяльність щодо досягнення прибутку, а також створювати вигідні умови для бізнесу є базовою рисою акторів політики місцевого рівня. При цьому політичні актори відрізняють себе як від державного управління, так і від громадської сфери. Як справедливо вважає Н. Якубовська, «здавна правляча еліта перекладала торговельні ризики на корпорації, тоді як останні, у свою чергу, вважали за краще перекласти на державні органи неприбуткову адміністративну діяльність. Діяльність з місцевого розвитку, наприклад розбудова соціальної інфраструктури, проводилася лише за умови її комерційної доцільності. Однак корпорації співпрацювали з державами так само, як і конкурували: політичні цілі держав могли впливати на комерційні мережі, а оподаткування обмежувало розширення промислового виробництва» [3].

Співвіднесення діяльності політичних та комерційних еліт як чинників локального політичного менеджменту спрямовує увагу на перетворення порядку денного територіальних громад. Виявлення найбільш ефективних способів виконання економічних управлінських стратегій сприяє їх поширенню на сферу публічного врядування. На думку Н. Якубовської, «доходи корпорацій гарантували бюрократичну та оборонну здатність держав і сприяли подальшій територіальній експансії, розширенню споживчих ринків, надавали можливості доступу до нових ресурсів, а також забезпечували безпечний транзит сировини, готової продукції та людей. Таким чином, військові, економічні та політичні інтереси урядів та корпорацій були взаємопов'язаними» [3, с. 376].

Торгівельно-економічний детермінізм локального політичного менеджменту пов'язаний із специфікою промислово-господарчих зв'язків у глобальному вимірі. Послідовність змін соціального порядку на певних територіях спонукала до активності різних соціально-економічних груп. На сучасному етапі політичні актори локального рівня усвідомлюють значення своїх територій для глобального економічного розвитку. Згідно з українською дослідницею, «спільні ініціативи комерційних і політичних акторів сприяли визначенню домінуючої політичної сили в рамках міжнародного правового порядку. Хоча домінуючі політичні та економічні

актори змінювалися з часом, їх значний внесок у розвиток взаємопов'язаної економічної діяльності, експлуатацію раніше недоступних природних ресурсів та їх розповсюдження по усьому світу залишався незмінним. Економічний розвиток, національна безпека та військова експансія сприяли пошуку вигідного географічного положення, налагодженню численних торговельних шляхів, що знаходилися під охороною морських сил, ствердженню конвертованої міжнародної валюти і технологічним досягненням» [3, с. 376].

Розбіжність між комунальним та корпоративним сектором у методах управління полягає в цілях діяльності. У першому випадку дії локальних менеджерів спрямовані на забезпечення добробуту громади. У другому випадку менеджерський підхід акцентує увагу на здобутті прибутку. У випадку, якщо корпоративний менеджмент захоплює керівництво певною територією через контроль над інститутами публічної влади, високою є імовірність побудови соціально-економічного лада з урахуванням пріоритетів корпоративної прибутковості. Н. Якубовська слушно наголошує, що «функціональна взаємодія між приватним та публічним секторами залежала від ресурсів, можливостей та інтересів. Корпоративна форма розвивалася так само, як і державні структури. Зокрема, державне регулювання йшло шляхом, прокладеним бізнесом. Модель європейського колоніалізму показує, що торговельні компанії на свій страх та ризик розвивали нові види торгівлі та освоювали природні ресурси ще до того, як на цій території стверджувалася державна влада» [3, с. 376].

Визнання за економічними політичними акторами суб'єктності на локальному рівні пов'язується зазвичай з питаннями інфраструктурного забезпечення функціонування великих комерційних компаній та холдингів. Внаслідок цього фінансово-промислові групи на локальному рівні ухвалюють рішення щодо участі у місцевих політичних процесах. В умовах перехідних економік важливим є стримування ризиків непередбачуваної конкурентності та появи нових політико-економічних гравців. Як аргументовано стверджує О. Рахманов, «сутність політичної суб'єктності великого приватного капіталу полягає у контролі над економічними важелями функціонування суспільства, які забезпечують вплив на владу. Основний зміст політичної суб'єктності великих власників збігається зі змістом економічної суб'єктності – привласненням, збереженням та переданням у спадок власним нащадкам економічних активів. На

різних етапах розвитку капіталізму втручання держави в економічну політику зумовлювало великий приватний бізнес реагувати адекватно своїм можливостям» [1].

Ступінь економічного успіху підприємців вимірюється на основі контролю ними функціонування громади. Поряд із цим політична активність на локальному рівні в сучасній Україні має слабкий ступінь інституалізації. Передусім це стосується активності локальних осередків політичних сил. Відповідно існує можливість постійно формувати новий порядок денний на місцевому рівні. О. Рахманов переконує, що «економічні та політичні перетворення в сучасній Україні створили ситуацію, коли на роль політичного суб'єкта у суспільстві може претендувати лише нечисленна верства великих власників крупного капіталу, яка єдина отримала зиск від цих перетворень. Негативне ставлення до приватизації великих підприємств в українському суспільстві та слабкість юридичного захисту набутої приватної власності змушує великих власників активно взаємодіяти з владою та включатися в політичну боротьбу» [1].

Мотивація політичної суб'єктності в рамках локального політичного менеджменту в сучасній Україні ґрунтується на врахуванні особливостей перехідного характеру міжінституційних відносин. Зокрема, партійний та громадський сектори локального рівня мають обмежений рівень спроможності щодо розв'язання місцевих політичних вимог. У такій ситуації виникає певний вакуум політичних дій та обговорення, що спонукає до активності корпоративних економічних суб'єктів. Ця ситуація досить кардинально відрізняється від практики сталих демократій. Український політолог закликає відрізнити «участь великих власників в українській політиці від подібної діяльності їхніх колег як із розвинутих країн Заходу... У суспільствах західного типу політичним суб'єктом є клас приватних власників, який за посередництвом політичних партій та лобістських структур забезпечує контроль над економічними важелями функціонування суспільства» [1].

Специфіка та можливості успіху політичного менеджменту на локальному рівні залежить від ініціативності політичних акторів. Якщо вони не мають намірів здобуття гегемонії, між ними утворюються нестійкі коаліції та реалізуються програми взаємної підтримки чи протистояння. Рівень локального політичного змагання залежить від конфліктності економічних інтересів та можливостей здобуття нею переваги на ринку. Як справедливо вважає О. Рахманов, «такі суспільства є «еко-

номічними», оскільки в них політичні зміни стимулюються діяльністю економічних акторів. У «політичних» суспільствах, до якого можна віднести російське, економічні актори не представляють самостійної і незалежної соціальної сили. Існування великих власників та розмір їхніх доходів залежить від місця у політичній ієрархії та лояльності до політичної еліти» [1].

Подолання пострадянського принципу адміністративно-директивного управління територіями сприяє появі незалежних або «встановлених» суб'єктів локального політичного менеджменту. Вони можуть з'являтися самостійно в законному порядку. Проте суб'єкти можуть мати клієнтельні зв'язки з політико-економічними структурами центрального й регіонального рівня. «Пріоритети політичного розвитку в цьому випадку визначають не власники економічного капіталу, а вузьке політичне коло можновладців. Тому у науковопізнавальному і прикладному сенсі винятковий інтерес становить динаміка взаємовідносин Української держави і великих власників за умов постсоціалістичних перетворень», як вказує вітчизняний науковець [1].

Процеси політичних перетворень макrorівня в Україні значним чином вплинули на розвиток політичного менеджменту локального рівня. Встановлення контролю над політичними процесами з боку фінансово-промислових груп спричинила прояви патрон-клієнтельного характеру політичного управління на місцях. Відповідно, локальні політичні суб'єкти перетворилися на частину розподілу сфер впливу між регіональними та центральними фінансово-промисловими групами. Це значно уповільнює процес створення повноцінних суб'єктів місцевої політики європейського типу. О. Рахманов досить слушно підсумовує динаміку взаємовідносин української влади та крупного капіталу: «За умов постсоціалістичних перетворень вона пройшла кілька етапів формування політичної суб'єктності великих власників: зародження регіональних ФПГ на базі капіталу «червоних директорів», трейдерського та банківського капіталів за сприяння місцевої влади → вихід ФПГ на загальноукраїнську арену шляхом створення партійних проєктів → активна участь ФПГ в політичних процесах 2002–2005 років → політична суб'єктність ФПГ за умов парламентсько-президентської республіки (2006–2010 роки) → захоплення східноукраїнськими ФПГ політичної влади в Україні та безпосереднє управління політичними та економічними процесами (з 2010 року)» [1].

На додаток до макрополітичного розширення суб'єктів локального політичного менеджменту в Україні була сформована система «штучного» регіонального та етнокультурного представництва. Починаючи з періоду Помаранчевої революції 2004–2005 років за участі російського капіталу та спеціальних служб питання відмінностей Заходу і Сходу в Україні експлуатується як чинник формування політичної ідентичності та специфічних вимог політичного представництва на рівні громади. «Одним із чинників формування особливого порівняно з Росією і країнами Заходу типу політичної суб'єктності власників крупного капіталу стало суспільно-політичне розмежування українського суспільства, коли відмінні геополітичні та етнокультурні орієнтації громадян вдало експлуатуються великими власниками, залишаючи їх основними арбітрами у разі чергового політичного загострення», стверджує фахівець [1].

Ще одним чинником, який уповільнює формування повноцінної політичної суб'єктності в рамках локального політичного розвитку, є система державного регулювання брендингу територій. Вона сьогодні досі побудована на бюрократично-централістському принципі. У результаті консолідація адміністративних територій на основі просування локальних брендів на зовнішніх ринках дещо ускладнюється. Громадам потрібно весь час звертати увагу на директиви центру. Українські вчені В. Солових та Ю. Інковська наводять дані, що «серед суб'єктів державної політики брендингу територій на центральному рівні можна виділити Координаційну групу з активізації інвестиційної діяльності, Державне агентство з інвестицій та управління національними проєктами України, Державну туристичну адміністрацію, Міністерство Закордонних справ, Національне агентство, Міністерство культури і туризму, Міністр інфраструктури України. Діяльність, що здійснюють ці органи влади мають спільну направленість, тому заходи часто дублюються. Відсутність координуючого центру для державної політики брендингу розсіює прийняті зусилля» [2, с. 6].

Штучне уповільнення центром демократичної самодостатності громад в Україні до 2014 року сповільнювало формування регіональної та територіальної ідентичності, яку можна було закласти до змісту бренду громад. Війна на Сході України, яка триває понад вісім років, також усунула актуальність формування колективного бренду України як успішної держави на основі регіонально-локальних

ідентичностей. У зв'язку із цим на суб'єктів локального політичного менеджменту покладатимуться завдання формування спільної ідентичності як частини загальнодержавної. В. Солових та Ю. Інковська слушно підсумовують, що «відсутність зв'язку між центральним та місцевим рівнем держави сприяє віддаленню та посиленню відмінностей між центром та регіонами. Це ілюструє формування концепції бренду країни без врахування регіональних брендів та їх особливостей. В концепції відсутня об'єднуюча ідея, яку поділяли б усі жителі України. Налагодивши зв'язок між суб'єктами усіх рівнів, за допомогою функціонування єдиного координуючого центру, створений бренд країни буде позитивно прийнятий, оскільки він виражатиме думку більшості населення країни» [2, с. 10].

Таким чином, суб'єкти локального політичного менеджменту в умовах сучасної демократії – це політичні сили, які змагаються за просування власних рішень до порядку денного інститутів врядування та представництва. В умовах сучасної України суб'єктами є колективні політико-економічні гравці, які не збігаються з публічними партійними або громадськими структурами. Вони швидше належать до неформалізованих груп інтересів. Вагомими чинниками формування локального політичного менеджменту слід вважати подолання інерції адміністративно-директивного управління з боку центру та залишки патрон-клієнтельних зв'язків у рамках існуючих громад і регіонів в Україні.

Висновки. Таким чином, локальна та урбаністична політика в сучасній Україні й світі набуває додаткового значення як інструмент підвищення якості демократії. У багатьох

міжнародних рейтингах політичного розвитку саме розвиток місцевих громад є одним із провідних якісних показників загальнодержавного розвитку. В умовах політичної трансформації існує ситуація, коли традиційний перелік локальних політичних акторів слід доповнити новими структурами. Зокрема, йдеться про локальні громадські рухи, соціально-демографічні та етнічні об'єднання і спільноти тощо. Крім того, баланс між основними різновидами інститутів та політичних суб'єктів різко змінюється на користь груп інтересів, які не потребують публічної маніфестації своїх намірів. У зв'язку із цим говорити про спроможність локальних політичних партій можна лише за умов сталої демократії. Крім того, партогенез на локальному рівні в Україні нерідко опиняється під ударами критики через можливі зв'язки з сепаратизмом тощо. У сучасній Україні баланс між політичними силами досить часто формується на основі ставлення до центральної влади та її підтримки. Лише після 2014 року на основі процесів децентралізації почали формуватися спроможні локальні партійні об'єднання. Оцінка ефективності локальної та місцевої політики в Україні на основі інституційного аналізу свідчить, що місцеві бюджети стали вагомим предметом змагання між центральними локальними та регіональними групами інтересів. Водночас що більш публічною буде локальна та урбаністична політика в Україні, то більш дієвим буде вплив громадськості на витрату спільних коштів. Перспективою подальшого розгляду проблеми, порушеної в даній статті, є розгляд специфіки локальної політичної конкуренції в сучасній Україні та за її межами.

Література:

- 1.Рахманов О. А. Формування політичної суб'єктності власників крупного капіталу в Україні. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2012. № 1. С. 48–56.
- 2.Солових В. П., Інковська Ю. М. Суб'єкти державної політики брендингу територій в Україні. *Державне будівництво*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_2_12
- 3.Якубовська Н. О. Взаємодія економічних та політичних суб'єктів у рамках міжнародного правого порядку: історичний погляд. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 53. С. 371–377.
- 4.Abello-Colak A., Guarneros-Meza V. The role of criminal actors in local governance. *Urban Studies*. Vol. 51, No. 15, Special issue: Explaining local governance 'transformation' through neoliberalism. 2014. P. 3268–3289.
- 5.Agrawal A., Ribot J. Analyzing Decentralization: A Frame Work with South Asian and East African Environmental Cases. URL: http://pdf.wri.org/ea_wpl.pdf
- 6.Bussu S., Galanti M. T. Facilitating coproduction: the role of leadership in coproduction initiatives in the UK. *Policy and Society*. 2018. 37: 3. 347–367.
- 7.Delvaux B. & Schoenaers F. Knowledge, local actors and public action. *Policy and Society*. 2012. 31: 2. P. 105–117. DOI: 10.1016/j.polsoc.2012.04.001
- 8.Kallio K. P., Häkli J., Bäcklund P. Lived citizenship as the locus of political agency in participatory policy. *Citizenship Studies*. 2015. 19: 1. P. 101–119.
- 9.Lah O. Governance and Institutions for a Long-Term Transition to Low-Carbon Mobility. 2019. 99–117.

10. Sassen S. Local Actors in Global Politics. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0011392104043495>
11. Slotin J., Wyeth, V., Romita, P. Politics, and Change: How International Actors Assess Local Context. URL: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/01C5825CC8F47391C125774D001A08B4-ipi-jun2010.pdf>

References:

1. Rakhmanov, O. A. (2012). Formuvannia politychnoi subiektnosti vlasnykiv krupnogo kapitalu v Ukraini [Formation of political subjectivity of owners of large capital in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivskiy politekhnichnyi instytut". Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo – Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"*, 1, 48–56. [in Ukrainian]
2. Solovykh, V. P., Inkovska, Yu. M. (2012). Subiekty derzhavnoi polityky brendynhu terytorii v Ukraini [Subjects of the state policy of territory branding in Ukraine]. *Derzhavne budivnytstvo – State construction*, 2. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_2_12 [in Ukrainian]
3. Iakubovska, N. O. (2010). Vzaiemodiiia ekonomichnykh ta politychnykh subiektiv u ramkakh mizhnarodnoho pravoho poriadku: istorychnyi pohliad [Interaction of economic and political subjects within the framework of the international legal order: a historical view]. *Aktualni problemy derzhavy i prava – Actual problems of the state and law*, 53, 371–377. [in Ukrainian]
4. Abello-Colak, A., Guarneros-Meza, V. The role of criminal actors in local governance. *Urban Studies* Vol. 51, No. 15, Special issue: Explaining local governance 'transformation through neoliberalism 2014. 3268–3289.
5. Agrawal, A., Ribot, J. Analyzing Decentralization: A Frame Work with South Asian and East African Environmental Cases. URL: http://pdf.wri.org/ea_wpl.pdf
6. Bussu, S., Galanti, M. T. (2018) Facilitating coproduction: the role of leadership in coproduction initiatives in the UK. *Policy and Society* 37: 3. 347–367.
7. Delvaux, B. & Schoenaers, F. (2012) Knowledge, local actors and public action, *Policy and Society*, 31: 2, 105–117, DOI: 10.1016/j.polsoc.2012.04.001
8. Kallio, K. P., Häkli, J., Bäcklund, P. (2015) Lived citizenship as the locus of political agency in participatory policy. *Citizenship Studies* 19: 1, 101–119.
9. Lah, O. Governance and Institutions for a Long-Term Transition to Low-Carbon Mobility. 2019. 99–117.
10. Sassen, S. Local Actors in Global Politics. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0011392104043495>
11. Slotin, J., Wyeth, V., Romita, P. Politics, and Change: How International Actors Assess Local Context. URL: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/01C5825CC8F47391C125774D001A08B4-ipi-jun2010.pdf>

УДК 327.5

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1\(61\)-18](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-1(61)-18)

Ірина ЦУРКАНОВА

кандидат політичних наук, асистент кафедри філософії та політології, Український державний університет науки і технологій, вул. Лазаряна, 2, Дніпро, Україна, 49000

ORCID: 0000-0002-7152-4448

Iryna TSURKANOVA

Candidate of Political Sciences, Assistant at the Department of Philosophy and Political Science, Ukrainian State University of Science and Technology, Lazaryana str., 2, Dnipro, Ukraine, 49000

ORCID: 0000-0002-7152-4448

КОМПЛЕКСНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ

COMPLEX POLITICAL ANALYSIS OF RUSSIA'S INVASION IN UKRAINE

У статті досліджено політичну ситуацію повномасштабного вторгнення Росії на територію України, що розпочалося 24 лютого 2022 року, а також комплексно проаналізовано стан та наслідки економічного та політичного становища країни за два місяці «до» та «після» його початку. У науковій роботі автор робить основний акцент на використанні такого поняття, як «гібридна війна». Одним із прикладів якої є російська агресія проти України, тобто специфіка окупаційної політики, яка є складовою частиною повномасштабного вторгнення з метою подальшої ескалації конфлікту.

Тому мета цієї статті – здійснити огляд наявних досліджень у російсько-українських відносинах з початку повномасштабного вторгнення Росії на Україну та окреслити перспективи подальших досліджень з цієї проблематики.

Автор дійшов висновків, що однією з основних складових гібридної війни є дезінформація населення про стан того, що відбувається в країні. Тобто це подача неперевіреної інформації, яка несе в собі загрозу, особливо в економічному, політичному, соціальному та психологічному плані, що може призвести до «тотальної війни». У науковій роботі автор описує стан та наслідки двох місяців повномасштабного вторгнення РФ, адже, як виявилось, головною метою агресора став геноцид українців.

Проблеми політичного характеру двох країн вийшли на міжнародний рівень ще на початку 2014 року, а сьогодні весь прогресивний світ не тільки широко обговорює ситуацію в Україні, але й допомагає зброєю та гуманітарними вантажами.

Зовнішня підтримка є критично важливою для України. Особливо активну фінансову, економічну, військову та політико-дипломатичну підтримку надали майже 40 країн світу, зокрема: США, Велика Британія, Німеччина, Японія, Канада, Польща, країни ЄС та інші. Вони також повністю підтримують територіальну цілісність, свободу та незалежність нашої держави та українського народу. Дуже важливим фактором є те, що демократичні країни ввели жорсткі санкції проти Росії та визнали її «країною-агресором», адже неодноразово нею були порушені основоположні принципи світового порядку. Агресивна політика РФ останнім часом застосовувала методи залякування, проте країна-агресор не помітила, як сама загнала себе у глухий кут. Сьогоднішня ситуація є вкрай складною, проте ми впевнені, що потрібно проаналізувати її з іншого боку і залучитися ще більшою підтримкою іноземних держав. Ми вважаємо, що у зв'язку із цим уряду необхідно розробити нові політичні програми, що дозволять спрямувати допомогу інших держав на формування стабілізаційного процесу.

Ключові слова: гібридна війна, вторгнення Росії в Україну, політика.

The article examines the political situation of Russia's full-scale invasion of Ukraine, which began on February 24, 2022, and comprehensively analyzes the state and consequences of the country's economic and political situation in the two months "before" and "after" its beginning. In his scientific work, the author focuses on the use of such a concept as "hybrid war". One example of which is Russia's aggression against Ukraine, the specifics of the occupation policy, which is part of a full-scale invasion to further escalate the conflict.

Therefore, the purpose of this article is to review existing research in Russian-Ukrainian relations since the beginning of Russia's full-scale invasion of Ukraine and to outline prospects for further research on this issue.

The author came to the conclusion that one of the main components of the hybrid war is the misinformation of the population about the state of affairs in the country. That is, it is the submission of unverified information that poses a threat, especially in economic, political, social and psychological terms, which can lead to "total war". In his scientific work, the author describes the state and consequences of two months of full-scale Russian invasion, because, as it turned out, the main goal of the aggressor was the genocide of Ukrainians.

The political problems of the two countries reached the international level in early 2014, and today the whole progressive world is not only widely discussing the situation in Ukraine, but also helping with weapons and humanitarian aid.

External support is critical for Ukraine. Particularly active financial, economic, military and political-diplomatic support was provided by almost 40 countries, including the United States, Great Britain, Germany, Japan, Canada, Poland, the EU and others. They also fully support the territorial integrity, freedom and independence of our state and the Ukrainian people. A very important factor is that democracies have imposed tough sanctions on Russia and recognized it as an "aggressor country", as it has repeatedly violated fundamental principles of world order. Russia's aggressive policy has recently used intimidation methods, but the aggressor country has not noticed how it has driven itself into a dead end. Today's situation is extremely difficult, however; we are convinced that it is necessary to analyze it from the other side and attract even more support from foreign countries. We believe that in this regard, the government needs to develop new policy programs that will help other countries to shape the stabilization process.

Key words: hybrid war, Russian invasion of Ukraine, politics.

Постановка проблеми. Події останніх 8 років призвели до політичної нестабільності в Україні. Причиною цього стала агресія з боку РФ та її посилення у гібридній війні. Ми пропонуємо науково дослідити військово-вторгнення Росії в Україну та провести комплексний політичний аналіз стану країни протягом двох місяців «до» та «після» 24 лютого 2022 року.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями сутності «гібридної війни» займалися у своїх працях як зарубіжні, так і вітчизняні вчені: В. Горбулін, О. Загребельний, Є. Магда, Ф. Хоффман, Д. Фельдман, Л. Чупрій, Ю. Шайгородський та інші. Одними із перших, хто став досліджувати та аналізувати військово-політичний конфлікт, стали такі науковці, як: О. Батрименко, І. Іжніна, Т. Мальтус, Є. Фромм, Н. Фурсіна. Даною проблематикою також займається цілий ряд інших науковців: А. Бандурка, В. Бебик, О. Валецький, В. Власюк, А. Пойченко, та інші. Слід також згадати Н. Середюка, який досліджує політичні аспекти українсько-російського протистояння в умовах глобальних політичних трансформацій. Проте вивчення цієї теми досі залишається актуальною, особливо коли в цей час російські війська ведуть бойові дії на території України.

Метою статті є комплексне дослідження змісту політичного протистояння під час військового вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року, а також відображення реального стану ситуації та її наслідки, які відбулися протягом перших двох місяців «до» та «після» його початку.

Виклад основного матеріалу. Політичною реальністю сьогодення є боротьба за владу. Своєю чергою, влада є основним змістом політики та відображає її реальні умови та можливості, які відбуваються зараз.

Починаючи з 2014 року Україна у політичному розумінні змінилася до невпізнаності. Багато хто з науковців та вчених досліджували це питання у сфері військово-політичного конфлікту та приділяли значну увагу сучасному стану, наслідкам, вирішенню та врегулюванню воєнного конфлікту на Сході

України. Ми спробуємо зробити акцент на останніх подіях, які відбулися в країні за декілька місяців до 24 лютого 2022 року та протягом двох місяців після.

На нашу думку, правильно буде описати основні історичні хронологічні події цього періоду та нагадати, з чого все починалося.

1. Кінець листопада 2013 – лютий 2014 року – Євромайдан, або Революція гідності.

2. 1–15 березня – російське вторгнення та тимчасова окупація Автономної Республіки Крим і Севастополя.

3. 16–21 березня 2014 – насильницька анексія Криму.

4. 24 лютого 2022 року – військово вторгнення Росії в Україну.

Як зазначає Ю. Офіцинський, й «Російське військово вторгнення в Україну, спочатку в Крим, а потім – на Донбас, що розпочалося 20 лютого 2014 року у прихованій (гібридній) формі та триває донині всупереч нормам міжнародного права, стало яскравим історичним прецедентом у сучасному світі. Міжнародна спільнота вимушена докорінно переглянути своє ставлення до РФ. Оскільки бойові дії досі тривають, то запропонована тема вже за часовою наближеністю є надзвичайно злободенною. Російська агресія в Україні, по суті, є відліком нової «холодної війни». Її ще називають Другою холодною війною, адже перша завершилась розпадом СРСР 1991 року» [10].

Деякі науковці, які досліджували дану проблематику у своїх працях, робили акцент на «гібридній війні», яка також є однією з основних загроз державотворення.

Якщо ми говоримо про гібридну війну, то треба розуміти, що це, все ж таки, інформаційна війна, яка може призвести до загострення конфлікту. Подача неперевірених інформацій може нести в собі загрозу, особливо у економічному, політичному, соціальному та психологічному плані.

Так, наприклад, за визначенням Є. Магди, «гібридна війна – це прагнення підпорядкувати одну державу іншій, застосовуючи різні інструменти». Бойові дії в ній стоять на другому плані. «Адже мета

ведення «гібридної» війни – це залякування, а не знищення». Суть «гібридної» війни полягає в тому, що її ведуть навіть без офіційного оголошення» [8].

Звісно, ніхто і ніколи не буде розголошувати свої плани, особливо якщо вони стосуються військового характеру. Проте, як показала практика, це стосується лише цивілізованих країн та їх лідерів. Ворог буде брехати до останнього – і це особливо гостро продемонстрував В. Путін, який заявив: «Мною прийнято рішення про проведення спеціальної військової операції, її мета – захист людей, які протягом восьми років зазнають знущань, геноциду з боку київського режиму, і для цього ми будемо прагнути демілітаризації та денацифікації України» [12].

А насправді він говорить одне, а робить – інше: кремлівський очільник керує жорсткими бойовими діями на території мирної України та почав знищення українського народу, через що його вже у всьому світі прозвали «другим Гітлером».

На думку іншого науковця В. Сандули, «метою гібридної війни є не стільки завоювання, як таке, скільки створення хаосу, безперервного конфлікту, постійне генерування провокацій, умов, непридатних для життя, руйнування інфраструктури. Суть гібридної війни – знищення національно-державної громадянської ідентичності країни-суперника» [13].

Подібними провокаційними питаннями Росія займається вже протягом 8 років. Вона підло нехтує усіма нормами та правилами міжнародних норм та угод. Російські ЗМІ висвітлюють неправдиві дані по всьому світу та несуть пряму загрозу українському народу у сучасному демократичному суспільстві, що є взагалі неприпустимим.

В. Сандул зазначає, що «враховуючи вищезазначене, потреби часу та досить складну внутрішньополітичну, міжнародну та військово-політичну ситуацію, зусилля держави мають бути спрямовані на вдосконалення національного законодавства, шляхом внесення змін до пункту першого частини першої статті 1 Закону України «Про національну безпеку України» стосовно надання визначення терміну «гібридна війна» у такому формулюванні: гібридна війна – це війна, яку розпочинають без оголошення, основним інструментом якої є стратегія інформаційного впливу на населення, для створення державою-агресором в державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч та конфліктів з подальшим їх використанням, з метою знищення національно-державної громадянської

ідентичності країни-суперника, оволодінням людськими, матеріальними та інформаційними ресурсами» [13].

Вочевидь, що Росія ще раз хотіла продемонструвати всьому світу про своє уявне глобальне лідерство, проте українці зуміли дати відсіч та продемонструвати незламний та бойовий дух, адже Україна виявилася сильніше, ніж на це сподівався ворог. Вже протягом двох місяців вона гідно захищає свою територіальну цілість.

Безумовно, як стверджує Н. Середюк, «сучасна геополітична ситуація характеризується формуванням і посиленням впливу основних лідерів світової політичної арени, які намагаються поширювати свій вплив на певні регіони світу у вигляді економічної експансії, військового домінування, інформаційної та культурної інтервенції [14, с. 65].

Цей науковець також додає, що «сучасний стан російсько-українського протистояння характеризується постійним посиленням впливу РФ на функціонування політичних інститутів України, що зумовлено рядом чинників: воєнних, інформаційно-психологічних, соціальних і адміністративних» [14, с. 68].

На думку американського історика Тімоті Снайдера (контриб'ютор Forbes), «у 2014-му вторгнення Росії в Україну було частиною більшої боротьби проти демократії в Європі та США. Росії вдалося висунути власні політичні тези в західні медіа і навіть посіяти сумніви щодо власних наступальних операцій, коли ті були в самому розпалі». Також автор підкреслює, що: «Путінська погроза вторгнутися в Україну, очевидно, пов'язана з Європою і Штатами, але цього разу, ймовірно, трохи іншим чином. Замість того, щоб напасти без попередження, Росія показово готується до вторгнення, а потім попереджає Захід, що у всьому, що відбудеться далі, винен лише він. Росія відштовхнула європейців убік, наполягаючи на діалозі безпосередньо з американцями [15].

Як зазначають видатні науковці С. Свешніков та В. Бочарніков: «Кожен конфлікт має свої особливості і характерні риси. Однак сучасний конфлікт, який відбувається на території України, продемонстрував якісний стрибок у формах, способах і порядку застосування ресурсів держав для досягнення політичних цілей».

С. Кулицький стверджує, що «головна мета російської агресії проти України полягає у фактичному перетворенні України на усталеного сателіта Росії за одночасного збереження формальної політичної незалежності України» [7, с. 43].

Доречно зауважити, що ще декілька років тому російсько-українські відносини вже не мали ніяких перспектив, адже Москвою були порушені усі домовленості у політико-дипломатичних відносинах.

За даними українського центру економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова, «Російсько-український конфлікт не є «локальною», «периферійною» подією – він має регіональний і глобальний вимір і містить виклики та загрози світовій системі безпеки. Анексія Криму, ситуація на Сході України перетворюються на масштабний «заморожений конфлікт», що загрожує безпеці і стабільності не лише на європейському континенті, але й у світі в цілому» [17, с. 2].

Як зазначають видатні українські науковці Л. Чупрій та О. Загребельний: «Нинішню кризу, яку можна назвати і українською, і російською, і європейською, і навіть загальносвітовою чи геополітичною, потрібно розглядати комплексно. Вона стала результатом збігу в одній точці і в один час трьох різнорівневих конфліктів: геополітичного (глобального), українсько-російського (регіонального) та власне внутрішньоукраїнського (локального)» [19, с. 68].

Однак ми не погоджуємося з висловлюванням Л. Чупрія щодо внутрішньоукраїнського (локального) конфлікту, адже під час вторгнення 24 лютого 2022 року українська нація згуртувалася і заради захисту своєї батьківщини стала єдиним цілим. Народ об'єднався воедино та захищає свою територіальну цілісність, свободу та незалежність.

Слід констатувати, що розвідка США заздалегідь знала про повномасштабний напад Росії на Україну та попередила про це українську владу ще до початку бойових дій. Вони застерегли Київ і навіть назвали дату – 16 лютого 2022 року. Однак, на думку американського військового аналітика, старшого наукового співробітника Центру військово-морського аналізу Майкла Кофмана: «Імовірність вторгнення Росії до України 16 лютого була перебільшеною. Наразі потрібно звернути увагу на дні після 20 лютого». Проте ці дані з'явилися безпосередньо за декілька днів до повномасштабних бойових дій [9].

Напередодні, у грудні 2021 року, Президент України В. Зеленський зустрічався у Брюсселі з лідерами Німеччини Олафом Шольцем та Франції Еммануелем Макроном. Вони обговорили питання щодо економічної, фінансової та воєнної підтримки, а також врегулювання конфлікту на Донбасі й домовилися продовжити роботу у Нормандському форматі [5].

14 січня 2022 року з робочим візитом до Києва прилетів Президент Азербайджану Ільхам Алієв, який завжди підтримував український народ. В цей час була підписана Спільна декларація голів двох держав, яка містить домовленості щодо обоюдної підтримки суверенітету й територіальної цілісності двох держав, а також прагнення посилити співпрацю в низці сфер – від економічної до безпекової [6].

3 лютого 2022 року до України завітав Президент Турецької Республіки Реджеп Тайїп Ердоган. Країни домовилися про відкриття нових Генконсульств у Харкові та Львові, розширення виробництва безпілотників Bayraktar та підписали низку двосторонніх документів. Але однією з головних тем зустрічі були питання безпеки та миру [11].

Вперше за останні 24 роки, 8 лютого 2022 року, до Києва з офіційним візитом прибув Президент Франції Еммануель Макрон. Обидві країни домовилися про поглиблення співпраці в безпековій сфері та посиленні економічної взаємодії.

Не дивлячись на такий щільний графік відвідування світових лідерів, США, все ж таки, наполягали Україні бути дуже пильними та остерігатися ворога. Але, попри усі попередження, 24 лютого 2022 року о 5 годині ранку вся Україна прокинулася від вибухів на лінії розмежування, а також у Києві, Харкові, Дніпрі, Житомирі, Маріуполі та інших містах.

Однак, однією годиною раніше, о 4 ранку, президент Росії В. Путін оголосив «спеціальну військову операцію на Донбасі». За його словами, «це пов'язано з необхідністю «демілітаризації та денацифікації України» [12]. Після чого державний кордон України на ділянці з РФ та Республікою Білорусь зазнав атаки з боку російських військ, що підтримуються Білоруссю. Напади на прикордонні підрозділи, наряди та пункти пропуску були із застосуванням артилерії, важкої техніки та стрілецької зброї. Це все відбувалося в межах Луганської, Сумської, Харківської, Чернігівської та Житомирської областей.

Через декілька днів, 28 лютого 2022 року, в районі українсько-білоруського кордону поблизу річки Прип'ять відбувся перший раунд переговорів представників РФ та української делегації, до складу якої увійшли: голова фракції «Слуга Народу» у Верховній Раді Давид Арахамія, міністр оборони Олексій Резніков, радник керівника Офісу Президента Михайло Подоляк, перший заступник глави делегації України в Тристоронній контактній групі Андрій Костін, народний депутат Рустем Умеров; заступник міністра закордонних

справ Микола Точицький. **Ключове питання перемовин – негайне припинення вогню та відведення військ із території України.**

Однак зустріч не дала конструктивних результатів, а лише призвела до чергових раундів.

Тим часом, в той же день, 28 лютого 2022 року, Президент України Володимир Зеленський підписав Заявку на членство України в Європейському союзі.

1 березня 2022 року рано вранці російські військові здійснили ракетний обстріл центральної частини Харкова, а саме біля будівлі ОДА на площі Свободи.

Після цього США, Європа та інші країни виступили з новими санкціями проти Росії: обмеження доступу російського центрбанку до мільярдів доларів активів, а також коштів Суверенного фонду добробуту та російського фонду прямих інвестицій тощо. Додаткові санкції також почали запроваджувати ЄС, Німеччина, Франція, Італія, Японія, Канада та інші країни. Навіть традиційно нейтральна Швейцарія оголосила про приєднання до санкцій ЄС, зокрема стосовно активів президента РФ. Міністр фінансів США Дженет Еллен, представляючи санкції, заявила, що: «Безпрецедентні заходи, яких ми вживаємо сьогодні, значно обмежать здатність Росії використовувати активи для фінансування дестабілізаційної діяльності і спрямовані проти коштів, на які Путін та його найближче оточення розраховують, щоб провадити вторгнення до України» [18].

Станом на 1 травня 2022 року російські війська обстрілюють усю територію України. За два місяці спротиву повномасштабному вторгненню РФ були повністю або частково зруйновані Буча, Ірпінь, Гостомель, Чернігів, Суми, Харків, Маріуполь, Херсон та багато інших міст, селищ та сіл у різних областях. Більшість мирних жителів були застрелені. Серед них багато дітей: так, станом на 24.04.2022 вбито 213 та поранено 389 неповнолітніх, але ці цифри також не остаточні, бо триває робота з їхнього встановлення в місцях ведення активних бойових дій, на тимчасово окупованих і звільнених територіях.

Так, наприклад, станом на 22 квітня 2022 року у Київській області правоохоронці знайшли тіла вже 1084 цивільних осіб – людей, які не належали ні до територіальної оборони, ні до інших військових формувань. Не встановленими залишаються понад 300 тіл загиблих.

За два місяці російського вторгнення за даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини було зафіксувало

2345 випадків загибелі та 2919 випадків поранень цивільного населення України. Проте війна досі триває, а цифри ростуть з кожним днем. (Дані ООН про загиблих під час війни в Україні цивільних за день збільшилися на 140 осіб [3]).

Саме за такий короткий час стало остаточно зрозуміло, що «головна мета агресора – геноцид українців. Адже російські ракети летять в усі куточки України – від Львова до Запоріжжя. Влучають у місця масового скупчення мирних людей, як це було на вокзалі в Краматорську (08.04.2022 р.), де жителі Донеччини чекали на евакуацію. Відкрилися й численні випадки мародерства «другої армії світу», які вивозили усе награване і, навіть не хехтували унітазами, жіночою білизною та собачими будками. Доречно зауважити, що за попередніми даними Міністерства розвитку громад та територій України, російські війська знищили в Україні близько 6800 житлових будинків, більшість з яких не підлягає відновленню. А ще українська земля всіяна великою кількістю нерозірваних боєприпасів, мін, розтяжок. Над їхнім знешкодженням нині активно працюють вибухотехніки. Однак звільнені території досі залишаються небезпечними. Також невтішною є цифра людей, які покинули свої домівки та втекли від обстрілів російськими загарбниками: майже 7,7 мільйона українців, за даними Міжнародної організації з міграції, з яких: 2,5 млн перебувають в межах держави, 5,2 млн – за кордоном. Ця кількість становить майже 17 % населення України. Особливо болісна звістка щодо загибелі українських військовослужбовців: ця цифра сягає від 2500 до 3000, а ще близько 10 тисяч наших військових зазнали поранень (станом на 16.04.2022 р.) (Multimedia Platform of Foreign Broadcasting of Ukraine. 2022).

Протягом багатьох років Україна намагалася врегулювати мирними дипломатичними методами напружені російсько-українські відносини в рамках Мінських угод. Але з боку РФ це були лише пусті обіцянки.

Варто підкреслити те, що досить ґрунтовно досліджував цю проблематику В. Горбулін, який ще у 2017 році визначив п'ять сценаріїв подальшого розвитку російсько-українських відносин. Один з яких мав назву «тотальної війни», тобто такий, що можливий за умови прийняття керівництвом Росії рішення про початок відкритої воєнної агресії з метою отримання сухопутного коридору в Крим чи доступу до свого воєнного контингенту в Придністров'ї. Він писав, що «Україна буде позбавлена вибору можливостей врегулювати конфлікт у Донбасі миром і буде змушена

захищати свою незалежність, використовуючи всі наявні ресурси» [2, с. 8].

Як бачимо, його прогноз та аналіз ситуації стали пророчими вже через 5 років. У ході двох місяців повномасштабного вторгнення російські війська тимчасово захопили південну частину України, щоб мати змогу для просування сухопутного коридору в Крим.

Слід нагадати, що Україна ще у 1994 році відмовилася від ядерної зброї і не є членом НАТО, але сьогодні воює так, що їй аплодують майже усі країни. Армія ЗСУ настільки відважна й смілива, що її ставлять у приклад та нею пишається український народ. Воїни протрималися й вистояли у боях за свою територіальну цілісність. Віримо, що незабаром ми зможемо дати відсіч російським загарбникам та повернути кожен клаптик нашої землі. Український народ незламний, він бореться до останнього, за свій рідний дім. Захищаючи свої історичні території, ми захищаємо свою націю!

У перші дні після вторгнення Росії в Україну одразу 27 країн, включаючи Велику Британію, ЄС та Сполучені Штати, погодилися надати більше зброї, медикаментів та іншої військової допомоги Україні для боротьби з військовим російським вторгненням (Eurointegration. 2022).

Протягом двох місяців ці та інші країни допомагали боротися із російською агресією, зокрема 29.04.2022 року Джо Байден запросив у Конгресу США 33 мільярди доларів для України. Він зазначив, що «з них 20 мільярдів буде виділено у вигляді військової допомоги, вісім з половиною – прямої економічної допомоги уряду та три – на гуманітарну та продовольчу допомогу. За словами американського Президента: «Ціна війни в Україні «недешева», але «поступитися агресії буде дорожче». З початку повномасштабного вторгнення США виділили Україні вже понад три мільярди доларів безпечної допомоги» [16].

Майже увесь світ став на захист українського народу. Кожна країна допомагає чим може, а Президент Турецької Республіки Реджеп Ердоган навіть запропонував виступити посередником між Києвом та Москвою і вже 29 березня 2022 року у Стамбулі почались мирні перемовини української та російської делегацій. Проте ці перемовини успіху не принесли. Росія продовжувала обстрілювати та вбивати мирних людей.

На тлі цього загострення особливої популярності на шляху до формування української державності набуває незламний та патріотичний дух нації, її сміливість, мужність, чесність та справедливість, самовідданість та самопожертва заради майбутнього. Разом до перемоги!

Висновок. Отже, підсумовуючи вищезазначене, слід звернути увагу на те, що Україні потрібно розробити нові підходи та заходи у політичному напрямку щодо деокупації та реінтеграції як Донбасу, так і південних територій. Особливо важливим є і те, що українці відчувають турботу зі сторони влади, яка про них дбає. Адже під час воєнного стану змінюється також настрій, свідомість, позиції та поведінка людей.

Україна вже сьогодні довела всьому світу, що спроможна боротися за свою незалежність, суверенітет та територіальну цілісність як у середині країни, так і на міжнародному рівні.

Окрім того, результати наявних досліджень дозволяють робити висновки, що однією з основних складових гібридної війни є дезінформація населення про стан того, що відбувається в країні, тобто це подача неперевіреної інформації, яка несе в собі загрозу, особливо в економічному, політичному, соціальному та психологічному плані, що може призвести до «тотальної війни». Саме ця гібридна війна за рахунок неправдивої пропаганди, фейків, які розповсюджує країна-агресор, як у ЗМІ, так і у цифровому просторі, може призвести до непередбачених наслідків.

Література:

1. Воєнні аспекти протидії «гібридній» агресії: досвід України : монографія / колектив авторів ; за заг. ред. А. М. Сиротенка. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. 176 с.
2. Горбулін В. П. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. *Стратегічні пріоритети : науково-аналітичний щоквартальний збірник / Нац. ін-т стратегічних досліджень*. Київ, 2014. № 4 (33). С. 5–12.
3. Дані ООН про загиблих під час війни в Україні цивільних за день збільшилися на 140 осіб (станом на 1 травня 2022 року) Interfax – Україна / Інформаційне агентство. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/822786.html> (дата звернення: 02.05.2022).
4. Завершується другий місяць спротиву України повномасштабному вторгненню рф / Укрінформ / Мультимедійна платформа мовлення України (24.04.2022 р.) URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3465354-dva-misaci-nezlamnosti-60-dniv-ukrainskogo-oporu-u-foto.html> (дата звернення: 25.04.2022).
5. Зеленський зустрівся з Макроном і Шольцем. Про що говорили / BBC News. 15 грудня 2021 р. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-59673363> (дата звернення: 24.04.2022).

6. Зеленський зустрівся з президентом Азербайджану Алієвим. Про що домовилися / Суспільне / Новини. URL: <https://suspilne.media/197844-zelenskij-zustrivsa-z-prezidentom-azerbajdzanu-alievim-pro-so-domovilisa/> (дата звернення: 29.04.2022).
7. Кулицький С. Гібридна війна Росії проти України: економічний вимір 2017 р. *Україна: події, факти, коментарі*. 2017. № 10. С. 43–54. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2017/ukr10.pdf> (дата звернення: 01.05.2022).
8. Магда Є. В. Гібридна війна: Сутність та структура феномену. *International relations, part "Political sciences"*. *Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки*. 2014. № 4. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2489/2220 (дата звернення: 28.04.2022).
9. Напад Росії на Україну: у США назвали нову можливу дату. *Слово і діло. Аналітичний портал*. 17 лютого 2022. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/02/17/novyna/suspilstvo/napad-rosiyi-ukrayinu-ssha-nazvaly-novu-mozhlyvu-datu> (дата звернення: 30.04.2022).
10. Офіцинський Ю. Сучасна російсько-українська війна (за матеріалами газети "The New York Times" 2013–2017 років). *Ужгород: РІК-У*, 2018. 312 с.
11. Підтримка суверенітету України. *Огни Азербайджана*. 2022. № 2 (221). С. 1.
12. Путін оголосив про «спеціальну військову операцію» / ТСН. URL: <https://tsn.ua/politika/putin-ogolosiv-pro-specialnu-viyskovu-operaciju-1985878.html> (дата звернення: 26.04.2022).
13. Сандул В. С. Удосконалення законодавства та навчальної програми викладального предмета «захист вітчизни» в середніх загальноосвітніх закладах. *Інформація і право*. № 2 (29). 2019. С. 123–128. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/16_8.pdf (дата звернення: 27.04.2022).
14. Середюк Н. П. Політичні аспекти російсько-українського протистояння (на сучасному етапі). *Політикус: наук. журнал*. 2019. № 5. С. 65–69. URL: http://politicus.od.ua/5_2019/12.pdf (дата звернення: 23.04.2022).
15. Снайдер Т. Навіть у Кремлі не знають, чи буде вторгнення в Україну. Американський історик Тімоті Снайдер про те, як в Москві знову брешуть про Київ. *Forbes*. URL: <https://forbes.ua/inside/navitu-kremli-ne-znayut-chi-bude-viyna-z-ukrainoyu-amerikanskiy-istorik-timoti-snyder-pro-te-yak-v-moskvi-znovu-breshut-pro-kiiv-21012022-3338> (дата звернення: 25.04.2022).
16. США очікують від інших держав більшої й довгострокової допомоги Україні. *Deutsche Welle*. Дата публікації: 29.04.2022. URL: <https://www.dw.com/uk/ssha-ochikuiut-vid-inshykh-derzhav-bilshoi-y-dovhostrokovoi-dopomohy-ukraini/a-61631850> (дата звернення: 02.05.2022).
17. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Національна безпека і оборона № 5–6 (148–149). 2014. Російсько-український конфлікт: стан, наслідки, перспективи розвитку подій. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD148-149_2014_ukr.pdf (дата звернення: 24.04.2022).
18. Чому нові санкції проти Росії називають спустошливими. Дата публікації: 28.02.2022. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/6463357.html> (дата звернення: 02.05.2022).
19. Чупрій Л. В., Загребельний О. В. Особливості та шляхи вирішення воєнно-політичного конфлікту на сході України. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія: Політичні науки*. 2017. № 2. С. 66–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdonnupn_2017_2_17 (дата звернення: 10.04.2022).
20. 27 країн погодилися надати Україні зброю, медикаменти та іншу військову допомогу. Дата публікації: 26.02.2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/02/26/7134728/> (дата звернення: 28.04.2022).

References:

1. Sirotenko, A. (2020). *Military aspects of counteracting "hybrid" aggression: the experience of Ukraine: monograph / team of authors; for the head ed. A. Sirotenko. K.: NUOU them. Ivan Chernyakhovsky, 176 p.*
2. Gobbulin, V. (2014). "Hybrid War" as a key instrument of the Polish geography of the war // *Strategic priorities: scientific and analytical quarterly collection / Nat. Inst of Strategic Studies. Kyiv, № 4 (33)*. Pp. 5–12.
3. United Nations, (2022). UN data on civilians killed during the war in Ukraine increased by 140 people per day (as of May 1, 2022) Interfax – Ukraine / News Agency. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/822786.html> (Application date: 02.05.2022).
4. The second month of Ukraine's resistance to the full-scale invasion of Russia is coming to an end (2022) // *Ukrinform / Multimedia Platform of Foreign Broadcasting of Ukraine (April 24, 2022)*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3465354-dva-misaci-nezlamnosti-60-dniv-ukrainskogo-oporu-u-foto.html> (Access date: 25.04.2022).
5. BBC News (2021). Zelensky met with Macron and Scholz. What they talked about // *BBC News. December 15, 2021*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-59673363> (Access date: 24.04.2022).
6. Zelensky met with Azerbaijani President Aliyev. (2022). What was agreed / *Public / News // URL: https://suspilne.media/197844-zelenskij-zustrivsa-z-prezidentom-azerbajdzanu-alievim-pro-so-domovilisa/* (Access date: 29.04.2022).

7. Kulitsky, S. (2017). Russia's hybrid war against Ukraine: the economic dimension of 2017. *Ukraine: events, facts, comments*. № 10. S. 43–54. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2017/ukr10.pdf> (Access date: 01.05.2022).
8. Magda, E. (2014). Hybrid War: The Essence and Structure of the Phenomenon. *International relations, part "Political sciences"*. № 4. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2489/2220 (Access date: 28.04.2022).
9. Russia's attack on Ukraine: the United States has named a new possible date (2022). [Electron pecupc] // Word and deed. Analytical portal. – February 17, 2022. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/02/17/novyna/suspilstvo/napad-rosiyi-ukrayinu-ssha-nazvaly-novu-mozhlyvu-datu> (Access date: 30.04.2022).
10. Ofitsynsky, Y. (2018). Modern Russian-Ukrainian war (according to The New York Times 2013–2017). Uzhhorod : RIK-U, 312 p.
11. Support for the sovereignty of Ukraine. (2022). Lights of Azerbaijan. 2022. № 2 (221). С. 1.
12. Putin announced a "special military operation" (2022) / TSN / URL: <https://tsn.ua/politika/putin-ogolosiv-pro-specialnu-viyskovu-operaciyu-1985878.html> (access date: 26.04.2022).
13. Sandul, V. (2019). Improving the legislation and curriculum of the subject "Defense of the Fatherland" in secondary schools. *Information and law*. № 2 (29). S. 123–128. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/16_8.pdf (Access date: 27.04.2022).
14. Seredyuk, N. (2019). Political aspects of the Russian-Ukrainian confrontation (at the present stage) / NP Seredyuk // *Politicus: Science. magazine*. № 5. Pp. 65–69. URL: http://politicus.od.ua/5_2019/12.pdf (Access date: 23.04.2022).
15. Snyder, T. (2022). Even the Kremlin does not know whether there will be an invasion of Ukraine. American historian Timothy Snyder talks about how Moscow is lying about Kyiv again. Forbes. URL: <https://forbes.ua/inside/navit-u-kremli-ne-znayut-chi-bude-viyna-z-ukrainoyu-amerikanskiy-istorik-timoti-snayder-pro-te-yak-v-moskvi-znovu-breshut-pro-kiiv-21012022-3338> (Date of application: 25.04.2022).
16. The United States expects from other states greater and long-term assistance to Ukraine (2022) // Deutsche Welle. – Date of publication: 29.04.2022. URL: <https://www.dw.com/uk/ssha-ochikuiut-vid-inshykh-derzhav-bilshoi-y-dovhostrokovoi-dopomohy-ukraini/a-61631850> (Access date: 02.05.2022).
17. Ukrainian Center for Economic and Political Studies. (2014). Razumkov, O. National Security and Defense № 5–6 (148–149). Russian-Ukrainian conflict: state, consequences, prospects. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD148-149_2014_ukr.pdf (Access date: 24.04.2022).
18. Why are the new sanctions against Russia devastating? (2022). URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/6463357.html> (Access date: 02.05.2022).
19. Chupriy, L., Zagrebelny, O. (2017). Peculiarities and ways of resolving the military-political conflict in the east of Ukraine / L. V. Chupriy, O. V. Zagreb. *Bulletin of Vasyl Stus Donetsk National University. Series: Political Science*. № 2. Pp. 66–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdonnupn_2017_2_17 (Access date: 10.04.2022).
20. The 27 countries have agreed to provide Ukraine with weapons, medicine and other military assistance. (2022). Date of publication: 26.02.2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/02/26/7134728/> (Access date: 28.04.2022).

НОТАТКИ

Наукове видання

**НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ПОЛІТИЧНІ НАУКИ
ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ**

Випуск 1 (61), 2022

Засновано 2001 року
Видання виходить 6 разів на рік

Коректор *В. В. Ізак*
Комп'ютерне верстання *О. С. Данильченко*

Підписано до друку 26.05.2022 р.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 14,18.
Наклад 100 прим.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.